

TÜRKÇÜLÜK FİKİR AKIMININ CUMHURİYET DÖNEMİ
ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINA ETKİSİ (1923-1950)

Ufuk Seyar

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NİSAN, 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezdten fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ufuk
Soyadı : Seyar
Bölümü : Tarih Eğitimi
İmza :
Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Türkçülük Fikir Akımının Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarına Etkisi (1923-1950)

İngilizce Adı : The Effect Of The Turkism Idea Movement On The Republican Period High School History Textbooks (1923-1950)

ETİK İLKERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ufuk Seyar

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ufuk Seyar tarafından hazırlanan “Türkçülük Fikir Akımının Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarına Etkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Togay Seçkin Birbudak

Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi

.....

Başkan: Doç. Dr. Bahattin Demirtaş

Tarih, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi

.....

Üye: Doç. Dr. Tuğba Belenli

Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 18.03.2022

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel Gelişli

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TÜRKÇÜLÜK FİKİR AKIMININ CUMHURİYET DÖNEMİ
ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINA ETKİSİ (1923-1950)
(Yüksek Lisans Tezi)

Ufuk Seyar
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Nisan 2022

Öz

XIX. Yüzyılın son çeyreğinde dağılma sürecinde bulunan Osmanlı Devleti'nde kurtuluş reçetesi olarak ortaya atılan fikir akımlarından biri Türkçülük iken; 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlıların ardından Türklerin kurduğu ulus devletinin adı olmuştur. Araştırma, ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve Milli Şef İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemleri olan 1923-1950 yılları arasında yayımlanan ortaöğretim tarih ders kitaplarında dönemin fikir akımlarından biri olan Türkçülük akımının etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yönetiminin kullanıldığı çalışmada, bu tarihler arasında okutulan 11 farklı ders kitabı örneklem olarak ele alınmış ve doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Bu kapsamda söz konusu ders kitaplarında Türkçü ifadelerin kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanıldıysa kullanılan ifadelerin neler olduğu ve bu ifadelerin hangi kaynaklardan etkilendiği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler 1923-1938 ve 1938-1950 arası dönem olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Araştırma neticesinde Atatürk dönemi ders kitaplarında 1931 yılı öncesinde Türkçü fikir, ifadelere oldukça nadir yer verildiği, ancak 1931 yılından sonraki ders kitaplarında Türkçü ifadelerin arttığı, dünyadaki medeniyetin gelişimine Türklerin yaptığı katkıların yoğunlukla ele alındığı, Anadolu coğrafyasının binlerce yıllık Türk yurdu olduğu tezinin sıklıkla işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. İsmet İnönü döneminde ise büyük medeniyetlerin Türkler tarafından kurulduğu fikrinden vazgeçilmiş fakat Anadolu'nun binlerce yıllık Türk yurdu olduğu fikri ile Türkler hakkındaki övgü dolu sözlerin kullanımı azaltılsa da devam ettirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Türkçülük, Tarih Ders Kitapları
Sayfa Adedi : 372
Danışman : Doç. Dr. Togay Seçkin Birbudak

**THE EFFECT OF THE TURKISM IDEA MOVEMENT ON THE
REPUBLICAN PERIOD HIGH SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS
(1923-1950)
(Master Thesis)**

Ufuk Seyar

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April 2022

ABSTRACT

In the last quarter of XIX'th century, while Ottoman Empire was about to separate and one of the ideas came up as a recipe for salvation was Turkism, Republic of Turkey which was found in 1923, was decided as the name of the new nation state found by Turks after The Ottomans that was a multinational state. Research aims to present the effects of Turkism movement in high school history textbooks released between years 1923-1950, when the founder Mustafa Kemal Atatürk and national chief İsmet İnönü were in the presidency. In this research, which has been using qualitative research method, 11 different school textbooks between the mentioned dates, has been discussed as an example and examined with document analysis technique. In this context, text books that has been studied between the years 1923-1938, has been examined to get whether Turkism movement was used or not in them and if it was, what was the phrases that has been used and that what sources these phrases was influenced. And the data has been gotten, mentioned under two different main titles, the period between 1923-1938 and 1938-1950. As a result of research, it was concluded that while Turkism movement was barely mentioned before 1931, Turkistic phrases was increased after 1931, the Turk contrabutions in humanity and the thesis of Anatolia was a Turkic land over thousands of years was highly mentioned in the textbooks. In the period of İsmet İnönü the idea that great civilizations were founded by Turks was given up, yet, the idea of Anatolia being a Turkish homeland for thousands of years and praises about Turks has been continued, even they have been decreased.

Key Words : M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü, *Turkism*, *History Textbook*
Page Number : 372
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Togay Seçkin Birbudak

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı.....	2
Problem	2
Alt Problemler	3
Araştırmanın Önemi	4
Sınırlılıklar	5
BÖLÜM II	6
YÖNTEM	6
Araştırma Deseni	6
Evren ve Örneklem.....	6
Veri Toplama Araçları.....	8
Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	8

Verilerin Çözümlemesi	9
Verilerin Yorumlanması	9
BÖLÜM III	10
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
1923-1927 Yılları Arası Dönemde Eğitimin Genel Durumu.....	10
1928-1938 Yılları Arası Dönemde Eğitimin Genel Durumu.....	12
Atatürk Dönemindeki Müfredatlar	13
Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı	15
Atatürk Dönemi Tarih Dersi Müfredatları.....	18
İsmet İnönü Dönemi (1938-1950) Eğitimin Genel Durumu	24
İsmet İnönü Dönemi (1938-1950) Tarih Eğitimi ve Müfredatı	27
1923-1950 Yılları Arası Türkçü Fikir Akımlarına Genel Bakış	28
Türkiye’de Görülen Türkçü Fikir Akımları.....	30
1. Anadoluçuluk.....	30
2. Muhafazakâr Milliyetçilik	31
3. Liberal Milliyetçilik.....	31
4. Irki Milliyetçilik.....	32
BÖLÜM IV.....	34
TÜRKÇÜLÜK FİKİR AKIMININ CUMHURİYET DÖNEMİ.....	34
ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINA ETKİSİ (1923-1950) ..	34
1. Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında (1923-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?	34

1.1. Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?	35
1. Tarih I-1931.....	35
2. Umumi Tarih.....	38
3. Tarih II-1931	50
4. Tarih II-1933	70
5. Tarih III-1931	71
6. Hamit ve Muhsin-Türkiye Tarihi	88
7. Tarih IV-1931.....	111
1.2. İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?	124
1. Tarih I-1941.....	124
2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944).....	127
3. Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü	135
4. Özlü Tarih	148
1.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Arasında Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?	162
2.1. Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?	174
1. Tarih I-1931.....	174
2. Tarih II-1931	186
3. Tarih III-1931	203

4. Tarih IV-1931	207
5. Hamit ve Muhsin-Türkiye Tarihi.....	213
6. Umumi Tarih.....	223
2.2. İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?	234
1. Tarih I-1941.....	234
2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944).....	242
3. Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü	248
4. Özlü Tarih	256
2.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Arasında Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?	262
3.1. Türkçülük Fikir Akımının Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Yer Bulma Durumu Nedir?.....	274
1. Tarih I-1931.....	274
2. Tarih II-1931	279
3. Tarih III-1931	287
4. Tarih IV-1931.....	289
5. Umumi Tarih.....	301
6. Hamit ve Muhsin-Türkiye Tarihi.....	304
3.2. Türkçülük Fikir Akımının İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Yer Bulma Durumu Nedir?	307
1. Tarih I-1941.....	307

2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944).....	308
3. Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü	311
4. Özlü Tarih	315
3.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Türkçülük Fikir Akımının Ortaöğretim Ders Kitaplarına Etkisi Konusunda Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?	319
Anadolu ve Türklük	319
Önemli Tarihi Şahsiyetler.....	322
Türk İmajı ve Özellikleri	327
Genel Bir Değerlendirmesi	332
BÖLÜM V	337
SONUÇ	337
KAYNAKLAR.....	344
EKLER	348

TABLÖLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemi Tarih Ders Kitapları	7
<i>Şekil 2.</i> Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Döneminde Okutulan Ders Kitaplarının Osmanlı Tarihinin Kapsamı	168

KISALTMALAR

CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmada ele alınan temel kavramlara ilişkin tanımlar üzerinde durulmuştur.

Problem Durumu

Tarih, günümüzde milletlerin kimlik bilincinin oluşmasına, kültürlerinin canlı tutulmasına ve toplumların bir düzen içerisinde yaşamasına neden olan önemli unsurlardan bir tanesidir. Milletler bu özelliğinden dolayı topluma tarihlerini öğretmek için büyük bir çaba içerisine girmişler, tarih öğretimini okullara taşımışlardır. Tarih eğitiminin gelişi güzel ve toplumun yararına aykırı bir şekilde okullarda sunulmaması önemli bir konudur. Bu nedenle devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek bir tarih dersi müfredatı oluşturmaktadır. Adı geçen müfredatlar hazırlanırken gerek günümüzde gerekse geçmişte hazırlandığı dönemdeki fikir akımlarından etkilenmiştir. Örneğin Fransız İhtilali ile baş gösteren milliyetçilik hareketi Avrupa'yı kısa süre içerisinde etkisi altına almıştır. Milliyetçilik fikri haliyle o dönemde Avrupa'da basılan birçok kitapla birlikte ders kitaplarını ve programlarını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde açılan yabancı okullar bu duruma örnektir. Bahsedilen okullarda, hangi milletler tarafından açıldıysa o milletlerin çıkarları doğrultusunda hareket edilmiş ve milliyetçilik fikirleriyle beraber maddi manevi yardımlarla desteklenen bağımsızlık fikri amacına ulaşmıştır (Haydaroğlu, 1993, s. 209). Buna mukabil Osmanlı Devleti ise zaman içerisinde yabancı okulları denetimi altına almak için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin Islahat Fermanı ile birçok alanda olduğu gibi (mahkeme, vergi, din, askerlik, memurluk) eğitimde de eşitlik ilkesi benimsenmiş (Yamaç, 2014, s. 57), ilk Osmanlı anayasa metni olan Kanun-ı Esasi (1876) ile de devletin sınırları içerisinde

açılan bütün okulların denetleneceği belirtilerek eğitim alanında müşterek bir eğitim programı oluşturulacağı açıklanmıştır (Ünal ve Hayta, 2014, s. 182).

Görüldüğü üzere Fransız İhtilali'nden sonraki dönemde milletler kendi çıkarları doğrultusunda okullarda özellikle tarih derslerinde milliyetçi duyguları ön planda tutarak hareket etmişlerdir. Türk unsuruna dayalı bir “ulus–devlet” olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.” sloganını esas almış ve sırf bu ilke ile dahi milliyetçi bir devlet olarak anılmaya başlanmış, eğitim sistemini ve kültür politikalarını da bu ulus esasına göre düzenlemiştir (Saklı, 2011, s. 5). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yeni kurulmuş Türk devletindeki bireylere, cumhuriyet sevgisi ile milli şuurun aşılması ve korunmasının yanı sıra Türk kültürünün de yaşatılması için büyük bir çaba içerisine girilmiştir. Peki Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, tarih ders kitapları hazırlanırken nelere dikkat edilmiştir? Neler göz önünde bulundurulmuştur? Bu doğrultuda dönemin en önemli düşünce akımlarından biri olan Türkçülüğün tarih ders kitaplarına yansıyor yansımadığı, yansıdıysa ne kadar etkili olduğu tam anlamıyla bilinmemektedir.

Araştırmanın Amacı

Adı geçen araştırmanın amacı Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923-1950) okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarının dönemin önemli fikir akımlarından biri olan Türkçülüğün etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkartmaktır. Bununla beraber araştırmada Atatürk Dönemindeki (1923–1938) Türkçü fikirler araştırılacak, ortaöğretim ders kitaplarına olan etkisi incelenecek ve yine aynı şekilde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Dönemindeki (1938–1950) Türkçü fikirler araştırılarak ortaöğretim ders kitaplarına olan etkisi gün yüzüne çıkartılarak ders kitapları açısından iki dönem arasındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmaya çalışılacaktır. Böylece hem 1923-1950 yılları arasındaki ortaöğretim ders kitaplarındaki Türkçü fikirlerin etkisi ortaya çıkartılırken diğer taraftan da Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı dönemlerindeki ortaöğretim ders kitaplarındaki Türkçü fikirlerin değişime uğrayıp uğramadığı belirlenecektir.

Problem

Türkçülük fikir akımının Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında (1923-1950) okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarına etkisi nedir?

Alt Problemler

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında (1923-1950) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk siyasi tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 1.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde (1923-1938) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk siyasi tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 1.2. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde (1938-1950) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk siyasi tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 1.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemleri arasında ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk siyasi tarihinin içeriği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki (1923-1950) okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarında Türk kültür tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 2.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde (1923-1938) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk kültür tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 2.2. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde (1938-1950) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk kültür tarihinin içeriği nasıl şekillenmiştir?
 - 2.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemleri arasında ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında Türk kültür tarihinin içeriği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Türkçülük fikir akımının Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki (1923-1950) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında yer bulma durumu nedir?

- 3.1. Türkçülük fikir akımının Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde (1923-1938) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında yer bulma durumu nedir?
- 3.2. Türkçülük fikir akımının İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde (1938-1950) ortaöğretimde okutulan tarih ders kitaplarında yer bulma durumu nedir?
- 3.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemleri arasında Türkçülük fikir akımının ortaöğretim ders kitaplarına etkisi konusunda anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Ders kitapları -özellikle de tarih ders kitapları- okutulduğu dönemin dini, ahlaki, siyasi, fikri ve kültürel dönemlerine ışık tutmaktadır. Bu araştırma ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki (1923-1950) okutulan ders kitapları incelendiğinde dönemin dini, ahlaki, siyasi, fikri ve kültürel akımlarının yanı sıra özellikle de Türkçülük fikir akımının Türkiye Cumhuriyeti'nin bireylerine milli kimlik kazandırmada ne kadar etki ettiği gün yüzüne çıkacaktır. Bununla birlikte araştırma “Gazi Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Ders Kitapları” ile “İsmet İnönü Dönemi Ders Kitapları” şeklinde iki çerçeve içerisinde inceleneceğinden iki dönem arasındaki ders kitaplarının benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkacaktır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma aşağıdaki tablodaki ders kitaplarıyla sınırlıdır.

- Ahmet Refik, Tarihi Umumi, Hilmi Kitaphanesi, 1929
- Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi, Devlet Matbaası, 1930
- Tarih I, Tarih II, Tarih III, Tarih IV, Devlet Matbaası, 1931
- Tarih II, Devlet Matbaası, 1933
- Şemsettin Günaltay, Tarih I, Maarif Matbaası Ankara, 1941
- Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), M.E.B, 1945
- Enver Behnân Şapolyo, “Osmanlı-İnkılâp ve Avrupa Tarihi Özü”, Berkalp Kitabevi, 1946
- Ekmal İzdem, Özlü Tarih, Yeniçağ Matbaası, 1949

Tanımlar

Eğitim: Eğitim birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Eğitimin herkesçe kabul edilen tanımı “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1997, s. 12). Ayrıca eğitim, geniş anlamda bireylerin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçtir. Eğitim tanımlarının en belirgin ortak noktası eğitimin bir “süreç” oluşudur. Kısaca “Bir davranış değiştirme sürecidir.” Süreç sonunda bireyde davranış değişikliğinin gerçekleşmesi beklenilirken, değişikliğin de istenilen şekilde olması amaçlanmakta ve kasıtlı yapılmaktadır. Bu nedenle eğitim “kasıtlı kültürleme süreci” olarak da tanımlanmaktadır (Arslan, 2009, s. 13).

Türkçülük: Bir tarih merakı olarak ortaya çıkan Türkçülüğün (Ülken, 1992, s. 64) Türkiye’deki ilk temsilcileri Tanzimat edebiyatçıları olmuştur (Ülken, 1992, s. 208). Türkçülük, Batı’nın etkisiyle Türkler arasında yayılan, Türkleri birleştirmek politikasıdır (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 1976, s. 34). Ziya Gökalp’in deyimiyleyse Türk milletini yükseltmek demektir. Ziya Gökalp Türkçülüğün mahiyetini anlamak için öncelikle millet kavramının öğrenilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Ona göre millet; lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan zümredir (Gökalp, 1976, s. 12-19).

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırma Deseni

“Türkçülük Fikir Akımının Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarına Etkisi (1923-1950)” adlı bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Çünkü nitel araştırmalar, geleneksel araştırma yöntemleriyle ifade edilmesi zor olan sorulara cevap bulmak amacıyla kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda, araştırmacı genellikle gözlemcidir. Araştırmacılar bilgiyi doğrudan kaynaktan almak isterler. Nitel araştırmalarda hiçbir detay dikkatten kaçmamalı zengin betimlemeler yapılmalıdır. Ayrıca nitel araştırmalar davranışın nasıl ortaya çıktığı ile ilgilenmektedir. Bu araştırmalarda tümevarımcı bir yol izlenir ve araştırmacıların bakış açısı araştırmaya büyük bir etki bırakmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018, s. 252-254).

Adı geçen araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “durum çalışması” tekniği kullanılacaktır. Durum çalışması tekniği farklı disiplinlerde farklı şeyleri ifade etmek için kullanılır (Glesne, 2015, s. 30).

Mc Milan’a göre ise durum çalışmaları bir ya da birden fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem olarak kullanılmaktadır (McMilan’dan aktaran Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018, s. 268).

Evren ve Örneklem

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerinde okutulan tarih ders kitapları bir sonraki sayfada tablo şeklinde gösterilmektedir.

Tablo 1

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemi Tarih Ders Kitapları

Yıllar	Kitap Adı	Yazar / Yazarlar	Basımevi
1923-1931	Türkiye Tarihi	Ahmet Refik	Kütübhone-i Hilmi
1923-1929	Umumi Tarih (Liselerin İkinci devre dokuzuncu sınıfları için)	Ahmet Refik	Kütübhone-i Hilmi/Devlet Matbaası
1929-1931	Umumi Tarih (Liselerin İkinci devre birinci sınıfları için)	Ahmet Refik	Devlet Matbaası
1925-1931	Türk Medeniyeti Tarihi	Ziya Gökalp	Matbaa-ı Amire
1923-1931	Türkiye Tarihi	Mehmet Fuad Köprülü	Kanaat Kitabhanesi
1923-1931	Tarih-i Umumi I	Ali Reşad	Kanaat Kitabhanesi /Devlet Matbaası
1923-1931	Tarih-i Umumi II	Ali Reşad	Kanaat Kitabhanesi /Devlet Matbaası
1923-1931	Tarih-i Umumi III	Ali Reşad	Kanaat Kitabhanesi /Devlet Matbaası
1923-1931	Asr-ı Hazır Tarihi	Ali Reşad	Kanaat Kitabhanesi/Milli Matbaa
1924-1931	Türkiye Tarihi	Hamit ve Muhsin	Matbaa-ı Amire/Maarif Vekaleti
1931-1939	Tarih I	Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/ Türk Tarih Kurumu	Maarif Matbaası/ Maarif Vekaleti Yayınları
1931-1942	Tarih II	Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/ Türk Tarih Kurumu	Maarif Matbaası/ Maarif Vekaleti Yayınları
1931-1942	Tarih III	Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/ Türk Tarih Kurumu	Maarif Matbaası/ Maarif Vekaleti Yayınları
1931-1938	Tarih IV	Türk Tarih Tetkik Cemiyeti/ Türk Tarih Kurumu	Maarif Matbaası/ Maarif Vekaleti Yayınları
1939-1942	Tarih I	Şemsettin Günaltay	Maarif Matbaası/ Maarif Vekaleti Yayınları
1942-1950	İlk Çağ Tarihi	Arif Müfit Mansel Cavit Baysun Enver Ziya Karal	Maarif Vekaleti Yayınları/ Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
1942-1952	Orta Çağ Tarihi	Arif Müfit Mansel Cavit Baysun Enver Ziya Karal	Maarif Vekaleti Yayınları/ Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
1942-1952	Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi	Arif Müfit Mansel Cavit Baysun	Maarif Vekaleti Yayınları/ Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
1943-1950	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	Enver Ziya Karal	Maarif Vekaleti Yayınları/ Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Kaynak : Alaca, E. (2017). “Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme” *IOJES* s.992-993

Bir önceki sayfadaki tablo da verilen ders kitapları haricinde M.E.B. tarafından incelenip basılmasına izin verilen yardımcı ders kitapları da mevcuttur. Bunların bazıları şunlardır:

- Enver Behnân Şapolyo “Osmanlı-İnkılâp ve Avrupa Tarihi Özü”, Berkalp Kitabevi, 1946
- Ekmal İzdem, Özlü Tarih, Yeniçağ Matbaası, 1949

“Türkçülük Fikir Akımının Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarına Etkisi (1923-1950)” adlı çalışmada Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde okutulan tarih ders kitapları arasından 11 adet ders kitabı örneklem olarak ele alınmıştır. Örneklem olarak ele alınan ders kitapları “Sınırlılıklar” başlığında belirtilmiştir. 1923-1938 yılları arasındaki ders kitapları “Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları”, 1938-1950 yılları arasındaki ders kitapları ise “İsmet İnönü Dönemi Tarih Ders Kitapları” çerçevesinde ele alınacaktır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada nitel araştırmanın veri toplama tekniklerinden biri olan “Doküman Analizi” tekniği kullanılacaktır. Doküman analizi araştırmanın hedeflerine yönelik verilere ulaşmada dokümanların incelenmesi ile gerçekleşir (Aydoğdu, Karamustafaoğlu ve Bülbül, 2017, s. 558).

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında (1923-1950) kullanılan ders kitaplarındaki Türkçülük akımının etkilerinin ortaya çıkartılması için;

- Atatürk Dönemi Tarih Ders Kitapları
- İsmet İnönü Dönemi Tarih Ders Kitapları başlıkları altında inceleme yapılacaktır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Adı geçen bölümde Türkçülük akımının Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında (1923-1950) ortaöğretim okullarında okutulan tarih ders kitaplarına olan etkisinin nasıl tespit edildiğine değinilmekte ve elde edilen bulguların ne gibi ölçütlere göre yorumlandığı anlatılmaktadır. Bu durum aşağıda iki başlık altında verilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada nitel araştırmanın veri toplama tekniklerinden biri olan “içerik analizi” tekniği kullanılacaktır. Sosyal bilimler alanında kullanılan en önemli tekniklerden birisi olan içerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir. Ayrıca bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunur (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018, s. 259).

Verilerin Yorumlanması

Bu çerçevede 1923-1950 yılları arasında okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarında Türkçü ifadelerin kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanıldıysa kullanılan ifadelerin neler olduğu, bu ifadelerin hangi kaynaklardan etkilendiği, iki dönem arasındaki tarih ders kitaplarında Türkçülük fikir akımı anlayışında eğer fark varsa farklılıkların nedenleri “Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemi ders kitapları” ve “İsmet İnönü dönemi ders kitapları” başlığı altında değerlendirilecektir.

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1923-1927 Yılları Arası Dönemde Eğitimin Genel Durumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923-1950 yılları arasındaki dönem ele alındığında özellikle ilk yılların bir geçiş evresi olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır. Çünkü Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nden kalma kurum ve uygulamaların varlığı sürdürülmekle beraber ders kitapları da cumhuriyete uygun hale getirilerek kullanılmıştır (Alaca, 2017, s. 52). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim ve öğretimin içinde olduğu durumun yetersiz oluşu haliyle bu alanda yeniliklerin yapılmasına neden olmuştur. İlk olarak 1 Mart 1924'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1934'e değin çıkartılacak "İnkılap Kanunlarının" sinyallerini verirken, eğitim birliğinin de önemini (Tevhid-i Tedrisat) vurgulamıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 22).

2 Mart'ta kabul edilen yasa tasarısında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçesi kısaca şu şekildedir.

Bir devletin genel eğitim siyasetinde, milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak gereklidir ve bu da öğretim birliği ile olur. Tanzimat'ın ilan edildiği sıralarda öğretim birliğine geçilmek istenmişse de başarılı olunamamış, bilakis bir ikilik ortaya çıkmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok kötü ve sakıncalı sonuçlar doğurmuş, iki türlü eğitimle memlekette iki tip insan yetişmeye başlamıştır. Önerimiz kabul edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki bütün eğitim kurumlarının biricik mercii Maarif Vekâleti olacaktır. Böylece bütün eğitim yuvalarında, Cumhuriyetin irfan siyaseti, ortak bir eğitim yolu izlenecektir (Sakaoğlu, 1992, s. 23).

Türk Eğitim Sisteminin temel ilkeleri kısaca şu şekildedir;

- Eğitim millî olacaktır,
- Eğitim cumhuriyetçi olacaktır,
- Eğitim laiklik esasına dayanacaktır,
- Eğitim bilimsel temellere bağlı olacaktır,
- Eğitimde eşitlik olacaktır,
- Eğitim çağdaş olacaktır.

Bu ilkelerin belirlenmesinde ve genel olarak Türk eğitim sisteminin düzenlenmesinde etkili olan unsurları da şu şekilde sıralayabiliriz:

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,
- Eğitim ve Öğretimi Düzenleyen Yasalar,
- Kalkınma Planları,
- Millî Eğitim Şuraları,
- Hükûmet Programları (Safran, 2010, s. 395-396).

Kanunun kabul edilmesinin ardından okulların eğitim ve öğretim programlarında millileşme, çağdaşlaşma ve laikleşme yönündeki çalışmalar hemen başlatılmıştır. Milli tarih ve milli kültürün okul programlarında yer almasının dışında pozitif bilimlere ağırlık veren yeni dersler öğretime de öğretim programına da dahil edilmiştir (Demirtaş, 2014, s. 225). İlk üç yıl boyunca medreselerden alışlagelen dinsel ağırlıklı eğitim ve buna bağlı olarak Arapça ve Farsça öğretimi de kaldırılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 26). Kanundan sonra John Dewey, Alfred Kühne, Omer Buyse gibi Avrupa'dan uzmanlar getirilerek eğitim sisteminin düzenlenmesi ve modernleşmesi istenilmiştir (Demirtaş, 2014, s. 228). Yabancı ve azınlık okullarında da dini temellere dayalı eğitim politikalarının takip edilmesinin önüne geçilmiştir. Binaenaleyh okul kitaplarından Hristiyan din büyüklerinin resimlerinin kaldırılmasına, okullarda da dini sembollerin bulundurulmamasına karar verilmiştir (Vahapoğlu, 1992, s. 152). 26 Eylül 1925 günü yayınlanan 3965 sayılı genelgede ise yabancı okullara yönelik çıkarılan kanunlarda; Türkiye Cumhuriyet'i aleyhinde derslerde veya ders dışında kötü, kırıcı kelimelerin telaffuz edilmesi yasaklanmış, Türk ırkına, tarihine ve coğrafyasına yönelik isteyerek veya istem dışı herhangi bir yanlış bilginin ne ders kitaplarında ne de ders panolarında bulundurulmayacağı, yine ders kitaplarında hiçbir devletin propagandası yapılmayacağı açık bir dille belirtilmiştir. Bu okullarda Türk hocaların bulundurulması zorunlu tutulurken, haftada 5 saat Türk dili, tarihi ve coğrafyası okutulması kararlaştırılmıştır. 1926 yılında ise bu okullar üzerinde denetim artırıcı yeni kanunlar çıkartılmıştır (Vahapoğlu, 1992, s. 153-154). Ayrıca Maarif Vekaletinin

denetiminde olan 479 medrese kapatılırken Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun imam hatip okulları açıldıysa daha sonra öğrenci azlığı nedeniyle kapatılmıştır. 1927'de ise Türkiye'de sadece Müslüman toplumların yaşamadığı gerekçesiyle de ilk, orta ve liselerde din dersleri kaldırılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 26-27). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte yaşanan eğitimdeki bu radikal değişime karşı birçok eleştiri de ortaya çıkmıştır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Muallimler Birliğinde yaptığı konuşmada yapılan bu değişim sonrasında kendilerinin eleştirileceğini ve eleştirenlerin kendilerini dinsizlikle suçlayacağını öngördüklerini belirtmiş, bu eleştirilerin yersiz olduğunu belirterek asıl amacın ülkenin bütün hayatında fikrî, fennî, ekonomik ve sosyal alanların temeli olduğunu vurgulamış, eğer dönemin nesli bilinçle, ilmin ve hayatın rehberliğiyle bütün ömrünü vakfederek çalışırsa siyasi, kültürel, düşünsel ve sosyal tam ve olgun bir Türk milleti olacağını savunmuş, bu milliyet kitlesi içinde ayrı medeniyetlerin olamayacağını söylemiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 27-28).

1928-1938 Yılları Arası Dönemde Eğitimin Genel Durumu

Gazi Mustafa Kemal'in 1928 yılında Sarayburnu'nda yaptığı konuşmada; okuma yazmanın daha kolay öğrenilmesi adına yeni Türk harflerine geçileceğini ve bu sayede Türk milletinin 1-2 sene içerisinde de rahatlıkla okuma yazma öğreneceğini belirtmiştir. Nitekim bu doğrultuda 1 Kasım 1928'de Harf İnkılabı yürürlüğe girmiş, ardından Millet Mektepleri kurulmuş ve halkın okuma yazma öğrenebilmesi için bu mekteplerde 4 ay süren eğitimler verilmiştir. Öğretmenlerden vatandaşlara yurttaşlık bilgileri vermeleri istenilmiş, 1930'lu yıllarda Köy Eğitim Kursları, Halk Okuma Odaları, Akşam Sanat ve Akşam-Ticaret Okulları, Halkevleri açılmıştır. Cumhuriyet kültürünü yaymak için ise Çavuş Eğitimci Ocağı açılarak 10 yılda 36 bin köye en az birer eğitimci gönderilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca gelişmiş köy, kasaba ve kentlerde okuryazarlığın yanı sıra hayati, mesleki becerilerin herkese kazandırılması ve köy tarımından küçük sanatlara, kooperatifçiliğe kadar, usta ve uzman, cumhuriyetçi ve inkılapçı bireyler yetiştirmek istenilmiş, bu doğrultuda eğitimci aranmıştır. Atatürk, 1 Kasım 1938'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmasında adı geçen okulların çok iyi neticeler verdiğini açıkça belirtmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 44-51). Ancak bu yıllarda özellikle köy bölgelerinde istenilen hedeflere ulaşılamamıştır. Zira köylüler, köylere giden öğretmenlerin fikrince eğitimin önemini kavrayamamışlardır. Köylü çocuklarının okullara devamının sağlanamaması yüzünden

köylüyle öğretmenler arasında sürtüşmeler de yaşanmıştır. Bunların yanı sıra köy çocuklarının, sadece bir öğretmenden üç yıl kadar alabildikleri eğitimle sosyal ve ekonomik hayata atılmaları da köy okullarındaki önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu sebeple mıntika yatılı okullarının kurulması fikri ortaya atılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 63-64).

Atatürk Dönemindeki Müfredatlar

Gazi Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığı dönemi müfredatlarına bakıldığında ilkokullardaki esaslı değişikliklerin 1926 ve 1936 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. İlk yıllarda ilkokulların amacı en kapsamlı biçimde “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye” müfredatı içerisinde ifade edilmiştir. Buna göre; ilk mekteplerden mezun olan çocukların büyük bir bölümü öğrenim hayatlarını burada noktalayacaklarından, bahsi geçen gençler hayata atıldıktan sonra okulda karşılaşmadıkları ya da çocukluk devresinde kendileri için söz konusu olmayan çeşitli olaylarla yüz yüze geleceklerdir. İlkokulun amacı bu gibi durumlarda çocukları bilinçli birer yurttaş olarak sağlıklı kararlar alabilecek biçimde hayata hazırlamaktır (Aslan, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı", 2011, s. 724). 1926 yılına kadar okutulan Musahabat-ı Ahlak ve Malumat-ı Vataniye dersi yerine Yurt Bilgisi dersi konulmuş, Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Hayat Bilgisi derslerinin saatleri arttırılmıştır. Aynı yıl din dersleri 1 ve 2. sınıflardan kaldırılmış, 1930'da ise yalnızca 5. sınıfta okutulmuştur. 1936 yılında ise 1926 yılındaki eğitim programlarının eksiklikleri giderilmek istenmiş ve Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi'nin (CHP) eğilimi doğrultusunda ileri dereceli siyasi içeriklerle dolu bir eğitim programı hazırlanmıştır. Bu içerik CHP'nin yeni Türk Devleti'nin temeli olduğu gerekçesiyle oluşturulmuştur. Programın birinci amacı “eğitim siyasamızın temel taşı, bilmezliği gidermek”, ikincisi “kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, lâik ve devrimci yurttaş yetiştirmek” olmuştur. Bu eğitim programı birçok kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 62-63).

Ortaokul ve lise müfredatlarında 1923'den itibaren Fransız ve Latin kültürünün etkisinden kurtulmak istenilmiş ve bu doğrultu da milli bir programın oluşturulması için yeni adımlar atılmıştır. Heyet-i İlmiye toplantılarında liselerde, fen ve edebiyat kollarının ayrılması, cumhuriyet ülküsüne hizmet edecek yeni programların hazırlanması kararlaştırılmıştır. 1 Eylül 1924 tarihinden itibaren eski devreli idadilere orta mektep, buna dayalı 3 yıllık, genel kültür veren resmi okullara da lise denilmeye başlanmıştır. Bu programlarda istenilen hedef

yani Fransız ve Latin kültürünün etkisinden büyük ölçüde kurtulma gerçekleşiyse de ders kitapları program doğrultusunda yazılamadığından “Belçika tipi okul-Fransız tipi kitap” ikiliği ortaya çıkmıştır. 1927’de 1924 tarihli orta mektep ve lise müfredat programlarında “zeyl” adı altında değişiklikler yapılmış, bu nedenle de tarih ve edebiyat konularında birtakım eklentilere gidilmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 67). Zira 1924 müfredatında liselerin ikinci devresinde Türk ve İslâm tarihine çok az yer verildiği eleştirileri artmıştı (Aslan, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep, 2012, s. 112). Ayrıca riyaziye ve fizik programları da değiştirilmiştir. Harf inkılabından sonra ise 1929-30 yıllarında öğretimde Arapça ve Farsça dersleri kaldırılarak yerine ikinci bir yabancı dil konulması kararlaştırıldı. Fakat bu istek öğretim elemanı bulunamamasından dolayı başarılı olamayınca 1932-33 yılı eğitim öğretimde ikinci yabancı dil görüşünden vazgeçildi (Sakaoğlu, 1992, s. 67).

1924 Lise Birinci Devre (Orta Mektep) Müfredat Programı’ndan insan ırkının dilleri, dünyanın yaratılışı ve insanın yayılması konuları çıkarılmıştı (Aslan, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep, 2012, s. 114). 1930’da Ortaokul ve lise programlarında köklü değişikliğe gidilerek muhtelif zamanlarda düzenlenmiş öğretim programlarının hepsi yeniden hazırlanmıştır. En önemli yenilik de tarih programında yapılmış ve Türk Tarih Kurumunca hazırlanan kitaplardaki konular programa alınmıştır. Bu program “Türk ırkının üstünlüğü ve bütün uygarlıklara Türk uygarlığının beşiklik ettiği” iddiasına dayandırılmıştır. İkinci bir yenilik “Yurt” dersinin konmasıdır. Fizik, kimya ve tabii İlimler de Amerika’dan alınan örneğe göre birleştirilip “Fen Bilgisi” denilmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 67-68).

1934’te lise programında yeni bir değişiklik felsefe ve estetik derslerine ağırlık verildi. Edebiyat programı da Batı edebiyatına ağırlık verecek yönde değiştirildi. Kimya programı hafifletildi, matematik ders kitaplarından da bazı konular çıkartıldı. 1935-38 seneleri arasında, öğretim üyelerinden, uzmanlardan oluşan komisyonlar, programlar üzerinde çalıştılar. Gündemler genellikle, ilkökul riyaziye, tabiiye dersleri ile ortaokul riyaziye, fen bilgisi ve biyoloji, lise riyaziye, fizik, kimya ve tabiiye derslerinin gözden geçirilmesi; üniversiteye bırakılması gereken konuların tespiti, programlara aynen uyan Almanca ders kitaplarının belirlenmesi; bunlara göre yeni ders kitaplarının yazılması esasları, programlar için ne gibi ders araçlarının gerektiği vb. idi (Sakaoğlu, 1992, s. 68).

Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı

Atatürk'ün henüz genç yaştayken tarihe ve özellikle de Türk tarihine ilgisinin olduğu bir gerçektir (Cebesoy, 1967, s. 9). Zira kendi deyimiyle “Okul sıralarındaki derslerinden itibaren tarih okumasını sevmiş ve hayatının her devrinde çeşitli tarih kitapları ve konuları ile meşgul” olmuştur. Bunlarla beraber siyasi hayatının çeşitli dönemlerinde tarih bilgisinden yararlanmış, Büyük Millet Meclisinde yapılan halk toplantılarında ve İstiklal Savaşı sırasında tarihi konular onun en heyecanlı hitabelerini oluşturmuştur. Özellikle ihtilal hareketlerinde, Büyük Millet Meclisi'nde kanunlaştırmak istediği konulara tarihten örnekler vererek açıklaması Atatürk'ün tarih ile olan yakınlığının bir göstergesidir (İnan, 2009, s. 255-256).

Cumhuriyet'ten önce daha çok İslam ve Osmanlı tarihi anlayışı mevcuttu. Yani tarih öğretimi Selçuklulardan başlayarak yıkılışı, beylikler dönemi ve Osmanlı tarihini kapsamaktaydı. 1909 yılında Osmanlı Tarihi'nin yazılması amacıyla “Tarih-i Osmanlı Encümeni” kurulmuştur. Bu kuruluşun en önemli etkisi aydın Türk tarihçilerinin, tarihin sadece Osmanlı tarihinden ibaret olmadığına anlaşılmaya neden olmuş ve bu sayede Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Türk tarihini Osmanlı tarihinin yaklaşık 200 yıl kadar öncesine kadar gidebilmiştir. Fakat Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Türk tarihine bütüncül bir anlayış ile yaklaşmamıştır. Zira Anadolu dışına bir türlü çıkılamamış, Anadolu'dan önceki devre ait çalışmalar yapılamamıştır. 1912 yılında ise Türk ocakları kurulmuş ve böylece Türk tarihi ve Türk kültürü hakkında araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar ise Türk Yurdu dergisinde paylaşılmıştır (Öztaş, 2009, s. 95). Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın bir diğer önemli katkısı da tarihi belgelerin doğruluğunun kanıtlanabilmesi gerektiğini tarihçilere göstermiştir. Nitekim “Feridun Bey münşeatında” yer alan bazı menşur ve mektuplara tatbik edilerek, bir süredir doğru sayılan bir bilginin tamamen uydurma olduğunu anlatan çok değerli bir makale basılmıştır. Kısacası Mükrimin Halil Bey, Selçuk sultanının Osman Bey'e gönderdiği iddia edilen menşurlarla Orhan Bey'in bazı Türk hükümdarlarına gönderdiği mektupların gerçek olmadığı, Harzemşahlardan Sultan Alaeddin ile oğlu ve bazı Türk Hükümdarlar ve emirleri arasında teati edilen mektuplardan intihal suretiyle uydurulmuş sahte şeyler olduğunu ispat etmiştir (Akçura, Milli tarihin inşası, 2017, s. 156).

Cumhuriyet öncesi döneme bakıldığında Türk tarihi araştırmasının yetersiz olduğu net bir şekilde görülmektedir. Atatürk'ün Türk tarihinin araştırılmaya başlanılmadan önce yani Türk tarihini Anadolu sınırları içerisinde kurtarmadan önce metodolojinin öğrenilmesinin zorunluluğunu bildiği tartışmasız bir gerçektir. Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra bu duruma son verilmesi için bazı tarih ve tarih metodolojisi kitaplarını Türkçeye çevirtmiştir. H.G. Wells'in "Cihan Tarihinin Umumî Hatları" (1927-1928), E. Bernheim'in "Tarih İlmene Giriş Tarih Metodu ve Felsefesi" (1936), Ch. V. Langlois ve Ch. Seignobos'un "Tarih Tetkiklerine Giriş" (1937) çevrilen kitaplardan bazılarıdır (Öztaş, 2009, s. 96). Bununla beraber Atatürk'ün Türk tarihi hakkında araştırmaların yapılmasını istemesindeki en önemli nedenlerden birisi de şüphesiz ki Türk tarihini başka milletlerden insanların araştırması ve yapılan araştırmaların gerçeği yansıtmamasıydı. Nitekim 1928'de Afet İnan, Fransızca coğrafya kitabında gördüğü bir bilgide geçen "Türkler sarı ırka mensup" bilgisini Atatürk'e gösterdiğini ve bu bilgilerin Prof. E. Pittard'ın "İrklar ve Tarih" adlı kitabındaki bilgilerle uyuşmaması nedeniyle bu konu hakkında araştırmaların yapılması zorunluluğu hissedilmiştir. Yaşanan bu olay Türk Tarihi hakkında yapılan araştırmalara hız kazandırmıştır (İnan, 2009, s. 256).

Enver Ziya Karal'ın "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi" adlı kitabının 158-159. sayfalarında Atatürk'ün Türk tarihini araştırmak istemesinin sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

- Türklerin sarı ırktan olduğuna dair dünyada yayılmış olan yanlış iddialar.
- Türklerin medeni kabiliyetten ve istidattan mahrum olduğuna yönelik yanlış iddialar.
- Türk toprakları üzerindeki iddialar (Karal'dan aktaran Öztaş, 2009, s. 97).

Atatürk 1930 yılından itibaren yeni kitaplar getirtmiş, devlet ve bilim adamlarının dikkatini Türk tarihi üzerine çektmeyi başarmış ve böylece geniş bir Türk tarihi araştırmaları devri başlamıştır.

23 Nisan 1930'da Türk Ocaklarının VI. Kurultay'ında Türk Tarih Kurumunun temelleri atılmış, 12 Mart 1931'de Türk Ocaklarının kapatılması sonrasında 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) kurulmuştur. Bu kurumun amaçlarının ilk 4 maddesi ise şöyledir:

- Toplanılıp ilmi müzakerelerde bulunmak.
- Türk tarihinin kökenlerini araştırıp bastırmak.
- Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek.
- Türk Tarih Tetkik Cemiyeti mesaisini semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak (İnan, 2009, s. 265-269).

Atatürk, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nden okullarda okutulması için tarih kitapları yazmalarını istemiş, bu cemiyetin çalışmaları sonucunda 4 ciltlik “Tarih” kitapları yayınlanmıştır. Liseler için hazırlanmış olan ilk resmi tarih ders kitapları 1931'de basılan 4 ciltlik bu kitaplardır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır. 1937 yılından itibaren ise Ocak ayıyla birlikte “Belleten” adı altında 3 ayda bir yayınlanacak bir dergi çıkarılması kararlaştırılmıştır (Öztaş, 2009, s. 98).

Atatürk tüm bu yapılanlarla birlikte “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabını yazdırmış, bu kitaplar sadeleştirilerek “Orta Mektep için Tarih” kitapları okutulmaya başlanmış, Avrupa ve Amerika'ya arkeoloji, antropoloji-etnoloji alanlarında yetiştirilmek üzere öğrenciler gönderilmiştir. Geleceğin tarihçilerini yetiştirmek için Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ni de açtırmıştır (İnan, 2009, s. 271).

Mekteplerde okutulan kitapların aceleyle getirilmemesine de özen gösterilmiştir. Zira acele ile yazılan kitaplarda birçok tarihi hatanın olabileceği göz önünde tutulmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Belleten dergisinde yayınlanan “Atatürk'ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar” adlı makalesinde yazılanlara göre mektepler için yazılan dört ciltlik ders kitabının üçüncü yani Osmanlı tarihinin anlatılan cildi basılmadan önce tetkik edilirken bir hata fark edilmiştir. Osmanlı tarihini yazan Yusuf Akçura'ya bu yanlış gösterilmiş, Akçura ise tarihteki kaydın bu şekilde yazıldığını Atatürk'e bildirmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda Atatürk'ün doğru söylediği ortaya çıkmıştır. Nitekim Yusuf Akçura, adı geçen kitapta devşirme sisteminin Orhan Bey döneminde kurulduğunu belirtmiş, Atatürk ise buna karşılık devşirme sisteminin I. Murad döneminde oluşturulduğunu savunmuştur. Yapılan

araştırmalarda I. Murad döneminde, Rumeli savaşlarından sonra esir olarak Anadolu'ya getirilen esirlerin, Anadolu'daki Türk çiftçilerin yanında bulundurulup; Türk, Müslüman adetlerinin ve Türkçe'nin öğretilmesi sonrasında Acemi Oğlanlarına kayıt edilmesi bu kişilerin zamanla Yeniçeri olmaları ile sonuçlanmış, Atatürk'ün de haklı olduğu ortaya çıkmıştı (Uzunçarşılı, 2017, s. 200-202).

Milli Eğitim Bakanlığı ve Atatürk'ün iş birliği ile 2 Temmuz 1932'de Türk Tarihi Tezini tanıtmak için I. Türk Tarih Kongresi, Ankara Halk Kitapevinde toplanmıştır. Kongrede amaç tarih tezini daha resmi bir şekilde tanıtmak ve tarih ders kitaplarını geliştirmek olmuştur. Katılanların 198'i lise ve ortaokul öğretmeni, 18'i üniversite profesörü ya da asistanı, 25'i Türk Tarih Kurumu üyesidir. Bu kongre 10 gün sürmüştür (Behar, 1996, s. 119).

II. Türk Tarihi Kongresi ise 20-2 Eylül 1937 yılında Dolmabahçe sarayında düzenlenmiştir. Bu kongrenin ilk kongreye göre farkı Atatürk'ün, Türk Tarih Tezini uluslararası alanda kabul ettirmek isteğinde olmasıdır. Ayrıca batılının Türklerle ilgili asılsız iddialarını gidermek için bu kongreye yabancı uzmanlar da davet edilmiş, davet edilen yabancılar da bu kongreye katılmışlardır (Öztaş, 2009, s. 100).

Atatürk Dönemi Tarih Dersi Müfredatları

Atatürk döneminde başlayan millileşme çabasının özellikle tarih ders kitaplarında etkili olduğu net bir şekilde görülmektedir. 24 Nisan 1924 günü yayınlanan Hakimiyet-i Milliye gazetesinin haberine göre; 23 Nisan 1924 tarihinde başlayan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında tarih ders kitapları ve programlarında değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre yeni tarih programlarının belirlenmemesine rağmen “Türk Medeniyet Tarihi” ve “Ecnebi Medeniyeti Tarihi” ders kitaplarında okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca “Saltanat”, “Osmanlı Hanedanı”, “Hilafet” konuları ders kitaplarından çıkartılırken, “Türk Kurtuluş Savaşı Tarihi”, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluşu”, “Sevr ve Lozan Anlaşmaları”, “Cumhuriyet'in İlanı” ve “Hilafetin Kaldırılması” konuları da ders müfredatına eklenmiştir. Genç nesillere Cumhuriyet sevgisini aşılama adına yapılan bu değişiklikler sonrasında ilk mektepler müfredatı; “Sarayın Hıyanetleri, Milli İntibah Devri, İstiklal Harbi, Yeni Türkiye Devleti'nin Kuruluşu, Lozan Muahedesi, Cumhuriyet, Bugünkü Türk İlmi, On dokuzuncu Asır, Başlıca Keşifler ve İhtiralar, Avrupalıların Müstemlekat Siyaseti” olarak belirlenmiştir (Aslan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları, 2010, s. 218).

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim uygulamalarını 1930 öncesi ve sonrası diye ayırmak mümkündür. 1930 yılından önce ilkokul, ortaokul ve lise tarih ders programlarında değişiklikler yapılmış, Mehmet Fuat Köprülü, İhsan Şerif Saru, Ahmet Halit Yaşaroğlu gibi önemli isimler ilkokul ders kitapları yazarken, ortaokul ve lise de ise Ahmet Refik Altınay ve Ali Reşat beylerin kitapları okutulmuştur (Çapa, 2002, s. 40).

Osmanlı Devleti, tarih anlayışında İslam tarihi ve Osmanlı tarihini ön planda tutarken 1924 programında yapılan değişikliklerle genel olarak Cumhuriyet rejimini Türk milletine benimsetmeye çalışan politikalar uygulanmıştır. Örneğin “İslam’da Cumhuriyet” adı altında dört halife devri işlenmiştir. Ders programlarında genel Türk tarihine de geniş yer verilmiştir (Öztaş, 2009, s. 101). Cumhuriyetin ilk eğitim programı olan İlk Mekteplerin Müfredat Programı’nda tarih dersleri üçüncü sınıf ile beraber okutulması kararlaştırılmış, bu eğitim okuma ve musahabe şeklinde yapılmıştır. Dört ve beşinci sınıflarda ise genel tarih ile Türk tarihi bir arada verilmiştir (Çapa, 2002, s. 41).

Dördüncü sınıf ders programı ise;

Mısırlılar, Fenikeliler, Keldânî ve Asurîler, İranlılar, Hititler, Türkler, Benî İsrâil, Yunanlılar, Romalılar, Kurun-u vusta: Arab târihi: İslâmda cumhûriyet ve mutlakîyyet devirleri, Abbasiler devrinde Türkler, Türk Târîhi: Oğuz Türkleri ve Selçukîler. Anadolu’da Türkler. Salîb seferleri ve Türkler. Moğol istilâsı. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu. Timur devri. Osmanlı devletinin yeniden tekerrür ve inkişâfı. İstanbul’un fethi. Kurûn-ı Vustada Türk medenîyyeti ve garp medenîyyetiyle mukâyesesi, şeklinde düzenlenmiştir (Aslan, Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi- I: “Türk tarih tezi” Öncesi Dönem (1923-1931), 2012, s. 336).

Beşinci sınıf ders programı ise;

Kurûn-ı Cedide: Kurûn-ı Vustaya nihâyet veren başlıca âmiller, Avrupa’da mutlakîyyetçi devletlerin teşekkülü. İngiltere’de meşrûtiyet. İstanbul fethinden Tanzimât’a kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun ıttılâ, tefevvuk, ric’at devirleri. Eski Osmanlı hayât ve medenîyyeti. Halk ve saray, idâre, ordu, arazi teşkilâtı, ulûm ve fûnûn, edebîyyat ve sanyîi nefise, zirâât, sanâyi’, ticâret, iktisâdî teşkilât ve muahharen bunların inhitât-ı esbâbı. Tanzimât, mâhiyyeti, sebepleri ve neticeleri. Bu devredâ Avrupa ile münasebetimiz, Kırım Hârbi, İlk Meşrûtiyyet Hareketleri, 1294 Hârbi, Abdülhamîd devri, Meşrûtiyyetin ilânı, İtalya ve Balkan hârbleri. Cihan hârbi ve mütâreke, İmparatorluğun dağılması, ecnebî işgalleri, Sarayın Hıyânetleri, Millî İntibâh devri, İstiklâl Hârbi, Yeni Türkiye Devleti’nin Kuruluşu, Lozan Muâhdesi, Cumhuriyet, bugünkü Türk âlemi, ondokuzuncu asır, başlıca keşifler ve ihtirâlar. Avrupalıların Müstemlekât siyâseti olarak oluşturulmuştur (Aslan, Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi- I: “Türk tarih tezi” Öncesi Dönem (1923-1931), 2012, s. 336-337).

Yusuf Akçura 11 Temmuz 1932 tarihinde I. Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı konuşmada Orta dereceli mekteplerde okutulan Ali Reşat Bey'in Tarih-i Umumi kitabı hakkında mevcut ilimle izahı olmayan haberlerin, müspet bir vesikaya istinat olmayan masalların ve uydurmaların tarihten tamamen hariç bırakıldığını söylemiştir. Ayrıca Ali Reşat ve Tarih-i Umumi'yi telif eden meslektaşların bu kitabı doğrudan Fransızcadan tercüme ettiği, kitabı tenkid etmeye lüzum görmediklerini belirtmiştir. Bu nedenle de tarih eğitiminde Fransız etkisinin olduğunu söylemiştir. Kitabın ise “fikirce Fransız, dil olarak Türkçe” hazırlandığını belirtmiştir. Bunlarla Tarih-i Umumi'nin, Türk tarihi konusu açısından eksik olduğunu, İskitlerden bahsedilmediğini, Türk medeniyetinin okuyucularla paylaşılmadığını, efsane ve hikayelerle doldurulduğunu ve İslam'dan önceki Türk tarihinin 24 sayfadan ibaret olduğunu açıklamıştır. İslam tarihinde ise Türklerin rolü hususunun ihmal edildiği, bazı Türk devletlerinin ısrarla Farsi olarak gösterildiği, Osmanlı son dönemlerinde Avrupalı devletlerin, Osmanlı topraklarına saldırmasını haklı gerekçelere dayandırması gibi sorunların mevcudiyetini dile getirmiştir. Akçura'ya göre Avrupalılardan sokulan kıymetlileri tetkik ve tenkid ederek yeni baştan yazmak gerekmektedir (Akçura, Milli tarihin inşası, 2017, s. 180-195).

“Cumhuriyetin ilanı ve bugünkü Türk dünyası” konusundan sonra XIX. asra doğru geri gidilmektedir. 1924 tarihindeki tarih ders kitaplarının içeriğine bakıldığında önemli noktalardan bir tanesi tarih öğretim konularının yakından uzak geçmişe doğru sıralanmasıdır. Bunun en iyi örneği 3. sınıf Tarih Öğretim Programı konularıdır. Bu programın konularını yapmış olduğu çalışmada Ata şu şekilde özetlemiştir:

- 1. Millî intibah devri (1919-1923).
- 2. Eski istibdat idaresinin fenalıkları ve Ruslarla yapılan harpler (1839-1908).
- 3. Eski Osmanlı İmparatorluğu tarihinin kültür ve sosyal tarihi.
- 4. Eski Türklerin hayat ve medeniyetleri, İslamiyet'e hizmetleri, Haçlı Savaşlarındaki rolleri, Selçuki Devleti, Anadolu'nun Türkleşmesi (Ata, 2014, s. 51-52).

1927 yılında “İlk Mektepler Müfredat Programında” ise tarih dersinin amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

- Öğrencilere Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda milli şuuru uyandırmak
- Bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak
- Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan numuneler göstermek (Çapa, 2002, s. 41).

1924 yılında uygulanmaya başlanan Liselerin Birinci Devre (Orta mektep) Müfredat Programı ve Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı Türkiye Cumhuriyeti’nin liseler için hazırlamış olduğu ilk müfredat programlarıdır. Lise Birinci Devre ya da sık kullanımıyla “Ortamektep” birinci sınıfların tarih dersleri:

Tarihe Giriş, Kurûn-ı Evveli ve Kurun-ı Vusta olarak üç kısımdan oluşmuştur. Kurûn-ı Evveli kısmının temel konuları Eski Türkler, Yunanlılar ve Makedonyalılar ve Romalılarıdır. Şark Milletleri konusunun içerisinde ise Mısırlılar, Keldanîler ve Asurîler, İbranîler, Fenikeliler, İranîler, Hititler, Lidya, Çin ve Hind uygarlıkları okutulmuştur. Eski Türkler başlığı altında ise; Orta Asya Yaylası hakkında coğrafi ma’lûmât Eski Türkler (Hiyungnular, Yüeciler), Asya medenîyyeti târihindeki rolleri; Eftalitler, Tukyular, Uygurlar ve Medenîyyetleri, Şarkî Avrupada Türkler, Türklerin İslâmiyeti Kabûlünden Evvelki Medenîyyetleri öğrencilerle paylaşılmıştır. Romalıları ile ilgili bölümde ise Cumhûriyet devrinde içtimâî, idârî ve askerî teşkilât ve Cumhûriyet inhitâtının sebepleri konuları verilmiştir. Kurun-ı Vustânın Devamı olarak ikinci sınıf tarih ders programlarında ise Arab Tarihi, İslâmda Cumhûriyet, İslâmda Mutalkiyyet, Türkler ve İslâmiyet, Oğuz Türkleri, Anadolu’da Türkler ve Timur Devri konuları işlenmiştir (Aslan, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep, 2012, s. 108-109).

Arap Tarihi başlığı altında Arapların, İslam öncesi kültürel durumu, İslam’ın doğuşu ve yayılışı ile beraber İran ve Roma ile ilişkileri açıklanmıştır.

İslâmda Cumhûriyet ve İslâmda Mutalkiyyet konu başlığı içerisinde ise Mesail-i dâhiliyye ve fütûhât, İran ve Roma medenîyyetleri ile temasların te’sîrâtı, dinî ve siyâsî ihtilâflar, Cumhûriyet devrinde siyâsî ve içtimâî teşkilât verilmiştir. Türkler ve İslamiyet başlığı altında ise kısaca; Türklerin İslamiyet ile tanışması, Samaniler ile Türklerin ilişkileri, Karahanlılar, Gazneliler konuları bulunmaktadır. Oğuz Türkleri bölümünde; Oğuz Türklerinin, Batıya olan göçleri, İslamiyeti kabul etmeleri, Kuzey İran, Güney Kafkaslar, Kuzey Suriye ve Anadolu’nun Türkleşmesi konular ile birlikte 5. Yüzyılda Oğuzların yayıldığı coğrafyalar programa dahil edilmiştir. Anadolu ve Türkler bölümünde ise; Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu’nun siyasi ve toplumsal durumu, Anadolu’nun Türkleşmesi, Harzemşahlar Devleti, Cengiz İstilasası, Osmanlı Devleti’nin ikiye bölünmesi, İlhanlılar ve Moğol İstilasası ve Anadolu’daki Türk Beylikleri öğrenciler ile paylaşılmıştır. Son olarak Timur Devri başlığı altında ise; Timur Devleti, Osmanlı’nın Yeniden Kuruluşu, Karamanoğulları ile mücadele, Haçlı Seferleri, Bizans’ın çöküşü, İstanbul’un Fethi ve sonuçları doğrultusunda Avrupa ve Rönesans konuları verilmiştir (Aslan, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep, 2012, s. 109-110).

Lise üçüncü sınıf tarih ders programı ise Osmanlı Tarihine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerine ayrılmıştır. Osmanlı Devleti konuları; Yükselme, Gerileme, Tanzimat, Meşrutiyet dönemleri kısımlarına ayrılarak verilmiştir. Bu programda dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi kişi isimlerine neredeyse yok denilecek kadar az yer verilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti konu başlığı altında ise Meşrutiyet'in ilanı, Milli İntibah Devri konu başlıkları verilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı konu başlığı altında:

İtalya ve Balkan muhârebeleri, Hârb-i Umûmî'de Türkiye Mondros Mütârekesi İmparatorluğu'nun inhilâli, İzmir ve Anadolu'nun işgali konuları okutulurken, Milli İntibah Devri'nde ise İstiklal Harbi, Türkiye Devleti'nin Kuruluşu, Cumhuriyet Hilafetin İlga'sı, Bugünkü Türk Alemleri konuları müfredata eklenmiştir (Aslan, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöğretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep, 2012, s. 110-111).

1927 yılında ise Lise tarih müfredatında değişiklikler yapılmış, bu tarihten sonra genel olarak tarih öğretimi konusunda özellikle öğretmenlere büyük sorumluluk yüklenmiştir. 1930 yılında yayınlanan “Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi” ile öğretmenlerden eğitim programları içinde veya dışında bulabildikleri her fırsatta cumhuriyet eğitimi vermeleri istenmiştir (Öztaş, 2009, s. 103-104).

Türk Tarih Tezi'nin uygulanmaya konulmasıyla ilk olarak lise ardından ortaokul ve ilkokullar için yeni ders kitapları hazırlanmış ve bu kitaplar kısa süre içerisinde okutulmaya başlanmıştır (Çapa, 2002, s. 40).

Türk Tarih Kurumu'nca liselerde okutulmak üzere dört ciltlik tarih kitapları Lise 1'de “Tarihten evvelki zamanlar ve Eski zamanlar”, Lise 2'de “Orta Zamanlar”, Lise 3'de “Türkiye Cumhuriyeti” adları ile öğrencilere okutulmuştur. 1933 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca 4 ciltlik lise tarih kitapları esas alınarak 3 ciltlik “Orta Mektep İçin Tarih” kitapları yayınlanmıştır. 1934 yılından itibaren ise her on beş günde bir tüm lise öğrencilerine İnkılap dersleri okutulması zorunlu koşulmuş, bu tarihten itibaren müfredatlar da önemli değişiklikler yapılmazken genel olarak ders saatleri üzerinde durulmuştur (Öztaş, 2009, s. 103-104).

1931'de basılan Lise Tarih 1 kitabının içeriğine bakacak olursak; Tarih I (Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar) kitabı 14 bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla, “Beşer Tarihine Giriş”, “Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Bir Nazar”, “Çin”, “Ana Yurtta En Eski Devletler”, “İskit İmparatorluğu”, “Hint”, “Kalde, Elam, Asur”, “Mısır”, “Anadolu”, “Fenikeliler”, “İbraniler”, “İran”, “Ege Havzası”, “Eski İtalya ve Etrüksler”. Tarih 1 lise ders kitabı Eski Çağ tarihinden başlayarak “Atilla ve Hun Türkleri” konusu ile bitmektedir.

Tarih II (Orta zamanlar) lise ders kitabı ise tam 32 bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla, “Eski Zamanlar Orta Zamanlara Girerken”, “Alanlar ve Avrupa’yı İstilaları”, “Avrupa’da Türk Hun İmparatorluğu”, “Asya’da Ak Hunlar Devleti”, “Beşinci Asırda Avrupa”, “Avar İmparatorluğu”, “VI. Asırda Şarki Roma İmparatorluğu”, “Asya’da Türk (Tukyu) İmparatorluğu”, “Türkeş Devleti”, “Karluk Devleti”, “Uygur Devleti”, “Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri”, “V. Asırdan Sonra Avrupa’ya Şarktan Gelen Yeni İstilalar”, “İslam Tarihi”, “İlk Müslüman Türk Devletleri”, “Karolenj İmparatorluğu”, “Normanlar”, “Kape Sülalesi”, “Alaman Düklikleri ve Mukaddes Roma–Germen İmparatorluğunun Kuruluşu”, “Papalarla İmparatorlar Mücadelesi”, XI-XII. Asırlarda Hristiyan Derebeylikleri (Feodalite)”, “Büyük Selçuklu İmparatorluğu”, “Haçlılar Seferleri”, “Karahata Devleti”, “Harzemşahlar Devleti”, “Türk-Moğol İmparatorluğu”, “Mısır-Suriye Türk Devletleri”, “Orta zamanlarda Anadolu Türk Devletleri”, “Orta Zamanda Hint Alemi”, “Müslüman Türk İdaresinde Hint”, “Timur”, “Hindistan’da Babür İmparatorluğu”.

Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı–Türk Tarihi) lise ders kitabı ise 4 bölümden oluşmaktadır. Bunlar; “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, “Osmanlı İmparatorluğu”, “İmparatorluğun İnhitâtı”, “İmparatorluğun İnhilali ve İnkırazı”.

Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti) lise ders kitabında ise 2 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım iki bölümden oluşurken, bu bölümler “Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması” ve “İstiklal Harbi” şeklindedir. İkinci kısım ise dokuz bölümden oluşmaktadır. “Lozan’dan Cumhuriyetin Resmen İlanına Kadar”, “Cumhuriyetin İlanı”, “Hilafetin İlgası”, “Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar”, “Dini, Hukuki İnkılap ve Islahat”, “Maarif ve Terbiyede İnkılap ve Islahat”, “İktisadi, Mali İnkılap ve Islahat Cereyanları”, “Sıhhat, İçtimai Muavenet İşlerinde Yeni Çılgırlar ve İcraat”, “Türk Ordusu ve Milli Müdafaa”.

İlköğretim ders programında ise büyük ölçüde Türk Tarih Tezi yer almaktadır. İnsanlık tarihi ile başlayan girişten sonra evren, tabiat, tarih, ırk, dil ve bu çerçevede Türk ırkı ve dili kavramları öğrencilere öğretilmekteydi. Ardından “Büyük Türk Tarihi ve Medeniyetine Umumi Bir Bakış” başlığı altında Türk Kültür ve Medeniyeti dersleri verilirken, daha sonra da eski çağ uygarlıkları hakkında konulara geçiliyordu. Orta Çağ tarihini içeren ikinci sınıfta ise Türk tarihi ile alakalı konulara yer verilmiştir. Bunların yanında Roma German İmparatorluğu tarihi ile birlikte Hristiyan Derebeylikleri ile Haçlı seferleri de öğrencilere okutulurken üçüncü sınıfta Osmanlı ve Avrupa tarihi anlatılmaktaydı (Çapa, 2002, s. 43-44).

İsmet İnönü Dönemi (1938-1950) Eğitimin Genel Durumu

Atatürk'ün vefatından sonra kısa süre içerisinde kurulan II. Celal Bayar hükümeti var olan mevcut durumu devam ettireceğini söylemiş, kendisinden sonra kurulan I. ve II. Refik Saydam Hükümetlerinde ise (1939-1942) eğitim programlarında öğrencilerin ilkokuldan itibaren zekâ ve yeteneğine göre bilim, sanat, pratik ve teknik hayatta gereksinimlere göre yetiştirmek, temel hedefe alınmıştır. Bunlarla beraber öğrencilere ahlak, ruh, fiziksel sağlık ve ihtilallere bağlı yetişmesi için tarih ve dil ihtilalleri özenle özümsetilmesi istenilmiştir (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 30). Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu bu yeni dönemde, bizzat eğitim bakanı tarafından müsteşarlık görevine getirilen İhsan Sungu önderliğinde İsmet İnönü'nün kesin bir dille söylediği "İlköğretim ve okuma-yazma meselelerini kökünden hallediniz." sözü doğrultusunda çalışmalara başlanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda erkek nüfusunun yüzde 23,3'ü kadın nüfusunun ise yüzde 8,2'si okuma yazma bildiği ortaya çıkmıştır. Nüfusu 10 binden az olan yerlerde ise okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 89'dur. İstatistik Genel Müdürlüğünün verdiği resmi rakamlara göre şehir ve kasabalardaki ilköğretim çağındaki çocukların yüzde 40'ı, köylerde ise yüzde 78'i okulsuzdur. Türkiye'deki yaklaşık 3.500.000 dolayındaki 7-16 yaş kesiminde okuma yazma oranı henüz yüzde 30'dur. Acilen 20 bin öğretmene ihtiyaç duyulmuştur (Sakaoğlu, 1992, s. 89).

1939 yılında I. Maarif Şûrası düzenlenmiş ve bu şurada önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre; bir öğretmenli, üç sınıflı köy ilkokullarının 5 sınıfa çıkartılması, nüfusu 400'den az olan köylerde 4. ve 5. sınıfların okutulması için bölge merkez okullarının oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ortaöğretim için ise sınav yönetmelikleri, disiplin yönetmelikleri ve öğretim programları yeni şekliyle kabul edilmiştir. Ayrıca ortaöğretimin ileriye dönük hesaplanması ve 5 yıllık bir plana bağlanması da onaylanmıştır. 1939 Maarif Şûrası yüksek öğretimler içinde yenilikler getirmiştir. Örneğin; yayın işleri bakanlıkça üstlenilmiş ve okul kitaplarının Devlet Matbaası'nda basılması kararlaştırılmış, teknik öğretim programları ve yönetmelikleri, mesleki öğretimin geliştirilmesi, en az 200 ilkokul mezunu veren yerleşim yerinde, mesleğe dönük değişik programlar uygulayan kurs veya okulların açılması, ticaret orta ve liselerinin çoğaltılması, öğretmen yetiştirme, okullaşma, verimlilik ve kapasite, öğretmenin refahı ve çalışma şartları, aynı düzeydeki okullar arasında eşitlik sağlanması, yüksek öğretim yasa tasarısı vb. birçok eğitim-öğretim konusu ilk şuranın çalışmalarıyla şekillenmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 102).

Yine bu dönemde en dikkat çekici unsurlardan birisi de Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Rönesans döneminde ortaya çıkan ve antik çağın edebi-kültürel açıdan yeniden canlandırılması hedefi olan Hümanizmi bir kültür politikası olarak benimsemesidir. Haliyle bu durum Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemlerde uygulanmak istenen milli kültür heyecanını ve milliyetçilik arzusunu zayıflattığı iddia edilmiştir (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 41-42).

Refik Saydam önderliğinde kurulan hükümetlerden sonra 1942-1946 yılları arasında Şükrü Saracoğlu hükümetleri kurulmuştur. Adı geçen hükümetler döneminde özellikle kurulan ilk hükümette eğitimde Türklük ruhu oluşturulmaya çalışılmış, üniversitelerin uluslararası düzeye getirilmesi arzularken, yüksek okullu öğrencileri ise bilimsel nitelikte yetiştirme ve sayıca geleceğe, ideale hazırladıkları belirtilmiş, Köy Enstitülerinin ise köylere ve köylülere ihya etmeye çalışacağına vurgu yapılmıştır. 1943 yılının Mart ayında kurulan 2. Hükümet döneminde ise eğitime 43 Milyon TL bütçe ayrılacağı açıklanmış, eğitimde öğrenci sayıları misliyle artmıştır (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 32-33). 1942 yılından itibaren ortaöğretim de mesleki ve teknik öğretime önem gösterilmiş, 1943 yılından itibaren ise Köy Enstitülerindeki öğretmen, sisteme denetleme elemanı ve köy araştırmaları yetiştirmek için Köy Enstitüsü bünyesinde bir Hasanoğlu Köy Enstitüsü açılmıştır. Böylece Köy Enstitülerinde okuyan son sınıf öğrencileri ve köyde okuyup başarılı olan öğrencilere yükseköğretim yolu açılmıştır (Demirtaş, 2014, s. 283).

15-23 Şubat 1943 tarihleri arasındaki II. Milli Eğitim Şurası'nın gündemi, okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi, bütün okullarda Türkçe çalışmalarının veriminin artırılması, Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar yönünden incelenmesi konularını içermiştir. İlk, Orta tarih müfredatlarının çocukların seviyelerine uygun olmalıydı, mevcut konuların düşüncesi, milli duyguları, karakteri geliştirici nitelikte olmadığı açıklanmıştı. Türkçenin öğretiminin arzulanan düzeyde yürütülemediği açıklanmış, Türkçe, özellikle de “yazma” öğretimi ağırlık verilmesi, resmi yazılarda dil ve ifade birliğinin sağlanması, Türkçe teriminin Yüksek terimlerin Yüksek öğretimde kullanılması, Ortaokul Türkçe Programının yeniden gözden geçirilmesi benimsenmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 103). 1943'te Millî Eğitim Şûrası, esasen çok önce başlayan tarih ders kitaplarının iyileştirilmesini, daha geniş katılımla meşru bir zemine oturmasını sağladı (Ata, 2017, s. 221). Millî Eğitim Bakanlığı, geçmiş 1924 ve 1927 Zeyl müfredat programlarında olduğu gibi 1943'te Millî Eğitim Şûrasını düzenlemeden çok önce ders kitaplarını iyileştirme işine girişmiş, bu şûra ile de alınan kararları meşru bir düzeye taşımıştır (Ata, 2017, s. 232).

Recep Peker hükümeti eğitim programında eğitimin her kademesinde öğrencilere milli duygunun pekiştirilmesi ve Türk inkılabının ana fikirlerinin öğretilmesi, Türk tarih-i mefahirinin öğretilmesi eğitimin esas hedefi yapılmıştır. Yine bu dönemde de köy okullarında denetimin arttırılmasına, bu okullarda eğitim gören öğrencilerin milli duyguları pekiştirilmesinde özen gösterilmesi ve öğrencilerin mezun olduktan sonra belirli bir iş sahibi olması hedef koşulmuştur. 1946'da Üniversiteler Kanunu ile üniversitelerin özerkliği ve tüzel kişiliği hükme bağlanmış, yine bu kanunla Ankara'daki dağınık halde bulunan fakülteler birleştirilerek Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Aynı yıl ilk okullarda isteğe bağlı din derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 34-35). 2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan III. Şura'da, Ticaret Ortaokulları, liseleri program ve yönetmelikleri, Erkek Sanat Orta ve Enstitüleri, Kız Enstitüleri, İstanbul Teknik Okulu, Orta dereceli Teknik Öğretim Okulları program, yönetmelik, öğretmen ve öğrenci işleri görüşülmüş, alternatifler önerilmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 103).

1947-49 yılları arasında Hasan Saka önderliğinde kurulan hükümetin uyguladığı eğitim politikalarında ise daha en başında CHP politikalarına uyulacağı belirtilirken daha önce de olduğu gibi eğitimde devletini seven, ahlaklı, kabiliyetli öğrenciler yetiştirilmesi hedef alınmış, yine öğrencilerin Türk tarihini ve dilini en iyi ve doğru şekilde öğrenmesi amaçlanmıştır. Bunların yanında eğitimde ulaşım sorunlarıyla ilgilenilerek, öğrencilerin okullara rahat bir şekilde ulaşması için çalışmalar yapılmıştır. Meslek ve sanat okulları açılarak her yaştaki insanlara özellikle de köylerde yaşayanlara ulaşılmak istenilmiştir. 1948 yılında öğretmenlik mesleği özendirilmek istenilmiş, bu nedenle öğretmen maaşları Milli Eğitim Teşkilatı bünyesine alınmıştır (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 35-37).

IV. Millî Eğitim Şûrası 22-31 Ağustos 1949 tarihinde gerçekleştirilmiş, gündemi ise eğitim ve öğretimde demokratikleşme, ortaokul ve liselere öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ile Yüksek Öğretmen Okullarının yenileştirilmesi, 1948 İlkokul Programının sonuçlarının değerlendirilmesi, yeni Ortaokul Programı projesinin incelenmesi, lise öğretim programının 4 yıllık devreye göre düzenlenmesi olmuştur (Sakaoğlu, 1992, s. 103). 16 Ocak 1949 yılında kurulan Şemsettin Günaltay hükümeti ise eğitimde din dersi meselesi üzerinde durmuş, öğrencilere din dersi verilmesi konusunda gereken şartların oluşturulacağı konusunda açıklama yapılmış, fakat laiklik ilkesinden de taviz verilmeyeceği belirtilmiştir. Bunların dışında lise 3 seneden 4 seneye çıkartılmış, uzun zamandır açılması planlanan Milli Kütüphane 1950 yılında açılmıştır. Büyükşehirlerde yığılmış durumda olan öğretmenlerin ülke geneline dağıtılması sağlanmıştır (Meşeci Giorgetti ve Batır, 2008, s. 37-39).

İsmet İnönü Dönemi (1938-1950) Tarih Eğitimi ve Müfredatı

İnönü döneminde bütün ders kitaplarında olduğu gibi tarih ders kitapları da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılmış, müfredatları da yine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulmuştur. Milli Şef döneminin ilk yıllarında tarih ders kitaplarının sayfa sayısı bir hayli fazladır. Örneğin Orta Zamanlar başlığı altında çıkan Tarih II kitabı 400 sayfadan meydana gelmektedir. Bu kitapta aşağıdaki konular işlenmiştir:

Orta Zamanlarda Avrupa, Türk Alanlar ve Avrupa'yı istilası, Avrupa Hun İmparatorluğu ,Asya Akhunlar Devleti, V. Asırda Avrupa, Türk Avar İmparatorluğu, VI. Asırda Şarki Roma İmparatorluğu, Asya Göktürk İmparatorluğu, Türkisler Devleti, Karluk Devleti, Uygur Devleti , Garbi Asya ve Sarki Avrupa Türk devletleri, Avrupa'ya Göçler, İslam Tarihi Doğuşu Gelişim Endülüs Emevileri dahil olmak üzere, İlk Müslüman Türk Devletleri, Karojen İmparatorluğu, Normanlar, Alman Dukalıkları, Papalarla İmparatorlar Mücadelesi, XI. ve XII. asırda Hristiyan Derebeylikleri, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Orta Zamanlarda Anadolu'nun Türk Devletleri, Haçlı Seferleri, Karahitay Devleti, Harzemsahlar, Türk Mogol İmparatorluğu, Mısır Suriye Türk Devletleri, Anadolu Türk Beylikleri, Anadolu Türk Devletlerinde Türk Medeniyeti, Orta Zamanda Hint Alemi, Müslüman Türkler İdaresinde Hindistan, Timurlular, Hindistan da Babür İmparatorluğu (Şeker, 2006, s. 74).

Dönemin araştırmacıları ve eğitimcileri kitaptaki müfredatın çok fazla olduğunu ve içerisinde gereksiz bilgilerle doldurulduğundan bahsederek kitaptaki eksikliklerden bahsetmişlerdir. Örneğin; tarihi hadiselerde kronolojinin iyi bir şekilde kullanılmadığı, maddi kuvvetin yeterli ölçüde öğrencilere aktarılmadığı, kahramanların hikayelerine yer verilmesi gerektiği ve bu söylenenlerin öğrencilerin ruhuna uygun tasarlanması gerektiği Ziya Talat tarafından belirtilmiştir (Şeker, 2006, s. 75).

Dönemin tarih ders kitaplarının sayfa sayılarının çok olmasının doğru olduğunu kanıtlar nitelikte Talim ve Terbiye Heyeti tarafından yayınlanmış bir müsabaka ilanı vardır. 30 Aralık 1942'de yayınlanan bu ilana da 364 sayılı Talim ve Terbiye Heyeti kararıyla ortaokul tarih ders kitapları müsabakası için ilana çıkılmış ve şartname Bakanlık Yüksek Makamının onayına sunulmuştu. İlana göre Ortaokul 1. ve 2. sınıf kitaplarının 160 sayfadan aşağı, 196'dan fazla olmaması, ortaokul 3. sınıf kitabının 176'dan aşağı ve 224 sayfadan fazla olmaması uyarısı yapılmaktaydı (Ata, 2017, s. 221).

Fahri Çavuşoğlu ise Ziya Talat'a ek olarak kitabın objektif olmamasından yakınmıştır (Şeker, 2006, s. 75). 1942 yılından itibaren ise yeni kitaplar yazılmaya başlanmış, içeriği değişmemiş fakat sayfa sayıları düşürülmeye çalışılmıştır (Şeker, 2006, s. 76). Nihal Atsız'a göre ders kitaplarında verilen malumatların yanlışlığının yanı sıra konularında karmakarışık olması Türk çocuklarının tarihi öğrenememesine neden olmaktaydı. Özellikle kitaplarda hemen hemen bütün devletlerin neredeyse Türk kökenli olması öğrencilerin güvenini sarsıyor, herkesin Türk olması sonrasında da “Türklüğün” bir imtiyaz olmasından

uzaklaştığı için milliyet duygusunun zayıflatıyordu. Atsız'a göre kendi yarattığımız medeniyet bizim başkalarının medeniyetlerini kendimize mal etmeğe asla muhtaç etmeyecek kadar büyük ve parlaktır. Atsız bunların yanı sıra ders kitaplarında Türkçe has isimlerinde yanlış verildiğini, Cengiz, Timur ve Selçuk şeklinde kullanılan kelimelerin aslının Cingiz, Temür ve Selçük olarak yazılması gerektiğini savunmuş, kitaplarda yapılan tarihi kronolojik hataların yanı sıra Orta Asya Türk devletlerinin birbirinden ayrı, alakasız devletler halinde gösterilmesine de karşı çıkmıştır (Atsız, 2017, s. 214-217). Ayrıca ders kitaplarında Osmanlı ve şahıslarına yönelik kötü bilgiler de mevcuttur. Zira Atsız'a göre tarihteki her şahsı iyisiyle kötüsüyle kabul etmek gerekmektedir (Şeker, 2006, s. 77).

İsmet İnönü döneminin tarih eğitimi sorunlarından bir diğeri ise ders kitaplarının Yunan ve Roma tarih ve medeniyeti konularının yer alması ve bu konuların müfredatta ağırlıklı olmasıdır. Örneğin 1947 yılında yayımlanan Tarih 1 kitabında Yunan tarihi %40, Roma tarihi %40, eski Anadolu tarihi % 8, diğer konular %8 olurken, Türk tarihi sadece %4'lerde kalmıştır. Bir bakıma dünya tarihi okutularak hümanist bir dünya vatandaşı yetiştirilmesi planlanmıştır (Şeker, 2006, s. 78). Hümanizm görüşü ise Nihal Atsız, Fuat Köprülü ve Zeki Velidi Togan gibi kişiler tarafından eleştiriye maruz kalmıştır (Şeker, 2006, s. 85).

İsmet İnönü dönemlerinde tarih öğretiminde en büyük sıkıntı ders araç-gereçlerinin temini olmuştur. Tarih eğitimindeki ve ders kitaplarındaki eksikliklerin giderilmesi için birçok öğretmen ve idareciden fikir alınmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden Fuat Gündüzalp, bu konuda öğretmenlerden de görüş alarak bir rapor hazırlayıp Bakanlığa göndermiş, tarih öğretimini ezbercilikten kurtarmak ve öğrenciler için konuları anlaşılır kılmak, umumi tarih yerine şahıs vakalarına odaklanmanın çocuklar için daha uygun olduğunu belirtmiştir (Şeker, 2006, s. 76).

1923-1950 Yılları Arası Türkçü Fikir Akımlarına Genel Bakış

Milliyetçilik şekil olarak iki farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlardan bir tanesi Alman üslubu, bir diğeri ise Fransız üslubudur. Alman üslubu kısaca milliyetçiliğin temeli etnik ve kültürel değerlere bağlanmasıdır. Fransız üslubu ise devlet temelli bir milliyetçiliktir. Bu fikre göre devletin bir vatandaşı olmak ve her anda yani iyi ve kötü günde beraber olma ve aynı sonu paylaşmak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görülen milliyetçilik anlayışı Fransız üslubuna tam anlamıyla olmasa da benzemektedir (Kılıç, 2007, s. 117-118).

Atatürk'ün milliyetçilik düşüncesine göre; “Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluktur” (Atatürk, 2010, s. 40). Milletlerin oluşumundaki en önemli faktörler ise; “ortak milli düşüncenin, ahlakın, duygunun, heyecanın hatıra ve geleneklerinin millet bireylerinde meydana gelmesini ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dildir” (Atatürk, 2010, s. 47). Atatürk Türk milletinin kökleşmesindeki en etkili gerçekleri açıklarken de; Siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk köken birliği, tarihi ve ahlaki yakınlıktan bahsetmiştir (Atatürk, 2010, s. 44-45). Kısacası Türkiye'yi muasır medeniyet seviyesine çıkartma ve bunun için gereken her tedbiri alma idealidir, denebilir (Bolay, 2002, s. 740).

Atatürk milli duyguyu açıklarken ise ilk başta milli ahlaktan bahsetmiştir. Ona göre milli ahlak; “Milletin sosyal düzen ve huzuru, şimdi ve gelecekteki refahı, mutluluğu, güvende olması ve korunur durumda olması, uygarlıkta ilerlemesi ve yükselmesi için insanlardan, her konuda ilgi, gayret, candan vazgeçmeyi, gerektiği zaman seve seve canın fedasını talep eden milli ahlaktır.” Atatürk milli ahlakın oluşturulması için ise ebeveynlerin, hocaların ve sözü geçen büyüklerin, çocuklara akla gelebilecek her yerde bu milli ahlakı öğretmeleri, sağlamlaştırmaları gerekliliğinden söz etmektedir (Atatürk, 2010, s. 43). Tüm bu açıklamalarla birlikte Atatürk Türk milliyetçiliğinin öneminden bahsederek “Bilmeli ki, milli benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin avıdır. (1923)” diyerek milliyetçiliğin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir (Atatürk, 2010, s. 48).

Millet ve milliyetçilik düşüncesi bu dönemde iktidarda bulunan CHP'nin de prensipleri arasında yer almaktaydı. Örneğin 1927'de yayınladığı bir nizamnamede milliyetçi olduğunu açıklamış, 1931 CHP programı milleti “dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet” şeklinde tanımlamıştır (Kılıç, 2007, s. 121).

Atatürk'ün vefatından sonra, Atatürk milliyetçiliğinin “Jakoben” eğilimli olduğu iddiaları ortaya çıkmıştır. Bu iddiaların temel özelliği etnisiteye verilen önemin artırılması ve laiklikten ziyade bir pozitivist tutumun hakim olmasıdır. Böylesine bir değişimin yaşanması esnasında bazı kişiler ön plana çıkmıştır. Buna örnek olarak CHP Genel Sekreteri Recep Peker, “Hukuki ve siyasi haklar tüm ulus fertleri için geçerlidir. Ancak etnik kökene sahip olanlar ya da olduklarını düşünenler ulusal topluluğa katılamazlar. Çünkü ulusal topluluğun tek bir etnik kökeni vardır; o da Türklüktür” açıklamasını yapmıştır. Ayrıca Recep Peker'in

yazdığı İnkılap Tarihi Ders Notları adlı kitapta “Türk kanının saflığından, bozulmadığından ve yüceliğinden” bahsedilmektedir (Kılıç, 2007, s. 121). Dönemin en önemli isimlerinden biri olan Mahmut Esat Bozkurt ise Atatürk’ün “Ne mutlu Türk’üm diyene” sözünü “Ne mutlu Türk’üm diyebilene” olarak çevirmiştir. Hatta lâiklik ve Türk milliyetçiliği birbirleri içinde incelenmesi gerekliliğinden bahsederek, İslâm dininin Türk milletinin geri kalmasındaki sebeplerden bir tanesi olarak açıklamıştır (Bolay, 2002, s. 742).

Gelişen bu durum karşısında ortaya çıkan ilk tepki yine CHP içerisinde çıkmıştır. Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1946 yılı sonralarına doğru milliyetçiliğin bu şeklini eleştirmiştir. Kendisi milli gücün kaynaklarının tarihte, özellikle Osmanlı tarihi içerisinde olduğunu iddia etmiş, Müslümanlık, Türk toplumlarının ruhunda yaşadığı için, milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılmasının önemine dikkat çekmişti. Ayrıca ona göre tarih ile din arasındaki ilişkide ikisinden birisinin olmaması kabul edilemezdi. Tanrıöver ayrıca dogmatizmin, ırkçılığın, materyalizmin, Turancılığın, Anadoluçuluğun, yabancı ve azınlık düşmanlığının etkisinden kurtarılıp gelenekçi, tarihi ve dini-hissi nitelikler kazanmasını istemekteydi (Karpaz, 2010, s. 334).

Türkiye’de Görülen Türkçü Fikir Akımları

1. Anadoluçuluk

Anadoluçuluk fikrinin ortaya çıkışı 1917’de Türk ocakları bünyesinde olmuştur. Asıl amaçları “Büyük Türkçülüğe” karşı “Küçük Türkçülük” veya “Türkiyecilik” fikrini savunmaktır. Bu fikir Hilmi Ziya Ülken tarafından ortaya atılmıştır. Kendisi bu doğrultuda “Anadolu” dergisini çıkartmıştır. Bu fikrin ikinci kez gündeme gelmesini sağlayan isim olan Remzi Oğuz Arık’a göre ise Turancılık ve İslamcılık gerçeklikten uzak politikalar idi. Türkiye’nin yeni ideolojisi milliyetçilikten başka bir şey olamazdı. Bunun için Türkiye’de yaşayan topluluğa ve Türkiye topraklarının tarihine uygun bir realite gereklidir. Memleketçilerin milliyetçiliği bir sıra realitelere dayanıyordu ki bunların başında Türkiye’ye adını veren toprak parçası geliyordu. Ayrıca bu fikrin savunucuları anavatan, memleketçi milliyetçiliğin temeli olduğunu ve başkalarının toprağında hak iddia etmediğini de belirtmişlerdir (Arık, 1992, s. 52-57). Tüm bu fikirlere ve uğraşlara rağmen Memleketçilik fikri ilerleyen tarihlerde benliğini korumayı başaramayarak ve muhafazakâr milliyetçilik içinde cılız bir kol olarak kalmıştır (Kılıç, 2007, s. 125).

2. Muhafazakâr Milliyetçilik

Muhafazakâr milliyetçilik İslam motifli Türk milliyetçiliğidir. Cumhuriyet döneminde ortaya çıkma amacı yeni rejiminin hikâyesinin dışına ittiği kahramanları yeniden hikâyeye dahil etme girişimidir. Muhafazakâr milliyetçilerin tepkisi, özellikle dini ikinci plana atan hatta bazı durumlarda, dini yok sayan milliyetçiliğe karşı şiddetli bir tepki ifade ediyordu. Bu fikrin başlıca savunucuları Şemseddin Günaltay ve Nurettin Topçu'dur. 1940'lerden itibaren Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu dergisi sayesinde Muhafazakâr Milliyetçiliğe büyük katkı sağlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Turancı hareket ile İslamcı hareket yakınlaşmıştır. Bu sayede yeni sentez bir fikir ortaya çıkmıştır. "Tanrı Dağı kadar Türk Hira Dağı Kadar Müslüman" sloganı bunun en açık ifadesidir (Kılıç, 2007, s. 126-130).

3. Liberal Milliyetçilik

Liberal milliyetçilik milli değil evrenselidir. Buna göre; millet, hürriyet eşitlik ve terakki kavramları esastır. Öte yandan liberal milliyetçilik maziyle, tarihle, gelenekle pek meşgul olmaz. Bunları hürriyet, eşitlik, terakki için engel görür. Yüzü, akıllı, gönlü daha çok geleceğe dönüktür. Siyasi bağımsızlık, siyasi birlik, siyasi toprak(vatan), siyasi varlık(devlet) kavramları üzerinde durur. Bu çerçevede maddi kalkınmaya önem verir. Ayrıca laik bir anlayışa sahiptir. Zira devletin dini temeller üzerine oturtulmasına karşıdır (Kodaman, 2001, s. 70-71).

Cumhuriyet döneminde liberal milliyetçilik konusunda karşımıza çıkan ilk isimlerden biri Ahmet Ağaoğlu'dur. Ağaoğlu'na göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında antropolojik kökenleri, dil ve kültür kökenleri ortak zemine sahip olanlar arasında bir millet kurmak gerekmekteydi. Ayrıca Ağaoğlu, bireyde özgürlük bilincinin çok mühim olduğunu belirtmiş, özgürlüğün anarşiye yol açma riski taşıdığı görüşüne ise karşı çıkmış, aksine toplumsal düzenin uyum içinde ancak bu şekilde sağlanacağını savunurken, birliğin de bu yolla oluşacağını savunmuştur (Kılıç, 2007, s. 130-132).

Liberal milliyetçilik konusunda bir diğer önemli isim ise Sadri Maksudi Arsal'dır. Sadri Maksudi Arsal, milletler nasıl yaratılır, nasıl pâyidar olur, millî ruh, millî seciye nasıl teşekkül eder, milliyetçilik beşeriyetçilik arasındaki münasebet nedir, gibi soruları da sormuş, bunlara cevap vermiştir. Üstün ırk teorisini uzun süre inceledikten sonra bu teorisinin yanlış olduğunu savunmuştur. Çünkü ona göre; milletlerin varlığını devam ettirebilmek, geliştirebilmek "Kutsi hakkı" olarak görmüş, Her fert ve milletin "Ben de varım, var

olacağım” demek en tabîî hakkıdır. Ama böyle demeyip de “Ancak ben varım” diyen kimse veya millet suçlu (mücrim) olur; çünkü başkalarının varlığına ve hürriyetine tecavüz etmiş olduğunu belirterek, Avrupa ülkelerinin bu şekilde davrandığından bahsetmektedir. Arsal, Türkçe’nin sadeleşmesi adına da önemli çalışmalar yapmış, Türkçe’nin sadeleşmesi adına Atatürk ile fikir ayrılıklarına düşmekten çekinmemiştir. Örneğin; “Denizbank” kelimesine karşı çıkarak Atatürk ile anlaşmazlık içine düşmüştür (Bolay, 2002, s. 750-751). Liberal milliyetçilik Ağaoğlu ve Arsal’dan sonra başka temsilciler tarafından devam ettirilse de gereken ilgiyi görememiş ve zamanla unutulmaya başlanmıştır (Kılıç, 2007, s. 133).

4. Irki Milliyetçilik

Etnik milliyetçiliğin temel hedefi doğuştan, fitri bir topluluk fikrini öne çıkarmasıdır. İnsanların kendi seçebileceği belli bir millete ait olması prensibi reddedilmektedir. Millet evvel emir ortak soydan gelen bir topluluktur. Bu milliyetçilik anlayışı Cumhuriyet döneminde Türk–Turancı adı altında karşımıza çıkmaktadır. Bu topluluklar içerisindeki bazı insanlar milliyetçiliğin temelini ırk olarak görürken bazıları için ırk, etnik bütünlük bu kadar önemli değildi. Onlara göre milliyet dil, tarih ve kültür gibi etnik farklılıklarla oluşuyordu (Kılıç, 2007, s. 133). Bununla beraber Türkçüler, Pantürkçülük ile Turani kökenler konusunda da fikir ayrılıklarına düşmüşlerdi. Irkçı çizgi bütün Türkçüler tarafından benimsenmeyen paganist bir yaklaşımla da geliyordu (Özdoğan, 2001, s. 238).

Pantürkistler cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle Türk Ocakları içerisinde varlığını devam ettirmişler, 1931’de Türk Ocakları kapatılınca Pantürkist akım canlanmaya başlamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi Nihal Atsız’dır. Adı geçen düşüncenin canlanması hükümetin gözünden kaçmamış, kendi milliyetçi prensibiyle bağdaşmayan Pantürkist düşüncenin dergileri 1934 yılında tek tek kapatılmıştır (Kılıç, 2007, s. 134).

Saf, katıksız bir Türk milleti isteyen Nihal Atsız (Bolay, 2002, s. 748), 1933 sonlarında çıkartmaya başladığı Orhun adlı dergi de bu kapatılan dergiler arasındadır (Kılıç, 2007, s. 135). Kapatılan bu dergiler Kasım 1938 yılından sonra yeniden görülmeye başlanmıştır. Reha Oğuz Türkkhan Ergenekon adlı dergisini Ocak 1939 yılına kadar 3 sayı olarak yayınlamış, 1939’dan sonra sırasıyla Bozkurt, 1942’de Gökbörü dergilerini çıkartmıştır. Kendisi Bozkurt dergisindeki ırkçı tutumları dolayısıyla 1 yıl tutuklu da kalmıştır. Dergisi de kapatılmıştır. 2. Dünya Savaşı başlarında gelişme ortamı sağlayan Pantürkist düşüncesi ile 1942 Mayıs’ında Bozkurt adlı dergiyi çıkartan Rıza Nur ise Milliyet bir kan meselesi

görüşünü kabul ederek, dil, zihniyet, edebiyat ve benzeri unsurları ikinci plana atmıştır (Kılıç, 2007, s. 138). 1943’de savaşın Almanlar lehine dönmesi sonrasında tarafsızlığını tüm dünyaya göstermek isteyen Türkiye, Pantürkist hareket içerisindeki bulunan bütün liderleri 9 Mayıs 1944’de hükümeti devirmeye teşebbüsten tutuklamış ve 31 Ekim 1945 tarihine kadar serbest bırakmamıştır (Kılıç, 2007, s. 133-134).

BÖLÜM IV

TÜRKÇÜLÜK FİKİR AKIMININ CUMHURİYET DÖNEMİ ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINA ETKİSİ (1923-1950)

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında (1923-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923–1950 yılları arasında okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarını anlaşılır bir şekilde değerlendirmek adına bu dönemlerde Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerindeki her konu başlığı, bir yan başlık olarak ayrı ayrı detaylı olarak incelenecektir. Çünkü Atatürk ve İnönü dönemlerinde okutulan tarih ders kitaplarının konuları hemen hemen aynı olsa da konu içeriğinde farklılıklar mevcuttur. İki dönem arasındaki farklılıkları genel çerçevede özetleyecek olursak; Atatürk dönemi ortaöğretim tarih ders kitaplarının özünde Türk ve Anadolu milliyetçiliği bulunurken İsmet İnönü dönemindeki ortaöğretim tarih ders kitaplarının özünde Hümanist bir yaklaşım yatmaktadır. Bahsedilen iki dönemde okutulan ortaöğretim tarih ders kitapları, Eskiçağ tarihinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti tarihini de içine alan zamanı kapsamaktadır. Genel olarak Lise 1'de Eski Çağ tarihi ile beraber Eski Çağ Türk siyasi tarihi, Lise 2'de Orta Çağ tarihi ile beraber İslam tarihi, Türklerin İslam ile tanışmaları ve Türk İslam devletleri tarihi öğrencilere sunulmuştur. Lise 3 ile beraber Yeni Çağ'a geçiş yapılarak Osmanlı tarihine değinilirken Lise 4'de ise daha çok Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ardından yapılan inkılaplara ve sonrasına birtakım farklılıklarla yer verilmiştir.

1.1. Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?

Bu bölümde Türk siyasi tarihi için incelenecek ders kitapları aşağıdaki gibidir.

- Ahmet Refik, Tarihi Umumi, Hilmi Kitaphanesi, 1929
- Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi, Devlet Matbaası, 1930
- Tarih I, Tarih II, Tarih III, Tarih IV, Devlet Matbaası, 1931
- Tarih II, Devlet Matbaası, 1933

1. Tarih I-1931

1931 yılında İstanbul Devlet Matbaası tarafından basılan dört ciltlik “Tarih I, Tarih II, Tarih III, Tarih IV” kitaplarının ilki olan ve lise 1. sınıflarda okutulan “Tarih 1–Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” kitabının giriş bölümünde “Mukaddime (Önsöz)” paylaşılmıştır. Önsözde ders kitabının yazılma gerekçelerine yer verilmiştir. Bu gerekçeler şu şekilde açıklanmıştır.

- 1931 yılına kadar “Türk Tarihi” memleketimizde en az tetkik edilmiş konulardan bir tanesi olması.
- 1000 yıldan uzun süren İslamlık-Hristiyanlık davaların oluşturduğu husumet duygusu ile tarihçilerin ders kitaplarında İslamcılığın piştarlığını yapması ve Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye çalışılması.
- Tarihçilerin ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti olarak Türklerin İslam dinini kabulünden evvel, binlerce yıllık tarihi unutturmak istemesi.
- Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu’na ait bütün unsurların tek bir milliyet yaratma hayalinin güdülmesi sonucunda “Osmanlıcılık” fikri sonunda Türk isminin anılmamaya başlanması ve hatta tarih kitaplarından silinmesi,
- Türk Tarihinin inkar edilmiş, unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün gerçekliği ile Türk Tarih Cemiyeti tarafından ortaya çıkartmak.

Ders kitabının önsözünden sonra yazarları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre eserinde emeği geçen kişiler “M. Tevfik Bey, Samih Rıfat Bey, Akçuroğlu Yusuf Bey, Reşit Galip Bey, Hasan Cemil Bey, Afet Hanımefendi, Baki Bey, İsmail Hakkı Bey, Reşit Saffet Bey, Sadri Maksudi Bey, Şemseddin Bey, Şemsi Bey ve Yusuf Ziya Bey”dir. Bununla

birlikte ders kitabı “Beşer Tarihine Giriş, Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Bir Nazar, Çin, Anayurtta En Eski Devletler, İskit İmparatorluğu, Hint, Kalde – Elam ve Asur, Mısır, Anadolu, Fenikeliler, İbraniler, İran, Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüksler” olmak üzere 14 bölümden oluşmaktadır. Bahsi geçen 14 bölümün toplam sayfa sayısı 384 olurken kitap, sonuna eklenen resimlerle birlikte toplamda 454 sayfadır.

Adı geçen ders kitabında Türk siyasi tarihi ile ilgili ilk bilgiler “Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Bir Nazar” ana başlığının bir alt başlığı olan “Milattan Evvel XIII. Asırdan Sonra Kurulan Türk Devleti” içerisinde görülmektedir. Başlığa göre: Türklerin şimdiye kadar en iyi tarzda teşkil ettikleri devletin Türkiye Cumhuriyeti’dir. Türk halkının, Milli Reis Mustafa Kemal etrafında birleşip Türk vatanını işgal eden düşmanlara karşı savaşmış ve onları kovmuştur (Tarih I, 1931, s. 40). Ders kitabında daha sonra bizzat aşağıdaki cümlelere yer verilmiştir.

Bu (Milli İstiklal Mücadelesinde) düşmanlarla birleşen Osmanlı hanedanının son padişahı düşman memleketine kaçtı. Osmanlı saltanatı, Türk milleti tarafından kaldırıldı. Mustafa Kemal’in ve ona inanan Türk milletinin fedakarlık ve bahadırılığı önünde, Cihan Harbi’nden muzaffer çıkan dünyanın en kuvvetli devletleri, Türk istiklalini, Lozan Sulhu (24 Temmuz 1923) ile kabule mecbur oldular. Bu büyük zaferden sonra, mücadele esnasında (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) namını taşıyan Milli Türk Devleti, hakiki ismini aldı: (Türkiye Cumhuriyeti) ilan olundu (29 Teşrinievvel 1923) ve Milli Türk Kahramanı Gazi Mustafa Kemal Cumhuriyetin ilk Reisi intihap edildi. Ankara, Cumhuriyetin merkezi oldu. Türk Cumhuriyeti; milliyetçi, halkçı ve laik esaslar üzerine kuruldu (Tarih I, 1931, s. 40-41).

Asya’da Türk Hun İmparatorluğu

Ana yurttan kurulan en eski Türk devleti Hun Devleti’dir. Hunlar, Çin’in şimalinden Çin Seddi’ne, Orhon Nehri’nden, Tuna-Ola dağlarına kadar olan bir sahaya sahipti. Bu Türk devleti muhtelif Türk hanlıklarının, sitelerinin ve kabilelerin birleşmesiyle kurulmuştur. Devletin en ünlü hakanı Teoman’ın oğlu Mete Han’dır. Kendisi çevre illerdeki irili ufaklı Türk ve Türk olmayan bütün toplulukları savaş veya himaye yoluyla hakimiyeti altına alarak imparatorluk kurmuştur. Mete Han, imparatorluğunu kurduktan sonra ise Çin’e harp ilan etmiş ve harp sonunda Çin’i yenip vergiye bağlamıştır. Fakat Çinliler türlü entrikalar ile Türk devletinin içerisinde niza ve nifak çıkartmış, neticesinde Hunları Şimal ve Cenup olmak üzere ikiye bölmüşlerdir. Milattan sonra 93’de Şimali Hunlarına son vermişlerdir. Cenubi Hunlar ise uzun süre Çin hakimiyeti altında yaşamıştır (Tarih I, 1931, s. 64-67).

Çin’de Hunların Hakimiyeti

Cenubi Hunlar yıkıldıktan sonra içlerinden bir kısmı Çin Seddi’nden geçerek Şansi eyaletine yerleştiler. Çin zayıflayınca Şansi, Şensi, Peçili ve Honan eyaletlerini ele geçirdiler ve Çin’de etkili devletler (304-413) kurmuşlardır (Tarih I, 1931, s. 67).

Top’a Devleti

Topalar, Hun Devleti döneminde Hunların şimalinde yaşarlarken, Hunların inkırazından sonra Şansi şimaline yerleşmişlerdir (M.S. 270). Bu havalide Vey ismi ile hakimiyet tesis ettikten sonra Nankin, Loyang, Honan ve Şantung’u daha sonra da Şensi ile Peçiliyi zapt ettiler (M.S. 336–496). Bunlarla beraber Asya’daki Turfan, Karaşar, Kuça, Kaşgar kırıllıkları üzerinde hakimiyet sağladılar (448). Çin’de hakimiyetleri M.S. 581’de son bulmuştur (Tarih I, 1931, s. 68).

Ders kitabının beşinci bölümünde, Türk tarihinin en eski devletlerinden birisi olan “İskit İmparatorluğu” hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre adı geçen Türk topluluğu Karadeniz şimalinde Yayık Irmağı ile Ural dağlarından Tuna Irmağına kadar uzanan geniş mıntıkaya yayıldıkları belirtilirken İran Hükümdarı I. Darius ile siyasi sorunların yaşandığından da bahsedilerek İskitlerin İran, Anadolu, Suriye ve Mısır’a birçok defa akınlar yaptığından söz edilmiştir (Tarih I, 1931, s. 69-72).

Hint-Sakalar İstilas

Yüce Türklerinin, Hun İmparatoru Mete Han’ın görevi üzerine 100.000’den fazla bir kitle halinde garba doğru göç etmişler, Fergana ve Öküz Irmağı taraflarına gelerek bölgede bulunan Greklerin Soğt kıtasındaki hakimiyetlerine son vermişlerdir. Bu bölgeye de zamanla Toharistan denilmiştir. Ayrıca Yüceiler bu diyarlarda yüzyıllardır yaşayan Saka halkının da Güney’e göç etmesine neden olmuşlardır. Daha sonra Güney’e yani Kendeher (Sakaeli) havalisine inip, Pencap’taki Grek prensliklerine saldırmışlardır. M.Ö. I. asra kadar Afganistan, Pencap, Raçputana ve Güceratı topraklarında Türk İskit ve Saka İmparatorluğu kurmuşlardır (Tarih I, 1931, s. 78).

Yüce Türklerinin İstilas ve Kuşhanlar İmparatorluğu

Toharistan'a gelip Yüceçilerin başına geçen Kuşhanlar hanedanı, Sakalardan Pencap ile Gandara'yı almışlardır. Kanişha zamanında (M.S. 100) Ganj Vadisini ele geçirip, Roma ve Çin İmparatorluğu gibi büyük bir imparatorluk kurmuşlardır. Kuşhanlar İmparatorluğu'nun yıkıldıktan sonra Hindistan'ın her mıntıkasında yerli ve Türk ırkından reisler tarafından krallıklar kurmuşlardır (Tarih I, 1931, s. 78-79).

İran-Sakalarla Muharebe

Bu başlıkta Pers İmparatoru Kurus'un Saka hükümdarı Amorgez'le savaşıp onu esir aldığını fakat Amorgez'in eşinin 200.000'ni kadın olan toplamda 500.000 asker toplayıp Kurus'a hücum ettiğinden ve Sakaların, Kurus'u yendiğinden söz edilmektedir (Tarih I, 1931, s. 172-173).

1931 tarihli ortaöğretim Tarih I kitabı içerik olarak tamamen Eski Çağ tarihini kapsamı nedeniyle Çin, Hint, İran, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Ege ve İtalya coğrafyasında kurulmuş uygarlıklara da yer verilmiştir. Haliyle Türk siyasi tarihi ile alakalı bilgiler yukarıda bahsi geçen devletlerden ibaret kalmıştır.

Atatürk dönemi Ortaöğretim lise 2. sınıf ders kitaplarında Türk siyasi tarihini incelerken 1929, 1931 ve 1933 yıllarında basılmış 3 farklı kitaba değinilecektir.

2. Umumi Tarih

Bahsi geçen 3 kitaptan ilki olan, Ahmet Refik tarafından yazılan ve İstanbul Hilmi Kitaphanesi tarafından 1929 tarihinde basılan Umumi Tarih Ortazamanlar Tarih 2 ders kitabı 1931 tarihine kadar ortaöğretim 2. sınıf öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmuştur. İçeriği "Araplar", "Türkler", "Ortazamanlarda Garp", "Anadolu'da Türkler", "Avrupa'da Türkler" ve "Osmanlı İmparatorluğu" olmak üzere toplamda 6 bölümden oluşurken, sayfa sayısı 274'tür. Kitabın ilk bölümü olan "Araplar" başlığında İslamiyet'ten önceki Arap toplumunun yapısından başlayarak İslam'ın ortaya çıkışına, dört halife dönemine, Emevilere, Abbasilere, İspanya Emevilerine, Arap Medeniyetine ve son olarak da Ağlebiler, Fatimiler ve Eyyübileri işlemiştir. Adı geçen bölümde Türk siyasi tarihi ile ilgili dikkat çeken bilgiler de bulunmaktadır. Bu bilgiler "Araplar ve Türkler" alt başlığında yer almaktadır.

Araplar ve Türkler

Halife Osman döneminde Araplar, İran fütuhatını tamamlamak üzere ordularıyla Merv, Belh ve Harezm'e girmiştir. Bu bölgelerde yaşayan Türkleri zorla Müslüman yapmışlardır (Refik, 1929, s. 25). Bu bölüm de Türkler ile ilgili bir başka bilgi ise "Emeviler" başlığı altında verilmiştir. Başlıkta Irak valisi olan Haccac'ın Maveraünnehir havalisinde Arap istilasına devam etmek istediği, gönderdiği ordunun Buhara, Harezm ve Taşkent'i aldığı ardından Çin ve Hindistan'a sefer hazırlıklarında bulunduğunu fakat o sıralarda ölmesi nedeniyle bu emellerine ulaşamadığından bahsedilmiştir (Refik, 1929, s. 40).

Mutasım ve Türkler

Bahsi geçen başlıkta Mutasım'ın annesinin Türk olması nedeniyle Türklerle samimi ilişkiler kurduğuna, bu nedenle kendisini korumaları için Türklerden oluşan hassa birlikleri oluşturduğuna, kısa sürede Bağdad'ın Türklerle dolup taşıdığını ve şehre sığamaz olduğunu hatta bu nedenle Türkler için Samarra adında özel bir şehir kurulduğundan bahsedilmiştir (Refik, 1929, s. 47). Bu şehir hakkında kitapta doğrudan şu bilgiler yer almaktadır.

Mutasam, Türkler için ayrı bir şehir tesisine karar verdi. Samara'yı beğendi. Şehri mahallelere taksim etti. Türkleri buraya kabile kabile yerleştirdi. Her sanat erbabı için çarşılar açtırdı. Samara'da az bir zaman içinde, ali binalar, yüksek saraylar yapıldı. Sular keşfedildi. Payitahtın oraya nakli şayi olur olmaz, bütün ticaret ve sanayi erbabı Samara'ya koştu. Şehir gittikçe büyüdü. Samara şehri tamam yarım asırdan fazla Abbasi halifelerin payitahtı oldu. Mutasam, Türklere mukataalar verdi. Birçoğunu ordu kumandanlıklarına tayin etti. Türkler, Abbasi devletini diledikleri gibi idare ettiler. Bütün nüfuzu ellerine aldılar. Halifeleri bile istedikleri gibi azle ve naşba bağladılar. Horasan'daki Türkler Arap imparatorluğuna akın akın gelmeye başladılar. O sırada Türklerden tamam 200.000 çadır halkı Müslüman oldu (916). Daha sonra Kaşgar ahalisinden de 10.000 çadır halkı Müslüman oldukları görüldü. Bunlar Müslümanlıkları şerefine 20.000 koyun kestiler (Refik, 1929, s. 47-48).

Ders kitabının 2. bölümü ise "Türkler" konu başlığı altında geçmektedir. Bu konunun alt başlıkları kısaca şöyledir;

1. Türkler ve Müslümanlık. İslam Memleketlerinde Türkler, Samaniler.
2. Karahanlılar ve Gazneviler, Teşkilat ve Medeniyeti
3. Oğuzlar ve Selçukiler
4. Selçuki İmparatorluğu, İmparatorluğun İnkırazı
5. Maveraünnehir Selçukilerinin Medeniyeti

Türkler ile Müslümanlık

Türkler ile Müslümanlar ilk olarak Kadisiye Muharebesi vasıtasıyla karşılaşmıştır. Sasani hükümdarı Yezdicert'in ordusunda bulunan Türkler, Perslerle birlikte Araplara karşı savaşmış fakat savaşı kaybetmişlerdir. Savaş sonrasında Horasan, Arapların eline geçmiş ve bu olaydan sonra Araplar ile Türkler arasında bitmek bilmeyen çatışmalar meydana gelmiştir. Daha sonra Irak Valisi Haccac'ın, Kuteybe Bin Müslim'i Horasan'a vali olarak atamış ve Kuteybe'nin Maverünnehir'e zalimane akınlar yapmış ve idare etmiştir. Ders kitabında daha sonra ise şu cümlelere yer verilmiştir. "Türkler, Arapların zalimane idarelerine daima karşı durdular. Hatta Araplardan, Haşim-İbni-Hakim'in peygamberlik iddiasıyla çıkardığı isyanda Abbasilere karşı onunla beraber oldular. Araplara karşı isyandan hiçbir zaman geri durmadılar" (Refik, 1929, s. 74-75).

İslam memleketlerinde Türkler

Halife Mühtedi Billah zamanında Mısır'da valilik yapan Ahmet bin Tulun Abbasilerdeki karışıklıklardan fırsat bilerek tıpkı diğer valilikler gibi bağımsızlığını ilan etmiş ve Tolunoğulları böylece kurulmuştur. Tolunoğlu Ahmet daha sonra Mısır'ı ihya etmiş, kendisine isyan eden oğlu ile savaşmış ve isyanı bastırmıştır. Tolunoğlu Ahmet'in vefatından sonra ise torunları Abbasilere tekrar tabi olmuşlardır (Refik, 1929, s. 75). Ders kitabında daha sonra Ahşitler hakkındaki bilgiler verilmiştir. Nitekim Abbasiler, Mısır'a Türklerden Ebubekir Mehmet'i vali olarak atamışlardır. Ebubekir Mehmet ise Ahşit (Ak Güneş) namıyla Mısır'da bağımsızlığını ilan etmiş fakat Ahşitlerin aile mücadeleleri nedeniyle zayıflayıp Fatimiler tarafından yıkılmıştır (Refik, 1929, s. 77).

Karahanlılar ve Gazneviler, Teşkilat ve Medeniyet

Bu bölümde Karahanlılar devletinin kurucusu Buğra Han hakkında kısaca bahsedildikten sonra Samaniler ile yaşanan sorunlara değinilmiş, ardından Karahanlıların hanedan mücadeleleri nedeniyle şark ve garp olmak üzere ikiye ayrıldığı, Şark hakanlığının Karahitaylar tarafından yıkıldığı Garp hakanlığının ise Karahitaylıların emri altında 1212 tarihine kadar varlığını sürdürdüğünden bahsedilmiştir (Refik, 1929, s. 80).

Gaznevi İmparatorluğu

Gaznevilerin kurucusu Samanilerin Horasan valisi olan Alp Tekin'dir. En parlak dönemleri Mahmut Gaznevi döneminde yaşanmıştır. Kendisini önce Uygur tehlikesini bertaraf etmek için Uygur hükümdarının kızı ile evlenmiştir. Akabinde Hindistan'a müteaddit seferler icra etmiş, Sint ve Pençap havalisini tamamen fethetmiştir. Fakat kayın pederinin mülküne tecavüz ettiğinin haberini alınca Uygurları Seyhun nehrinin öte yakasına atmaya muvaffak olmuştur (Refik, 1929, s. 82-83). Ders kitabında ayrıca Mahmut Gaznevi hakkında şu cümlelere de yer verilmiştir. "Mahmut Gaznevi harpte ve siyasette mahirdi. Son derece dindardı. Zapt eylediği beldeler ahalisini İslam etmeye çalışırdı. Bu sebepten, Hindistan'da yaşayan putperestlerle çok uğraştı" (Refik, 1929, s. 83).

Oğuzlar ve Selçukiler

Bu bölümde "Oğuz Türklerinin Garbe Muhaceretleri" ve "Oğuzların İslam Oluşu, Anadolu'da Oğuzlar" başlıkları ile önce Oğuzların Türk tarihindeki rollerinin çok mühim olduğuna, Anadolu'yu Türkleştirdiklerine ve garbe yaptıkları göçler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra Emeviler döneminde Oğuzların kitleler halinde Müslüman oldukları belirtilmiştir (Refik, 1929, s. 86-87).

Selçukiler

Selçukilerin ataları Çinliler tarafından şimali Asya'dan çıkarılan ve Maveräünnehir'e gelen Oğuzlardır. Selçuk'un babası da Oğuzların Kınık boyuna mensuptur. Kendisi Uygur hanının hizmetinde bulunmuş ve Sübaş mevkiine kadar yükselmiştir. Fakat yaşanan bir takım siyasi meseleler sonrasında bütün maiyeti ile Cend şehrini terk edip Müslümanlığı kabul etmiş ve Maveräünnehir'deki halkı haraca bağlayan putperest Türklerle savaşmıştır. Maveräünnehir'de nüfuzunu kısa sürede arttırmış ve bu sayede Türk kabilelerinin onun etrafında toplanmıştır. Selçuk'un ölmeden önce kabile riyasetine torunları olan Toğrul ile Çakır'ı geçirmiştir. Selçukiler, Gazneviler ile yaptıkları savaş sonrasında Nişabur'u almaları ile devletlerini resmen kurmuşlardır. Daha sonra Toğrul Bey, Harezm, İsfahan, Azerbaycan, Irak-ı Acem'i ele geçirmiştir. Abbasi halifesi ise kendisini Bağdad'a davet ederek, Toğrul Bey'e sultan unvanı ile Rükneddin unvanını vermiş ve kızıyla evlendirmiştir (Refik, 1929, s. 87-89).

Selçuki İmparatorluğu, İmparatorluğun İnkısamı

Sultan Alparslan tahta çıktıktan sonra evvela saltanatına göz dikenleri mağlup etmişti. Şarkta büyük bir tehlike kalmayınca da yönünü Bizans topraklarına çevirdi. Bizans'tan Malatya, Sivas, Kayseri, Konya şehirlerini ele geçirdi. Romanos bu nedenle komutanlarından birisini Türklerin üzerine yolladı fakat Türkler bu komutanı da esir etti. Romanos en sonunda ordusu ile Türklerin üzerine bizzat harekete geçti. İki ordu 1071'de Malazgirt'te karşılaştı. Sultan Alparslan, Bizans İmparatoru Romanos'a karşı kesin bir zafer kazandı. Romanos'a iyi davranıp yapılan birtakım anlaşmalar ile serbest bıraktı ve Konstantinopolis'e gönderdi. Malazgirt zaferi Anadolu'da Türklüğün teessüsüne bir başlangıçtır (Refik, 1929, s. 90-91). Selçuki İmparatorluğu'nun en parlak dönemi olan Melikşah döneminde Selçuki İmparatorluğu giderek büyümüş, imparatorluğun sınırları Aral Gölü'nden Marmara'ya, Kaşgar'dan Hicaz çöllerine kadar genişlemiştir. Fakat Melikşah'ın genç yaşta vefat etmesinden sonra taht kavgalarının yaşandı. Melikşah'ın yerine sırasıyla oğlu Mahmut, Berkıyruk, Mehmet ve Sencer tahta çıktılar. Sencer Karahtaylılara yenilince kederinden vefat etti. Maveraünnehir, Karahitaylıların eline geçti. Bu olaydan sonra da dağılma süreci başladı. Eyaletlerdeki ümera sınıfları istiklallerini ilan eylediler. Bunların en kuvvetlilerinden birisi Konya'daki Selçukilerdir. Ayrıca Mardin, Musul ve Halep gibi bölgelerde Atabeylikler de kurulmuştur (Refik, 1929, s. 92-94).

Ders kitabının 3. ana başlığı olan "Ortazamanlarda Garp" konusu altında Avrupa Orta Çağı'na değinilmiştir. 4. bölüm de ise "Anadolu'da Türkler" başlığı ile Anadolu Selçuki İmparatorluğu'nun siyasi ve medeniyet tarihinden söz edilmiştir. Bölümün alt başlıkları şu şekildedir.

1. Anadolu Selçukilerinin Teessüsü
2. Anadolu Selçukilerinin İnkişafı
3. Harzemşahlar (Orta Asya'da Harzemşahlar. (Kutbeddin) Mehmet)
4. Cengiz İstilası
5. Cengiz'in Halefleri
6. Birinci Alaeddin'in Halefleri
7. Anadolu'da Moğol Hakimiyeti
8. Anadolu'da Teşekkül Eden Türk Beylikleri

Anadolu Selçukilerinin Teessüsü

Anadolu Selçukiler, Süleyman Bey önderliğinde İznik'e kadar ilerlemiştir (1080). Fakat Roma Şark İmparatorları, Anadolu Selçukilerin Haçlı ordularına yenilmesini fırsat bilerek İznik'i geri almışlardır. Selçukiler bu nedenle Konya'yı başkent yapmışlardır. I. Kılıç Arslan ve halefleri daima Roma Şark İmparatorları ve Danişmentlilerle uğraşmış, Danişmentlileri ortadan kaldırmış, Haçlı ordularına karşı gelmişlerdir (Refik, 1929, s. 127-128).

Anadolu Selçukilerinin İnkişafı

Sultan I. Aleaddin, Diyarbakır ve Erzurum taraflarını almış, Alaiye şehrini fethetmiş, ilme tahsile önem verip Anadolu'yu Türkleştirmiştir (Refik, 1929, s. 128-130).

Harzemşahlar (Orta Asya'da Harzemşahlar. (Kutbeddin) Mehmet)

Harzemşahlar, Tuğrul Bey döneminde Harezm'e gönderilen kölelerdir. Bu kölelerin arasından Adsız istiklalini ilan eyledi. Sultan Sencer, Adsız'ı teslim olmaya zorladı. Fakat Adsız'ın halefi ve torunu Töküş Sultan Sencer döneminde Sultan unvanı aldı. Töküş'ün oğlu Kutbeddin İslam aleminde büyük bir nam sahibi oldu. Fakat Moğollara yenik düştü. Onun oğlu Celaleddin ise babasının intikamını almak istese de Cengiz Han ile yaptığı savaştan yenilgi ile ayrıldı. Bunun üzerine Anadolu'ya gelip birtakım tecavüzlere girişti. Akabinde I. Aleaddin ile savaşa tutuştu ve bu savaşı da kaybederek Diyarbakır'a kaçtı. Orada da bir Kürt'ün hançeri ile can verdi. (Refik, 1929, s. 130-131)

Cengiz İstilas

Adı geçen bölümde Cengiz Han'ın hayatına kısaca değinildikten sonra, Cengiz'in Moğol ve Türk kabilelerini etrafında toplayarak yeni bir imparatorluk kurmasını, kurduğu bu imparatorluk ile Çin, Maveräünnehir, Harezm, Horasan, Kandegat, Buhara, Semerkant, Belh, Herat bölgelerine sefere çıktığına, ardından şimali garbiyi, Kafkasya'yı, Deşti Kıpçak'ı ele geçirip Asya'da muazzam bir imparatorluk meydana getirdiğinden bahsedilmiştir (Refik, 1929, s. 131-132).

Cengiz'in Halefleri

Ders kitabında ifade edildiğine göre Cengiz Han ölmeden önce imparatorluğunu 4 oğlu arasında paylaştırmıştır. Fakat kendisi öldükten sonra Cengiz'in sülalesi uzun müddet payidar olamamıştır. Torunu Hülagü, İlhaniye Devleti'ni tesis etmiş ve Bağdat'ta Arap halifeliğine son vermiştir (1258). Bu devlet ayrıca Selçuki İmparatorluğu'na da hakim olmuştur (Refik, 1929, s. 132-133).

Aleaddin'in Halefleri

I. Alaeddin Keykubat'tan sonra başa geçen II. Keyhüsrev döneminde Konya'da Babailer isyan etmiştir. Bu isyan Anadolu Selçukilerinin askeri teşkilatına çok büyük zararlar vermiş, II. Keyhüsrev'in Moğollarla yaptığı savaşta kaybetmesine neden olmuştur. Savaş sonunda Anadolu Selçukiler, Moğol hakimiyetine girmiş ve bu devirde devletin vezirlerinden Karatay bir süre devleti düzeltmeye çalışsa da kendisinin vefatından sonra II. Keyhüsrev'in oğulları taht kavgasına tutuşmuştur (Refik, 1929, s. 133-135).

Anadolu'da Moğol Hakimiyeti

Selçuklu sultanları Moğollar karşısında adeta esir hayatı yaşamıştır. Dönemin vezirlerinden Süleyman Pervane, Moğollarla daima iyi geçinmiştir. Hatta Moğollara karşı duran Türk Memluklerle de savaşmaktan geri durmamıştır. Fakat yine de Moğollar tarafından Pervane'nin vücudu izale olunmuştur (Refik, 1929, s. 135-136).

Selçuki Hanedanının İnkırazı

Selçuk oğulları, kendi saltanatları uğurunda Türkleri Moğollara ezdirdiler. Halk kaç kere isyan etse de Moğol kılıcı altında perişan oldu. Halk en sonunda sultanı Moğollara şikayet etti. Sultan kaçmak istese de yakalandı. Yerine II. Mesut tahta çıkarılsa da Anadolu'daki bütün beyler istiklallerini ilan ettiler (Refik, 1929, s. 136-137).

Anadolu’da Teşekkül Eden Türk Beylikleri

Konya’da Karaman Beyliği, Aydın’da Aydın Beyliği, Manisa’da Saruhan Beyliği, Sivas’ta Ertena Beyliği, Diyarbakır’da Akkoyunlular Beyliği, Karacaşehir’de ise Osmanlı Beyliği kurulmuştur (Refik, 1929, s. 137).

Ahmet Refik’in kitabının son iki bölümünden birisi olan “5. Avrupa’da Türkler” ana başlığı da kendi içerisinde aşağıdaki 4 alt başlığa ayrılmıştır.

1. Osmanlı Devleti
2. Temirlenk İmparatorluğu ve İstilas
3. Osmanlı Devleti’nin Yeniden Teessüsü
4. Orta Zamanlarda Osmanlı–Türk Medeniyeti

“Osmanlı Devleti” ise kendi içerisinde 4 alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar;

1. Bizans Serhattinde Türkler
2. Orhan Bet ve Bizans
3. Murat Bey
4. Bayazıt Bey’dir.

Bizans Serhattinde Türkler

Cengiz Han istilasından kaçan Kayı boyu, Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı olan Sultan Aleaddin döneminde Anadolu’ya gelmiş ve Söğüt ile Karacadağ arasına yerleşmiştir. Burada uç beyliği yapmış, Moğolların Anadolu’yu işgal etmesinden sonra Ertuğrul Gazi oğlu Osman Gazi tıpkı Anadolu’daki diğer Türk beylikleri gibi bağımsızlığını ilan etmiş ve kısa zamanda devletin topraklarını Bursa’ya kadar genişletmiştir (Refik, 1929, s. 147-150).

Orhan Bey ve Bizans

Osman Bey’in vefatından sonra devletin başına geçen Orhan Bey Bursa, İznik ve İzmit şehirlerini almış, Türkler Avrupa’ya geçip Gelibolu’ya yerleşmiştir (Refik, 1929, s. 150-151).

Murat Bey

Murat Bey bölümünde Edirne'nin fethedilmesine, Edirne'nin başkent yapılmasına, Türklerin Balkanlar'da güçlenmesine, Avrupalı devletlerin Osmanlı Türklerini Avrupa'dan atmak için harekete geçmesine ve bu doğrultuda Türklerle Sırp sındığı ile Kosova savaşlarını yaptıkları, sonunda da Osmanlıların bu savaşlardan zaferle ayrıldıklarına değinilmiştir (Refik, 1929, s. 152-158).

Bayezit Bey

Yıldırım Beyazıt, İstanbul'u kuşatmış fakat Avrupalılar kuşatmaya engel olmak için Osmanlılara saldırmıştır. Niğbolu'da yapılan savaşı Osmanlı Türkleri kazanınca Beyazıt'ın zaferlerini çekemeyen Anadolu'daki Türk beylikleri, kendisi ile siyasi çekişmeye girmiştir. Beyazıt Anadolu'daki birçok beyliğe son verip Osmanlı Devleti'nin topraklarını Sivas'a kadar genişletip Anadolu'da milli bir vahdet vücuda getirmiştir (Refik, 1929, s. 158-162).

“Avrupa'da Türkler” bölümünün 2. kısmı “Temirlenk, İmparatorluğu ve İstilas” dır. Adı geçen bölümünde “Temirlenk Zamanında Orta Asya” ile “Temirlenk” alt başlıklarına yer verilmiştir. Bahsi geçen başlıklarda XIV. asrın ilk nısfında Moğolların Asya'da hakimiyetini kaybettiği, Rus hanlıkları istiklalini ilan ettiği, Çin'de milli bir devlet meydana geldiği, Çağatay ülkesinde de hakimiyetin zevale uğradığı ve Müslümanlığın burada yayıldığı belirtilmiştir. “Temirlenk” konusunda ise Timur'un hayat hikayesine, zaferlerine (Maveraünneh, Rusya, Karadeniz'in Kuzeyi, İran, Suriye, Bağdat) yer verilmiştir (Refik, 1929, s. 163-166).

Ankara Muharebesi

Bu başlıkta Yıldırım Beyazıt ile Timur'un 1402'de Ankara'da Çubuk ovasında yaptığı savaşa yer verilmiştir. Savaş sonunda savaşı kaybeden Beyazıt'ın esir alındığı, bir müddet sonra hastalandığı ve esir hayatı yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiğini, Timur'un ise hasmının vefatından müteessir olduğu açıklanmıştır. Timur'un Beyazıt'ın cenazesini oğlu Musa Çelebi'ye gönderdiği daha sonra da Anadolu'da kargaşa çıkartıp Semerkand'a gittiği, kendisinin ölümünden sonra da ülkesinin Şarkta Şahruh'un saltanatı, Garpte Miranşah saltanatı olarak ikiye bölündüğü belirtilmiştir. (Refik, 1929, s. 166-169).

Ayrıca ders kitabında şu bilgilere de yer verilmiştir;

“Temirleng’in itidalile beraber kuvvetine itimadı, Bayazıt Bey’in izzeti nefsile beraber gururu Ankara felaketini hazırladı” (Refik, 1929, s. 167).

“Temirlenk, Ankara muharebesinden sonra, Bursa’ya girdi, şehri yağma etti. Moğollar bütün camileri ve mektepleri atlarına ahır yaptılar” (Refik, 1929, s. 167).

“Avrupa’da Türkler” bölümün 3. kısmında “Osmanlı Devleti’nin Yeniden Teessüsü” konusuna yer verilmiştir. Bu bölüm de kendi arasında 4’e ayrılmıştır.

1. Kardeş Kavgaları
2. Çelebi Sultan Mehmet
3. İkinci Murat
4. İkinci Mehmet

Kardeş Kavgaları

Timur Anadolu’dan ayrıldıktan sonra Beyazıt’ın oğulları Süleyman Çelebi, İsa Çelebi, Mehmet Çelebi ve Musa Çelebi arasında taht kavgası başlamıştır. Nihayetinde Mehmet Çelebi, bu kanlı savaşlardan kardeşlerini yenerek galip ayrılmış ve devleti yeniden teessüs etmiştir (Refik, 1929, s. 176-178).

Çelebi Sultan Mehmet

Anadolu’da çıkan kargaşadan yararlanan Karamanoğulları Bursa’ya kadar ilerlemişti. Karamanoğlu Mehmet Bey bu sırada Musa Çelebi’nin cenazesini Rumeli’den Bursa’ya getirtti. Cenazenin ona ait olduğunu görünce müteessir olmuş fakat Beyazıt Bey’in kemikleriyle beraber Orhan Bey camini yakmıştır. Çelebi Sultan Mehmet devleti idareye başlayınca intikam almak istemiştir. Evvela İzmir’i sonra Konya’yı ikinci muhasarada almıştır. Mehmet Bey’i de mağlup etmiştir. Balkanlarda üstünlük sağlamak isteyen Eflak ve Macar kralı ile barış yaparak etkisizleştirmiştir. Daha sonra Şeyh Bedreddin ve Niğde’de ortaya çıkan Mustafa Çelebi isyanlarını bastırmış, Bizans’ın desteği ile isyan eden Mehmet Çelebi, Bizans’a kaçmış, Mehmet Çelebi ise her yıl kardeşi için 300.000 altın vermek zorunda kalmıştır (Refik, 1929, s. 178-181).

“İkinci Murat” ve “İkinci Mehmet” başlıklarına ise II. Murat döneminde Bizans’ın Mustafa Çelebi’yi kullanarak karışıklık çıkartmaya çalıştığından, II. Murat’ın buna karşılık İstanbul’u kuşattığını, Türkleri Balkanlardan atmak isteyen Avrupalı devletler ile Varna ve Kosova’da savaşp zaferler kazandığına yer verilmiştir. II. Mehmet döneminde ise onun tahta çıktıktan kısa süre sonra Bizans’ı kuşatıp İstanbul’u fethettiğini, Ortazamanların sona erip Yenizamanların başladığına değinilmiştir (Refik, 1929, s. 181-191). Kitabın son bölümü olan “Osmanlı İmparatorluğu” başlığında ise ilk olarak Bizans’ın fethi esnasında Avrupa’nın genel durumu, Rönesans dönemi, barut, top, matbaa, pusula gibi icatların Avrupa’da tanınmasına ve coğrafi keşiflere değinilmiş (Refik, 1929, s. 208-222) ve ardından “Türklerin İstila Devri ve Türklerin Parlak Devri” konu başlıklarına geçilmiştir.

Türklerin İstila Devri

Adı geçen başlıkta Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u aldıktan sonra Halil Paşa’yı idam etmesine, İstanbul’u yeniden ihya etme çabalarına, Sırp, Yunan, Arnavutluk, Eflak ve Boğdan, Macaristan, Venedikliler ile Cenevizlilere, Anadolu’ya ve Rodos adasına yaptığı seferlere tek tek yer verilmiştir. Akabinde Fatih’in kişilik özelliklerine, sanata ve ilme olan düşkünlüğüne değinilmiş, onun vefatından sonra II. Beyazıt ile Cem Sultan arasındaki yaşanan olaylara, Belgrat kuşatmasına, Venediklilerle yapılan Sapienza muharebesine ve Yavuz’un tahtı ele geçirmesine kısaca yer verilmiştir (Refik, 1929, s. 223-242).

Türklerin Parlak Devri-Birinci Selim’in İran Seferi

Yavuz tahta çıkar çıkmaz Avrupa ile sulh yapıp tüm dikkatini Şah İsmail’in üzerine çevirmişti. Zira Şah İsmail’in Şiilik politikası İmparatorluk için ciddi tehlike olmaya başlamıştı. “Selim, Şah İsmail’e karşı hareket etmezden evvel, Anadolu’da Şah’ın tarikatine dahil olanları kılıçtan geçirdi.” Şah İsmail bu olay sonrasında büyük bir ordu ile Yavuz’un üzerine yürümüş ve nihayetinde 1514’de Çaldıran’da yapılan muharebede Yavuz Sultan Selim büyük bir zafer elde etmiştir. Akabinde İran’a ait olan şarki Anadolu’da Türk idaresine girmiştir (Refik, 1929, s. 243-246).

Mısır Seferi. Memlukler (1516–1517)

Selim'in İran ve Mezopotamya zaferinden sonra iki ülke arasında hararetli tartışmalar olmuş ve neticesinde 1516'da Dabık Ovasında Osmanlı Türkleri büyük bir zafer kazanmıştı. Mısırlılara karşı alınan bu zaferden sonra Halep, Hama, Humus, Şam Türklerin eline geçmiştir. Akabinde Türkler Katiye çölünü 10 günde geçerek Kahire önlerine gelmiştir. Ridaniye'de yapılan savaşlarda Memluklerin cesurane hücumları Türk topçusunun öldürücü ateşleri karşısında erimiş, nihayetinde Kahire, Türklerin eline geçmiştir. Tuman Bey'de yakalanınca Sultan Selim onun kahramanlığına hürmet etmiş fakat kendi adamlarının teşviki kendisini vesveseye düşürmüş ve onu idam ettirmiştir. Türkler, Mısır seferinden sonra Firavunların, İskender'in, Beni İsrail'in, Fenikelilerin ve Hititlerin hüküm sürdükleri yere hakim oldular (Refik, 1929, s. 246-248).

Süleyman (1520–1566)

Kanuni tahta çıkar çıkmaz ilk olarak Belgrat ve Rodos'a seferler düzenlemiş ve bu iki seferden de zaferle ayrılmıştır. Akabinde Fransuva'nın Şarlken ile yaptığı savaşta esir düşmesi sonrasında Fransuva'nın annesi Türklerden yardım istemiş, Türkleri Macarlarla harbe teşvik etmiştir. Nihayetinde 1526'da Türkler ile Macarlar Mohaç'ta karşı karşıya gelmiş ve Türkler bu savaştan büyük bir zaferle ayrılmış, Budin Türklerin eline geçmiştir. Böylece Macaristan'a Türkler hakim oldu. 1529'da ise Viyana kuşatılmış fakat başarılı olunamamıştır. Avusturyalıların, Macaristan'dan bir türlü vazgeçemeyişi 1532'de iki devleti karşı karşıya getirmiş, yapılan savaşlarda Osmanlılar üstün gelince Avusturyalılar anlaşma talep etmiştir. Nitekim İbrahim Paşa Anlaşması bu sebeple yapılmıştır (1533). Ders kitabında İbrahim Paşa'nın biyografisine ve onun idamına yer verildikten sonra bir sonraki konuya geçilmiştir (Refik, 1929, s. 248-256) .

Türklerin Akdeniz Hakimiyeti

Bu bölümde Barbaros Hayrettin Paşa'nın hayatına, Cezayir ve Tunus'un alınmasına, Korfu Ada'sının kuşatılmasına, Preveze Deniz Savaşı'na, Budin'in Türk idaresine geçişine, Fransızlara verilen ilk kapitülasyona, Türkler ile Şarlken'in mücadelelerine ve Malta Muhasarasına kısaca yer verilmiştir (Refik, 1929, s. 257-262).

Asya Fütühatı. İranlılarla Harp

1535’de başlayan harpler uzun fasıllarla 20 sene kadar sürmüştür. Nihayetinde Amasya muahedesi ile 1555’de harbe son verildi. Asya fütuhata gelecek olursak, Portekizlilerin Hindistan’a yaptığı saldırılar sonrasında Bahadır Şah Türklerden yardım istemiştir. Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa imdada koşsa da Portekizlilerle yaptığı savaşta hayatını kaybetmişti. Yerine geçen Mahmut Şah ise Portekizlilerle uyuştı. Süleyman Paşa hiçbir muvaffakiyet elde edemedi. 9 sene sonra Hint prensleri Portekizlilere karşı yine Türklerden imdat istemiş, Piri Reis, Murat Reis ve Seydi Ali Reis yardım için harekete geçse de muvaffakiyet elde edememişlerdir (Refik, 1929, s. 262-263).

Sokullu Devri

Bu bölümde Kanuni’nin son seferi olan Sigetvar seferi hakkında bilgiler verilmiş, Kanuni’nin ölümünden sonra Osmanlı Devleti, Sokullu üzerinden işlenmiştir. Sokullu döneminde yaşanan Yemen meselesine, Kıbrıs’ın fethine, Lepant Muharebesine, Lehistan’daki Türk Hakimiyetine, Don ve Volga Kanalı projesine kısaca değinildikten sonra Sokullu’nun divane bir Boşnak’ın hançeri altında telef olduğu dile getirilmiştir. Son olarak “On altıncı asırda Türkler” başlığı altında XVI. Asrın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır (Refik, 1929, s. 263-272).

“On altıncı asırda Türkler” başlığında şu cümlelere yer verilmiştir.

Türk siyaseti, tenbel padişahlar zamanında bile, Sokullu’nun elinde Şarlken’in İkinci Filip’in en kanirane tecavüzlerini kırdı. On altıncı asrın en büyük hükümdarları Türk satveti karşısında boyun eğmeğe mecbur oldular. Fakat Osmanlı hanedanının maddi ve manevi sukutu bu satvet ve ihtişamın devamına mani oldu. O tarihten itibaren Türkiye zalim ve mecnun padişahlar elinde düşmanların en müthiş tecavüzlerine uğradı (Refik, 1929, s. 272-273).

3. Tarih II-1931

Atatürk döneminde, ortaöğretim 2. sınıf tarih ders kitabı olarak okutulan “Tarih II” ders kitabı 1931 yılında İstanbul Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Eserin yazarları; “M. Tevfik Bey, Samih Rıfat Bey, Akçuroğlu Yusuf Bey, Dr. Reşit Galip Bey, Hasan Cemil Bey, Afet Hanımefendi, Baki Bey, İsmail Hakkı Bey, Reşit Saffet Bey, Sadri Maksudi Bey, Şemseddin Bey, Şemsi Bey ve Yusuf Ziya Bey”lerdir.

“Tarih II” ders kitabı içerik olarak bir önceki ortaöğretim 2. sınıf tarih ders kitabına göre büyük değişikliğe uğramıştır. Yukarıda belirtildiği üzere 1929 tarihli ders kitabının içeriğinde “Araplar” konusuyla başlayarak sadece Müslüman Türk devletlerine yer verilirken 1931 tarihli “Tarih II” adlı ders kitabında İslamiyet öncesi Türk devletlerine de yer verilmiştir.

Adı geçen kitap tıpkı 1931 senesinde basılan “Tarih I” kitabında olduğu gibi Mukaddime bölümü ile başlayıp aynı gerekçeler öğrencilerle paylaşılmıştır. Ders kitabının içeriği “Eski Zamandan Orta Zamana Girerken”, “Alanlar ve Avrupa’yı İstilaları”, “Avrupa’da Türk Hun İmparatorluğu”, “Asya’da Akhunlar Devleti”, “Beşinci Asırda Avrupa”, “Avar İmparatorluğu”, “VI. Asırda Şarki Roma İmparatorluğu”, “Asya’da Türk (Tukyu) İmparatorluğu”, “Türkeş Devleti”, “Karluk Devleti”, “Uygur Devleti”, “Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri”, “V. Asırdan Sonra Avrupaya Şarktan Gelen Yeni İstilalar”, “İslam Tarihi”, “İlk Müslüman Türk Devletleri”, “Karolenj İmparatorluğu”, “Normanlar”, “Kape Sülalesi”, “Alaman Dükahıkları ve Mukaddes Roma Germen İmparatorluğunun Kuruluşu”, “Papalarla İmparatorlar Mücadelesi”, “XI-XII. Asırlarda Hristiyan Derebeylikleri (Feodalite)”, “Büyük Selçuklu İmparatorluğu”, “Haçlılar Seferleri”, “Karahata Devleti”, “Harzemşahlar Devleti (1077-1231)”, “Türk Moğol İmparatorluğu”, “Mısır Türk Devletleri”, “Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri”, “Orta Zamanda Hint Alemi”, “Müslüman Türkler Himayesinde Hint”, “Timur”, “Hindistan’da Babür İmparatorluğu” olmak üzere toplamda 32 bölümden ve 391 sayfadan oluşmaktadır.

Ders kitabında bahsi geçen ilk Türk siyasi tarihi “Alanlar ve Avrupa’yı İstilaları” konusudur. Bu başlık altında çok kısa şekilde Alanların, Yayık Irmağı membalarında dağlık mıntikalarda yaşayan Türkler olduğu, Hunlardan önce Kafkaslarda yaşadıkları, daha sonra Karadeniz şimalinden garba doğru Avrupa’nın çeşitli yerlerini istila ettiklerinden bahsedilmiştir (Tarih II, 1931, s. 21-22).

Avrupa’da Türk-Hun İmparatorluğu

Garp Hun Devleti’ni teşkil eden Hunlar reisleri Balamir zamanında (M.S. 375) Don Irmağını geçerek Cenubi Rusya’ya geldiler ve Özü, Turla ve Prut nehirlerini aşarak Tuna Irmağının ortalarına kadar uzanan sahadaki bütün kavimleri itaat altına almışlardır. Bu durum Kavimler Göçü’ne neden olmuş ve Avrupalı kavimler birbirine karışmaya başlamıştır. Rua döneminde Bizans’ın Hunlara tabi olan bazı kavimleri kışkırtıcı politikalar izlemesi iki

devletin arasını açmıştır. Rua ölünce de Muncuk'un oğulları Bleda ile Attila tahta geçmiştir. Fakat Bleda'nın ahmak ve eğlenceye düşkün olması Attila'yı ön plana çıkartmış, Attila'da Roma, Bizans ve bütün Avrupa'yı fethetmeyi planlamıştır. Margüs Muharebesini ile (441) ve Şarki Roma tabi derecesine indirmiştir. Daha sonra Attila Orlean'ı zapt ettiği sırada Avrupa'da Attila ile karşılaşabilecek tek komutan olan Aetyüs, Orlean'ı kurtarmaya gelmişti. İki ordu Katolon ovasında savaşmış, bu savaşta galip, mağlup belli olmamış ve Attila ordusu ile geri çekilmiştir. Attila son olarak Roma seferine çıkınca, Roma büyük tehlike içerisine girmişti. Papa Sen-Leon, Attila'nın Roma'yı işgal etmemesi için kendisine heyet göndermiş, Attila'da Roma'ya girmeksizin geri çekilmiştir (452). Attila orta boylu, geniş göğüslü, esmer, heybetli ve cesur bir Türk'tü. Ecnebilere karşı sert, Türklere karşı mütevazıydı. Debdebeye ve servete karşı kayıtsızdı. Mağlup milletler kendisine "Allah'ın kamçısı" demektedir. Nibelungen destanında Etzel, İskandinav efsanelerinde Atla, Mal, Atlı şeklinde geçer. Onun ölümünden sonra Hun devleti dağılmıştır (Tarih II, 1931, s. 23-28).

Asya'da Ak Hun Devleti

Ak Hun Devleti V. asrın sonlarına doğru Çin Türkeli'nden İran'a kadar uzanan bir coğrafyada devlet kurmuşlardır. Daha sonra Hindistan'ın Pencap bölgesini istila etmişlerdir. Ak Hunlar uzun süre payidar kalamamıştı. Zira VII. asrın ortalarında Sasaniler ve Tukyü devleti birlikte hareket ederek Ak Hunları yıkmışlar ve Pencap hariç memleketlerini paylaşmışlardır. Ak Hunlar bu nedenle sadece Pencap'ta genişlemeye devam edebilmiştir (Tarih II, 1931, s. 29-30).

Avar İmparatorluğu

Bu bölümde VI. asırda Avrupa'ya gelen Avarların Türk olduğuna, 562'de Macaristan ve Pononya'ya yerleştiklerine, zamanla İslavları bünyesine katıp, Bizans'ı vergiye bağladıklarına, Şarki Roma İmparatorluğu ile birçok kez savaştıklarına ve İstanbul'a kadar geldiklerine yer verilmiştir. Son olarak Avarların Avrupa'da hakimiyetine VIII. asırda Frank Kralı Büyük Şarlman'ın son verdiği, Tudun Han döneminde Avarların Hristiyan olduğu IX. asırda ise yıkıldıklarından bahsedilmiştir (Tarih II, 1931, s. 38-39).

VIII. Asya'da Türk (Tukyu) İmparatorluğu

Hun devletinin inkırazından sonra bir grup Türkler, Altay'da kolay geçilmez vadilere yerleşmişlerdir. Bunlar, Türk ananesini Ergenekon dedikleri vadide VI. asra kadar yaşatmışlardır. VI. asırda Bumin Kağan, Cücenlere karşı isyan ederek (552) yeni bir devlet kurmuştur. İlhan Bumin az zamanda Orta Asya'daki tüm Türk topluluklarını Kurt başlı sancağında toplamış ve Muhan (553–572) Cücenleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Çin'deki Vey ve Çeu imparatorluklarını vergiye bağladıktan sonra Sasanilerle birleşip Ak Hunları da yıkmıştır. Tukyular henüz ilk yıllarında dahi Şark ve Garp olarak ikiye ayrılmıştı. Şark Tukyuların hakanı Garp Tukyularına da hakim olsa da Şapolyo zamanında Çinlilerin entrikaları nedeniyle ayrılmışlardır (582). Şark Tukyuları 630'da, Garp Tukyuları ise 659'da yıkılmıştır. Tukyular, Çinlilerin boyunduruğu altında yaşamaya başlasa da Çin'den gelen her şeyi menfur gören, milli ananelere sadık olan halk, bu durumdan kurtulmak için fırsat aramış, nihayetinde Kutluk Han, Çinlileri mağlup ederek 681'de kendisini Türk Hakanı ilan etti ve dağılık kabileleri toplamıştır. Moço zamanında Çinlilerle, Garp Türkleri, Karluklar ve Türkeşlerle harpler yapılmış ve kazanılmıştır. Uygurlar, Basmıl ve Karluklar, 745'de bu devlete son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 46-48).

Türkeş Devleti

Türkeş kabilesi Garp Tukyuları birlikteliğini teşkil eden on kabileden birisidir. Tukyular Hakanlığını ihya eden Kutluk Han'ın halefi Kapağan (Moço) Han, Garbi Tukyuların ülkesini ve Türkeşleri hakimiyet altına almak istemişti. 699'da bu isteğini yerine getirerek Garb ellerini istila etmiş ve Türkeşlerin idaresine oğlunu atamıştır. 706'da Türkeşlerden Suoko ile Çenu taht kavgasına düşünce Moço, Türkeşlerin üzerine sefere çıkmış ve Ucele'nin çocuklarını idam ettirmiştir (711). Bu olay sonrasında Türkeşlerde anarşi ortamı hakim olmuştur. Fakat Sulu adında bir kahraman Moço'nun ölümünden sonra kağanlığını ilan ederek Maverünnehir ve Toharistan'daki Türklerin imdadına koştu ve Araplarla savaşarak zaferler kazanmıştır. Fakat Çinlilerin oyunları sonrasında Türkeşler arasında ayrılıklar görülmeye başlandı. Sarı Türkeşlerden Gülçur unvanlı Baga Tarhan 738'de Sulu'yu öldürmüştür. Bundan sonra da Türkeşler Sarı ve Kara olarak ikiye ayrılmıştı (Tarih II, 1931, s. 54-56).

Karluk Devleti

Adı geçen bölümde kısaca Karlukların, Tukeyuların içerisinde yaşayan bir Türk kavmi olduğu, Tukeyuların, Çin'e boyun eğmesinin ardından Çin'e tabi oldukları, Ziyat İbni Salih ile Çin Generali Koa-şiyen-çe arasında, Talas Irmağında yapılan savaş sırasında ordu içinde bulunan Karlukların Çin'e isyan etmesi sayesinde savaşın kaderini değiştirdiklerine daha sonra bulundukları bölgede güçlenip Uygurlar ile Türkesler arasındaki mücadeleyi fırsat bilerek Garp Tukeyuları sahasında ve Tokmak, Talas şehirleri yakınlarında bir devlet kurdukları öğrencilerle paylaşarak Karlukların, Karahanlılar Devleti'nin kuruluşunda büyük rol oynadığından bahsedilmiştir (Tarih II, 1931, s. 57-58).

Uygur Devleti

Eski Hiyong-nu devletine tabi Türk kabilelerinden biri olan Uygurlar, Tukeyuların kuruluşundan sonra ona tabi oldular. Şark Tukeyuların dağılmasından sonra Çin'in egemenliğine girdiler. 740'ta Tukeyu devletini yıkmaya ve birçok Türk kabilelerini kendi hakimiyetine almayı başardılar. 840 yılına kadar Moğolistan'a hakim olan Uygurlar, Kırgızlara yenilince Gobi, Tuen-huang, Hami, Barkul, Turfan, Beşbalık, Karaşar, Kuça ve Almalık'a çekildiler. Buralarda küçük devletler kurdular. Cengiz istilasından sonra Moğolların arasında karıştılar (Tarih II, 1931, s. 59).

Hazar Devleti (602–1016)

Hazar denizine kendi adlarını vermiş bu Türkler VII. asır başlarında Cenubi Rusya'da Volga ile Turla arasındaki geniş coğrafyada Hazar Devleti'ni kurmuştur. Hazarlar, Bizans ile iyi ilişkiler kurup Sasanilere sık sık saldırmıştır. 627 yılında Azerbaycan'ı Bizans teşviki ile ele geçirmişlerdir. Araplarla da mücadeleye girişmişler ve Kafkasya derbendinden geçerek Musul'a kadar istila etmişlerdir. IX. asırdan evvel İslavlardan vergi almışlar, fakat X. asrın ortalarında Rus Prensi Sviatoslaf, Hazarları mağlup etmiştir. XI. asrın ortalarında Rus ve Rumlar tarafından yıkılmışlardır (Tarih II, 1931, s. 63-65).

Bulgar Devleti

Bulgar Türkleri, Hazar hakimiyetinden kurtulduktan sonra bir Bulgar devleti kurdular. Müslüman devletlerle sık sık ticaret yapmalarından sonra Elmas Han döneminde Müslümanlığı kabul ettiler. Hazar Devleti zayıflayınca bölgede güçlendiler ve Ruslarla mücadele edecek duruma geldiler. XIII. asırda (1236) Cengiz'in torunu Batu ile gelen Türkler memleketlerini istila edinceye kadar istiklallerini korudular (Tarih II, 1931, s. 65).

Macarlar

Macarlar Fino–Uğriyen ve Türk–Uğur kabilelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Macarlar, Don Irmağı kıyılarında yaşarlarken Peçeneklerin saldırısına uğramış ve ikiye ayrılmıştır. Bunlardan küçük bir kısmı Şarka giderek Volga boyunca ilerlemişlerdir. Diğer yedi kabile Türklerden Kabar isimli diğer üç kabileyi de beraberinde sürükleyip bugünkü Moldovya ve Basarabya'ya yerleştiler. Geza zamanında Katolikliği kabul etmişlerdir ve Etyen zamanında putperestliğe ve ortodoksluğa savaş açmışlardır (Tarih II, 1931, s. 70-71).

Peçenekler

Tukyulara dahil Oğuz Uruklarından Peçenekler IX. asır başlarında Ural boylarına yerleşmişlerdir. Hazar Devleti'nin yıkılmasında büyük rol oynamışlar, 915'de Ruslarla başlayan mücadeleleri X. asrın ikinci yarısından sonra şiddetlenmiştir. 1030 senesinden sonra Balkanlara akınlar yapmışlar ve Bizans müşkül duruma düşmüştür. 1087'de Aleksi Komnen ordusunu Silistre civarında mağlup etseler de Kıpçak Türkleri ile çıkan kargaşa zaferden alınlarının akıyla çıkmalarına mani olmuştur. Aleksi Komnen 1091'de Peçenekleri ezmek için Kumanlar ile anlaşmış ve Enez civarında yapılan savaşı da kazanmıştır. Bizanslıların, Peçenekleri vahşiyane katletmeleri, Kumanların Bizans'tan ayrılarak memleketlerine dönmelerine neden olmuştur. Katliamdan kurtulan bazı Peçenekler Makedonya taraflarına yerleştirilmiştir. Peçenekler hakkında alınan son bilgiler 1171 senelerinde Bizans'a akın yaptıklarına dair bilgilerdir (Tarih II, 1931, s. 71-73).

Oğuzlar

XI. asırda İtil boylarından Şarki Avrupa'ya giren Oğuzlar, Peçenekleri Balkanlara sürmüşler ve kendileri de peşlerinden gitmiştir. 1064'de Tuna'yı geçerek Bizans topraklarına girdiler. Bizans kaynaklarında Oğuzların sayıları 600.000 olduğu belirtilirken Bizans ve Bulgar kuvvetleri onlara karşı hiçbir şey yapamamışlardır. Fakat soğukların erken başlaması, sarı hastalıklar ve Peçeneklerin hücumları Oğuzları perişan etmiştir. Daha sonra Bizans'a iskan edilerek onların himayesine girmişlerdir (Tarih II, 1931, s. 73).

Kumanlar

Kumanlar, Kıpçak elindeki Türklerden ayrılmış kısımdır. Kıpçaklar, Türklerin en kesif ve kuvvetli bir şubesi olup, bilhassa Selçuklar ve Harzemşahlar zamanında Orta Asya ve İran'da mühim rol oynamışlardır. Kumanlar XI ve XII. asırlarda Rusya'ya, Polonya'ya, Morovya'ya ve Balkanlara akınlar yapmışlar, Ruslardan Vladimir bunlara karşı bazı başarılı taarruzlarda bulunsa da Prens'in ölümü sonrası Kumanlar her daim muzaffer olmuşlardır. Moğol istilas döneminde Kumanlardan bir kısmı Bizans'a giderek İstanbul'un hizmetine girmiş, bir kısmı da Romanya ve Macaristan'a yerleşmiştir. Bir kısmı da Moğol hakimiyetini tanıyarak diğer Türk unsurları ile kaynaşmıştır (Tarih II, 1931, s. 73-74).

XIV. İslam Tarihi-Emevi Saltanatı-Türk İspanya'da

Berberilerden Tarık adlı bir Türk kahramanı İspanya fethi için memur tayin edilmişti. Tarık ırkdaşlarından bir müfreze kurarak karşı yakaya geçmiş ve bir süre keşif yaparak bölgeyi tanımıştır. Bölgede bulunan Got valisi hemen Tarık'ın ordusunu yalnız deniz tarafları açık kalacak şekilde kuşatmıştır. Bunun karşılığında Tarık, gemileri derhal yaktırdı ve ordusuna "Sabır ve sebat ederseniz muzaffer oluruz. Endülüs'ü fethederiz; aksi takdirde düşman hepimizi denize döker" demiştir. Bu olay sonrasında Tarık ve ordusu Kadis'de yapılan muharebede büyük bir zafer kazanmış, akabinde bozguna uğrayan düşmanın tekrar toparlanmasına müsaade etmemek adına üç kola ayrılıp düşman üzerine yürünmüştür. Kurtuba ve o hizaya kadar birçok yer fethedilmiş, Teytule'de hükümdar sarayına girildiğinde Tarık 25 Got kralının tacına sahip olmuştur. Ders kitabında son olarak Tarık'ın seferlerine devam ederken Arap olan Musa'nın Türk Tarık'ın şöhretini çekemediğini, bu nedenle bir takım kindar hareketlerde bulunduğu söylenmiştir (Tarih II, 1931, s. 133-138).

Türk–Arap Mücadelesi

Türklerle Araplar, ilk olarak Nihavend savaşı sonrasında Arapların Merv'e girdiği zamanda karşılaşmışlardır. 659'da Garbi Türk devleti Çinlilerin oyunları nedeniyle mahvolunca Türk topraklarına anarşi hüküm sürmüştür. Araplar da bunu fırsat bilerek işgale başlamıştır. Halife Osman döneminde de Araplar ahalisinin büyük kısmı Türk olan Horasan'a yerleşip, Herat ve Belh'i zapt etmişlerdir. Muaviye zamanında Horasan işgalin merkezi olmuş, bölgeye Basra ve Küfe'den 50.000 kadar Arap göç ettirilmiştir. Türk beyleri de birbirine düşünce Araplar, Toharistan ve Maverünnehir bölgelerini tecavüze başlamıştır. Abdülmelik zamanında Vali Haccac en meşhur kumandanını, Kuteybe'yi (705) Türkler üzerine salmıştır (Tarih II, 1931, s. 141-144).

“Kanlı bir kumandan olan Kuteybe, Maverünnehir ve Toharistan'ın küçük beyleri arasındaki rekabetten ve Kutluk Devleti Hanlarının uzak olmalarından istifade ederek büyük askeri harekate başladı. Aşağı Toharistan'da bazı şehirleri aldı. Buhara'da o zaman Asya'nın en büyük ve en zengin ticaret merkezi olan Baykent şehri üzerine yürüdü (707). İki ay uğraştıktan sora kale duvarlarını delerek şehir halkını musalahayı mecbur etti. Araplar sulhan Baykent'e girdiler. Fakat şehrin zenginliğini görünce şaşırdılar. Talan edebilmek için bir karışıklık çıkardılar. Bu güzel ve mamur şehri birkaç gün yağma ettikten sora yaktılar, yıktılar. Şehirde eli silah tutabilecek ne kadar Türk varsa vahşiyane boğazladılar. Kadınları ve çocukları da esir ederek Horasana gönderdiler. Katliamlar yapmak suretiyle tecavüze başlayan Kuteybe, hayatının son günlerine kadar bu vahşette devam etti. Baykent'ten sora Talkan mamuresi de tahrip edildi. Burada da tüyler ürperten korkunç bir katliam yapıldı; Araplar, teslim olan Türkleri kılıçla doğramaktan yorulunca zavallıları sıra sıra ağaçlara astılar. Talkan'a giren yolun altı kilometre uzunluğundaki kısmı iki taraflı ağaçlara asılan insan cesetleriyle korkunç bir koruluk şeklini aldı. Kuteybe, on iki sene (705-717) zengin ve mamur Türklerinin yağma ve tahribiyle uğraştı. İştirilmedik facialar yaptı. Birçok mamur ve zengin şehirleri yaktı, yıktı. Asırlardan beri zengin ve nurlu bir medeniyet yuvası olan bu güzel mamureler yerinde yanık harabelerden başka bir şey bırakmadı. Fakat bütün bu vahşetlere rağmen Türkleri kafi surette Arap boyunduruğuna sokamadı. O kadar ki Semerkant Türkleri Kuteybe'ye cizye vermeyi kabul eden hanları Tarhun'u halettiler. Yerine Gurak Han'ı geçirdiler (709) ve mücadeleye devam ettiler. Kuteybe Semerkand'a, altı sene uğraştıktan sonra ancak 711'de girebildi. Harzem kıtasında da aynı facialar oldu: Kuteybe zengin ve mamur Harzem şehirlerini yağma ettikten sora kardeşi Abdürrahman'ın esir ettiği 4000 Türk gencini boğazlattı. Emevilere yaranmak için geçtiği mamurelerde yanmış harabeler ve parçalanmış Türk cesetlerinden başka bir şey bırakmayan Kuteybe'nin oynadığı bu dram, kesik başının halife Süleyman'ın ayakları altına atıldığı zamana kadar devam etti (717). Bu vahşiyane tecavüzlere rağmen Kuteybe, Maverünnehir ve Toharistan'ın kat'i surette Araplara geçmesini ve İslam dininin buralarda yayılmasını temin edemedi (Tarih II, 1931, s. 144-145).

Kuteybe katledildikten sonra Araplar yalnız Buhara ve Semerkand'da idarede kalabildiler. Horasan valisi Eşres hiç olmazsa Buhara ve Semerkand'da tutunabilmek için Müslüman olanlardan cizye alınmayacağını bildirince Türkler ağır vergi vermemek için kitleler halinde Müslüman olunca vergi geliri düşmüştü. Bu yüzden Türklerden cizye alınmasına karar verilince yine isyanlar patlak vermiştir. Türkler, Türkes devleti hanı Sulu Han'dan yardım istemiş ve Sulu Han, Arapları Maverünnehir'den söküp atmıştır. Birkaç sene sonra da Toharistan'ı temizlemiştir (Tarih II, 1931, s. 145).

Arapların Türkler Aleyhinde Tatbik Ettiği Siyaset

Emevi Arapları, Türkler hakkındaki tatbik ettikleri siyaset, zülüm ve tenkille hülasa edilebilir. Araplar, Türklerden Müslümanlığı kabul edenlere bile hakaret gözü ile bakmış, Türklerin canını ve malını kendi malı gibi helal saymışlardır. Cizye ve haraç toplarken her türlü zulmü yaparlardı. Zaten halifeler, komutanlarını Türk şehirlerini yağmaya teşvik ederdi. Emevilerin mevali politikası da Türklerin İslam'ı kabul etmemesine neden olmuştur. “Türkler ancak kendilerini mevali yapmak isteyen Arapların efendisi olmaya karar verdikten sonradır ki kütle halinde İslam dinine girmişlerdir” (Tarih II, 1931, s. 146-147).

Abbasiler Devrinde Türkler ve Türklerin Müslüman Olmaları

Araplar ile Çinliler arasında yaşanan Talas Savaşı'nın kaderini Türkler değiştirmiştir. Zira Çin ordusunda bulunan Karluk Türkleri ırkdaşları ile savaşmak istememesi üzerine orduyu terk etmiş, savaşı böylece Araplar kazanmıştır (751). Yaşanan bu olaydan sonra Türkler, Abbasilerle yakın ilişkiler kurmuş, kısa zamanda Abbasi halifesinin en nüfuzlu kişileri Türkler tarafından oluşmuştur. Üstelik Abbasiler de Türkler Emevilerdeki gibi mevali sıfatıyla anılmıyordu. Türkler, Harun Reşit ve Mutasım zamanlarından itibaren en mühim mevkilere yerleşmişlerdir. Bir Türk ananın terbiyesi ile yetişen Mutasım, imparatorluğunu milli seciye ve kabiliyetlerini yakından tanıdığı Türklerle güzel bir şekilde yöneteceğini biliyordu. Bu yüzden başa geçer geçmez Türklerden oluşan bir hassa ordusu kurmuş, Türk gençlerini Bağdad'a toplamış ve dolgun maaşlar vermiştir. Daha sonra Türkler için Samra şehrini kurmuş ve askerleri ile birlikte bu şehre çekilmiştir (835). Türkler, Abbasiler için İranlılar ve Şarki Roma İmparatorluğu ile mücadele etmiştir. Türkler sadece harp sahasında değil medeni, ilmi sahadaki yüksek kabiliyetleri ile de Abbasilere hakim olmuşlardır (Tarih II, 1931, s. 154-163).

İlk Müslüman Türk Devletleri-Asya'da Samanoğulları (874–999)

Halife Memun, hizmetlerinden dolayı Horasanlı Samanoğlu Eset'in dört oğluna Semerkant, Fergana, Taşkent ve Herat valiliklerini vermişti. Horasan idaresi Tahiriler ailesine geçtikten sonra bölgeleri onlar adına yönetmişlerdir. Memun'un vefatından sonra bu bölgede nüfuzlarını arttırmışlardır. Fergana valisi Ahmet'in ölümünden sonra oğlu Nasır kendisinin yerine geçmiş (874) ve kardeşi İsmail'i Buhara valisi tayin etmiştir. Tahirilerinde

zayıflamasından sonra Abbasilerden menşur almışlardır. Bu iki kardeş arasında daha sonra taht kavgası çıkmış, İsmail savaşlarda galip gelse de Nasır'ı tahta bırakmıştır. O ölünce de kendisi tahta çıkmıştır. II. Nasır devrinden itibaren devlet intihata uğramaya başladı. Hükümdarların kuvvetli şahsiyete sahip olmaması, saltanat kavgaları, vezir ve Türk kumandanlar arasındaki rekabet, mezhep mücadeleleri, Ali Büveyh ile yapılan savaşlar bu durumu gittikçe hızlandırdı. Karahanlılar (999) bu devlete son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 185-186).

Gazneliler Devleti (962-1183)

Samanoğulları tarafından yetiştirilen Alp Tekin, Samanoğlu hükümdarı Abdülmelik tarafından Horasan valiliğine atanmıştır (955). Nuhoğlu Mansur'un tahta çıkması sonrasında haksızlığa uğrayacağını anlamış ve Gazne şehrini zapt ederek, ölünceye kadar orada kalmıştır (962). Sevük Tekin zamanında devlet Toharistan, Zabülistan, Zemindaver, Gor ahalisini ve bugünkü Bülücüstan'ın bazı yerlerini zapt etmiş, 979'da Hint şimali garbisindeki en kuvvetli yerli hükümdar Çipal'i mağlup ederek Gaznelilerin Hint istilasını başlatmıştır. Gazneli Mahmut, devletin en kudretli hükümdarıdır. Kendisi Irakı Acemi, Harzemi zapt etmiş, Hindistan'a on yedi sefer düzenlemiştir. Pençap, Mullan ve Sindin'in bir kısmı doğrudan doğruya idareye geçmiştir. Gazneli Devleti, Mahmut döneminde imparatorluk halini almış, dini siyasette de suniliği savunmuştur. 1030'da Mahmut'un ölümünden sonra devlet elden düşmeye başlamış, 1040 yılında Selçuklular ile yapılan Dandanakan savaşında alınan yenilgi sonrası devlet yıkılmaya yüz tutmuştur. 1183'de Gorklular tarafından hakimiyetlerine son verilmiştir (Tarih II, 1931, s. 187-189).

Karahanlılar Devleti (932–1212)

Karahanlıların İslam'ı ne zaman kabul ettiği kesin değildir. Fakat Satuk Buğra Han'ın İslamlığı kabul ettiği düşünülmektedir. Karahanlılar 999'da Samanoğulları devletine son vermiş, ayrıca Horasan'ı almak için Gazneli Mahmut ile savaşmışlar fakat kaybetmişlerdir. Yusuf Kadir Han'ın ölümü sonrası ülke topraklarını oğulları arasında paylaşması karışıklığa sebep olmuş, 1047'de Tanrı dağı şarkı ve garbı olmak üzere ülke ikiye ayrılmıştır. Şark Karahanlılar 1130'da Karahitaylar tarafından inkıraza uğratılmış, Garp Karahanlılar ise Harzemşahlar tarafından 1212'de yıkılmıştır (Tarih II, 1931, s. 190-191).

Tulunlular Devleti 868–905

Türkler, Abbasiler döneminde sadece merkezde değil, merkezden uzak bazı vilayetlerde de görev almışlardır. Mısır ve Suriye’de yarım asır kadar hüküm süren Tulunlular devletinin kuruluşu bu mesele ile yakından ilişkilidir. Zira Tulunlular devletini kuran Ahmet Tulun vali olarak adı geçen bölgeye gönderilmiştir. Kendisi burada 868’de Mısır’ın idaresini eline alarak 10 sene içinde Mısır ve Suriye’ye hakim oldu. Fakat 884’de yerine geçen oğlu Humaraveyh döneminde devlet inkişaf etmiştir. İç karışıklıklar yaşayınca da Abbasiler bu durumdan faydalanıp devleti ortadan kaldırmıştır (905) (Tarih II, 1931, s. 192-193).

Ahşitler Devleti (935-969)

Tulunlular devleti yıkıldıktan sonra Mısır ve Suriye’yi tekrar Abbasiler idare etmeye başlamıştı. Daha sonra Fergane Türk Prensiği neslinden olan Şam Valisi Ebubekir Mehmet, Mısır’a vali olarak atanmış, kendisi 2 sene sonra bağımsızlığını ilan etmiştir (935). Kendisi Ahşit unvanını kullanmış, oğlu Mehmet babasının nüfuzundan faydalanıp Şam ve Mısır’da istiklalini ilan etmiştir. 946’da vefat etmesinden sonra sırasıyla iki oğlu tahta geçmiş, fakat gittikçe güçlenen Fatimiler bu devlete 969’da son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 194).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu

Selçuk ailesine ismini veren Selçuk, Oğuzların Üç Ok koluna mensup Kınık boyundan Dukak’ın oğluydu. Selçuk, Cent şehrine yerleştikten sonra Müslüman oldu. Daha sonra Cent şehrinde vergi alan putperest kabileye vergi ödenmesini kabul etmedi. Onların akınlarını durdurup büyük bir nüfuz kazandı. Selçuk Bey’in ölümünden sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler döneminde 1040 yılında Gaznelilerle yapılan Dandanakan savaşı sonrasında bütün Horasan ele geçirilerek Selçuklu saltanatı temin edildi. Tuğrul Bey daha sonra Cürcan, Taberistan, Köhistan, Hemedan, Isfahan, Azerbaycan, Huzistan sahalarını zapt ederek merkezi Rey şehri olmak üzere büyük bir devlet kurdu. Akabinde Abbasi hilafetine de hakim olmak istemesi üzerine Bağdad’a giderek Şii mezhebindeki Büveyhoğulları’na son verdi. Tuğrul Bey, 1059 yılında Bağdad’a girerek halifeyi artık Türk nüfuzuna katmış oldu. 1063 yılında Sultan Alp Arslan tahta çıkar çıkmaz Şirvan, Gürcistan sahalarını ve Bizans’a tabi olan Ermenistan’ı zapt etti. Diyarbakir ve Halep emirlerini de kendisine metbu kıldı. Alp Arslan’ın en büyük zaferi Bizans imparatoru Romen Diyojen’e karşı Malazgirt’te 1071’de

aldığı zaferdir. Sultan Alp Arslan, 1072’de Ceyhun civarında bir kaleyi zapt edeceği sırada suikast sonucu öldürüldü. Melikşah döneminde ise önce Kavurd isyanı bastırıldı. Marmara kıyılarına kadar Anadolu’nun 4’de 3’ü feth edildi. 1076’da Kudüs, 1085’de Antakya, 1087’de Urfa ele geçirildi. Nizamülmülk’ün bir batini fedaisi tarafından öldürülmesi ve Melikşah’ın 1092’de 38 yaşında vefat etmesi üzerine Selçuklularda büyük sıkıntılar baş gösterdi. Melikşah’ın oğlu Berkyaruk, kardeşi ve amcası ile saltanat kavgalarına tutuşurken Haçlılar, Kudüs, Urfa ve Antakya’da haçlı beylikleri kurdu. Berkyaruk’un yerine geçen Mehmet bir taraftan tanzim işlerine başlayıp, merkezi idarenin nüfuzunu iadeye uğraşırken bir taraftan da haçlılarla mücadele etmek uğraşında kalsa da 1118’de vefatı üzerine bütün işleri yarım kaldı. Yerine kardeşi Sencer geçti. Sencer, Gurlulara, Gaznelilere, Şark ve Garp Karahanlılara karşı büyük zaferler kazanarak metbutiyetini kabul ettirdi. Fakat Karahatalara karşı Katvan civarında yaptığı savaşı kaybettiği gibi (1141), 1153’de de Oğuz isyanını bastıramadı. 3 sene kadar Oğuzların elinde esir hayatı yaşayan Sencer 1157’de öldü. Sencer’den sonra İmparatorluk parçalara ayrıldı (Tarih II, 1931, s. 215-219).

Karahata Devleti (1130–1218)

Hata Türkleri 1130’da Asya’nın garp taraflarında kurulmuşlardır. Merkezlerini Balasagun’a naklederek Şarki Karahanlılar ile uğraşmışlar ve onları zayıflatarak kısa sürede Kaşgar’ı ve Hotan’ı zapt etmişlerdir. Katvan savaşı ile Büyük Selçuklu devletine ağır bir darbe vurduktan sonra Kırgızların memleketinden, Belh şehrine, Harezm’den Uygur topraklarına ve Beşbalık’a kadar büyük bir imparatorluk haline gelmişlerdir. Son hükümdarları Tirgu döneminde devlet şarktan ve garptan saldırılara uğrayarak zayıflamaya başlamıştır. 1218’de ise Moğollar tarafından tarihe karışmışlardır (Tarih II, 1931, s. 231-233).

Harzemşahlar Devleti (1077–1231)

Harzemşahlar ailesi Selçuklu Devleti’ne bağlı bir valilikti. XII. asrın ikinci yarısında Selçuklular ile Karahitaylıların zayıflamasıyla Harzemşahlar, topraklarını genişletmeye başladı. Sultan Alaeddin Tekiş zamanında da Horasan, Rey ve İsfahan ele geçirildi. Oğlu Kutbettin Mehmet, Gurları mağlup ederek Horasan ve Afganistan üzerinde hakimiyet sağladı. Kutbettin, Karahitay mirasına konarak hudutlarına yaklaşan Moğollara karşı düşmanca fikirler besliyordu. Nihayetinde Otrar’da bir ticaret kervanının haksız ve lüzumsuz

yere el koyulması, Cengiz'i garp İslam memleketlerine hücumu mecbur etti (1219). Moğollarla girilen mücadele adeta devletin sonunu getirdi. Kutbettin, Hazar Denizi'nde bir adada perişan halde öldü (1220). Oğlu Celaleddin ise 1224'de Kerman, Fars ve İrak-ı Acem sahalarına hakim oldu. Moğolların, İran sahasından çekilmiş olmalarını fırsat bilerek Azerbaycan Atabeyleri ve Gürcülerle savaştı. Eyyubilerden de Ahlat'ı aldı. En sonunda Eyyubilerle Anadolu Selçukluların müttehit orduları karşısında Erzincan'da bozguna uğradı. Moğollarında kendi üzerine gelmesi sonucunda birkaç adamıyla saklanmak istedi ve bu sırada parasını almak isteyen bir Kürt tarafından öldürüldü (1231) (Tarih II, 1931, s. 234-237).

Türk-Moğol İmparatorluğu

Temuçin, Kerait hükümdarını da mağlup edip öldürünce Moğolistan'daki bütün kabileleri hükmü altına almış oldu (1203). Cengiz Han önce Çin'in garp hudutlarından Tongut Devleti'ni yenmiştir (1207). 1209'da Uygur hükümdarı, 1211'de Karluk hükümdarı da Cengiz'i üstünlüğünü tanımıştı. Ardından Kin İmparatorluğu ile mücadeleye tutuştu ve 1216'da Pekin'i ele geçirmişti. Cengiz hayattayken imparatorluğu oğulları arasında paylaştırmıştı. Kubilay Han, hanlığının payitahtını Pekin'e taşımıştır. Japonya müstesna tüm uzak şarka hakim olarak tüm Cengizogulları'nın tabisi sayılıyordu. Bir diğer Cengizogulları devleti olan Türkistan İmparatorluğu'nun (Çağatay Sülalesi) kurucusu Kara Hülagü'dür. 1326'da tahta geçen Tarmaşirin İslamiyet'i kabul etmiştir. Cengiz'in torunu Batu Han ise İtil Bulgarları ile Kıpçak Türklerini hakimiyeti altına alarak Altınordu Devletini kurmuştu. Altınordu'da Müslümanlığın yerleşmesi Özbek Han zamanında olmuştur. Cani Bey Han'ın vefatından sonra da devlette taht kavgaları başlamış ve zayıflamıştır. Nihayetinde bu devlete en büyük darbeyi Timur vurmuştur. İlhanlılarda ise Mengü Han, kardeşi Hülagü'yü büyük bir ordu ile İran'a göndermiştir. Hülagü önce İsmailileri bütün mühim merkezlerini perişan ettirmiş ardından Bağdad'ı alarak son Abbasi halifesini öldürtmüştür (1258). Kısa sürede bütün İran, Mezopotamya, Cenubi Kafkasya, Anadolu kendisinin hakimiyetine girmiştir. 1259'da Suriye'yi istila ederek Halep ve Şam'ı istila etse de Sultan Baybars kendisini Aynicalud'da yenerek Suriye'den çıkartmıştır. Bahadır Han zamanında çıkan büyük rical ve kumandanlar arasında kuvvetlenen ihtiras ve husumetler, Bahadır Han'ın ölümü sonrasında büsbütün ortaya çıkmış, XIV. asrın ilk nıfsı sonlarında da imparatorluk parçalanmıştır (Tarih II, 1931, s. 239-244).

Mısır–Suriye Türk Devletleri-Eyyubiler Devleti (1174–1250)

Eyyubiler devletini kuran Salahaddin, Fatimilerin komutanlarından Şirkuh’a bir süre hizmet etmiş, Şirkuh ise bu süre zarfı içinde Mısır’ı ele geçirmiştir. 1169’da Şirkuh, Fatimi halifesi tarafından vezir ilan edilse de kendisi çok geçmeden ölmüş ve yerine Salahaddin geçmiştir. Salahattin ölüm döşeginde olan Fatimi halifesini hal ederek 1171’de Abbasi Halifesi namına hutbe okutmuş, 1174’de istiklalini ilan etmiştir. Rakiplerini kati surette mağlup ederek Suriye’ye hakim olmasının ardından Abbasi halifesi kendisine menşur göndererek Mısır, Yemen, Hicaz, Mağrip Palestin ve Suriye’deki saltanatını ilan etmiştir (1175). 1187’de Hittin’de Kudüs krallığının bütün kuvvetini mahvetti ve üç ay sonra da Kudüs’ü almıştır. Bu zafer 3. Haçlı seferine neden olmuş ve Salahaddin bu harplerden sonra ölmüştür. Salahaddin’in sülalesi bir müddet haçlıların muhtelif saldırılarına karşılık verse de 1250’den sonra Mısır’daki komutan Aybey’in nüfuzu artmış, Aybey Eyyubilere son vermiş ve Mısır’da Memluk devri başlamıştır (Tarih II, 1931, s. 248-251).

Memlukler Devleti (1250–1517)

Eyyubilerin son zamanlarında Türk askerlerinin ve komutanlarının nüfuzu çoğalmıştı. Zamanında büyük nüfuz kazanmış Aybey ismindeki Türk emiri Eyyubilerin hakimiyetine son vererek Memlukleri kurmuştur. Memlukler, Hristiyan dünyasının hücumlarına karşı durmak ve şark Latinleri ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Üstelik Moğollar tehlike arz etmeye başlayınca Sultan Baybars Aynicalut’da İlhanlılar ordusu ile savaşarak onları yenilgiye uğratmıştır. Kalavun zamanların da Trablusşam’ı zapt edildi, Halefi Meliküleşref’de Akka’yı yani Latinlerin son sığınını ele geçirmişti. XIV. asırlarda Ermenistan krallığını da ortadan kaldıran Memlukler, Kıbrıs krallığına da seferler yapmaktaydılar. Memluklerin sonunu Osmanlı İmparatorluğu getirdi. Mercibadık muharebesinde aldıkları yenilgi ile Suriye’yi kaybettiler, Suriye’yi zapt eden Yavuz daha sonra 1517’de Kahire’ye girerek Memluklere devletine son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 252-255).

Ortazamanda Anadolu Türk Devletleri-Selçukluların Anadolu'yu İstilas

Selçuklular, Maverâünnehir'e gelen Oğuz Türklerini garp hudutlarına göndererek, onları yeni zapt edilecek memleketlere yerleştirmek siyasetini takip ediyordu. Tuğrul Bey, Selçuk ailesinden Kutulmuş ve İbrahim İnal kumandasında büyük Oğuz kuvvetlerini Azerbaycan ve Elcezire ile Şirvan, Gürcistan, Cenubi Kafkasya fütuhâtı için görevlendirmişti. 1047-1049 yıllarında Ermenistan Türkler tarafından ele geçirilmiş, Bizans'ta mağlup edilerek Erzurum'a kadar ilerlenmişti. 1052'de Kars, 1053-1054'de Van Gölü ve civarı ile Ermeniler ve Gürcüler tekrar Türk akınlarına maruz kalmıştır. 1056-1057 yıllarında Malatya, 1059'da Sivas'a, 1070'e kadar da Konya'ya akınlar yapan Türkleri artık durdurmak isteyen Bizans İmparatoru Malazgirt'te 1071'de Alp Arslan ile savaşmış fakat savaşı kaybetmiştir. Bu savaş sonunda Türkler, Üsküdar'a kadar gelmiş, Alp Arslan Kızılırmak'a kadar olan yerleri Türkmen emirlerine taksim etmiştir. Onlarda Anadolu'nun o zamanki vaziyetinden istifade ederek mühim beylikler kurmuşlardır. Saltuklar, Mengüçler, Danişmentliler bahsi geçen beyliklerin en önemlileridir (Tarih II, 1931, s. 258-260).

Saltukluk 1071-1201

Alp Arslan emirlerinden Ebulkasım'ı Erzurum taraflarını fethetmek ile görevlendirmişti. Ebulkasım'da bu doğrultu da Erzurum merkezli bir devlet kurmuş fakat devlet ismini Ebulkasım'ın torunu Saltuk zamanında almıştır. Devlet Anadolu Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleymanşah tarafından 1201'de yıkılmıştır (Tarih II, 1931, s. 261).

Mengüçler 1071-1252

Alp Arslan'ın mahiyetindeki Türkmen beyi Mengüç Gazi tarafından Erzincan'da kurulan Mengüçler, Kemah, Şarki Karahisar, Divriği Şubesi, zapt ederek nüfuzunu güçlendirdi. Fakat zamanla Erzincan ve Kemah Şubesi, Divriği şubesi olarak ikiye ayrıldılar. Mengüçler 1228'de Alaeddin Keykubat tarafından yıkıldı. Divriği şubesi ise 1252'de yine Anadolu Selçuklular tarafından zapt edilerek tarih sahnesinden ayrıldı (Tarih II, 1931, s. 261).

Danişmentliler 1071–1171

Devletin kurucusu Alp Arslan mahiyetindeki Melik Danişment Gazi'dir. Danişment Gazi, Bizanslılarla çok iyi harp ederek Sivas merkezli bir devlet kurmuştu. Kendisi Amasya, Çankırı, Çorum, Niksar şehirlerini ve havalisini zapt etmiş, Elbistan ve Malatya havalisi de kendisine tabi kılmıştı. Melik Gazi Gümüştekin zamanında Bizans'a karşı üstünlük sağlandı ve güçlü bir devlet haline gelindi. Gümüştekin, I. Kılıçarslan ile birlikte Godfrua Dö Buyyon önderliğindeki Anadolu'dan geçen Haçlı ordusunu da mağlup etmiştir (1097). 1126'da yerine geçen oğlu Mehmet'in vefatında 1142–1143'de Danişmentliler hanedanları arasında taht kavgası çıkmış, Selçuklu Devleti bu durumdan faydalanıp bu devlete son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 261-262).

Anadolu Selçuklu İmparatorluğu 1077-1308

Selçuklu hanedan üyesi Kutulmuş, Tuğrul Bey zamanında Anadolu fütuhâtı için görevlendirilmişti. Fakat daha sonra Selçuk tahtına geçmek için mücadeleye girişince vefat etti. Oğlu Süleyman ise Melikşah tahta çıkınca Bizans fethine memur edilince Süleyman, 1081 yılına gelindiğinde Garbi Anadolu'nun mühim kısmı yani Alaşehir, İzmir, Ayasluk, Edincik ve İznik gibi mühim bölgeler ele geçirmişti. 1085'de Antakya'yı da alınca Halep hükümdarı ile arası bozulmuş, Antakya civarında Halep hükümdarı ile yaptığı savaşı da kazanmıştı. Fakat Halep'e yürüdüğü sırada Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'la karşı karşıya gelmiş ve mağlup olduktan sonra vefat etmiştir (1086). Sultan Berkyaruk, Süleyman'ın oğlu I. Kılıç Arslan'ı Anadolu'ya göndermiştir. Kendisi Haçlı ordularına karşı zaferler kazanmış ve Danişmentlileri mağlup ederek Anadolu Selçuklu Devleti'ni eski kudretine kavuşturmuştur. I. Kılıç Arslan, Berkyaruk öldükten sonra yerine geçen Sencer'i metbuu tanımamış, İran ve Suriye Selçukluların ordusuna mağlup olmuş, Halbur nehrinden geçerken boğularak vefat etmiştir. Danişmentliler ve Bizanslılar bu durumu fırsata çevirerek Anadolu'daki birçok bölgeyi ele geçirmişti. Anadolu'nun hakimiyeti II. Kılıç Arslan zamanında sağlanmıştır. Anadolu Selçuklu devletinin bu kadar güçlenmesini kabullenemeyen Manuel Komnenus, II. Kılıç Arslan'a karşı harekete geçmiş, iki devlet 1176'de Miryakefalon'da karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşı Anadolu Selçuklu ordusu kazanmıştır. Rükneddin Süleyman döneminde Anadolu'nun birliği yeniden tesis edilmiştir. Antalya 1206'da I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında fethedilmiş, İzzettin Keykavus döneminde Sinop'u alınmış, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Ermeniler vergiye

bağlanmıştır. I. Aleaddin Keykubat döneminde devlet en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. 1241’de Baba İshak adında Türkmen şeyhinin isyanı sonrası Anadolu Selçuklu ordusu büyük bir yara almıştır. Bunu fırsat bilen Moğollar, Köseadağ’da Baycu önderliğinde Selçuklulara ağır bir darbe indirmiş ve Anadolu Selçukluları bu tarihten sonra İlhanlı Moğollarının hakimiyeti altında yaşamıştır. II. Mesut’un 1308’de vefatı sonrası Selçuklu sultanlığı resmen sona ermiştir (Tarih II, 1931, s. 262-271).

Anadolu Beylikleri (İkinci Selçuk Feodalitesi)-Karaman Beyliği

Oğuz boylarından olan Karamanlılar, Selçuklular tarafından Uç beyi olarak Ermenak havalisine yerleştirilmişlerdi. Karamanoğulları Anadolu’daki bütün siyasi sorunlardan faydalanmışlar ve Mehmet Bey zamanındaki Cimri isyanında Konya’yı zapt etmişler ve Mehmet Bey, Selçuk hükümdarının oğlu olduğunu iddia ederek hükümdarlığa geçmiştir (1277). Karamanoğulları’nı en çok zorlayan Anadolu beyliği Osmanlılar olmuştur. Nihayetinde varlıklarını 1487’e kadar sürdürmüşlerdir (Tarih II, 1931, s. 272).

Germiyan Beyliği

Önceleri Malatya taraflarında bulunan Germiyan Türkleri sonradan Ankara ve Kütahya taraflarına yerleşmişlerdir. Bunlardan iptida hükümdar olarak gördüğümüz kişi Alişiroğlu Yakup Beydir. Onun ümerası Garp Anadolu’ya sevk olunmuş, Aydın, Saruhan ve Karasi hükümetlerini kurmuştur. Germiyan Beyliği Osmanlılarla iyi ilişkiler kurmuş, zamanla Osmanlı himayesine girmiştir (Tarih II, 1931, s. 273).

Hamitoğulları Beyliği

Isparta, Iğdır ve Antalya havalisine yerleşen Hamitoğulları, İlhanlı valisi Demirtaş’ın darbesi ile sarsılma da sonra kendini toplamış, Iğdır ve Antalya olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilki 1390, ikincisi 1426’da Osmanlılara intikal etmiştir (Tarih II, 1931, s. 273).

Menteşeoğulları

Ege sahillerine kadar dayanan Menteşeoğulları Rodos'u dahi fethetmiştir. Fakat sonra burayı Saint Jan şövalyeleri ele geçirmiştir. Beylik 1375'de İbrahim Bey'in vefatı ile oğulları arasında parçalanmış, I. Beyazıt bu beyliğe son verse de Timur zamanında tekrar kurulmuş fakat fazla ayakta kalamamıştır (Tarih II, 1931, s. 273-274).

Candaroğulları

Kastamonu ve havalisinde kurulan Candaroğulları, I. Süleyman Paşa zamanında Sinop, Safranbolu, Çankırı ve havalisine yerleşmişlerdir. Halefleri Samsun, Bafra taraflarını ilhak etse de daha sonra devlet Sinop, Çankırı ve Kastamonu şubelerine ayrılmıştır. Kastamonu ve Çankırı, Osmanlı himayesinde varlığı devam ettirmiş, Candaroğulları ise bir müddet Osmanlı topraklarına katılsa da Timur meselesi sonrası istirdada muvaffak olmuş, 1459'da Osmanlılara geçmiştir (Tarih II, 1931, s. 274).

Aydınoğulları

1307 ve 1308'de senelerinde Birgi, Ayasluk ve müteakiben Tire taraflarını elde eden Mehmet Bey, İzmir taraflarını da Cenevizlilerden alarak beyliği tevsi etmiştir (1326). Umur Bey zamanında kuvvetli donanma kurulmuş, onun akınlarından ürken Papa, Venedik, Rodos ve Kıbrıs donanmaları ile donanmasını yaktırmıştır. Devlet İsa Bey zamanında 1403'de Osmanlılar tarafından yıkılmıştır (Tarih II, 1931, s. 274-275).

Saruhanogulları

Germiyan beylerinden olan Saruhan Bey, Bizanslılardan mühim yerler almış, 1313'de Manisa'yı alarak kendisine merkez yapmıştır. 1390'da I. Beyazıt bu devlete son vermiş, Ankara muharebesinden sonra bu devlet yeniden canlansa da 1410'de yeniden Osmanlılara bağlanmıştır (Tarih II, 1931, s. 275).

Karesi Beyliği

Germiyan kumandanlarından olan Karesi Bey, aynı zamanda Danişment Beyliğini kuran Danişment Gazi'nin de torunudur. Balıkesir ve Çanakkale taraflarında kurulmuşlardır. Beylik 1345'den sonra Osmanlılara bağlanmıştır (Tarih II, 1931, s. 276).

Diğer Beylikler

Adı geçen beyliklerden başka Sinop'ta Pervaneoğulları, Afyon Karahisarı'nda Sahipoğulları, Denizli'de İnanoğulları vardır. Ancak bu beyliklerin önemleri  derecedir. İlhanlıların Anadolu valisi Demirtaş'ın firarı sonrası Sivas ve havalisine İlhanlı merasından Ertana Bey'i sahip olmuştur. Fakat kendisinin vefatı sonrası yerine geçen oğulları döneminde Hkmetleri mera elinde kalmış, Sivas ve havalisi daha sonra Kadı Burhaneddin Ahmed'in eline geçmiştir. Onun devletine de Yıldırım Beyazıt 1398 senesinde son vermiştir (Tarih II, 1931, s. 276).

Gorlular Devleti

Gaznelilerin halefi olan Gorlular, Mizddin zamanında Delhi şimalinde Panipat ovasında Acmir – Kano Racasına karşı kazandığı zafer (1191) Türklere Delhi'yi (1193) ve bütün şimali Hindistan'ı kazandırmıştır. Mizddin daha sonra Gazne'ye dönüp seferin devamı için komutanlarına emir vermiştir. Bahtiyaroğlu Mehmet kumandasındaki ordu Assam ve Tibet'e kadar bütün Ganj vadisine ve Bingaleyi zapt etmiş, bir diğer kumandan Ay Bey ise Ganj cenubunu fethetmiştir (Tarih II, 1931, s. 294-295).

Tuğluklar Devleti

Tuğlukların ilk hükümdarı Gıyaseddin'i öldürüp tahta çıkan oğlu Mehmet Tuğluk, ilim ve sanatı seven bir hükümdardı. Fakat yaptığı mantıksız hareketlerden dolayı Delhi Türk Devleti yıkıma uğramıştır. Kendisi Çin ve İran'a seferler yapmış, iki seferde mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Yenilgi sonrası isyanların arkası kesilmeyince memleket fakirleşti ve ordu bozuldu. Mehmet Tuğluk'un vefatından sonra da devlet yıkılmaya yüz tutmuştur (Tarih II, 1931, s. 296-297).

Timur Devleti

Barlas kabilesinden Kazgan namında bir Türk beyi Çağatay Hanlarından birisinin emiriydi ve Semerkant'ta oturuyordu. Timur, Kazgan'ın torunu Olcay Türkan ile evlenmiş ve Emir Kazgan kendisini ordusunun binbaşısı olarak atamıştır. İlerleyen zamanlarda Büyük Çağatay Hanı Tuğluk ile bölgenin reisleri arasındaki soruna diplomatlık yaparak çözünce, Han Timur'u tümen beyi olarak atamış ve kabilesinin başına geçirmiştir. Fakat han gidince ortalık yine karışmış, Tuğluk Han reislerin üzerine yürüyerek sorunu çözdükten sonra Timur'u Semerkant'a emir olarak atamıştır. Fakat Timur, Semerkant'ta kız çocuklarının esir olarak satıldığını öğrenince de isyan etmiştir. Moğollara karşı ilk zaferini Taş Köprü harbinde almış fakat Sir şimalinde Moğollara kaybetmiştir. Eşi ölünce de oğlu Cihangir'i yanına alarak Amu Irmağı sahilinin yakınlarına çekilmiştir. İlerleyen zamanlarda Timur bir gece ani baskınla Keş şehrine hakim olmuştur (Tarih II, 1931, s. 299-310).

Timur'un Emir Olması

Timur 1369 senesinde Belh'te resmen ve Türk adeti üzere ak keçe üzerine oturtularak hükümdar ilan edilmiştir. 1370–1380 tarihleri arasında Moğol İmparatorluğu'ndan sadece Altınordu Devleti ayakta kalmıştı. Kırım Han'ı Toktamış adında bir Prens, Altınordu Hanı Urus'un oğlunu öldürüp Timur'a sığınmıştı. Toktamış ancak Urus'un vefatından sonra Altınordu'nun payitahtı Saray şehrine hakim olabilmisti. Daha sonra Moskava'yı zapt ederek tekrar Rusları idaresi altına almış güçlendikten sonra nankörlük edip Timur'un topraklarına saldırmıştır. Timur, nihayetinde 3 sene sonra Altınorda Devleti'ni yıkmıştır (Tarih II, 1931, s. 312-314). Timur güçlendikten sonra önce İran'ı, daha sonra Bağdad'ı (1393) topraklarına katmıştı. 1399'a kadar Hindistan'ı da fethettikten sonra büyük bir servet ile Semerkant'a dönmüş daha sonra garba gözünü dikerek Kara Yusuf ve Sultan Ahmet ile mücadeleye tutuşmuştur. Fakat Kara Yusuf ile Sultan Ahmet, Osmanlılara sığınınca Timur, Beyazıt'a mektup yazarak kendisinden kaçan mültecilere yardım etmemesini bildirmiştir. Beyazıt'ın cevabı sert olunca nihayetinde iki taraf için savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Timur 14 ayda Beyazıt ile sahneye girmeden evvel Yıldırım Beyazıt'ın bütün müttefiklerini ortadan kaldırmıştı. 1402 senesinde, Ankara Çubuk ovasında Yıldırım Beyazıt'ı mağlup etmiştir. Timur daha sonra İzmir'i almış, Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Timur, Semerkant'a döndükten 3 ay sonra Çin'e sefer kararı almış, 200.000 kişilik bir ordu ile de sefere çıkmıştır. Fakat Otrar'da hastalanmış ve 1405'de vefat etmiştir (Tarih II, 1931, s. 318-326).

Hindistan’da Babür İmparatorluğu

Timur’un vefatından sonraki zamanlarda parçalanmış devletteki Timur hanedanına mensup çeşitli mülk beyleri diğerlerinin ülkesini ele geçirmek için savaşa tutuşmuşlardır. Bahsi geçen beyliklerden birisine sahip olan Ömer Şeyh Mirza komşu beyliklerin saldırısına uğradığı zaman vefat etmişti (1494). 11 yaşında babasının yerine geçen genç Babür Semerkand’ı iki kez ele geçirmişti (1497 ve 1500). Fakat nihayetinde şehri Özbek hanı Şeybani’ye terke mecbur olmuştu. Bölgede güçlenen Şeybani, Timuroğulları’ndan neredeyse herkesi ortadan kaldırmıştı. Geriye sadece Babür’ün kalması yönünü Babür’e çevirmesine neden olmuştu. Babür 1507’de Şeybani’nin ilk saldırısını def etmiş, 1510’de İran şahı İsmail’in Şeybani’yi mağlup edip öldürmesinden sonra da Semerkand’ı 1511’de üçüncü kez ele geçirmiştir. Babür ilerleyen zamanlarda gözünü Hindistan’a dikmiş, Panipat Meydan Muharebesi neticesinde de merkezi Agra olmak üzere Afganistan ve şimali Hindistan’da mühim bir imparatorluk kurmuştur. Kendisinin vefatından sonra bölge bölge isyanlar ortaya çıksa da özellikle bütün Hindistan’ın en büyük hükümdarı olan ve tarihin gördüğü en büyük ıslahatçılardan biri olan Ekber döneminde, yerli ahaliyi Türk Devleti’ne ısındırma çabalarına girilmiş, cizye kaldırılmış, en büyük düşmanlarından biri olan Patpuçlar ile iyi ilişkiler kurulmuş hatta onların prensesleri ile evlilikler yapılmıştır (1556-1605). Fakat Evrenkzip (1658–1707) Ekber’in kurduğu bu güzel ortamı gaddarlığı ile bozmuştur. Aslen Türk olan İran hükümdarı Nadir Şah’ın Hindistan’ın kalbine yaptığı taarruz (1739), Afganistan hükümdarı Ahmet Şah Dirrani’nin Pencap ve Delhiye yaptığı akın (1756) imparatorluğu derinden sarsmış, nihayetinde zayıflayan imparatorluk 1856’da İngiliz İmparatorluğu’nun parçası olmuştur (Tarih II, 1931, s. 331-338).

4. Tarih II-1933

1933 senesinde basılan Tarih II kitabı aslında 1931 yılındaki Tarih II ile içerik olarak aynıdır. Bu kitabın 1933 yılında tekrardan basılma amacı ders kitabının başında “İkinci Basılışın Mukaddimesi” adı altında verilmiştir. Bu mukaddimeye göre ikinci basılışın gerekçesi şunlardır.

“Geçen ders yılı başında basılmış bulunan “Tarih” serisi 1932-1933 ders yılı ihtiyacını karşılamak üzere yeniden basılmıştır. Bu basılışta esasa taalluk etmemek üzere bazı ufak değişimler olmuş, haritalar tedrisatta daha kullanışlı olmak üzere kitabın sonuna ve metin dışına alınmış, harita klişeleri daha itinalı bir şekilde tamamlanarak yeniden yapılmıştır.”

Yukarıdaki açıklama ile beraber 1933 tarihli Tarih II ders kitabının bazı başlıklarının isimlerinde ve yerlerinde de değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 1931 tarihli ders kitabında, sayfa 61-76 arası öğrencilerle paylaşılan “Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri” başlığının altıncı konusu olan “Kumanlar”, 1933 tarihli ders kitabında “Kumanlar – Kıpçaklar” olarak değiştirilmiştir. Yine 1931 tarihli ders kitabının 14. bölümü olan “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” konusundan sonra “Haçlılar Seferi”, “Karahata Devleti”, “Harzemşahlar Devleti”, “Türk-Moğol İmparatorluğu”, “Mısır-Suriye Türk Devletleri” konularına yer verilip daha sonra “Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri” konusuna geçilirken, 1933 tarihli ders kitabında “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” konusundan hemen sonra “Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri” konusuna geçilmiş, akabinde “Haçlılar Seferi”, “Karahata Devleti”, “Harzemşahlar Devleti”, “Türk-Moğol İmparatorluğu”, “Mısır-Suriye Türk Devletleri” konularına yer verilmiştir. Son olarak 1931 tarihli ders kitabının “Ortazamanda Anadolu Türk Devletleri” başlığının alt başlıklarından ikisi olan “Anadolu Beylikleri (İkinci Selçuklu Feodalitesi)” ve “Medeniyet” konu başlıkları 1933 tarihli ders kitabında “Mısır-Suriye Türk Devletleri” konusundan hemen sonra iki ana başlık halinde “Anadolu Beylikleri (İkinci Selçuklu Feodalitesi)” ve “Anadolu Türk Devletleri Devrinde Türk Medeniyeti” şeklinde öğrencilerle paylaşılmıştır.

5. Tarih III-1931

Gazi Mustafa Kemal dönemi ortaöğretim 3. sınıflarda okutulan 1931 tarihli “Tarih III, Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı – Türk Tarihi” adlı ders kitabı tıpkı ilk iki kitapta olduğu gibi “M. Tevfik Bey, Samih Rıfat Bey, Akçuroğlu Yusuf Bey, Reşit Galip Bey, Hasan Cemil Bey, Afet Hanımefendi, Baki Bey, İsmail Hakkı Bey, Reşit Saffet Bey, Sadri Maksudi Bey, Şemseddin Bey, Şemsi Bey ve Yusuf Ziya Bey” adlı kişiler tarafından yazılmış, İstanbul Devlet Matbaası’nda basılmıştır.

Kitabın içeriği “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, “Osmanlı İmparatorluğu”, “İmparatorluğun İnhitâtı”, İmparatorluğun İnhilali ve İnkırazı” olmak üzere 4 ana başlık halinde şekillenmiştir. Kitabın toplam sayfa sayısı 182’dir.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu-Osmanlı Türklerinin Menşei

Osmanlı Devleti'ni kuran Türklerin, Anadolu'ya nereden ve ne zaman geldikleri henüz ilmen tespit edilememiştir. Rivayete göre Ertuğrul Gazi döneminde Orta Asya'dan, İran üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Osmanlı hükümdarlarının da soylarının Oğuz Han'a dayandırmaları sonradan uydurulmuş şecereLERdir (Tarih III, 1931, s. 1).

Osman Bey

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılı hakkındaki bilgilerde çelişkiler mevcuttur. Genel kanı 1299 tarihi kabul edilmiştir. Osman Gazi'nin, beyliğini kısa sürede güçlendirmesinin en önemli nedenleri ise Bizans sınırına yakın bulunması, tekfurları birbirine düşürüp onları zayıflatması, tekfurlarında adaletsiz, kanunsuz olmasıdır. Bu yüzden Bizans halkı, adalet ve kanunla iç içe olan Osman Gazi'yi seçmişlerdir (Tarih III, 1931, s. 2-4).

İlk Devlet Teşkilatı, Para, İlk Muntazam Ordunun Esası, İctimai Teşkilat, Arazi Taksimatı, Şehirlerin İdaresi

Orhan Bey döneminde Bursa alınmış ve başkent yapılmıştır. Devletin toprakları İstanbul'a doğru genişlemeye başlamıştır. Devlet, Orhan Bey zamanında teşkilatlandırılmıştır. Bahsi geçen teşkilatlanmalar aşağıdaki gibidir.

- İlk Osmanlı parasının basıldı,
- Arazi rejimini has ve tımar şeklinde ikiye ayrıldı. Böylece tımarlı askerleri teşkil edildi,
- Şehirlere kadı ve sübaşı memuru tayin edildi. (Tarih III, 1931, s. 4-6).

Osmanlıların Avrupa'ya Geçışı

Bizans İmparatoru Kantakuzenos, Orhan Gazi ile sulh yapmak istemiş ve sulhu kalıcı kılmak adına kızı Teodora'yı Orhan Gazi ile evlendirmiştir. İmparator, daha sonra Bulgar ve Sırp tehlikelerine karşı Osmanlılardan yardım istemiş, Türkler bu teklifi kabul ederek Avrupa kıtasına ayak basmıştır (Tarih III, 1931, s. 10-11).

Balkanlarda Bizans ve Slav Hakimiyetinin Zevali ve İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Tehdidi

Murat Bey döneminde Edirne fethedilerek başkent yapılmıştır. Büyüyen Osmanlı tehlikesinin farkında olan Sırp, Ulahlar ve Macarlar, Papa'nın da teşvikiyle 60.000 kişilik bir ordu ile Türkleri Balkanlardan atmak adına haçlı seferlerine çıkmışlardır. Osmanlılar "Sırpındığı" ve "Kosova" savaşlarında Haçlı ordularını yenmiş fakat I. Murat, Kosova savaşında Miloş adlı yaralı bir Sırp tarafından şehit edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 11-13).

Anadolu Türk Beyliklerinin Birleştirilmesi

Ders kitabının bu başlığında Anadolu'daki Türk beyliklerinin isimlerine ve merkezlerine kısaca değinildikten sonra en kuvvetlilerinin Karaman ve Germiyan beylikleri olduğu, Osmanlıların elden ayaktan düşmüş Bizans'a komşu olması ve Bizans'a karşı fütihat ve ganimet siyaseti gütmesiyle I. Murat zamanına kadar diğer Anadolu beyliklerine göre kabul edilemeyecek kadar büyüdüğü anlatılmıştır. Daha sonra yabancı devletlerinde kışkırtmasıyla Osmanlıların diğer Anadolu beylikleri ile savaştığını, Yıldırım Beyazıt döneminde Karamanoğulları'nın Osmanlılara ilhak ederek Garbi ve Merkezi Anadolu Türk beyliklerinin Osmanlı Devleti idaresinde birleştiği, Timur hadisesi yaşanmamış olsa Beyazıt zamanında Anadolu Türklüğünün tamamen birleşeceği söz konusu edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 15-17).

Bizans Tazyik, Haçlı Taarruzları

Yıldırım Beyazıt, Manuel'in kendisinden izin almadan ölen babası yerine Bizans tahtına çıkmasını gerekçe göstererek İstanbul'u muhasara etmiştir. Müfrezesi ise Selanik ile Yenişehir ve Bulgaristan'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. Bu olayın ardından Macar kralı Zigismunt önderliğinde Macar, Fransız, Alman ve Lehlerden oluşan 60-70 bin kişilik haçlı ordusu, içerisinde Sırp, Bulgar ve Romenlerinde olduğu Osmanlı ordusu ile Niğbolu'nda savaşmıştır (Tarih III, 1931, s. 17-19).

Aksak Timur'un Anadolu'yu İstilası

Beyazıt ile Timur'un birbirine olan tutumları, iki tarafı savaşa sürüklemiştir. Ankara'da yapılan savaşı Osmanlılar kaybetmiş ve Beyazıt Timur'a esir düşmüştür. Sonrasında Timur, Bursa'yı, İzmir'i ele geçirmiş, Anadolu'daki beyliklere beyliklerini yeniden tahsis edip Osmanlı'ya ödedikleri vergiyi kendisine bağlayarak Anadolu'dan ayrılmıştır. Ankara savaşından kurtulan Beyazıt'ın 4 oğlu ise taht için savaşmışlardır (Tarih III, 1931, s. 19-20).

Osmanlı Devleti'nin Tekrar Kendisini Toparlaması, Çelebi Mehmet

Ankara savaşı sonrasında Beyazıt'ın 4 oğlu taht kavgasına tutuşmuştur. Bu olaya Osmanlı Fetret Devri denilmiştir. Mehmet Çelebi'nin tahta çıkması ile fetret devri son bulmuştur. Çelebi Mehmet, Anadolu'yu tekrar tek bir çatı altında toplamak için harekete geçmiş, Venediklilerle Gelibolu'nda deniz muharebesi yapılmış fakat savaş kaybedilmiştir. Ders kitabında ayrıca Şeyh Bedrettin olayına ve Çelebi Mehmet'in ölümünden sonra II. Murat'ın tahta çıkmasına, ardından yaşanan Düzmece Mustafa olayına da kısaca değinilmiştir (Tarih III, 1931, s. 20-21).

Haçlı Taarruzlarına Karşı Muvaffakiyetle Mukabele: Murat II

II. Murat, tahta çıktıktan sonra ilk olarak Anadolu Türk siyasi birliğini Ankara savaşından önceki haline tekrar getirmiştir. Ardından Sırbistan üzerine yürümüş ve Macar krallığı ile savaşmıştır. Selanik ve Yanya ele geçirilmesine rağmen Belgrad alınamamış, Erdel Voyvoda'sına da birkaç kez mağlup olunmuştur. Bu nedenlerle Sultan Murat ile Macar Krallığı arasında "Segedin Muahedesinin" imzalandı. Savaşlardan yorulan II. Murat tahtı 14 yaşındaki oğlu Mehmet'e bırakmıştır. Hristiyan alemi bunu fırsat bilerek Varna'yı muhasara edince II. Murat'ın tekrar tahta geçip Varna muharebesinde Haçlıları bozguna uğratmış ve akabinde Mora'yı da zapt etmiştir. Mora'nın zaptı sonrası Avrupa yeni bir haçlı ordusu kurmuş ve Osmanlılar ile Kosova'da savaşmışlardır. Osmanlılar II. Kosova Muharebesi'nden da zaferle ayrılmıştır (Tarih III, 1931, s. 21-23).

Osmanlı İmparatorluğu-Fatih Sultan Mehmet: İstanbul'un Fethi ve İmparatorluğun Kuruluşu

İstanbul, II. Mehmet zamanında fethedildiğinde, Türkler 1000 sene kadar sürmüş olan Şarki Roma İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmıştır. İstanbul'un fethi sonrasında II. Mehmet, Sırbistan'ı, Mora'yı, Eflak ve Boğdan'ı, Bosna ve Hersek'i, Arnavutluk ülkelerini kat'i surette ele geçirmiş etmiş, Boğdan ve Eflak'ı ise Hristiyan beylere idare ettirmiştir. Anadolu'da Karaman ve Candaroğulları ile Trabzon Rum İmparatorluğu zapt edildikten sonra Otlukbeli savaşıyla da Akkoyunlu ordusu mağlup edilmiş, Avrupa'da Tuna ve Sava ırmaklarına, Asya'da Fırat ve Toroslara kadar yayılan Osmanlılar artık bir imparatorluk haline gelmiştir (Tarih III, 1931, s. 24-26).

İmparatorluğun Dahili Teşkilatı “Fatih Mehmet Kanunu”, Gayri Müslim Tebaya Müsaadeler

Fatih eski Türk ananesini, İslam şeriatı ile hakiki ihtiyaçları ve zapt olunan memleketlerin kadim teşkilatlarını göz önünde tutarak zamanın ulema ve hukukçuları ile de istişare ederek devlet idaresinin mühim şubelerini tanzim ve tertip ettirmiş, daha sonra bir kanunname derletmiştir. Fatih özellikle İstanbul'daki gayri Müslimlere iyi davranmış, din ve mezheplerinde tamamen hür olmalarını sağlarken, mal ve mülklerinin korunacağını ilan etmiştir (Tarih III, 1931, s. 26-29).

İtalya ile Harsi Münasebetler

İtalyan Rönesans sanatçıları Fatih'i Avrupa Rönesans hükümdarlarından birisi olarak görmüşlerdir. Ayrıca Bellini, Fatih'in portresini çizmiş, İstanbul ve Trabzon Rum şairlerinin Fatih'e aynı nazarla bakmıştır (Tarih III, 1931, s. 30-31).

Mehmet II. Roma İmparatorluğu

Fatih'in adaletinin ve merhametinin ünü sadece İslam dünyasında değil gayrimüslimlerin arasında da artmış, herkese birer umut olmuştur. Hatta bazı Almanlar, Türklerin Almanya'ya gelip kendilerini haksızlık ve adaletsizlikten kurtaracağı ümidine kapılmıştır (Tarih III, 1931, s. 31-32).

Cem Vak'ası ve Muvaffakiyetsiz Harplar

II. Beyazıt'ın kardeşi Cem, Fatih Kanunnamesi'nde yazan kardeş katli yasasından dolayı korkmuş “hem kendi hayatını hem de zaf ve liyakatsizliği malum olan Bayazıt'ın elinden, Osmanlı tahtını kurtarmak için” mücadeleye girişmiştir. Fakat bu mücadeleyi kaybedince önce Mısır'a sonra Rodos'a ardından da Papa'nın eline düşmüştür. Papa'nın elinde de zehirlenerek vefat etmiştir. Cem olayından sonra II. Beyazıt, Buğdan Bey'i, Mısır Meliki, Leh kralı ile muharebeler ettiyse de selefleri zamanında olduğu gibi parlak zaferler kazanamamıştır (Tarih III, 1931, s. 32-35).

Osmanlı Devleti'nde ilk İrtica: İkinci Bayazıt

Molla Arap ve Hatipzade, afyona düşkün olan II. Beyazıt'ı zahitlik, dervişlik ve dini taassup yoluna sevk etmiş, bu nedenle devlette irtica hareketi başlamıştır. II. Beyazıt, sarayda bulunan yerli ve yabancı sanatkarlara yol vermiş, levhaları, tasvirleri ve heykelleri saraydan çıkartılıp çarşı pazarda sattırmıştır (Tarih III, 1931, s. 35-36).

Yavuz Selim: Asya'da ve Afrika'da Osmanlı Fütühatı

Bir Türk şeyhinin oğlu olan İsmail, İran Azerbaycan'ın Şii mezhebini benimseyerek Safevi Devleti'ni kurmuş ve Anadolu'da Şii propagandası yapmaya başlamıştır. II. Beyazıt'ın zayıf iradesi Şah İsmail'in Anadolu'yu Şii misyonerlerine karşı koruyamamıştır. Yavuz tahta çıkınca da ilk olarak Şah İsmail meselesi ile ilgilenmiştir. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail ile Çaldıran'da savaşmış ve İranlıları mağlup etmiştir. Ardından Hicaz Su Yolları'nın tamiri meselesi nedeniyle patlak veren kriz sonrası Mısır ile de savaşıp Mısır'ı alarak hilafeti bünyesine katmıştır (Tarih III, 1931, s. 36-37).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Avrupa Seferleri, Birinci Viyana Muhasarası, Macaristan'da Türk Hakimiyeti

Ders kitabında Kanuni'nin tahta çıkar çıkmaz Belgrad'ı ve Rodos'u ele geçirdiği, akabinde Macaristan ile Mohaç'ta yapılan Meydan Muharebesi'ne son olarak da Viyana kuşatması hakkında kısaca bilgiler verilmiştir (Tarih III, 1931, s. 38-39).

Bağdad'ın Zaptı, Şimali Afrika'nın Osmanlı İdaresi Altına Geçmesi, Barbaros Hayrettin Paşa

Bu bölümde Osmanlı'nın Avusturya'da meşgul olmasını fırsat bilen Acemler'in 1533'de Tebriz'i alarak taarruza geçtiğini, Osmanlıların ise yaşanan olaya karşılık 1535'de Bağdad'ı topraklarına kattığı belirtilmiştir. Ardından Barbaros Hayrettin Paşa'nın Afrika şimalini fethederek Tunus ve Cezayir'de birçok kaleyi alıp Osmanlı'ya kattığını, Preveze'de Andrea Doria önderliğindeki haçlı donanmasını mağlup etmesiyle de Akdeniz'in Türk gölü olduğu, Hindistan'a da bu dönemlerde birkaç kez yardım amaçlı donanma gönderildiği fakat başarı sağlanamadığına değinilmiştir (Tarih III, 1931, s. 39-40).

Sokullu Mehmet Paşa İdaresi: Harici Siyasette ve Dahili İdarede Vaziyeti Muhafaza Edilmesi: Sokullu Türk Alemiyle Alakadarlığı

Kanuni, ihtiyarladığı ve hastalandığı dönemlerde Sokullu Mehmet Paşa'yı vezirlik rütbesine getirmişti. Sokullu akıllı, sözünün eri bir kişiydi. Avrupa siyasetini yakından takip ediyordu. Kanuni'nin Zigetvar seferi sırasında ölmesi sonrası II. Selim'in ve III. Murat'ın zayıf ve liyakatsiz kişiliğe sahip olmasına rağmen tam 15 sene vezirlik yapmış ve Kanuni dönemindeki Osmanlı ihtişamını devam ettirmiştir. Sokullu ayrıca Moskofluların Türk ellerindeki hareketlerine son vermek için Don ve Volga kanal projesini düşünmekteydi (Tarih III, 1931, s. 53-54).

Dahili İğtişaşlar, Harplerde Bazı Muvafakiyetsizlikler ve Jitvatorok Muahedesi

Sokullu'nun bir deli tarafından hançerlenerek öldürülmesi sonrasında Osmanlı'nın yönetiminde bozulmalar başlamıştır. Ekonomisi de uzayan İran seferleri sonrasında geriye gitmiştir. Yine de bu dönemlerde savaşlardan zaferler alınmaktaydı. Sultan III. Mehmet, bizzat ordunun başına geçerek Eğri Kalesini zapt etmiş, daha sonra da Haçova Meydan Muharebesini kazanmıştır. Tiryaki Hasan Paşa ise Kanije'de, Arşidük II. Ferdinand'a karşı dillere destan bir kale savunmasını yapmıştır (Tarih III, 1931, s. 54-56).

İmparatorluğun İnhitâtı-Tevakkuf Devrinin Başlıca Amilleri

- Osmanlı Devleti'nin Avrupa, Karadeniz ve Akdeniz sahillerine yayılmakla daha güçlü düşmanlar karşısında kalmış,
- Avrupa'da Rönesans, Reform ve Coğrafi keşifler yaşanırken Osmanlı'nın yeniliklere ayak uyduramamış,
- İmparatorluğun içerisindeki etnik unsurların fazlalığı ve bu etnik unsurların müşterek ve esaslı manevi bir bağının olmayışı,
- Hanedan, hükümet ricali, yeniçeri, tımar ve zeamet erbabının Kanuni devrinden sonra bozulmaya başlaması,
- Eskisi gibi harp ganimeti olmadığından devlet mali sıkıntıya düşmüş ve rüşvetler artmış, halk soyulmaya başlanmıştır (Tarih III, 1931, s. 59-60).

Tevakkuf Devrinin Başlıca Siyasi Vakaları konusunda ise şu gerekçeler öğrencilerle paylaşılmıştır.

- Yeniçeri ocağı, tımar ve zeametler sarayın tesiriyle ehliyetsiz kişilere verilmiş, Anadolu'da asayiş ve inzibat eksilmiştir. Yer yer halk kıyımları olmaya başlamış ve Celali isyanı denilen, saray aleyhinde yapılan kıyımlar önceleri kolaylıkla bertaraf edilirken Tevakkuf devrinde bu isyanlar korkunç neticeler doğurmuştur.
- Bu devirde bitmek bilmeyen İran, Avusturya ve Lehistan seferleri sonrasında hem askeri hem de ekonomik güç zayıflamıştır.
- Kanuni'den sonra "Padişahların şahsen kabiliyetsiz ve ahlaksız olmaları, saray entrikalarına ve saray kadınlarının tahakkümüne yol açmıştır. Ayrıca padişahların birçoğu çocuk veya deli olmasından istifade eden validelerin veya zevcelerin saltanat sürmeye başlaması da tevakkuf devrine neden olmuştur (Tarih III, 1931, s. 60-63).

Vaziyeti İslah Etmek İsteyenler: Murat IV ve Köprülüler

“I. Ahmet, II. Osman gibi çocukluktan çıkamamış gençlerin ve tahtın I. Mustafa gibi bir deli tarafından işgal” edildiği bu dönemlerde kargaşalar artmış, yeniçeri ve sipahi ocakları ise devletin hakimi kesilmişlerdir. IV. Murat padişah olduğu zaman bu başıbozukluğu sert tedbirler ile engellemeye çalışmış, kısmen de başarılı olmuştur. IV. Murat devrinde Osmanlıların yeniden Süleyman devrindeki parlaklığı kazanır gibi olmuştur. Fakat IV. Murat’ın ölümünden sonra İmparatorluk yine zor zamanlara girmiş, ekonomi ve askeriye tekrardan çöküşe geçmiştir. Girit’in kuşatılması sonrasında Venedikliler Çanakkale boğazını kapatarak payitahtı abluka altına almış, Venediklilerin bu hareketi sonrasında 75 yaşındaki Köprülü Mehmet Paşa’nın vezirliğe getirilmiştir. Köprülüler döneminde Çanakkale Boğazı kurtarılmış, Balkanlar’da ve Anadolu’da birtakım sorunları def edilmiştir. Köprülü Mehmet ölünce vezirliğe oğlu Fazıl Ahmet Paşa getirilmiştir. Onun döneminde Vaşvar ve Bucaş Muahedeleri imzalanmış, Girit zapt edilmiştir. Ahmet Paşa’nın ölümünden sonra yerine Köprülü Mehmet Paşa’nın damadı Merzifonlu Kara Halil Paşa geçmiş fakat beklenen etkiyi gösteremediği gibi II. Viyana bozgununun sebebi olmuştur. II. Viyana bozgunundan sonra da “Ricat Devri’nin” başlamıştır (Tarih III, 1931, s. 63-68).

İmparatorluğun İnhatatı-Büyük Ricat ve Karlofça Muahedesi (1683-1699)

II. Viyana bozgunundan sonra Avusturya, Venedik, Lehistan ve Moskof Devletleri, Osmanlıya karşı ittifak kurmuşlardır. Avusturyalılar Macaristan’a, Venedikliler Mora ve Bosna’ya, Moskoflar Kırım’a, Lehler ise Podolya’ya saldırmıştır. Olayın akabinde Köprülü Fazıl Mustafa Paşa sadarete getirildi ve adli, mali ve umumi ıslahatlara girişerek işleri yoluna koymuştur. Sonra orduyu düzenleyip müttefiklere karşı taarruza geçti. Köprülüoğlu bütün Sırbistan’ı kurtarıp, Mora’da Venediklilere, Kırım’da Ruslara karşı bazı muvaffakiyetlerde bulundu. Fakat Köprülünün muharebede şehit olması herkesin ümidini kırdı ve Karlofça Muahedesi’nin imzalanması kaçınılmaz oldu (Tarih III, 1931, s. 68-70).

Avusturya ve Rusyanın XVIII. Asırda Osmanlı Devleti’ni Sıkıştırma- ları: Devletler Rekabetinin Osmanlı Devleti’nin Varlığını Muhafazada Tesirleri

İsveç kralı Demirbaş Karl’ın Ruslarla yaptığı savaşı kaybedince Osmanlı’ya sığınmıştır. Onun ısrarları sonucunda Osmanlılar Ruslara harp ilan etmiş, savaşı da kazanmıştır. Fakat Osmanlılar aldığı zaferin hakkını masada kazanamamıştır. Zira Baltacı Mehmet Paşa hafif şartlarda Ruslarla anlaşma yapmıştır. Avusturyalılar ile yapılan savaşlarda ise mağlubiyetler yaşanmış ve Pasarofça Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaların ardından Osmanlılarda “Lale Devri” adı verilen zevk ve sefa devri başlamıştır. Devrin sonunu Patrona Halil İsyanı getirmiştir (Tarih III, 1931, s. 71-74).

Bazı Türk Memleketlerinin Osmanlı Rusya Devleti Arasında Taksimi

Rus İmparatoru I. Petro, Dağıstan’a saldırıp İran’a doğru ilerlemesi sonrasında Damat İbrahim Paşa, İran’a sefere çıktı. Rus ordusu ile Osmanlı ordusunun muharebe yapma ihtimali çok düşüktü. İki taraf Fransız elçisinin de katkılarıyla yaptıkları görüşmelerin ardından İran’a tabi Cenubi Kafkasya’yı paylaşmaya karar verdi. Derbent ve Bakü, Dağıstan’ın bazı kaleleri Ruslara, Şirvan Hanlığı ise Osmanlılara kaldı. Bu uzlaşma o zamanda Osmanlılar tarafından bile memnuniyetsizlikle karşılandı. “Sunni Müslümanlar Moskoflara terk olundu.” denilmeye başlanmıştı (Tarih III, 1931, s. 74).

Rus Harpleri, Avusturyanın Rusa Yardımı, Kaynarca ve Yaş Muahedeleri

Lehistan meselesi sonrasında çıkan savaş, İsmail Kalesi civarındaki Türk ordusunun yenilgisine ve Çeşme baskını ile de Türk donanmasının yakılmasına neden olmuştur. Bu olaylar sonrasında 1774’de Küçük Kaynarca anlaşması yapılmış ve Kırım müstakil bir devlet olmuştur. Fakat Rusya, Lehistan’ı taksim ettikten sonra Kırım’ı işgal edince Osmanlılar, Rusya’ya savaş ilan etmiştir. Avusturya, Rusya ile ittifak kurmuş, Ruslar Karadeniz sahillerindeki bazı kaleleri, Avusturyalılarda Belgrad’ı zapt etmiştir. Ancak İsveç’in, Osmanlıların müttefiki olarak savaşa dahil olması, iki düşman devletin istilaları durdurmuştur. Fransız ihtilalinin de patlak vermesi sonrası taraflar arasında 1792’de Yaş Anlaşması imzalanmıştır (Tarih III, 1931, s. 84-85).

Kırım İstilasının Ehemmiyeti: Hilafet Fikrinden Fransızların İstifade Etmek İstemeleri

Kaynarca Muahedesi nedeniyle Rusların işgaline bırakılan Kırım'dan tamamen kopmak istemeyen Osmanlı, halifelik makamını kullanarak Kırım halkı üzerinde nüfuz kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda önce Aynalı Kavak Muahedesi yapılmış, Kırım'ın bazı şer'i umuru İstanbul'a merbutiyeti tekrarrür etmiştir (Tarih III, 1931, s. 86-87).

İmparatorluğun İnhilali ve Inkırazı-Selim III.ün Avrupa Tarzında Asker Tensiki Teşebbüsleri

Bozulan Osmanlı ordusu, I. Mahmut ve III. Mustafa dönemlerinde Avrupa usulü ile ıslah edilmeye çalışılmış, fakat bu yenilikler topçu müfrezelerini tanzim etmek ve bahriye mektebi açmak gibi girişimlerden ileriye gidememiştir. Bu yenilikler özellikle Rus savaşlarında alınan mağlubiyetler nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. III. Selim ise ordu ve donanmayı Avrupa tarzına göre tanzim etmiş, kendisi İsveç ve Fransa'dan uzmanlar getirtmiştir. Avrupa'dan gelen uzmanlardan bir tanesi de Baron de Tott'tur. Bu dönem de Nizam-ı Cedid ordusu kurulmuştur (Tarih III, 1931, s. 88-90).

Ulema ve Yeniçeri İrticai: Selim III. nün Katli

Gayrimüslimlerin elbise ve usullerinin taklidi, onlara benzemeye çalışılması gibi birçok fikri ve manevi sebeplerin yanında Ruslarla 1807'de yapılan savaşın kaybedilmesi askeri isyana teşvik etti. Kabakçı namıyla tanınan birisinin kumandası altında Karadeniz Boğazı'nın yamakları ıslahat aleyhine isyan etmiştir. Nihayetinde giderek büyüyen isyan ile III. Selim tahtan indirilip yerine IV. Mustafa'yı geçirilmiştir. İsyân sonrası Nizam-ı Cedid ordusu dağıtılmış, kaçan ıslahatçılar ise Rusçuk Ayanı Alemdar Paşa'nın etrafında toplanmıştır. Alemdar Paşa daha sonra ordusu ile isyancıları dağıtıp IV. Mustafa'yı tahtan indirmiş ve yerine II. Mahmut'u geçirmiştir. Kendisi de sadrazam olmuştur (Tarih III, 1931, s. 92-96).

Gayrimüslim Tebaanın Hoşnutsuzlukları

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde adaletli olunması, inançlarda serbestlik tanınması, tebaadan düşük vergiler alınması gibi birçok nedenden dolayı gayrimüslim tebaa Osmanlı İmparatorluğu'nu seçmiştir. Fakat XVII. asrın sonlarına doğru artan savaşlar nedeniyle vergiler arttırılmış, idari ve askeri sistemde de çatlamlar meydana gelmiştir. Haliyle gayrimüslim tebaanın Osmanlı'ya olan güveni sarsılmıştır. Üstelik Avrupa'da yapılan savaşlarda Osmanlı ordularının gayrimüslimlerin tarlalarını çiğnemesi, yağma etmesi, kasabaların basılıp evlerin mahvedilmesi halkın büsbütün perişan olmasına neden olmuştur. Ruslar ise bu milletleri Osmanlı'ya karşı ayrılıkçı politikalarla kışkırtmış, patrikhane de ayrılıkçı hareketlerde bulunmuştur (Tarih III, 1931, s. 96-98).

Sırp ve Yunan İhtilali

Sırp ve Rumlar, Fransız İhtilali ve Rus propagandaları sonucunda XIX. asırda milli hürriyet, milli istiklal, milli vahdet, milli adavet hisleri ile ayaklandılar. İngiliz, Fransız ve Ruslarda bu durumu desteklemiştir. Nihayetinde Rum isyanları başarılı olmuş, Osmanlı'dan ayrılmışlardır (Tarih III, 1931, s. 98-103).

Yeniçerilerin Kaldırılması, Feodal Beylerin İmhası, Ulema Nüfuzunun Kırılması, Sultan İstibdadının Artması

II. Mahmut döneminde Yeniçeri ocağı kanlı bir iç savaş ile ortadan kaldırılmıştır. Ocağın yerine Asakiri Mansurei Muhammediye ordusu kurulmuştur. Askerin nüfuzunu kesen II. Mahmut ardından ulemanın da nüfuzunu kesmeye çalışmış fakat başaramamıştır. Kendisi ayrıca diğer vilayetlerdeki paşalara karşı nüfuzunu arttırma çabalarında bulunmuştur (Tarih III, 1931, s. 103-107).

Kavalalı Mehmet Ali İsyanı

Kölemen bakayasını imha ederek Mısır'a hakim olan Kavalalı, donanma ve askeri güç olarak fazlasıyla kudretliydi. Kavalalı, Mısır'da ziraat, sanat gelişimini bizzat desteklemiş, şeker ve kumaş fabrikaları açmış, Fransa ve Avrupa'dan getirdiği mühendislerle ordusunu ve donanmasını güçlendirmiştir. Rumlar Mora'da isyan çıkarttığına, Kavalalı isyanı bastırmış, karşılığında Suriye eyaletinin kendisine verilmesi istemiştir. Fakat bu istek Kavalalı ile Osmanlı padişahını savaşa sürüklemiştir. Kavalalı'nın ordusu Osmanlı ordusunu perişan ederek Kütahya'ya kadar girince İstanbul'u tehlikeye sokmuş, buna karşılık Osmanlılar Rusya'dan yardım istemiştir. Rusların bu sayede Hünkar İskelesi Limanı'na 15.000 kişilik ordu çıkartırken, Fransa, İngiltere ve Avusturya, Rus tehlikesine karşılık Sultan Mahmut ile Kavalalı'nın arasında sulhu sağlamaya çalışmışlardır (Tarih III, 1931, s. 107-109).

Mahmudun Rusya Himayesine Girmesi ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğunu Müşterek Himayeleri Altına Almaları

Osmanlı İmparatorluğu, Ruslarla Hünkar İskelesi Anlaşması yaparak (1833) Rus himayesine girmiştir. II. Mahmut'un vefatı sonrası tahta çıkan Sultan Abdülmecid zamanında, Hünkar İskelesi anlaşmasından rahatsız olan Avusturya, Fransa ve İngiltere, Rusya'yı da kabul ederek Osmanlı hükümetine nota vermişlerdir. Uyarı Abdülmecid tarafından kabul görmüş böylece Osmanlılar, Hünkar İskelesi Anlaşması ve Rusların himayesinden kurtulup bütün Avrupalı devletlerin himayesine girmiş ve bu himaye 1877 Rus Harbi'ne kadar devam etmiştir (Tarih III, 1931, s. 109-110).

Himaye Devri-Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılması

1839 anlaşmasına imza atan 5 büyük devlet (İngiltere, Rusya, Prusya, Avusturya ve Fransa) Osmanlı'nın Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorununun çözümünde fikir ayrılıklarına düşmüştür. Fransa, Mehmet Ali Paşa'yı desteklerken, İngiltere ve Rusya Kavalalı'nın valilikten bile alınmasını istiyordu. Fikir ayrılıkları nedeniyle İngiltere ve Prusya, Fransa ile savaş noktasına kadar gelmiş fakat Osmanlıların İngiliz donanması ile Mısır valisine saldırıp onu anlaşma yapmaya mecbur bırakması tansiyonu düşürmüştür. Kavalalı, yalnız Mısır valisi olarak kalmayı kabul etmiştir (1840) (Tarih III, 1931, s. 112-113).

Gülhane Hattı Hümayunu, Hristiyan Hukukunun Tevsii

İngiltere, Avusturya ve Fransa Osmanlı Hristiyan tebaasının daha iyi yönetilmesi için Osmanlılara sürekli baskı uygulamaya ba lamı tı. Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu, Gülhane Hattı Hümayunu'nu ilan etmek zorunda kalmıştır. Bu kanunun özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Müslim ve gayrimüslim bütün tebaanın kanun nazarında eşitliği, Müslim ve gayrimüslim bütün tebaanın can, ırz, namus ve malının korunması,
- Muhakemelerin aleniliği, muhakemesiz idamın olmayacağı, idamla cezalandırılanın mallarının müsadere olmayacağı, Vergilerin adil bir şekilde ve mükelleflerin mali iktidarlara göre tayini ve bütün memurların maa lı olması ve r  vetin şiddetli kanunlarla men'i (Tarih III, 1931, s. 113-114).

Avrupa Sanat ve Sermayesinin Yerli Sanat ve Sermayeyi Yutmaya Ba laması

Buharlı makineler ile çok çabuk ve ucuz elde edilen  r nlerin Osmanlı pazarlarında yer almaya ba laması, Osmanlı'da el emeği ile üretim yapan esnafın günden güne erimesine neden olmuştur. Haliyle Osmanlı ekonomisi bu nedenle ölmeye yüz tutmuştur (Tarih III, 1931, s. 117).

Kırım Seferi, Paris Muahedesi ve Tanzimat Fermanı

Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim tebaasına karşı ıslahat girişimlerinden rahatsız olan Rus  arı Nikola, Prut dolaylarına saldırılarda bulununca Osmanlı, Rusya'ya 1853'de savaş ilan etmiştir. Ruslar, Sinop'a baskın düzenleyip Osmanlı donanmasını yakması sonrasında Fransa ve İngiltere tela a d  m   ve Osmanlı'ya yardım ederek İstanbul'a ordu ve donanma göndermiştir. Müttefikler Sivastopol'a saldırarak Kırım'a çıkartma yapmıştır. Sivastopol'un d  mesi sonrası Ruslar barı a razı olmuştur. Savaş sonunda Paris Muahedesi imzalanmıştır. Son olarak anla ma gereği 1856'da Islahat Fermanı'nın yayınlanmış ve bu fermanın Gülhane Hattı Hümayunu'nun tamamlayıcısı olmuştur (Tarih III, 1931, s. 119-122).

Tanzimat Devri

Adı geçen bölümde Gülhane Hattı Hümayunu ile başlayan ve Islahat Fermanı ile devam eden sürece Tanzimat Devri denildiği, bu devrin Meşrutiyet'in ilanına kadar devam ettiği, Müslüman ve gayrimüslim tebaaya tanınan haklardan, yeniliklerden kısaca bahsedilerek, Osmanlı Devleti'nin ne yaparsa yapsın Tanzimat Devri'nin başarısızlığa uğradığından, devletin şekli haricisi Avrupalılaştığını fakat halkın ruh ve nazarlarının değişmediğinden bahsedilmiştir (Tarih III, 1931, s. 122-123).

Kara ve Deniz Kuvvetlerinin Arttırılması, Mali ve İktisadi Müzayekanın Çoğalması

Sultan Abdülaziz tahta çıktıktan hemen sonra kara ve deniz kuvvetlerinin arttırılması için çok çalışmıştır. Onun döneminde Osmanlı ordusu 200-300 bine kadar çıkmış, İngiltere'den imal edilen zırhlı gemilerle de Osmanlı donanması en kuvvetli bahriyelilere sahip devletlerden biri haline gelmiştir (Tarih III, 1931, s. 127-128).

Yeni Osmanlılar Harekete ve Türklerde Milliyet Cereyanının Başlangıcı

Bu dönem de Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımı nihayet Türklerde de görülmeye başladı. Hürriyet ve meşrutiyet fikri insanlar arasında yayılırken, bu fikir akımları daha çok şiir, edebiyat ve birazda siyasi neşriyat sayesinde yayılmıştır. Namık Kemal'in üstat telakki ettiği İbrahim Şinasi, Fransa'da uzun müddet kalmasından dolayı Avrupa'nın fikri ve siyasisini daha iyi anlamıştır. Bu nedenle Osmanlı lisanının sadeleşmesi için uğraş vermiştir. Türk'ün halk lisan hazinesinden istifade etmesi lüzumunu da idrak etmişti. Bu suretle dilde başlayan Türkçülük, Ahmet Vefik Efendi gibi alim sayılan kimselerin kavmi ve tarihi tetkiklerle emeklemeye başlamış, böylece lisani ve ilmi Türkçülüğün inkişafı, tabiatıyla Türk Milliyetçiliği doğmuştur (Tarih III, 1931, s. 128-129).

İlk Osmanlı Meşrutiyeti: 1876 Kanuni Esasi

V. Murat'ın akıl sağlığı yerinde olmadığı için yerine II. Abdülhamit'in tahta çıkartılmıştır. II. Abdülhamit tahta çıkar çıkmaz söz verdiği gibi Meşrutiyeti ilan etmiştir (Tarih III, 1931, s. 130).

Balkanlarda İslavlık Hareketi, Rusya ile Harp

Almanya ile Fransa'nın savaşmasını fırsat bilen Rusya, Karadeniz'de tersane ve donanma bulundurma yasağını iptal etmiştir. Ardından bir taraftan Slavları isyana teşvik ederken bir taraftan da Karadeniz'de donanma kurarak güçlenmişti. Ruslar, önce Hersek ve Bosnalıları ardından Bulgarları sonra Sırp ve Karadağ beyliklerini Osmanlı'ya saldırmasına neden olmuştur. Fakat Osmanlıların bu isyanları bastırınca Ruslar bizzat kendileri harekete geçerek harp ilanı dahi etmeden Tuna dolaylarında Osmanlı ordusuna saldırdı. Türkler, Osman Paşa'nın Plevne'deki kahramanca müdafaasıyla Ruslara geçit vermese de savaşı kaybetti. Ardından Ayestafanos Anlaşması imzalanmıştı (Tarih III, 1931, s. 130-132).

Berlin Muahedesi: Osmanlı Devleti'nin Parçalanması

Ayastefanos Anlaşması'nın ardından Osmanlı'nın Avrupa kıtasındaki toprakları bir hayli küçülmüştür. Rusya, İstanbul ve boğazları garpten kuşatmış Anadolu tarafından da Batum, Kars ve Bayazıt mntıkalarını ilhak ederek İskenderun ve Basra'ya doğru ilerlemiştir. Yaşananlar İngiltere ve Avusturya'nın hoşuna gitmediğinden Rusya ile Berlin'de anlaşmışlardır. Anlaşmaya göre Sırp ve Karadağ devletlerinin sınırları büyütölmüş, Batum, Kars ve Bayazıt, Rusya'ya ilhak edilmiş ve Osmanlı'ya savaş tazminatı yüklenmiştir. Ayrıca İngiltere, Rusya'nın Anadolu'da eğer ilerlerse Osmanlı'yı savunacağını belirtmiş ve bu doğrultuda bir üs niyetiyle Kıbrıs'ı işgal etmiştir. Fransızlar ise Osmanlı topraklarını yağma edilmesinden eksik kalmamak için İngiltere ve Almanya ile uyuşarak Trablus'u zapt etmiştir. Akabinde İngilizlerde Mısır'ı işgal etmiştir (1882) (Tarih III, 1931, s. 132-134).

Meşrutiyet, İrtica ve İnhilal Devri-Sultan Hamit İdaresi

Sultan II. Abdölhamid tahta çıkmasıyla beraber Meşrutiyet ilan edilmiş ve Meclisi Mebusan açılmıştır. Fakat kısa sürede irticai hareketi meydana gelerek meclisi kapatılmış, Kanuni Esasi ise unutturulmuştur. Tüm bu yaşananların temel nedeni ise Rus harbi olarak gösterilmiştir. II. Abdölhamid döneminde söz ve yazı hürriyeti kalmamıştır. Saray görevlileri ve devlet adamları, bunların akrabaları rüşvet, komisyon ve temettü senedi almak suretiyle bir hayli para kazanmıştır. Mühim iktisadi işler de yabancı sermayedarlarının eline geçmiş, milli sanayi mahvolma derecesine kadar gerilemiştir (Tarih III, 1931, s. 134-137).

Abdülhamit Devrinin Siyasi Fikriyatı ve Yeni Osmanlıcıların İkinci Faaliyetleri

II. Abdülhamit, Osmanlıcılık fikrinin başarılı olmamasının ardından İslamcılık fikrine dönmüş, halife olmasının da etkisiyle gerek devlet içerisinde gerekse dışarısında yaşayan Müslümanların kendisine bağlı şekilde yaşaması hedeflenmiştir. Ayrıca “Abdülhamit devrinin keyfi, muvaffakiyetsiz, şerefsiz ve sıkıcı idaresi Osmanlı Müslümanlarının bir kısım genç münevverlerini, muhalefete sevk etmiştir” (Tarih III, 1931, s. 140). Bunlar Genç Osmanlılar –ikinci bir tabirle Genç Türkler- namını almıştır (Tarih III, 1931, s. 139-141).

Makedonya’da Bulunan Üçüncü Ordunun Meşrutiyet Talebi: İkinci Meşrutiyet, Abdülhamid’in Hal’i

Ders kitabının bu bölümünde İttihat ve Terakki komitesinin açıktan açığa isyan etmeye başlaması nedeniyle II. Abdülhamit’in isyan tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı için II. Meşrutiyet’i ilan ettiği söz edilmiş (1908), ardından Mustafa Kemal ordunun siyasetten ayrılması gerektiği yönündeki fikirleri paylaşılmış ve Harekat Ordusu’nun İstanbul’a gelişi ile de II. Abdülhamit’in tahttan indirilişi konu edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 141-143).

Bulgar, Girit ve Bosna-Hersek Meseleleri: Trablusgarbın İtalya Tarafından İlhakı ve Balkan Harbi

Giritliler, Yunanistan’a ilhak etmek istediği sıralarda Bulgaristan kurulmuş, Avusturya-Macaristan işgalinde olan Bosna ve Hersek ise resmen ilhak edilmişti. Ülkenin Afrika’daki son toprağı olan Trablusgarp ise İtalya tarafından işgale uğramıştı. Mustafa Kemal, Şerif Bey kimliği ile Trablus’a gidip İtalyanlara karşı başarılı savunma yapsa da Balkanlarda patlak veren savaş sonrasında Edirne dahil Balkanları kaybeden Osmanlı, Uşi anlaşmasını kabul etmeye mecbur kalmıştı. Bu anlaşma ile de Trablus’u İtalya’ya verilmiştir. Kısa süre sonra Balkan devletleri kendi aralarında anlaşmazlık yaşayıp savaşılmaya başlamasını fırsat bilen Osmanlı, Edirne’yi tekrar topraklarına katmıştır (Tarih III, 1931, s. 144-145).

Türk Milliyet Fikri ve İttihat ve Terakki

Adı geçen bölümde Abdülhamit saltanatının son zamanlarında Türklüğe ehemmiyet verilmesi gerektiğini düşünen bazı kesimlerin olduğuna dikkat çekilmiş fakat “Sultan’ın İslamları birleştirme hülyasına daldığını ve sadece siyasi değil, ilmi ve edebi sahalarda bile Türklükten ve Türkçülükten bahsedenlere buğzettiğini, Türk tarihine, Türk lisaniyatına ait bahislerin bile yazılıp neşrolunmasını menettiğinden” söz edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 145-146). Ayrıca Arap, Kürt, Arnavut gibi Müslüman kavimlerin bile milli davalara düşmeleri sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türkçülüğe kulak asmaya başladığını fakat yine de tam manasıyla da desteklemediği belirtilmiştir (Tarih III, 1931, s. 146-147).

Cihan Harbi

Avrupa’da patlak veren savaş, kısa süre de Cihan harbine dönüşmüştür. Osmanlı’da Almanya ile anlaşma imzalayarak onların yanında savaşa katılmış, fakat Çanakkale hariç hiçbir savaş kazanılamamıştır. Ayrıca bu bölümde Çanakkale savaşı ve Mustafa Kemal’in icraatları hakkında uzunca bilgiler verilmiş, Çanakkale boğazını Mustafa Kemal’in kurtardığı özenle belirtilmiştir (Tarih III, 1931, s. 147-151).

Sevr Muahedesi ve Osmanlı Devleti’nin Son Parçalanması

İtilaf devletlerinin Cihan Harbi’ni kazanmasından sonra Osmanlı’ya imzalanan Sevr Muahedesi ile devlet parçalanmıştır. Ders kitabında şu cümlelerle konuya son verilmiştir.

“Bereket versin ki Osmanlı Sultanının imzasına bu memleketin hakimi ve esas unsuru olan Türk milleti hiçbir kıymet vermiyordu; Sevr’e murahhaslar gönderen Sultanın “Türkiye” üzerinde hiçbir hüküm ve nüfuzu yoktu. Bunun, içindir ki, “Osmanlı İmparatorluğu” münkariz olduğu halde Türk milleti ve “Türkiye Devleti” yaşamıştır ve onu yaşatan, vaktile İmparatorluğu istilalardan kurtarmağa çalışmış olan Gazi Mustafa Kemaldir” (Tarih III, 1931, s. 152-153).

6. Hamit ve Muhsin-Türkiye Tarihi

Gazi Mustafa Kemal döneminde okutulan ders kitaplarından bir diğeri Hamit ve Muhsin tarafından yazılan 1930 senesinde İstanbul Devlet Matbaası tarafından basılan Türkiye Tarihi’dir. Adı geçen ders kitabı “Osmanlı İmparatorluğunun İtila Devri”, “Osmanlı İmparatorluğunda Tevakkuf Devri”, “On Yedinci ve On Sekizinci Asırlarda Avrupa’ya Umumi Bir Nazar”, “Ricat Devri”, “On Dokuzuncu Asırda Avrupa’ya Umumi Bir Nazar”,

“İslahat Teşebbüsleri”, “Osmanlı Türk Medeniyeti”, “Tanzimat Devri”, “Meşrutiyet” ve “Milli İntibah Devri” olmak üzere toplamda 10 bölümden ve 766 sayfadan oluşmaktadır.

Ders kitabının ilk sayfasında “Mukaddime” bölümüne yer verilmiştir. Buna göre “Türkiye Tarihi” ders kitabı ilk olarak 1924 tarihinde Arap harfleri ile yayımlanmış, 1926’da bazı değişiklikler yapıp ve resimler eklenmiş, üçüncüsünde ise yeni Türk harfleri ile basılmıştır. Bunların yanı sıra liselerde müfredat programlarında değişikliklerin olması sebebiyle de ders kitabının tam manasıyla bir sınıf kitabı olabilmesi için değişikliklere uğradığını ve harita ile resimlerin tarih kitabı için çok mühim olduğu vurgulanmıştır.

I. Kısım-Osmanlı İmparatorluğunun İtila Devri-Sırbistan’ın Zaptına Teşebbüs

Fatih, Prenses Maraya üzerinden Sırbistan’da hak iddia ettiği için savaş kaçınılmaz olmuştu. Sırbistan’a iki defa daha sefer yapılmış, ağır ve zahmetli muharebelerden sonra ancak egemenlik altına alınabilmiştir. 1459’a kadar Belgrad müstesna Sava’ya kadar bütün Sırbistan memleketi ilhak edilmiştir. Mora’nın fethinde ise Sırbistan kadar zorlanılmamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 5-8).

Karadeniz Sahillerinde: Amasra, Sinop, Trabzon’un Zaptı

Sırbistan’ın fethinden sonra Anadolu fethi başlamıştır. Sırasıyla Amasra (1459), Sinop (1460) ve Trabzon (1461) zapt edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 8-10). Ders kitabında daha sonra Eflak ve Buğdan’ın alındığı, Midilli Adası’nın zapt edildiği, Bosna’nın ele geçirildiği, Venediklilerle 10 yıl kadar savaşıldığı ve Arnavutluk ile Hersek’in de ilhak edildiğinden bahsedilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 10-13).

Akkoyunlular

Karakoyunlular Diyarbakır, Akkoyunlular ise Sivas’a gelip yerleştiler ve hükümetlerini bir asır kadar sürdürdüler. Yıldırım Beyazıt ile Timur’u karşı karşıya getirip Ankara harbine sebep olan Kara Yusuf Bey Karakoyunluların en ünlü hükümdardır. Akkoyunluların en meşhuru ise Uzun Hasan’dır. Kendisi Osmanlı ile Anadolu’da üstünlük yarışına girmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 13-14).

Akkoyunluların Osmanlılarla Rekabeti ve Netayici

Osmanlı'nın Karamanoğulları'ndan Konya'yı alması sonrasında Karamanoğlu Ahmet Bey ve kardeşleri Uzun Hasan'a sığınmış, bu durum Osmanlı ile Akkoyunluları karşı karşıya getirmiştir. Nihayetinde önce Piştari'de ardından Otlukbeli'nde yapılan savaşları Osmanlılar kazanmıştır. Bu zafer sonrasında Akkoyunlular inkırazı uğrarken, Karamanoğulları ortadan kalkmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 15-21).

Karadeniz ve Akdeniz Sahillerinde Fütuhata Devam, Rodos Muhasarası", "Donanmanın İtalyaya Sevkı ve Sebepleri, Kili ve Akkerman Kalelerinin Zaptı

Gedik Ahmet Paşa 1475'de Kefe, Azak ve Menkub'u zapt etmiş, Cenevizlilerin eline düşen Giray Han'ı Cenevizlilerden kurtardıktan sonra ölen babasının yerine tahta çıkartılmıştır. Böylece Kırım Osmanlılara bağlanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 23-26). Fatih döneminde Rodos kuşatılıp alınamamıştır. Ardından donanma İtalya'ya sevk edilerek, Zanta, Santamavra ile Otranto zapt edilmiştir. Fakat Fatih bu sırada vefat etmiştir. Oğulları taht kavgasına tutuşunca İtalya seferinden vazgeçilmek zorunda kalınmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 27-32). II. Beyazıt döneminde Kili, Akkerman kaleleri ile diğer taraftan Akdeniz'de Mora sahillerinde bulunan Venedik elindeki kale ve iskeleler ele geçirilmiş, İnebahtı, Modon, Koron ve Navarin gibi önemli yerler Osmanlı topraklarına katılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 33-35).

Safeviler ve Anadoludaki Siyasetleri

Ders kitabının bu bölümünde Şii Safevi Devleti'nin kuruluşuna değinilirken Uzun Hasan, Şeyh Cüneyd ve Cihanşah hakkında bilgiler verilip Şah İsmail'in 14 yaşına gelince babasının taraftarlarınca şeyh ve reis tanındığı belirtilmiştir. Daha sonra Şah İsmail'in Anadolu'da Şiilik propagandasına başladığı, Akkoyunluları mağlup ederek başkenti Tebriz olan bir devlet kurduğu, kısa zamanda Irak-ı Arabi, Horasan'ı, Diyarbakır ve Şarki Anadolu'nun mühim bir kısmını ele geçirdiği, yaklaşan tehlikeden Şehzade Selim'in haberdar olup babasını uyardığını fakat II. Beyazıt'ın bu uyarılara kulak asmadığından söz edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 50-55).

Osmanlıların Şark Siyaseti

I. Selim tahta çıkınca kardeşi Ahmet, Şah İsmail'den yardım istemiştir. Bunun üzerine Selim kardeşi Korkut'u ve beş kardeşini idam ettirmiştir. Ahmet'te Yenişehir Ovası'nda yapılan savaş sonrası mağlup olunca idam edilmiş ve I. Selim, İran'a sefere çıkmıştır. Selim, Çaldıran'da büyük bir zafer alarak Tebriz'i ele geçirmiş ve esasen Türk olan, Türkçe konuşan halka Osmanlı ordusunun iyi muamele etmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 58-66).

Kanuni Sultan Süleyman'ın İlk İran Seferi

İran sınırındaki çeşitli sorunlar iki devletin iki sene kadar savaşmasına (1533–1535) neden olmuştur. Nihayetinde sadrazam İbrahim Paşa, Bitlis'i kurtarmış, Van, Erciş, Adilcevaz ve Ahlat'ı ele geçirmiş, Bağdat'a ilerleyip işgal eylemiştir. Nihayetinde Tahmasp'ın çekilmesi üzerine harp olunmamış, Kanuni'de ordusuyla zafer şenliği içerisinde İstanbul'a (1535) dönmüştür (Hamit & Muhsin, 1930, s. 68-71).

Kanuni'nin İkinci ve Üçüncü İran Seferleri

Tahmasp'ın kardeşi olan Mirza'nın Osmanlı'ya iltica etmesi sonrası 1548'de Osmanlı ordusu Van'ı ve Tebriz'i geri almıştır. Fakat İran ordusu ile karşılaşma mümkün olamayınca da ordu geri çekilmiştir. Tahmasp birkaç yıl geçtikten sonra Azerbaycan'ı işgal edip, Erzurum'a kadar ilerleyince (1553) Kanuni ordusu ile Kars'a gelmiştir (1554). Kendisi şahı meydan muharebesine çağırmış fakat Tahmasp ricat etmişti. Bunun üzerine Erivan, Nahçıvan ve Karabağ zapt edilmiş, 1555'de ise İran ile Amasya Muahedesi imzalanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 71-72).

Cenup Siyaseti-Mısır Seferlerinin Sebepleri

Selim'in halifeliği ele geçirerek İslam dünyasına hükmetmek istemesi nedeniyle 1516'da ilk harp Halep civarındaki Mercî Badık'da yapılmış ve Mısırlılar savaşı kaybetmiştir. Böylece Şam, Trablusşam, Safet, Kudüs ve Gazze birer sancak merkezi olmuş, Lübnan Dürzileri itaat altına alınmıştır. 1517'de Ridaniye zaferiyle Yavuz, Mısır'ı topraklarına katıp 1518'de İstanbul'a dönmüştür (Hamit & Muhsin, 1930, s. 73-81).

“Basra’nın Tabiiyeti” ve “Rodos’un Fethi” başlıklarında 1534’de Basra’nın alındığı, Rodosluların Osmanlı gemilerini taciz etmesi, Akdeniz’i tehlikeli kılmaları dolayısıyla 6 ay süren kuşatmanın ardından 1522’de Rodos’un fethedildiği yazılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 84).

Garp ile Münasebat, Macaristan’da ve Akdeniz’de Muharebat

Adı geçen bölümde önce Belgrat’ın zaptına sonra Şarlken ve I. Fransuva’nın ilişkilerine daha sonra Fransa’nın Türklerle ittifakına, Fransa’ya verilen kapitülasyona ve son olarak Mohaç Savaşı hakkında bilgilere yer verilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 88-98).

Viyana Muhasarası

1529’da Ferdinand’ın Budin’i işgal etmesi sonucunda yapılan sefer ile Budin tekrar ele geçirilmiş ardından Viyana’ya hareket edilmiştir. Fakat kuşatma başarısızlık ile sonuçlanmıştır. 1532’de Ferdinand’ın tekrar Budin’e saldırması, Kanuni 300.000 kişilik ordusu ile tekrar sefere çıkmış, Almanya içlerine kadar girmiş fakat Almanların müdafaaya teşebbüs etmemesi nedeniyle nihayetinde Avusturya ile anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma ile Ferdinand, Sadrazam İbrahim Paşa ile aynı seviyeye inmiş, Ferdinand’ın aldığı kaleler tekrar Osmanlı’ya teslim edip yıllık 30.000 altın vergi vermesi kararlaştırılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 98-99).

Şarlken ve Müttefikleriyle Deniz Harpleri, Barbaros Hayrettin

Şarlken ile Venedikliler donanmalarını birleştirip, başına Andrea Doria’yı getirmişlerdir. Kanuni’nin ise buna karşılık Barbaros’u İstanbul’a davet edip kaptan paşalık görevini vermiştir. Ders kitabında daha Barbaros Hayrettin Paşa’nın biyografisine yer verilmiştir. Biyografiye göre “Hayrettin Paşa, zengin bir hükümetin hizmetine girmekle Türklüğe ve gayrsine hizmet etmek, nihayetsiz şeref ve şöhret kazanmak imkanını elde ediyordu. Barbaros Hayrettin ömrünün sonuna kadar (1546) düşman rakiplerine aman vermemiş, Türk’ün hakimiyetini Akdeniz’de teminine muvaffak olmuştur” (Hamit & Muhsin, 1930, s. 101-105).

Preveze Deniz

Barbaros Hayrettin Paşa'nın ve arkadaşlarının aldığı bu zafer sonrasında Akdeniz'de Türk hakimiyeti temin edilmiş ve akabinde Venedik ile sulh yapılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 105-106).

Macaristan'ın Kat'i İlhakı

Macaristan'da Zapolay Yanoş'un ölmesi sonrasında Ferdinand, Yanoş'un oğlu olmadığı gerekçesiyle harekete geçince, Kraliçe İzabella Kanuni'den yardım istemiştir. Kanuni, Macaristan'a sefere çıkmış sefer sonunda Süleyman Paşa'nın vali tayin olunması suretiyle Macaristan, Osmanlı'ya bağlanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 107-108).

Sigetvar Seferi

Ferdinand'ın vefat etmesi sonrasında tahta çıkan Maksimilyan, Osmanlı topraklarını tacize başlamış, ödemesi gereken vergileri de ödemeyince 1566'da Kanuni müthiş bir tantana ile 13. seferine çıkmıştır. Sultan, Sigetvar alınmadan önce vefat etmişse de Sokullu askerlerin isyan etmemesi için Kanuni'nin vefatını saklayarak büyük bir iş başarmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 113-120).

Sokullu'nun Asya Siyaseti

Asya'daki Türk nüfuzuna rahatça erişebilmek adına Karadeniz ile Hazar'ı birleştirme düşüncesi olan Sokullu'nun Volga nehirleri arasında açacağı kanal projesi Rus – Kırım mücadelesi nedeniyle sonuçlandırılmamıştır. Yine bir başka kanal projesi olan Süveyş kanalıyla Akdeniz ile Bahri Ahmer'i birleştirerek Akdeniz'de ticareti canlandırma isteği tıpkı Don Volga projesi gibi başarılı olamamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 120-123).

Ders kitabının II. kısmına geçilmeden önce Kıbrıs'ın fethi ve sonrasında İnebahtı Muharebesi'nde alınan yenilgi hakkında bilgiler verilmiş ardından İspanyolların eline geçen Tunus'un 1574 senesinde Kılıç Ali Paşa tarafından fethedildiği öğrencilerle paylaşılmıştır. Daha sonra II. Selim'in Tunus'un fethinden kısa süre sonra yaptırdığı hamam da sarhoşken mermerde kayıp düştüğü ve 11 gün sonra öldüğü belirtilmiştir. Sokullu'nun ise ikinci namazı çıkışında hançerlenerek öldürüldüğü yazılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 123-133).

II. Kısım-Osmanlı İmparatorluğunda Tevakkuf Devri 1579-1683- Osmanlı İstilasının Tevakkufu Esbabı

Osmanlı İmparatorluğu, harici ve dahili sebepler olmak üzere iki şekilde tevakkufa uğramıştır. Harici Sebepler; İlk üç asırda komşu devletleri zayıf ve parçalar halinde feodal yapıda olması nedeniyle Osmanlılar rahat yayılım göstermiştir. Fakat daha sonra Avrupa’da Rönesans, Reform ve coğrafi keşif hareketlerinin yaşanması, Avrupa’da güçlü devletlerin ortaya çıkmasına haliyle Osmanlı Devleti’nin tevakkuf devrine girmesine neden olmuştur. Dahili Sebepler; Osmanlı sınırları XVI. asra geldiğinde inanılmaz genişlemiştir. Bazı bölgeler payitahta bir hayli uzak olması nedeniyle hudutların müdafaasının çok zorlaşmıştır. Ayrıca Kanuni döneminden itibaren devşirme sistemi bozulmaya başlaması, II. Selim’den itibaren Padişahların ordunun başında sefere çıkmaması, padişahların memleketin ihtiyaçlarını görmeyip, saray entrikalarına kapılması, yeniçerilerin siyasete girip devlet işlerine karışması ve harplerde yenilgilerin artıp ganimetlerin alınamaması, saray masraflarının artması gibi birçok nedenlerle Osmanlı Devleti tevakkufa uğramıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 135-141).

İsyan ve Şakavetlerin Sebepleri

III. Murat döneminden itibaren yeniçeri ocağı bozulmaya başlamıştır. Tımar ve zeametler, harem ve sarayın tesir ve nüfuzu ile alakasız kimselere verilmiştir. Memurluklar, adeta para ile satın alınması ve memur olanların bu parayı halktan çıkartması, uzun harpler sonucunda Anadolu’da asayiş sağlayacak kuvvetlerin kalmaması, ümera, levent ve sekban gibi muhtelif namlarla merbut olmak üzere derme çatma askerler istihdamına mecbur olunması, yine savaştan kaçan, başıbozuk askerlerin Anadolu’ya yayılarak halkı yağmalaması, isyanların ve şikayetlerin başlıca nedeni olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 143-146).

Kuyucu Murat Paşa'nın İcraatı ve Anadolu'da Muvakkat Sükun

Anadolu XVII. asırda kaynayan kazana dönüşmüştür. Kuyucu Murat Paşa, devleti büyük bir inhilalden kurtarsa da isyan edenlere fazla şiddet göstermiş, şiddetini zulüm derecesine kadar çıkartmıştır.

“Mezalimin bir kısmı askerin inzibatsız sergerdelerin maiyetindeki zorbalar olsun, hükümet kuvvetleri olsun halk için bir afetti; tecavüzleri kolay men olunamıyordu. Bazı hükümet kuvvetleri daha ziyade ileri gidiyordu. Murat paşadan evvel Anadolu asilerine karşı gönderilen cahil Ferhat paşanın askeri İstanbul'dan ayrılır ayrılmaz yağmalara, bununla da kalmıyarak kadınlara tecavüze başlamış hatta Bursa eşrafının şikayetine karşı Ferhat Paşa askeri men etmek mümkün olamayacağını söylemişti” (Hamit & Muhsin, 1930, s. 151-153).

Nitekim gerek asiler gerekse hükümet tarafından gösterilen şiddetler, Anadolu'yu tüketmiş, isyanlara çare bulunamamıştır. Kuyucunun vefatından sonra en meşhur isyanlar Abaza Mehmet Paşa ve Vardar Ali Paşa isyanı olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 154-157).

İran Harpleri, Sebep ve Neticeleri-Birinci İran Muharebesi

Tahmasp'ın ölümü ile oğulları ve kızları arasında çıkan taht kavgaları nedeniyle Osmanlılar gözünü Şark hudutlarına dikmişti. Sokullu bu bölgelerin ele geçirilmesinin ekonomik yükten başka bir şey olmadığını belirtse de III. Murat'ın nüfuz kazanmak istemesi nedeniyle 1577'de sefer kararı alınmıştır. İran ile yapılan savaşların 1590 yılına kadar sürmüş ve en sonunda Ferhat Paşa anlaşmasının yapılarak Osmanlıların sınırlarının Hazar Denizi'ne kadar genişlemiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 160-161).

İkinci ve Üçüncü İran Muharebeleri

Şah Abbas, 1603'de Osmanlı'ya harp ilan edip Tebriz ile Erivan'ı ele geçirmiştir. Anadolu'daki isyanlar İranlılarla mücadele edilmesine engel olmaktaydı. Nasuh Paşa, Şah Abbas ile görüşme yapıp 1611'de anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Osmanlıların Ferhat Paşa anlaşmasında aldığı yerler geri verilmiş İranlıların ise senede iki yüz ipek ve sair eşya verileceği kararlaştırılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 161-162). Fakat daha sonra Şah Abbas'ın Bağdad'ı alması üzerine bir de Musul ve Diyarbakır'ı ele geçirmesi IV. Murat harekete geçirmiştir. Yapmış olduğu 2 seferle Bağdad'ı ve Erivan'ı ele geçirmiş, 1639'da da Kasr-ı Şirin anlaşması imzalanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 162-163).

Avusturya Seferi-Haç Ova Meydan Muharebesi

III. Mehmet'in Eğri'yi zapt etmesi, düşman ordusunun saldırıya geçmesine ve Haç Ova'da meydan muharebesi yapılmasına neden olmuştu. Savaşı Osmanlılar kazanmıştı. Avusturya ile yapılan savaşlardan en önemlilerinden bir tanesi de Kanije'de Tiryaki Hasan Paşa'nın II. Ferdinand'a karşı yaptığı başarılı kale savunmasıdır. Osmanlı ile Avusturya'nın arasındaki bitmek bilmeyen savaşlar nihayetinde 1606'da Zıttorok Anlaşması ile sona ermiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 163-168).

Lehistan Seferi

II. Osman'ın Hotin Kalesi'ni kuşatmış fakat yeniçerilerin itaatsizliği nedeniyle başarılı olamamıştır. Avusturya diğer devletlerle yaşadığı sorunlar nedeniyle Osmanlı ile barış yapmak istemiş ve Hotin Muahedesi imzalanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 168-169).

Girit Muharebesi

Darüssade Ağası Sümbül, saraydaki bazı cariyelerle birlikte Hacca giderken Rodos açıklarında Malta korsanları tarafından saldırıya uğramış ve öldürülmüştür. Haliyle Girit'e sefer kararı alınmıştır. Fakat bu seferde tam manası ile başarılı olunamamış, Venedikliler de Adalar denizine saldırmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 169-172).

Köprülü Mehmet Paşa'nın Sadareti, Şahsiyeti, Dahili ve Harici Siyaseti, İcraatı ve Muvaffakiyatı

Venediklilerin İstanbul'u abluka altına alması payitahta korku salmıştı. Bu yüzden Valide Terhan Sultan, Köprülü Mehmet Paşa'yı sadarete getirmeyi düşündü. Köprülü bu görevi birtakım şartlarla kabul etmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 187-188).

Dahili ve Harici Siyaseti

Köprülü, dahili meselelerde nüfuzlu kimselerin nüfuzunu kırmakla meşgul olmuş harici meselelerde ise Avusturya'ya karşı devletin itila zamanındaki satvetine yakın bir kuvvet oluşturmak istemiştir. Çanakkale'yi Venediklilerin ablukasından kurtarmış, Erdil'e seferler yapmıştır. Köprülü 1661'de Edirne'de vefat edince yerine Fazıl Ahmet Paşa geçmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 189-195).

Fazıl Ahmet Paşa

Avusturya ile uzayıp giden Erdil meselesi Fazıl Ahmet Paşa döneminde sonuca bağlanmıştır. Fazıl Ahmet Paşa döneminde Uyvar fethedilmiş, Uyvar fethi sonrası Avrupa'da "Nöhhözel karşısında bir Türk kadar kuvvetli" sözü söylenmeye başlanmıştır. Girit ve Kanediye onun döneminde ele geçirilmiştir. Yine Fazıl Ahmet Paşa döneminde Bucaş anlaşması imzalanmış ve Osmanlılar, Batı'da en geniş sınırlarına ulaşmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 195-201).

Avusturya Sefiri, İkinci Viyana Kuşatması

Merzifonlu'nun ısrarı ile 1682'de Avusturya'ya harp ilan edilmiştir. Merzifonlu 200.000 kişilik ordu ile Macaristan'a girmiştir. Fakat arkasında düşman kalelerinin olmasına aldırış etmeden Viyana'ya yürümüş, kuşatma başarısız olmuş ve büyük hezimet yaşanmıştır. Viyana hezimetini Osmanlı için gerileme döneminin başlangıcı olmuş, Papa önderliğinde Lehistan, Venedik, Avusturya ve Rusya ittifak oluşturarak Osmanlı topraklarına dört bir yandan saldırmaya başlamışlardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 201-204).

Ricat Devri-Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın Islahatı

Köprülü Fazıl Mustafa Paşa göreve gelir gelmez orduda iyileştirmeler yapmış, halkı soyanlara karşı mücadeleye girmiş, mali ve adli alanda düzenlemeler yapmıştır. Askeri alanda ise Selim Giray, Kırım'da Rusları püskürtmüş, Tökeli Bey Transilvanya'yı kurtarmış, Köprülü'de düşman ordusunu mağlup ederek, Niş, Vidin, Semendire ve Belgrad'ı istirdat etmeye muvaffak olmuştur (1690). Daha sonra "Salankamen Felaketi" ve "Zenta Mağlubiyeti" yaşanmış ve nihayetinde iki buçuk ay süren görüşmelerin ardından Karlofça Anlaşması imzalanmıştır (1699) (Hamit & Muhsin, 1930, s. 269-274).

1715 Venedik Harbi ve 1716 Avusturya Harbi

Ali Paşa, çeşitli nedenlerle Venediklilere savaş ilan ederek Mora'yı baştan başa zapt etmiştir. Kendisi Girit'te bulunan Venediklilere ait iskeleleri tamamen temizlemiş ve Korfu'yu kuşatmıştır. Avusturya yaşananlara karşı çıkarak Osmanlı'yı tehdit edince 1716'da da iki devlet arasında savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Petervaradin'de yapılan savaşta Ali Paşa başından vurularak şehit olmuş, 1717'de Vardayn hezimetini ile Osmanlıların geri çekilmiş ve şartları çok ağır olan Pasarofça Muahedesi (1718) imzalanmak zorunda kalmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 282-285).

Damat İbrahim Paşa, Şahsiyeti ve İdaresi, Siyaseti ve Lale Devri

Damat İbrahim Paşa sadareti boyunca sulh ortamı oluşturmuş, memleketi imara, ilmen ve iktisaden yükseltmeğe çalışmıştır. Lale Devri'nde saraylar, köşkler, bahçeler, bahçelere dikilen lalelere hatta lalelerin fiyatları gerek o dönemde gerekse günümüzde tartışma konusu olmuştur. Osmanlı'da İbrahim Paşa'nın en önemli icraatlarından bir tanesi matbaa açılmasına vesile olmasıdır. Ayrıca yeniçerilerden bir itfaiye bölüğü teşkil etmiş, çini imalathaneleri ve kumaş fabrikaları, Yalova'da kağıt fabrikaları açtırmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 285-295).

1730 İsyanı

Nevşehirli İbrahim Paşa resmi ve siyasi hayatı itibari ile halk nazarında devletin kadrolarını akrabaları ile doldurmuş, esnaftan ağır ticaret vergileri almıştır. Nadir Şah'a karşı sefere çıkılacakken Tebriz'in Şah'a teslim edileceği haberlerinin yayılması sonrasında da Patrona Halil'in isyanı patlak vermiştir. İsyan ile III. Ahmet ve İbrahim Paşa makamlarından alınmış, I. Mahmut tahta çıkartılmıştır. Patrona Halil ise sözde kendisine verilen Rumeli valiliği nedeniyle hilat giydirilmek için saraya çağırılmış ve sonrasında sarayda idam edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 298-300).

1736 Seferi

Kırım'da yaşanan sorunları bahane eden Rusya, Osmanlı'ya savaş açmıştır. Kısa süre sonra Avusturya'da Rusya yanında savaşa katılmış fakat Osmanlı'nın Avusturya'ya karşı beklenmedik bir zafer alması ve Avusturyalıların mahir kumandanlarının ölmesi Avusturya'nın barış istemesine neden olmuş, Belgrad Muahedesi imzalanmıştır. İlerleyen zamanlarda Ruslarla da ikinci bir Belgrad Muahedesi yapılmış (1739) ve bir süreliğine barış ortamı oluşturulmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 304-312).

1768 seferi

Ruslardan kaçan bazı Lehler, Osmanlı hududuna geçmiş, Ruslarda onları takip ederek küçük bir kasabada Müslüman ahali ile Lehleri katletmiştir. Ruslar böylece iki devletle savaşmak zorunda kalmıştır. Ruslar, İsmail Kalesi civarında, Kartal sahrasında 100.000 kişilik Osmanlı ordusunu 30.000 kişi ile bozguna uğrattınca, Rumlar cesaretlenmiş ve kısa süre sonra Mora'da isyan çıkartmıştır. Ayrıca Ruslar bir taraftan İsmail kalesini zapt edip Tuna'yı geçmiş ve bir taraftan Dobriçe'yi diğer taraftan Kırım'ı da işgal ederek tatar hanını İstanbul'a firara zorlamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 314-316). Rusların Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi Avusturya'yı telaşa düşürdüğünden Rusya ile diplomasi yoluyla anlaşma şartları aramışlardır. Osmanlı'nın da bu yola başvurduğu bu sırada Sultan Abdülhamit tahta çıkmış ve Kaynarca Muahedesi imzalanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 316-320).

Kırım Mes'elesi ve Aynalıkavak Tenkihnamesi ve 1787 Seferi

Aynalıkavak Tenkihnamesi ile Kırım bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat Ruslar kısa süre sonra Kırım'ı topraklarına kattığını açıklayınca Osmanlı 1787'de Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Avusturya'da Rusya'nın ittifakı olarak savaşa dahil olmuştur. Osmanlılar Avusturya'ya karşı Belgrad önlerinde zafer kazansa da Ruslara kaybetmiştir. Alınan bu kötü yenilgiler sonrasında I. Abdülhamit kederinden vefat etmiştir. III. Selim'in tahta çıktığı sırada Avusturyalılar Belgrad'ı almış, Ruslar işgallerine devam ederek Kırım topraklarını ele geçirmiş hatta Osmanlı içlerine kadar hareketlerine devam etmiştir. İsveç Kralı III. Gustav, Türkiye ile olan eski ittifakı nedeniyle Finlandiya üzerinden Rusya'ya saldırmış, Lehler ve Prusya'nında harekete geçmesi üzerine Rusya ile Avusturya Osmanlı ile 1791'de Zıştovi anlaşmasını imzalamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 320-325).

Islahat Teşebbüsleri 1792-1839-III. Selim'in Islahatı

Bu dönemde kadıların, naiplerin, voyvodaların, ayanların ve cizyedarların halka etmedikleri zulüm kalmamıştır. III. Selim çözüm için bazı ricalden lahiyalar istemiş ve bunları bizzat tetkik etmiştir. Mali, askeri, adli ve mülki hususlarda ıslahat yapılması lazım geldiğini çok iyi anlamıştı. Onun döneminde Mühendishane-i Berri Hümayun ve Bahriye Mektebi kurulmuş, Fransa ve İsveç'ten muallim ve ustalar getirtilmiştir. Ayrıca Avrupa'ya elçiler yollanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 411-413).

1807 İsyanı Selimin Hal'i

Kabakçı Mustafa isyanı ile III. Selim tahttan indirilmiş ve yerine IV. Mustafa çıkartılmıştır. IV. Mustafa dönemi ile beraber irtica hareketleri başlamıştır. Fakat Alemdar Mustafa Paşa bu durum karşısında sessiz kalmayarak III. Selim'i tekrar tahta çıkartma niyetiyle yola çıkmıştır. Edirne'ye av bahanesi ile gelerek Kabakçı Mustafa'yı öldürtmüş, ardından IV. Mustafa'yı hal etmiştir. Fakat III. Selim şehit edildiği için II. Mahmut'u tahta çıkartmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 425-429).

Alemdarın Sadareti ve Islahatının Devamı

Alemdar Mustafa Paşa sadarete geldikten sonra "Senedi İttifak" adındaki senedi Padişah'a imzalatırmıştır. Alemdar, zamanla zevk ve sefaya düşmesi, ıslahat karşıtları yeniçeri ve softa takımının Alemdar ve takımını her fırsatta kötölemesi, sadaretinin beşinci ayı bile dolmadan kendisine karşı isyan çıkmasına neden olmuştur. Alemdar Paşa kahramanca isyancılarla mücadele edip sarayının mahzenini patlatması ile kendisi ve ailesi ile beraber 300 yeniçeriye telef etmiştir. İsyancıların IV. Mustafa'yı tekrar tahta çıkartmak istedikleri için II. Mahmut IV. Mustafa'yı idam ettirmiştir. İdam sonrası askerler Alemdar Paşa'nın adamlarından bazılarının idamını istemiş ve isyan sona ermiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 429-432).

Rus Harbinin Devamı

Yeni hükümet Rus harbine devam etmiştir. Bu suretle 3 sene süren Rus harbi, Rusların Besarabya'yı, Memleketeyni, Şimali Bulgarista'nın bir kısmını işgal etmesine hatta bir aralık Rusların Tuna'nın ötesine geçmesine neden olmuştur. Alınan mağlubiyetler sonrasında Bükreş Muahedesi imzalanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 432-434).

Yeniçeri Ocağının İlgası

15 Haziran 1826'da adeta İstanbul şehrinde çıkan bir savaş sonrasında yeniçeri ocağı ilga edildi. Bu olaya Vakayı Hayriye denmiştir. Yeniçerilerin yerine Asakiri Mansure-i Muhammediye adında ordu kurulmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 448-453).

Mora Meselesinin Devamı

Rusya, yeniçeri ocağının ilgası sonrasında Osmanlı ordusunun zayıflığından yararlanmak istemiş, ancak İngiltere ve Fransa ile ters düşmemeyi istedikleri için Londra Mukavelenamesi'ni imzalamıştı. Fakat Ruslar anlaşmaya rağmen Navarin'de Osmanlı donanmasını yakınca 1828 Rus Harbi patlak vermiştir. Ruslar, Balkanları geçerek Edirne'yi istila ederek Marmara'ya kadar gelmiş, diğer bir koldan Erzurum'a kadar ilerlemişlerdir. Yaşananlardan sonra Edirne Muahedesi imzalanmıştır. Bu anlaşmaya (1829) göre Eflak, Buğdan ve Sırbistan imtiyazatı tezyit kılınmış, Yunanistan'a tam bir istiklal verilmiş ve Rusya'ya 8.500.000 lira tazminat ödenmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 455-457).

Mısır ve Boğazlar Meselesi

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'ya bağlı olmasına rağmen askeri gücü padişahınkinden üstündü ve Osmanlı'nın bastıramadığı Mora isyanını kısa süre de bastırmıştı. Fakat karşılığında istediklerini sultandan alamayınca isyan etmiş, padişahın ordusuna karşı aldığı zaferlerle Kütahya'ya kadar gelmişti. Bunun üzerine II. Mahmut, Rusya'dan yardım isteyince II. Mahmut ile Kavalalı, Kütahya Anlaşması yapmıştır (1833) (Hamit & Muhsin, 1930, s. 459-463).

Hünkar  skelesi Muahedesi

Mehmet Ali Paşa meselesi sonrasında Osmanlı, Rusya ile dayanışma ve saldırmazlık anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşmaya göre Osmanlılar, boğazları yabancı devletlere karşı kapatıyordu. Bu yüzden Fransızlar ve İngilizler, Hünkar  skelesi Anlaşması'nı tanımadıklarını, Boğazlar meselesini kati surette halini münasip bir zamana talik etmeği daha muvafık buldukları belirtmişlerdir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 463-465).

Mısır ve Boğazlar Meselesinin İkinci Safhası ve Tanzimatı Hayriye

II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'nın en büyük düşmanlarından birisi olan Hüsrev Paşa'yı sadarete getirince, savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Nezip Muharebesi'nin başlayacağı sırada derya kaptanı Ahmet Paşa'nın Hüsrev Paşa ile arası açık olması nedeniyle donanmayı Mehmet Ali Paşa'ya  skenderiye'de teslim etmişti. Bu nedenle Osmanlı hükümeti ordusuz ve donanmasız kalmış, Osmanlı tekrar Rusya'nın yardımına mahcup hale gelmişti. Böylece Mısır meselesi Avrupa meselesine dönüşmüştü. Bu dönemlerde Londra'dan dönen Mustafa Reşit Paşa, devletin selamet ve bekası için Avrupa medeniyetine doğru bir adım atabilmek adına padişahı da ikna etmiş ve Tanzimat-ı Hayriye'yi ilan ettirmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 463-467).

Tanzimat Devri 1839-1908-Tanzimat Fermanı'na Sebep ve Neticeleri

M sveddesi bizzat Reşit Paşa kalemi ile hazırlanan ferman 1839'da Gülhane parkında ilan edilmiştir. Ferman ile garp hükümetlerinin usul ve kanunlarının kabul edileceğinin açıklanması tam olarak cesaret edilemediği için hükümetin yüz elli seneden beri düştüğü zaaf ve yoksulluğun şeri kanunlara riayetsizlik edilmesinden kaynaklandığı söylenmiştir. Fermanda emniyeti şahsiye, mahfuziyeti ırz ve namus ve mal, tayin, vergi ve askerlik gibi esaslardan söz edilmiştir. Tanzimat, garbe doğru atılan doğru bir adım olsa da tereddüt içerisinde hareket edilmesi, ecnebi nüfuz ve tesirlerin kuvvetlenmesi, memleket istismarının giderek artış göstermesi, gayrimüslim cemaatlerin siyasi emeller peşinde koşması gibi nedenlerle hedefine ulaşamamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 630-634).

Mısır Meselesinin Hali ve Boğazlar Muahedesi

Osmanlı Devleti, İngiltere, Avusturya, Rusya, Prusya ile Londra Mukavelenamesi'ni imzalamıştır (1840). Osmanlı, Mehmet Ali Paşa'ya Mısır vilayetinin de kaydıhayat şartıyla tevcih teklif etmiş ve on gün içinde kabul edilmediği takdirde Suriye'nin tevcihinden sarfinazar edilmekle beraber on gün kadar daha bekleneceği ve herhangi bir cevap alınmadığı takdirde kendisine bir şey temin edilmeyeceği açıklamıştır. Mehmet Ali Paşa, bu teklifi kabul etmeyince Osmanlı, İngiliz ve Avusturya gemilerinden mürekkep hafif bir donanmaya Berut ve Akka kalelerini bombardıman ile zapt etmiştir. Bu olay sonrasında Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'nın isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 634-637).

Tanzimatı Müteakıp Avrupa Devletleri ile Siyasi Münasebatımız, Kırım Muharebesi, Sebepleri ve Neticeleri

Fransa ile Rusya'nın Ortodokslar ve Rum patrikhanesi üzerinde söz sahibi olmak istemesi iki taraf arasında gerginliğin artmasına neden olmuştur. İngiltere'nin tarafsızlığında yapılan görüşmelerde Rusların istekleri kabul görmeyince Ruslar, Eflak ve Buğdan'ı işgal etmiştir. Osmanlı-Rus savaşı böylece başlamıştır. Ruslar, Silistire'yi kuşattılar. Sinop'ta Osmanlı donanmasını ani bir baskınla yakmış ve Sevastopol'u muhasara etmişti. Şark hudutlarındaki Şeyh Şamil meselesini de çözdükten sonra da Kars'ı almışlardır. 25 Şubat 1856'da Paris Kongresi yapılarak sulh sağlanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 637-654). Osmanlı Devleti, Paris Muahedesi sonrası mecburen Islahat Fermanı'nı ilan etti. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcı özelliklerine sahip olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 655).

Abdülaziz'in Hal'i

Sultan Abdülaziz 29'u 30 Mayıs'a bağlayan gece sarayının etrafı askerlerle sarılarak tahttan indirilmiştir. Yerine V. Murat tahtta çıkartılmış, Abdülaziz tahttan indirildikten birkaç gün sonra da intihar etmiştir. Bu olaydan kısa süre sonra Sırp askerleri Bosna'yı Karadağlılar ise Hersek'i işgal etmiştir. İşgallerden sonra yapılan görüşmeler neticeye bağlanamayınca Sırp prensi daha sonra da Karadağ prensi Osmanlı'ya savaş ilan etti ve Bosna-Hersek asileri de Sırbistan ve Karadağ'a iltihak eylediklerini açıkladılar (Hamit & Muhsin, 1930, s. 666-668).

Beşinci Muradın hal'i, İkinci Abdülhamidin Cülusu

II. Abdülhamit, Kanuni Esasi'yi temin ettiği daha vasi mikyasta hakimiyeti milliyeye taraftar olduğunu söyledi. Bütün şeraiti kabul etti ve bunun üzerine tahta çıkartıldı (Hamit & Muhsin, 1930, s. 668).

Harbin Devamı

Sırp larla sulh için başlayan görüşmeler bir neticeye varamayınca çatışmalar devam etmiştir. Türkler, Aleksinaç Kalesi'ni alınca Belgrat yolu müdafaasız kalmıştı. İğnatiyef hemen 48 saatlik bir ültimat om vererek müzakere yapılması istemiş, Rusların bir harp açacağından ürken heyeti vükela bu mütarekeyi kabul etmek zorunda kalmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 668-671).

1293 Harbi

93 Harbi'nde, Ruslar Edirne'ye kadar gelmişlerdir. Rusların yanı sıra Sırp lar, Niş ve Pirot'u zapt etmişler, Karadağlılar ise Bar ve Ülgün'ü alıp İşkodra'ya yaklaşmışlardır. Ruslar ayrıca yeniden Kars kalesini alıp Erzurum'u da kuşatmışlardır. Tüm bu olaylar yaşandığı sırada mecliste alınan yenilgilere karşı en ufak bir eleştiri dahi yapılmamaktaydı. Fakat birkaç mebus bazı eleştirilere başlayınca Abdülhamit meclisi bir daha açmamak üzere hemen kapatmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 672-674).

Ayastafanos ve Berlin Muahedeleri

Rusların ilerleyişinden çekinen Osmanlı sulh istemek zorunda kalmıştır. Nihayetinde Ayastafanos Anlaşması imzalanarak Karadağ, Sırbistan ve Romanya istiklallerini almış, Dobruca, Romanya'ya verilmiş, Rusyalar ise Tuna ağızlarını, Bessarabya'yı, Romanya'dan alırken, Niş ve Pirot'u Sırbistan'a vermiş, ayrıca Rusya'ya Ardahan, Kars ve Batum'un bırakılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 674-676).

Berlin Muahedesinden Sonra İmparatorluğun Siyasi, İdari, Mali ve Dahili Vaziyeti

II. Abdülhamit, harice karşı sulhperver bir siyaset izlemiştir. Berlin Muahedesi'nden sonra Tunus'un Fransızlar, Mısır'ında İngilizler tarafından işgalini soğukkanlılıkla telakki etmiştir. Rumeli Şarki vilayetinin Bulgaristan'a iltihakını ilan edildiği haberinde bile harbe girişmemiştir. Yalnızca Girit'te çıkan isyanda adaya asker göndermiş ve Rumlarla yapılan savaşlarda da başarı elde edilmiştir. Hükümetin mali durumu kötü olup borcun giderek artması Berlin Kongresi'nde Duyunu Umumiye İdaresi'nin kurulmasına neden olmuş, bu yüzden halktan yeni vergiler tahsil edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 677-680).

Meşrutiyetin İlanı ve Mutlakiyetin Sukutu-Abdülhamit'in İdaresi ve Siyaseti

Sultan II. Abdülhamit, bütün devri boyunca hilafet unvanına ve dini nüfuza büyük ehemmiyet vermişti. Halkın cahil ve mutaassıp kısmını o suretle kendisine raptettiğine kani olmuştur. Ordunun aksamı tamamen mühmel ve bakımsız kalmıştır. Zabitlerin İstanbul'dan mümkün mertebe uzaklaştırılmasını istemiştir. Fakat muhafaza alayları pek ziyade itinaya mazhardı ve bu muhafaza alayları sultana karşı sonsuz sadakat besliyorlardı. Yine onun döneminde hafiyeler pek mühim olmuştur. Kendisi harici siyasette sulh yanlısı bir tavır varken harici siyasette Panislamizm anlayışını benimsemiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 682-687).

İstibdata Karşı Mücadele

Abdülhamit'in fena idaresi nedeniyle hoşnutsuzluklar artmıştı. Bilhassa münevverler ve yüksek mektepler talebesi arasında memleketin kurtarılma isteği ortaya çıkmıştı ve yeni nesil nisbi hürriyetin mevcut olduğu zamanlarda intişar eden Namık Kemal'in eserleri gibi vatanperverane yazılarından etkilenmeye başlamıştı. Bu vatanperverler bazı gizli cemiyetler de kurmuştur. Bu cemiyetlere katılanlardan bazıları deşifre olunca Fizan, Trablus, Bağdat gibi uzak vilayetlere sürgün edilmiştir. Bazıları ise tevkif edilmeden önce Fransa, Mısır veya İsviçre'ye iltica edip icraatlarına orada devam etmişlerdir. Ders kitabında daha sonra kısaca Genç Osmanlılar, İttihat ve Terakki meselelerine de değinildikten sonra "Meşrutiyetin İadesi" konusuna geçilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 687-691).

Meşrutiyetin İadesi

Reval görüşmeleri sonrasında İngiltere ve Rusya'nın, Makedonya için anlaştığı öğrenilince vatanperverler harekete geçmiştir. İlk olarak hürriyet kahramanı olarak bilinen Resneli Niyazi Bey, dağa çıkıp bir beyanname yayınlamış, beyannamede II. Abdülhamit idaresi yerine müsavat ve umumun hukukuna riayet esaslarına müstenit bir hükümet tesisi için Müslüman ve Hristiyanları birleştirmeye davet ederek meşrutiyeti yeniden tesisini istemişti. Resneli Niyazi'nin başlattığı bu hareket İstanbul'u tehdit etmeye başlayınca Ferit Paşa, Meşrutiyeti iade etmekten başka çare olmadığını sultana bildirmiştir. Meşrutiyet böylece 24 Temmuz 1908'de resmi gazete de ilan edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 690-692).

Meclisin Açılması Siyasi Mücadelat

Abdülhamit büyük merasimle Ayasofya'daki Adliye Nezareti binasına gelerek meclisi açmış, halk sevinçten yaşasın hürriyet, yaşasın meşrutiyet diye bağırmıştır. İlk günden itibaren meclis iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan birisi İttihat ve Terakki diğerinin ise Muhalifler'dir. Muhaliflerin içinde ademi merkeziyeti savunanlarında yer almaktaydı (Hamit & Muhsin, 1930, s. 696-699). Ders kitabında 31 Mart Vak'ası ve Hareket Ordusu'na değinilerek neticesinde Sultan II. Abdülhamit'in hal edildiği yerine V. Mehmet'in tahta çıkartılıp Sultan Abdülhamit'in de 28 Nisan'da Selanik'e sürgün edildiği belirtilmiştir. Daha sonra İttihat ve Terakki'nin ülkeyi diktatörlük ile yönetmesi hakkında bilgiler verilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 701-707).

İtalyan ve Balkan Muharebeleri ile Neticeleri-İtalya Harbi

İtalyanlar gözünü Trablusgarp'a dikmişti. Bu yüzden çeşitli bahanelerle Osmanlı'ya ultimatoluk vererek başta Bingazi olmak üzere Trablusgarp'ın tahliye edilmesini istemiştir. İtalyanlar nihayetinde Babıali'den istediklerini alamayınca Osmanlı'ya savaş ilan ettiler. Zaten ultimatoluk göndermeden öncesinde Trablusgarp'a asker çıkartmışlardı. Osmanlı'nın Trablusgarp'a donanma göndermesi mümkün olmayınca da içlerinde Kol Ağası Mustafa Kemal Bey'inde olduğu birçok zabıt tebdili kıyafet ile Trablusgarp'a gidip oradaki küçük birliklerle birlikte Araplar ve Sünusi tarikatı teşkilatıyla birleşerek İtalyanlara büyük darbeler vurmuşlardır. Bunun üzerine İtalyanlar küçük bir filo ile Çanakkale'ye giderek sahilleri bombardımana tutmuş, Limni ve Rodos'a asker çıkartmıştır. Balkanlarda da

olayların ardı arkası kesilmeyince İtalya ile Uşi anlaşması yapılmak zorunda kalınmıştır. Bingazi ve Trablusgarp'ın tahliyesine mukabil Rodos ve küçük adalar iade alınmıştır. Fakat padişah, adaların iade edilir edilmez Rumlar tarafından işgal edeceğini bildiği için adalar İtalya'nın elinde emanet olarak bırakılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 707-710). Ders kitabında daha sonra Balkan harplerine yer verilmiş ve bu savaşta Osmanlı'nın ağır bir yara aldığı, düşman ordularının Çatalca hattına kadar geldiği fakat daha sonra Balkan devletlerinin kendi aralarında toprak paylaşamama nedeniyle birbirine düştüğü, Osmanlı hükümeti ise bu durumdan faydalanıp Edirne'yi geri aldığı öğrencilerle paylaşılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 710-714).

İstanbul ve Atina Muahedeleri

İstanbul Muahedesi ile Edirne, Kırkkilise ve Dimetoka bizde kalmak üzere Meriç nehrinin hudut kabul edilmiş, Atina muahedesi ile de Girit Adası Yunanlara terk edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 714-715).

Harbi Umumu ve Harbi Umumi de Türkiye 1914-1918

Bu kısımda önce I. Cihan Harbi hakkında kısaca bilgiler verilmiş akabinde Osmanlı'nın harbe girişi işlenmiştir. Bu bilgilere göre İttihat ve Terakki, Almanya ile ittifak eyledikten sonra Goben ve Breslav gemilerini satın almış ve Rusya'ya saldırmıştır. Harbiye Nazırı Enver Paşa ile arkadaşları devleti resmen harbe sürüklemiştir. Başlıkta daha sonra Sarıkamış ve Çanakkale savaşlarına da yer verilirken harbin sonuna kadar yaşanan bazı önemli olaylara da değinilmiştir. Nihayetinde harbin 4. senesinde İttifak devletlerinin yenildiği ve Almanya'nın Versay, Avusturya'nın Sen Jermen, Macaristan'ın Triyanon, Bulgaristan'ın Nöyyi muahedeleri kabul etmek zorunda kaldıkları açıklanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 716-727).

Mondros Mütarekesi

Türkiye, Cihan Harbi'ni kaybetmesinden sonra Mondros anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Ülke böylece işgale hazır hale getirilmiş, Talat, Enver, Cemal Paşalar gibi İttihat ve Terakki üyeleri kaçmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 727).

İmparatorluğun İnhilali

Osmanlı'nın toprak bütünlüğü artık Asya'da olması Türkiye'nin imparatorluk mahiyetine son vermişti. Artık milli ve mütecanis bir hükümet şekline girse de galiplerin, emperyalizm temayülleri sebebiyle Türkiye'yi bu halde ve hayati kabiliyeti haiz olarak bırakmak niyetinde değillerdi. İtilaf devletleri nihayetinde İzmir'i ve Anadolu'yu işgal etmişlerdir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 728-730).

Milli İntibah Devri-Müdafaa Hazırlıkları

Bu bölümde kısaca Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namıyla bir teşkilat vücuda getirdiği, bütün milleti ve orduyu aynı maksat ile etrafında toplaması gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir. Mustafa Kemal'in yaptıklarını öğrenen düşman devletler kendisini İstanbul'a geri çağırdı, fakat Mustafa Kemal'in gaflet göstermeyerek istifa ettiği ve arkadaşları ile el ele vererek Erzurum Kongresi'ni topladığı, verilen kararların daha sonra Sivas Kongresi'nde teyit ve tevsî edildiği, akabinde Ferit Paşa kabinesini istifa ettirildiği ve son olarak Misakı Milli'nin kabulü hakkında bilgiler verilerek bir sonraki konuya geçilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 731-733).

Türkiye Devleti'nin Kuruluşu-Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Teşekkülü

Tevkif edilmeyen mebuslar, birer birer Anadolu'ya geçti. Nihayetinde 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi namıyla Ankara'da meclis açılarak Yeni bir Türkiye Devleti kurulmuştu. Vahdettin ile Sadrazam, Anadolu'daki müdafa tertibatı alanların başında bulunanlar hakkında idam hükümleri çıkartmış, para ile veya ifal ederek topladıkları kuvvetleri kuvvayi inzibatiye namıyla Anadolu'ya sevk ederek milli kuvvetleri dağıtmaya çalışmışlardır. Bu kuvvetlere üye olanları katli caiz ve lazım olduğuna dair fetvalar dahi yayınlamışlardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 733-734).

Sevr Muahedesi

Bu bölümde Sevr'in hükümleri kısaca açıklanmış ve bu fahiş şeraitin kabulü Türkiye'nin inkırazını kabul demek olduğu, Damat Ferit Paşa'nın topladığı bir şurayı saltanatı bir kişi müstesna kimse itiraza cesaret göstermediği, anlaşmanın ise 10 Ağustos 1920'de imza edildiği yazılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 734-735).

İstiklal Harbi

Ders kitabında Yunanlarla yapılan İnönü savaşlarına, İnönü savaşlarında alınan zaferler sonrasında Büyük Millet Meclisi'nin Londra'ya konferansa çağırıldığına, diğer taraftan Ermenilerle savaşılıp Kars, Ardahan ve havalisini yeniden zapt edildiğine, doğudaki sınırların ise Moskova ve Kars Muahedesi ile kesinleştiğine, akabinde Yunanlılarla, Eskişehir-Kütahya-Afyon hattında bir savaş daha yapıldığı ve milli ordunun daha iyi şartlarda savaş yapmak için ricat ettiği açıklanmıştır. Ardından Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk tarihinin kaydettiği en muazzam müdafaalardan birisinin yapıldığına, zafer sonrasında Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesi ile Gazi unvanını tevcih ettiği belirtilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 734-739).

Bir sonraki konu da Ankara anlaşmasına kısaca yer verildikten sonra “Başkumandan Muharebesi, Büyük Zafer” başlığı atılmış ve burada 26 Ağustos 1922'de Gazi'nin idaresindeki Türk ordusunun taarruza başladığı, milli orduların 14 günde büyük bir düşman ordusunu imha ettiklerini, 400 kilometrelik fasılasız bir takip yaptıklarını ve bütün işgal altındaki Anadolu'yu istirdat eyledikleri belirtilmiştir. Savaş sonunda Mudanya Mütarekesi'nin yapıldığı ve böylece İstanbul'un tahliyesi kat'i sulhe talik olduğu, bunun üzerine mütareke ile Trakya'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti teessüs ettiği belirtilerek “Saltanatı Şahsiyenin İlga ve Osmanlı Hanedanının İnkırazı” başlığına geçilmiştir. Adı geçen başlıkta Büyük Millet Meclisi 1 Teşrinisani 1922'de Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu ilan ettiği, Vahdettin'in ise istifa edeceğine gizlice itilaf kuvvetleri başkumandanına müracaat ettiği ve bir İngiliz harp sefinesile İstanbul'dan kaçtığı, bu nedenle kanunen ve fiilen Osmanlı hanedanının saltanatının tarihe karıştığı belirtilmiştir. Bu olayın ardından Büyük Millet Meclisi Hükümeti namı altında bir nevi Cumhuriyet teessüs ettiği, Vahdettin'in mahlu addedildiği, yerine Abdülaziz'in oğlu Abdülmecit Efendi'nin halifelige getirildiği de açıklanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 739-741).

Lozan Muahedesi

İsmet Paşa, İsviçre'nin Lozan şehrinde İtilaf devletleri ile görüşmelerde bulunmuştur. Fakat kapitülasyonların ilgası, Musul'un iadesi gibi meselelerde anlaşma sağlanamadı. Büyük Millet Meclisi ile istişare eden heyet 24 Temmuz 1923'de tekrar Lozan'a avdet etmiştir. Nihayetinde bir neticeye vararak Sevr muahede projesi tamamen yırtılmış, Lozan Muahedesi imzalanmıştır. Ders kitabında Muahedenin ahkamı hakkında da bilgiler verildikten sonra "Yeni İntibah" başlığına geçilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 742-745).

Yeni İntibah

Milli Mücadele'de en korkunç günlerde başındaki büyük reis ile birlikte büyük bir azmi celadet gösteren meclis azası son zamanlarda iki gruba ayrılmıştı. İlk meclis bu nedenle feshedilmiş, ardından Halk Fırkası kurulmuştur. İkinci meclis kurulduktan sonra, 12 Ağustos 1923'de Lozan Muahedesi tasdik edilmiş ve son olarak Türk ordusu İstanbul'a ayak basmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 745-746).

Hilafetin İlgası

Halifelik makamı kaldıkça da Osmanlı hanedanı ülke sınırları içerisinde olacağı ve bu durumun her türlü tahrikata neden olabileceği nedenleriyle 3 Mart 1924'de hilafet ilga edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 748-749).

Gazi Mustafa Kemal

Türkiye'nin başardığı inkılap karşısında hayrete düşmemek mümkün değildir. Ülke artık laikleşmiştir. Bu muvaffakiyet, tarihin pek nadir yetiştirdiği dehalardan biri olan Gazi Mustafa Kemal'in azmi iradesinden fıskıran bir eserdir. Bu eser sadece Türk'ü ve Türkiye'yi değil bütün cihanı alakadar edecek vaziyettir. Zira bu eser sayesinde milletler için en ümitsiz vaziyetlerde bile şuura ve nefse itimada müstenit bir teşkilatla, takip fikrinden mülhem devamlı bir gayretle yaşamak ve yükselmek imkansız olmadığı gösterilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 749-750).

7. Tarih IV-1931

1931 yılında hazırlanıp basılan ve ortaöğretim 4. sınıf öğrencilerine okutulan Tarih IV ders kitabı “Türkiye Cumhuriyeti tarihini” kapsamaktadır. Tarih IV’de diğer 1931 tarihli ders kitaplarından farklı olarak yazarları hakkında bilgi paylaşılmamış, sadece “Bu kitap Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tarafından Yazılmıştır” ibaresine yer verilmiştir. Kitap İstanbul Devlet Matbaası tarafından basılmıştır.

Tarih IV toplam da 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım “Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması”, “İstiklal Harbi” bölümlerinden meydana gelmiştir. İkinci kısım “İstiklal Harbinden Sonra İnkılap ve Islahat Safhaları–Lozan’dan Cumhuriyet’in Resmen İlanına Kadar”, “Cumhuriyetin İlanı”, “Hilafet İlgası”, “Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar”, “Dini, Hukuki, İnkılap ve Islahat”, “Maarif ve Terbiyede İnkılap ve Islahat Cereyanları”, “İktisadi, Mali İnkılap ve Islahat Cereyanları”, “Sıhhat, İçtimai, Muayenet İşlerinde Yeni Çığırılar ve İcraat”, “Türk Ordusu ve Milli Müdafaa” başlıklarından oluşurken ders kitabı haritalar ve resimlerle birlikte toplamda 564 sayfadır.

Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması-Yeni Bir Türk Devleti

Beşer tarihte, Türkler kadar çok ve büyük devlet kuran başka bir ırk olmamıştır. Tarih de ilk medeni devletten yani Sümerlerden beridir Asya’da ve Avrupa’da tahsil edilen devletlerin çoğunu Türklerin kurmuştur. Bir Türk devleti tarihe karıştığında hemen başka veya birkaç Türk devleti hayat sahnesine çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyet’i de I. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan Osmanlı Devleti’nin arkasından kurulmuştur (Tarih IV, 1931, s. 1).

Sevr Muahedesi

Sevr, güya milliyet prensibine göre tanzim olunmuştu. Fakat Türklerin ekseriyet teşkil ettikleri yerlerde İtilaf devletleri Türk unsurunu pek göz önünde bulundurmamış, Kilikya, Musul gibi yerlerde Türk nüfuzunu görmezden gelmiştir. Hatta İstanbul dahi galip devletler tarafından tayin olunmak istenmiştir (Tarih IV, 1931, s. 4-5).

Cihan Harbinin Sonunda Osmanlı İmparatorluğu

Ders kitabında “Umumi Levha” yan başlığı altında Gazi Mustafa Kemal’in yazmış olduğu Nutuk kitabından alıntı yapılarak, I. Dünya Savaşı’ndan 19 Mayıs 1919 tarihine kadarki zamana kadar ülkenin genel durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından “Hristiyan Unsurlarının Faaliyetleri” yan başlığına geçilmiş ve burada da yine Nutuk kitabından alıntı yapılmış, Rum ve Ermeni meselelerine değinilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 8-9).

Türklerin Müdafaa Teşekkülleri

Bu bölümde Nutuk’tan alıntılar yapılarak Türk yurdu işgal altında olduğu sırada Anadolu’nun her köşesinden istiklal çarelerinin düşünölmeye başlandığı, müdafai hukuk cemiyetlerinin kurulduğu, bunların yanında birliğe ve müdafaaya zararlı cemiyetlerinde ortaya çıktığından bahsedilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 9-13).

Padişah ve Hükümetin Osmanlı Devleti’nin Vaziyetine Bakışı

Osmanlı padişahı Mondros Mütarekesi ile düşmana boyun eğmiş, nefsi ve hanedanın hususi menfaatlerini düşünmekten başka bir şey de yapmamıştı. Devlet içinde namuslu ve hamiyet sahibi insanlar olsa da bu kişiler elemli vaziyette tadile çalışacak ihata ve azim, şecaat ve kudret sahipleri kişiler değillerdi. Türk milletine itimat etmeyen ve millete nispetleri şüpheli bazı kimseler ise idealini taşımadığı halde yine vatan ve milletin mukadderatına hakim yüksek mevkilerde kalarak şerefsiz hayatlarını biraz daha sürükleyebilmeyi, memleket düşmanlarının lütuf ve merhametini dilenmiştir (Tarih IV, 1931, s. 13-14).

Türk Milletinin Vaziyete Bakışı

Osmanlı hükümetinin ve padişahının işgale karşı bir şey yapmadığı, sırf nefislerini düşündükleri, düşmanın ise “Türk’ü öldürdük” dedikleri bir dönemde “Çok kudretli ve yaratıcı Türk milleti, yaralı yorgun, fakat canlı ve ümitli bir şekilde ayakta duruyordu. Zorluklar arttıkça onları istihkar ile başını yükselten bu mağrur ve fedakar millet, düşmanlarının önüne çıkıp dikildi ve onları Anayurdundan atıncaya kadar oturmadı” (Tarih IV, 1931, s. 14).

Mustafa Kemal'in Vaziyete Bakışı

Nutuk'un 8 ve 9. sayfalarından alınan bilgilerde, Türk milletinin içine düştüğü durum detaylıca anlatıldıktan sonra Atatürk'ün "Bu vaziyet karşısında, bir tek karar vardı; o da milli hakimiyete müstenit, hilakaydü şart müstakil yeni bir Türk Devleti kurmak!" sözlerine yer verilmiştir. Ardından Türk milletini temsil eden Mustafa Kemal'in bu kararını aşağıdaki sebeplerden dolayı aldığını belirtmiştir.

"Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas, tam istiklale malikiyetle ancak temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklalden mahrum bir millet, mütemeddin beşeriyet muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye liyakat kazanamaz. Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek, insanlık evsafmuan mahrumiyeti, aciz ve meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. Filhakika hu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir ecnebi efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Halbuki Türk'ün haysiyet ve izzetinefsi ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet, esir yaşamaktansa mahvolsun, evladır! Binaenaleyh ya istiklal ya ölüm" (Tarih IV, 1931, s. 14-16).

Milli Müdafaa

12 Eylül 1919'da da Osmanlı Saltanatı, Büyük Britanya'nın mandasını kabul ederek, hilafetin ruhani ve manevi kudretini İngiliz menfaatlerine hadim kılacağını taahhüt etmişti. Akabinde Yunanlılar İzmir'i, evvel Fransızlar Kilikya'yı, İngilizler, İstanbul ve Çanakkale havalisini, Musul mıntıkası ile Anadolu hattı güzergahını, İtalya ise Antalya havalisini işgal etmiştir. İtilaf devletleri, Anadolu'nun asıl sahibi Türklerin kuvvetini hesaba katmamış ve bu kuvvet zamanla gün yüzüne çıkmıştı. Milli Mücadele'de Batı'da Yunan işgaline karşı, Cenup'ta Urfa, Ayıntap, Maraş, Adana ve havalisi işgal ettikleri için Fransızlara karşı, Doğu'da ise Ermeniler ile kurtuluş mücadelesinin verilmesi hakkında bilgiler verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 27-33). Ders kitabında daha sonra Mustafa Kemal'in doğumundan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışına kadar geçen süredeki hayat serüvenine yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 16-27).

Mustafa Kemal'in Türk Milletini ve Ordusunu Toplamaya Başlaması

Mustafa Kemal, Samsun'a gelir gelmez yalnız kendi müfettişliğine bağlı kolorduları değil başka ordular dâhilindeki kolordu kumandanları ve vilayet valileriyle de görüşmeye başladı. Hepsini milli hakların müdafaası, milli istiklalin elde edilmesi için mücadeleye davet etti. Böylece Türk milletinin ruhunda doğan milli müdafaa emeli, Mustafa Kemal gibi bir dehanın sevk ve idaresi altında vahdet ve intizam ile tahakkuka başlamıştır. Kendisi Amasya Tamimi'ni yayınlarak milleti bu davete icap eylemiştir. (Tarih IV, 1931, s. 33-35).

Erzurum ve Sivas Kongreleri

Bu bölümde kongrelerin toplandığı tarihlere, katılan kişilere ve alınan kararlara maddeler halinde yer verilmiş akabinde “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” başlığına geçilerek burada Sivas kongresinin münakit olduğu hafta kongre vasıtasıyla bütün memleketlerin kuvvetleri bir merkezde toplandığı, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurulduğu ve kongreye katılanlar Heyeti Temsiliye olarak anılmaya başlandığı gibi bu heyetin idaresine de Mustafa Kemal’in seçildiğine hakkında bilgiler verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 35-39).

Milli Harekete Karşı İstanbul Hükümetinin Aldığı Vaziyet ve Bunun Neticeleri

Ferit Paşa, Sultan Vahdettin ile beraber milli hareket aleyhinde teşebbüslerde bulunsa da Türk milleti ve onun öz evladı olan askeri ve mülki amir ve memurları kimin milli menfaatlara hizmet edip etmediğini çok iyi bildiğinden aralarından İstanbul’un menfaatlerini düşünen kimse çıkmamıştır. Mustafa Kemal ile Türk milleti, Milli Mücadele’ye karşı gelenlerle mücadele edip zaferle ayrılması Ferit Paşa hükümetini düşürmüştü ve Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulmasına vesile olmuştur (Tarih IV, 1931, s. 39-41).

Ali Rıza Paşa Kabinesi

Bu bölümde Amasya görüşmelerine genişçe yer verilmiş ve arkasından Ankara’da bir meclis açılması için Mustafa Kemal ve arkadaşlarının büyük uğraşlar verdiğine, daha sonra Misak-ı Milli kararlarına, İstanbul’da açılan son Meclisi Mebusan’a, İstanbul’un Müttefikler tarafından işgaline ve son olarak Meclisi Mebusan’ın dağıtılmasına yer verilerek bu meclisten kaçanların Ankara’ya geldiğinden bahsedilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 41-49).

Yeni Türk Devletinin Ankara’da Temelleşmesi

Adı geçen başlıkta önce Büyük Millet Meclisi’nin açılış sebeplerine ve açılması için uğraş verilirken çekilen zorluklar dile getirilerek Büyük Millet Meclisi’nin 23 Nisan 1920’de Ankara’da açıldığına yer verilmiştir. Akabinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” başlığı ile Mustafa Kemal’in bir takriri üzerine kısa bir münakaşadan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin şu esasları kabul ettiğinden söz edilmiştir.

- 1) Hükümet teşkili zaruridir.
- 2) Muvaffak kaydı ile bir hükümet reisi tanımak veya padişah kaymakamı ihdas etmek caiz değildir,
- 3) Mecliste mütekasif milli iradeyi bilfiil vatan mukadderatına hakim tanımak esas umdedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.
- 4) Türkiye Büyük Millet Meclisi teşri ve icrai salahiyetleri kendinde toplamıştır. Meclisten ayrılacak bir heyet meclise vekil olarak hükümet işlerini görür. Meclis reisi bu hükümetinde reisidir.

Bu maddelerin kabulü ile artık yeni Türk devleti kurulmuş, devletin yönetim şekli Cumhuriyet olmuştur (Tarih IV, 1931, s. 49-55).

I. kısmın ikinci bölümü “İstiklal Harbi” konusu ile başlamaktadır. Bu bölümün ilk yan başlığı “İstiklal Harbinin Mahiyeti” ile İstiklal Harbi’nin gayeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre bilgiler şunlardır.

- Osmanlı yıkılıp, yeni Türk Devleti kurulurken Türk vatanını düşmandan kurtarmak,
- Osmanlı döneminde bozulan, büsbütün tebarüz etmiş olan idari ve adli istiklalsizliği, yeni Türk Devleti’ne sirayet ettirmemek,
- Meşrutî hükümdarlık sistemini ilga etmek,
- Türk milletinin ihtiyaçlarına ve zamanımızın hukuk ve siyaset nazariyelerine göre yenilemek ve laik bir sistem kurmak, faydadan çok zararı olan hilafet müessesini kaldırmak,
- Geride kalmış şark medeniyetinden garp medeniyetine geçmek,
- Hurafî, anane ve müesseseleri yıkmak (Tarih IV, 1931, s. 56-57).

Yeni Türk Devletinin Beyneddüvel İlk Münasebetleri- Fransa Cumhuriyeti İle Olan Münasebetler

Fransızlar Bozantı, Maraş ve Urfa'daki vaki olan çarpışmalar sonrasında Fransızlar buralardan çekilmek zorunda kalmışlardı. 1920'nin Mayıs ayında Fransızlar Ankara'ya gelip 20 gün süren bir mütarekeye oturmuş, böylece Büyük Millet Meclisi, İtilaf devletleri tarafından tanınmış hale gelmişti. Fakat Fransızlarla tam manasıyla anlaşma İnönü ve Sakarya zaferleri sonrasında sağlanmıştır. Ders kitabında ayrıca “Rus Sovyetli Federatif Sosyalist Cumhuriyetile Münasebet” başlığı ile Sovyet Rusya'nın kendisine yarar sağladığı için Milli Mücadele'yi desteklediğine yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 60-61).

Sevr Muahedesi-Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri Arasında Sulh Müzakeresi

Bu bölümde Sevr anlaşmasının aşamaları hakkında genişçe bilgiler verildikten sonra “Sevr Muahedesi” başlığına geçilmiş ve Sevr anlaşmasının 10 maddesi öğrencilerle paylaşılarak bu anlaşmanın Türklerin idam kararnamesi olduğu ve Sultan Vahdettin ile sadrazam Ferit Paşa'nın anlaşmayı kabul ettiğinden söz edilmiştir. Ders kitabında İstanbul hükümeti için şu sözler sarf edilmiştir.

“Mahvolmamak isteyen, Anavatanını her türlü fedakarlığa katlanıp müdafaaya karar veren Türk milletine de bu esaret ve hacalet zincirini takmak için, yeni Türk Devletine karşı, büyük devletler ve Yunanlılarla birlikte silah kullandılar, tezvirat yaptılar, fetvalar yazdılar, isyanlar çıkarttılar. Bütün bu hareketleriyle Padişah ve Padişah Hükümeti, Türk Milletine düşman ve hain olduklarını pek açık gösterdiler. Bütün bu haince teşebbüslerinin en şeni, Anavatana saldıran, Anadolu'yu tahrip ve Türk Milletini bunca zayıata duçar eden Yunanlıların hareketlerine iştirak etmeleridir” (Tarih IV, 1931, s. 65).

Yunanlıların İleri Hareketleri; Türk Devletinin Milli Ordu Teşkiline Başlaması

22 Haziran 1920'de taarruza geçen Yunanlılar, Dumlupınar'a kadar gelmişlerdi. Bu durum karşısında milli kuvvetler geri çekilmek zorunda kaldı ve Büyük Millet Meclisi'de pek şiddetli ve heyecanlı tartışmaların yaşanmıştı. Fakat Mustafa Kemal'in verdiği çok mantıki, inandırıcı ve susturucu izahat Millet Meclisi'ne sükûnet vermiştir (Tarih IV, 1931, s. 65-66).

Padişah ve Mensuplarının Tezviratı

Ferit Paşa ve hükümeti düşmanla sulh yapmaya çalışırken Anadolu’da da Türk ve Türklük aleyhdarlığı yapmaktaydı. Milli hareketin müttehit cephesini bozmak için Türkler arasında çeşitli tezviratlar çıkartırken fetvalar yayınlamış, isyanlar tertip etmişlerdir (Tarih IV, 1931, s. 66-67).

Ders kitabında yukarıdaki başlıktan sonra Yeşilordu’nun ortaya çıkışı, Çerkez Ethem’in bu orduya katılışı, onun Milli Mücadele’ye olan faydalarına ve zararlarına genişçe yer verilmiş akabinde “Şarkışimalı Cephesinde Ermeniler Üzerine Kazanılan Galebe ve Neticeleri” başlığına geçilmiştir. Adı geçen başlıkta Ermenilerin 1920 İlkbaharında Türklere yaptıkları zulümlerin tahammül olunmayacak seviyeye geldiği, 9 Haziran 1920’de Mustafa Kemal Paşa’nın XV. Kolordu kumandanı Kazım Karabekir Paşa’yı Şark Cephesi kumandanlığına tayin ettiği, 24 Eylül’de ordumuzun taarruza geçtiği ve nihayetinde zaferle ayrılıp Gümrü Anlaşması’nın yapıldığı, bu anlaşmanın Türk Devleti’nin ilk anlaşması olduğu belirtilmiştir. Anlaşma hakkında bilgiler verildikten sonra Moskova Anlaşması’na da kısaca değinilmiştir. Ardından I. İnönü Savaşı’nın kazanılmasından ve Çerkez Ethem’in isyanının bastırılmasına, bu olaylar sonrasında İtilaf devletlerinin Ankara hükümeti ile İstanbul hükümetini itilaf ettirmeye ve müşterek bir muahede imzalatmaya teşebbüs ettirdiklerinden söz edilmiş fakat Londra Konferansı’nda Osmanlı baş murahhası Tevfik Paşa’nın “Ben sözü Türk Milletinin hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi mümessiline bırakıyorum.” demesiyle oyunlarının bozulduğuna, İtilaf devletlerinin her şeye rağmen Sevr’i Büyük Millet Meclisi’ne imzalatmayı başaramadığına ve Yunanlıların tekrar taarruza başladığına, yapılan II. İnönü Savaşı’nı da yeni Türk devletinin kazandığına detaylıca (İsmet Paşa ile Mustafa Kemal’in mektuplaşmalarına kadar) yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 67-83).

Yeni Türk Devletinin İlk Teşkilatı Esasiyesi

Büyük Millet Meclisi’nin bir kısmı, Osmanlı Devleti’ni ve İslam hilafetini savunurken bir kısmı ise saltanat ve hilafetin ilgası ile hakimiyetin kayıtsız, şartsız millete geçmesini ve milletin emellerine ve iradesine göre şekillenmesini istemekteydi. Ders kitabında, bu olay anlatılırken Nutuk eserinden alıntı yapılmıştır. Bu alıntı da Mustafa Kemal’in; İstiklal söz konusu iken şu anda Hilafet ve Saltanat ile ilgili tartışmanın gereksizdir. Eğer maksadınız bugünkü halife ve sultanın muhafazai merbutiyet ve sadakati ise bu yanlıştır. Zira bu zatın haindir. Eğer bu değil onu hal edip diğerini başa geçirmek istiyorsanız da konunun şu

zamanda konuşulup tartışılmaması gerekiyor. Meselenin zamanı elbette gelecektir. Bugün vazedeceğimiz kanuni esaslar mevcudiyet ve istiklalimizi kurtaracak olan Millet Meclisi'ni ve Milli Hükümeti takviyeye matuf, mana ve salahiyeti zemin ve natık olmalıdır, sözlerine yer verilmiştir. Bu mesele hallolduktan sonra 20 Kanunisani 1921'de Kanuni Esasi'nin kabul edildiği belirtilirken Kanuni Esasi'nin 10 maddesi de öğrencilerle paylaşılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 83-88).

İki Zihniyet İki Seciye

Milli Mücadele döneminde bir tarafta Osmanlı saltanatı ve İslam hilafeti gibi heyulalara kıymet veren, Osmanlı Devleti'ni savunanlar diğer tarafta da Milli Mücadele yanlısı insanlar mevcuttu. Ama eski zihniyet yeni hükümete ısınmadı. Halbuki İstanbul'un genç ruhlu zabitleri, düşmanlarla fiilen çarpışmak için yoldaki tehlikelere aldırış etmeden anavatanın göbeğine doğru gelmekteydi. Hatta İstanbul'un küçük memurları, esnafı, işçisi, hamalı gibi öz Türkler asılıp kesilmeyi göze alarak Milli Türk Ordusu'nun teçhizatın noksanını ikmale çalışıyor, teşkilatlanarak propagandalar düzenliyorlardı (Tarih IV, 1931, s. 90-91).

Sakarya Zaferi ve Semereleri

Adı geçen bölümde Kütahya ve Eskişehir savaşlarının mağlubiyetle sonuçlanmasına, akabinde çıkan sorunlara yer verilerek Sakarya Meydan Muharebesi'ne geçilmiştir. Bu muharebe hakkında da Kütahya ve Eskişehir savaşlarında olduğu gibi uzunca bilgiler verilmiş ve "Milletin, Kendini Kurtarana Gazi ve Müşür Unvan ve Rütbelerini Tevcihi" konusuna geçilmiştir. Adı geçen başlıkta Sakarya Zaferi sonrasında Türk milleti kendinin bütün büyük hasletlerini nefsinde tecelli ettiren büyük evladına layık olduğu mükâfatı vermekle asla gecikmediği, Büyük Millet Meclisi'nin Mustafa Kemal'e Gazi unvanı ile yeni Türk Devleti'nin Müşür rütbesini tevcih ettiğinden (19 Eylül 1921) söz edilmiş, akabinde önce Sovyetlerle yapılan Moskova, ardından Fransızlarla yapılan Ankara anlaşmasına genişçe yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 91-106).

Nihayi Zafer

26 Ağustos sabahı, başlayan hareket 30 Ağustos'a kadar devam etmişti. Savaşın sonunda Yunanlılar tamamıyla mağlup edilmiş, Türk ordusu etrafa dağılan Yunan askerlerini de temizledikten sonra 9 Eylül'de düşmanla muharebe ederek İzmir'e girmiştir. 18 Eylül'de Garbi Anadolu, Yunan ordusundan tamamıyla temizlenmiştir. Türk ordusunun, Türk zabıtlarının ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığı tarihte bir daha tespit eden muazzam zafer sonrasında İtilaf devletleri ile uzun süren görüşmeler yapılmıştır. Mudanya Mütarekesi'nden ve saltanatın ilgasından sonra Büyük Millet Meclisi, İstanbul'un mülki iradesini de eline almıştır (Tarih IV, 1931, s. 110-123).

Yeni Türk Devletinin Kuruluşunun Tamamlanması

Gazi'nin 1 Teşrinievvel 1922'de Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu Osmanlı saltanatının lağvı zarureti teklifi ile Osmanlı saltanatı resmen ilga edilmiştir. Vahdettin ise İngiliz himayesine sığınmış, geceleyin bir İngiliz gemisi ile kaçmıştır. Olayın ertesi günü Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi halife seçilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 123-125).

Lozan Konferansı

Lozan Konferansı sadece yeni Türk devleti ile Yunanistan arasındaki mevzuların çözümünden ibaret olmamış, Umumi Harp'ta, Lozan'da bir sulh muahedesine rapt olmuştur. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Yugoslavya devletleri bir taraf, Türk Cumhuriyeti ayrı bir taraf olmuştur. Boğazlar meselesi nedeniyle sonradan Sovyet Rusya ve Bulgaristan'ın da bu konferansa dahil olmuştur. İlk konferansta anlaşma sağlanamamıştır. İkinci konferansta Yunanistan'ın ödeyemeyeceği tamirata karşılık Karaağaç Türkiye'ye teslim edilmiştir. Kapitülasyonlar meselesi çözüme kavuşmuş, Lozan Sulh Muahedenamesi, yeni Türk devletinin tam istiklal ve hakimiyetini bütün cihana tasdik ettiren beynelmilel bir vesika ve senet olmuştur (Tarih IV, 1931, s. 125-131).

Türk Mucizesi

Bazı Avrupa muharrirleri, Milli Mücadele'ye "Türk Mucizesi" namını verdiler. Zaten yaşanan bu zafere mucizeden başka bir şey denilemezdi. Zira Osmanlı'nın 20. asrın başlarından itibaren içine düştüğü savaşlar sonrasında ekonomik, askeri hiçbir imkanı kalmamıştı. Bütün bu yokluklara rağmen "Mustafa Kemal, parasız pulsuz, tek başına, yalnız kendisinin dehasına, irade ve kudretine ve Umumi Harpte'ki zaferleriyle Türk milleti içinde kazandığı muhabbet, hürmet ve nüfuza güvenerek, bir yeni devlet kurmaya, yeni bir ordu teşkil etmeye kalkışmıştır." Bu zaferin iki en mühim amili olmuştur. Bunlar Türk milleti ile Mustafa Kemal'dir (Tarih IV, 1931, s. 131-133).

İstiklal Harbinden Sonra İnkılap ve Islahat Safhaları-Lozan'dan Cümhuriyetin Resmen İlanına Kadar

I. Büyük Millet Meclisi'sin son döneminde meclisteki muhalifler, Lozan'a siyasi hırslarla bakmışlardır. Ayrıca Gazi'nin doğum yerini öne sürerek kendisini meclisten uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Yaşanan bu olay sonrasında millette haklı olarak nefret duygusu uyanmış, halk gerek Gazi'ye gerek meclis reisliğine sayısız telgraf ve yazılar yollayarak yaşananları ayıplamıştır. Kısa sürede mecliste adeta harp ortamı olduğu için müspet ve salim kararların alınmasının imkansızlaşması nedeniyle meclisin yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Tarih IV, 1931, s. 137-140).

Ders kitabının daha sonraki alt başlıklarında sırasıyla Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüştürüldüğüne, Dokuz Umde'ye, II. Büyük Millet Meclisi'nin 23 Ağustos 1922'de Lozan'ı tasdik etmesine ve yeni Türk devletinin başkentinin İstanbul mu, Ankara mı olacağı konusunda kararsızlıkta kalındığına uzunca yer verilmiş, nihayetinde 13 Teşrinievvel 1923'de Ankara'nın yeni Türk devletinin merkezi olduğuna değinilirken Ankara'dan şu şekilde bahsedilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 141-144).

Deniz veya göl kıyılarından, ırmak yalılarından uzak, yalçın ve çıplak bir kaya parçasının eteğinde kurulmuş olmakla beraber, gökyüzüne atılırken taş ve toprak kesilmiş dalgaları andıran heybetli dağları, bin renkte muhteşem doğu ve batı levhaları çok yıldızlı ve ışıklı gökleri ile Ankara eşsiz bir yayla güzeldir. İklimi sağlam, havası temiz ve kuvvet vericidir. Ovaryı sıra setler tabyeler halinde çeviren demir, tunç ve bakır renkli dağlar, Ankara'yı Türk Vatanının zapt olunmaz hakim kalesi haline getirmiştir (Tarih IV, 1931, s. 144).

Cumhuriyetin İlanı (29-30 Teşrinievel 1923)

Bu bölümde ilk olarak Milli Mücadele sonrası yeni Türk devletinde inkılapların yapılmasının nedenlerine, cumhuriyetin ilan edileceğine dair ilan edilmeden önceki açıklamalara yer verilmiştir. Örneğin ders kitabında Atatürk'ün İzmir'de İstanbullu gazetecilere verdiği hitabe şu şekilde yer almıştır (Tarih IV, 1931, s. 145-147).

“Milletin teyakkuzuna, milletin terakki ve tekamül istidadına güvenerek, milletin azminden asla şüphe etmiyerek cümhuriyetin bütün icabatını yapacağız. Bunların kaffesini tetkik ile, azim ve iman ile ve millet aşkının sarsılmaz. kuvvetile birer, birer hal ve intaç edeceğiz. O millet aşkı ki, her şeye rağmen sinemizde sönmez bir kuvvet, metanet ve ateş membaidir” (Tarih IV, 1931, s. 147).

İkinci Büyük Millet Meclisinde İlk Muhalefet Kaynaşmaları: Hükümetin İstifası

İkinci meclisin ilk aylarında gizlice faaliyetlerde bulunan muhalif bir hizip ortaya çıkmıştı. Bu grup ıslahat projelerine karşı çıkıyordu. Tehlike büyümek üzereyken Teşkilatı Esasiye'de değişiklikler yapılmıştır. Nutuk'tan yapılan alıntıya göre Atatürk, değişiklikler hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur (Tarih IV, 1931, s. 148-150).

“Türkiye Devletinin hükümet şekli cumhuriyettir” cümlesini ilave ettim. Üçüncü maddeyi şu yolda tadil ettim: “Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Hükümetin inkısam ettiği idare şubelerini, İcra Vekilleri vasıtasile idare eder” (Tarih IV, 1931, s. 150).

Kanuni Esasi'nin değişen maddelerinin kabulü sonrasında “Yaşasın Cumhuriyet!” sesleri yükseldi. Gazi Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhur reisi seçilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 155).

Hilafet İlgası (3 Mart 1924)-Halife ve Hilafet Kelimelerinin Mana ve Delaleti Ne İdi?

Adı geçen bölümde halifelik hakkında geçmişten günümüze değin bilgiler verilmiş, ardından Osmanlıların son zamanlarda halifeliği siyasi çıkarları uğruna kullandığına, fakat bu istekte de başarılı olunamadığına değinilmiştir. Akabinde saltanatın kaldırılmasından sonra halifelik makamının da kaldırılması gerektiğinin düşünölmeye başlandığı, bunun için fırsat kollandığı, halife Abdölmecit Efendi'nin de “Akılsızlığı ve ahmak hırsı ile tahmin edildiğinden daha az zamanda birbiri ardınca neden verdiği” belirtilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 156-162).

Cumhuriyet Halk Fırkası ve Programı

Burada uzun uzun Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulmasına, kurulduktan sonra yayınladığı ilk nizamnamesinin içeriğine, yaptıkları 1, 2 ve 3. kongrelere, ikinci kongre de Mustafa Kemal'in Umumi Reis seçildiğine, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Fırkası ile olan ilişkilerine, Mustafa Kemal'in 2. büyük kongrede söylediği Büyük Nutuk'a ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına genişçe yer verilmiştir. Programın I. kısmı olarak "Vatan", "Millet", "Devletin Esas Teşkilatı", "Amme Hukuku" II. kısmı olarak "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Devletçilik, Halkçılık, Laiklik, İnkılapçılık" konularına değinilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 166-187).

İkinci Büyük Millet Meclisinde Muhalefet Cereyanları–Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası

Hilafetin ilgasından sonra yeni bir muhalefet cereyanının toparlanmaya başlamıştı. Bunlar inkılap hareketlerinin vakitsiz olduğundan, Türk milletinin bu inkılapları hazmedecek kabiliyet ve liyakate sahip olmadığından söz etmişlerdi. Hatta "İstanbul'da bazı gazeteler, daha dün başlarını ortaya atarak millete baş olan ve Türk tarihini en ağır bir şerefsizlik batağından çıkaran büyüklerimize pek çirkin taarruzlarda bulunacak kadar nankörlüğü, vicdansızlığı ileri götürdüler," daha sonra irtica hareketleri nedeniyle Şeyh Said İsyanı çıkmıştı. Fakat "Cumhuriyet evlatlarının sert ve keskin silahları karşısında her gün bir derece daha eriyerek mütemadiyen hüsrana uğradılar" (Tarih IV, 1931, s. 187-192).

Büyük Soysuzluk: Gaziye Kıymak Niyet ve Teşebbüsü

Türklük cevherinden eser bulunmayan bir kundakçı çete, Osmanlı saltanatını yeniden diriltmek istediler. Gazi'ye önce Ankara Çankaya'da daha sonra İzmir'de suikast girişiminde bulundularsa da başarısız oldular. Bu kişiler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandılar. Bu olay sonrasında Gazi "Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır!" demiştir (Tarih IV, 1931, s. 192-194).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dahili Siyaseti

Ders kitabının bu başlığı altında önce dahili siyasetteki dört madde verilmiştir. Maddeler;

- Bütün inkılap neticelerini korumak
- Vatandaşların tam emniyetini ve milli nizam ve inzıbatı korumak
- Milli vahdeti kuvvetlendirmek
- Bu esasların temini için hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayacak bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek,

olarak verilmiştir. Son olarak “Harici Siyaset” konusuna geçilmiştir. Harici siyaset konusunda öğrencilere “Yurtta sulh cihanda sulh” fikri anlatılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 194-202).

1.2. İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?

Bu başlık altında İsmet İnönü döneminde okutulan aşağıdaki ders kitapları incelenecektir;

- Şemsettin Günaltay, Tarih I, Maarif Matbaası, Ankara, 1941
- Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 1918-1944, 1944
- Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü, 1946
- Özlü Tarih (Ortaokul ve Lise Son Sınıf Öğrencilerine Mahsus) Ekmal İzdem 1949

1. Tarih I-1941

İsmet İnönü dönemi ortaöğretimde okutulan ders kitaplarından birisi olan, Şemsettin Günaltay tarafından yazılan ve 1941 yılında Maarif Matbaası tarafından Ankara’da basılan “Tarih I” kitabı içerik olarak Eski Çağ tarihinden başlayıp Orta Çağ’ın başlangıcına kadar devam etmektedir. Ders kitabının içeriği “Giriş Tarihi”, “Prehistorik Çağın Devirleri”, “Anayurtta En Eski Devletler”, “Anayurtta Büyük Hun İmparatorluğu”, “İlk Devirler Medeniyeti”, “İskit İmparatorluğu”, “Çin”, “Hint”, “Elam ve Mezopotamya”, “Mısır”, “Anadolu”, “Suriye ve Filistin”, “İran”, “Ege Havzası”, “Roma” olmak üzere toplam 16 bölümden 426 sayfadan oluşmaktadır.

Göçlerden Sonra Türk Anayurdu

Ders kitabının Türk siyasi tarihi ile alakalı ilk başlığı olan bu bölümde Altay Dağları ile İtil Irmağı, Hazar Denizi ve Cenubi Sibirya ile Pamir arasındaki sahada çoğalan Türklerin yavaş yavaş Şarkta Tagnoola Dağlarından Orgun ve Selenga Irmaklarına, Şimalde İrtiş Irmağı ve Baykal Gölüne, Cenupta Hindukuş, Karakurum Dağları ile Ortus kıtasına kadar genişlediği, Orta Asya denilen bu sahanın Türklerin büyük anayurtlarını teşkil ettiği belirtilmiştir (Günaltay, 1941, s. 16).

Anayurtta En Eski Devletler

Prehistorik devirlerde Orta Asya'da başlayan kuraklık sonrası Türkistan'da yaşayan halk dalgalar halinde şarkta Altay, garpte İtil'e yayılmışlardır. Altay ve Tanrı Dağları ile İtil ve Hazar arasındaki Türkler tarihi devir başlarında Sakalar, Daeler ve Mazkotlar adları ile devlet kurmuşlardır. Altay şarkında yaşayanlar ise Hun İmparatorluğu'nu, İtil-Tuna arasında yayılanlarda İskit İmparatorluğu'nu teşkil etmişlerdir (Günaltay, 1941, s. 16).

Daeler

Tarihi devir başlarında Maveräünnehir ve Baktıryan'a kadar olan saha Dae denilen boylar tarafından ele geçirilmişti. Daha sonra bu boylar Karadeniz şimalinden Kırım'a yayılmışlardır (Günaltay, 1941, s. 17).

Sakalar

Tarihi devir başlarında Daelerin şarkından Tanrı ve Altay dağlarına kadar uzanan geniş mıntıkadaki yaşayan Türklere Sakalar denilmiştir. İran-Yunan savaşlarında İranlılara tefevvuk kazandıran Saka süvarileri olmuştur. Büyük İskender, İran'ı istila ettikten sonra Hint fütuhâtı için Sakalarla anlaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Hunlara kadar istiklallerini muhafaza etmişlerdir (Günaltay, 1941, s. 17-18).

Anayurtta Büyük Hun İmparatorluğu

Orhun ve Selenga ırmakları boylarında tekasüf eden en eski topluluk Türk Hun Devleti'dir. Büyük Hun Devleti, Bozkurtlar ve Bozgeyikler adlı birçok boyların birleşmesiyle oluşmuştur. En meşhur hükümdarı Mete Han'dan sonra Hun saraylarına giren Çinli kadınlar vasıtasıyla devlet zayıf düşüp ikiye bölünmüş, önce Şimali Hun Devleti'ni Siyenpilerin yardımıyla Çinliler yıkmıştır (M.S. 93). Cenubi Hun Devleti ise uzun süre Çin egemenliği altında yaşayıp 216'da yıkılmıştır (Günaltay, 1941, s. 19-25).

İskit İmparatorluğu

Eski Yunan müverrihlerinin İskit adını verdiği bu topluluğu Dealer ile Sakalar teşmil etmiştir. M.Ö. VII. asırda Don Nehrini geçerek Kimmerleri mağlup edip Kafkaslardan İran'a gitmişlerdir. Burada Ön Asya tarihine karışmışlar, İran'da Met kıralı Keyaksar'ı mağlup ederek Suriye ve Palestin üzerinden Mısır hudutlarına ilerlemişlerdir. Mısır firavunu ancak değerli hediyeler vererek onları durdurabilmiştir. İlerleyen zamanlarda Ahamaneş Devleti, İran'da kurulunca İskitlerin Ön Asya siyasetine karışmaya başlamışlar ve Kurus'un İskitlere karşı açtığı savaşı haleflerinden Büyük Dara şiddetle devam ettirmiştir. Fakat Dara İskitlere karşı başarısız olmuştur. Son olarak İskitler, Pontus Devleti ile de siyasi sorunlar yaşamışlardır (Günaltay, 1941, s. 41-43).

Çin-Hanların İnkırazından (M.E. 220), Tangların Zuhuruna (M.E. 618)

Kadar Geçen Devir ve Bu Devirde Çin'de Hükümet Kuran Türk Hanedanları

Adı geçen başlıkta Çin'de Büyük Han İmparatorluğu yıkıldıktan sonra şimalde Vei, Cenupta U, garpte Han adıyla üç hükümet kurulduğu, Han Devleti'nin Çin'in şimali garbine inen Türkler tarafından tesis edildiği daha sonraları hudutları şarka doğru genişleyince adlarına Çao denildiği belirtilmiştir. Akabinde çok kısa Hiya adındaki Türk krallığından da bahsedilerek ve Topa Türklerinin kurduğu Vei İmparatorluğu'ndan söz edilmiştir (Günaltay, 1941, s. 54-55).

Elam ve Mezopotamya-Sümerler-Akatlar

Ders kitabında Sümerlerin, Orta Asya'dan gelen kavim olduğu açıklanmış, akabinde önce Kalde bölgesi hakkında bilgiler verilmiş daha sonra destanı menkıbeleri göre Tufan destanından bahsedilmiştir. Ur, Lagaş, Urina hanedanlarından bahsedildikten sonra Sümer mintikasyndaki Umma sitesi prensi olan kudretli ve satvetli Sümer hükümdarı Lugalzagkisi (Milattan önce 2750-2725) döneminden kısaca söz edilerek kendisinin bütün Kalde'yi hakimiyeti altına aldığı, Ön Asya'da ilk defa bir imparatorluk kurduğuna değinilmiştir (Günaltay, 1941, s. 75-80).

Roma-Attila ve Hun Türkleri

IV. asırda Asya'dan Avrupa'ya gelen Hunlar, Don Irmağı kıyılarında yerleşmişlerdi. Attila, 437'de Hun imparatoru olmasının ardından önce şarka teveccüh edip Pers hudutlarına kadar hakimiyetini temin etmiş, ardından Trakya ve Makedonya'yı istila etmiştir (441). Daha sonra Şarki Roma imparatoru II. Teodosiyüz'ü senevi büyük bir para vermeye mecbur bırakmıştır. Yaptığı Galya seferinden herhangi bir netice almanın mümkün olmayacağını anlayınca tekrar hazırlanmak üzere geri çekilmiştir. Bir sene sonra müthiş bir ordu ile İtalya'ya girmiş, Şimali İtalya'yı zapt ettikten sonra ordusunda ortaya çıkan hastalığında etkisi ve o sırada dehşet içinde kalan Papa III. Leon ile de görüşmesi ile ordusunu geri çekmiştir (Günaltay, 1941, s. 403-405).

2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944)

İsmet İnönü dönemi ortaöğretimde okutulan ders kitaplarından bir diğeri Enver Ziya Karal tarafından yazılan ve 1945 yılında Milli Eğitim Basımevi tarafından İstanbul'da basılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944)'dir. Kitap içerik olarak "I. Cihan Harbi'nin sonundan, İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 Nutku" konusuna kadardır. Ders kitabının tam içeriği "Birinci Cihan Harbinin Sonunda Osmanlı İmparatorluğunun Durumu", "Mustafa Kemal", "İstiklal Savaşı", "Milli Müdafaa Teşkilatı", "İstanbul Hükümeti ile Anadolu'yu Ayıran Uçurum", "Yeni Türkiye Devletinin Kurulması", Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cihan Umumi Efkarı", "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Vatan İçin Savaşıyor", "Büyük Taarruz ve Son Zafer", "Lozan Konferansı", "Cumhuriyetin İlanı", "Halifeliğin Kaldırılması", "Cumhuriyet Devrinde Partiler", "Layık Devlete Doğru", "Cumhuriyet Maarifinin Doğuşu ve Gelişmesi", "İktisad Alanında İnkılap", "Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Başarılar", "Milli Savunma", "Türkiye Cumhuriyetinin Dış Siyaseti" olmak üzere 20 bölümden 195 sayfadan oluşmaktadır.

Birinci Cihan Harbi'nin Sonunda Osmanlı Devleti'nin Durumu

I. Cihan Harbi sonunda Osmanlı Devleti, kendisine sunulan Mondros anlaşmasını imzalamış ve böylece Çanakkale ve İstanbul boğazları bütün gemilere açılmıştı. Daha sonra ordu terhis edilmiş, Toros tünelleri, telsiz telgraf istasyonları, kablolar, silah ve cephane depoları, donanma ve ticaret filosu müttefiklerin kontrolü altına girmişti. Mütarekenin en ağır maddesi olan müttefiklerin tehdit altında gördüğü yeri işgal edeceğine maddesi de kabul edilmişti. Kısa süre sonra da Musul, İstanbul, Urfa, Antep, Maraş, Antalya ve Konya'nın müttefik devletler tarafından işgal edilmiş ve o yıllarda Türk idaresinde yaşayan azınlıklar da fırsattan istifade kötü emellere başlamıştır (Kartal, 1945, s. 1).

Azınlıkların Çalışmaları

Adı geçen başlıkta Mavri Mira ve Pontus Rum cemiyetlerinden bahsedilmiş, akabinde “Türklük İçin Zararlı Cemiyetler” başlığı ile Kürdistan Teali, Tealii İslam, İngiliz Muhipler Cemiyeti hakkında bilgiler verilerek bir sonraki konuya geçilmiştir (Kartal, 1945, s. 1-4).

Osmanlı Hükümetinin Görüşü

Osmanlı padişahı, hayatını milleti adına harcaması gerekirken, iradesiz ve korkak olduğu için hanedanını koruma derdine düşmüştü. Kendisi “Şartların çok ağır olmasına rağmen kabul edelim; biz sonra İngilizlerin müsamahasına nail olacağız” diyerek İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye olmaktan bile geri durmamıştır (Kartal, 1945, s. 4).

Türk Milletinin İçinde Bulunduğu Genel Şartlar ve Savaşma Kararı, Milli Cemiyetlerin Kurulması

Bu bölümde 1911–1918 yılları arasındaki savaşlardan ve Türk milletinin başına gelen felaketlerden (Cihan Harbi, Mondros) bahsedilmiş, fedakar ve hamiyetli Türk evlatlarının yaşadıkları bölgelerden ayrılmadıkları, vatan müdafaası için memleketin muhtelif yerlerinde teşkilatlandığı ve cemiyetler kurduğundan söz edilmiştir. Kurulan cemiyetler ise (Trakya Paşaeli Cemiyeti, Vilayati şarkie Müdadaai Hukuk Cemiyeti, Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti, İzmir Reddi İlhak Cemiyeti) kısa bilgiler halinde açıklanmıştır (Kartal, 1945, s. 4-6).

Milli Cemiyetlerin Müşterek ve Genel Karakterleri

Bu cemiyetleri fedakar Türk çocukları kurmuştur. Cemiyetlerin kuruluşunda Türklük duygusu hakim olmuş ve Türk halkının hak davasını ele almıştır. Hür, müstakil ve büyük Türkiye, başka bir tabirle Türk mucizesi bu cemiyetlerin dağınık çalışmalarından doğamazdı. Ancak müşterek duygu ve müşterek hedeften doğabilirdi. Böyle bir doğuş da her şeyden önce bir şefin etrafında toplanmak ve onunla beraber çalışmakla mümkün olurken, bu adam Mustafa Kemal olmuştur (Kartal, 1945, s. 6-7).

Mustafa Kemal

Yukarıdaki başlıkta Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün biyografisine yer verilmiş, biyografisine doğumundan başlanıp 19 Mayıs 1919'a kadar devam edilmiştir. Diğer ders kitaplarından farklı olarak biyografi içerisinde ara ara Atatürk'ün kendi sözlerine de (röportaj, anı) yer verilmiştir (Kartal, 1945, s. 9-14).

İstiklal Savaşı

Türk toprakları pay edilmeye başlayınca Yunanlılar, İzmir ve civarını istemişlerdi. Nihayetinde de İzmir'e ayak bastılar ve vakit kaybetmeden Türk mahallelerine saldırarak her türlü cinayetlerde bulunmuşlardı. İnsanlar bu işgale karşı "İzmir Türk'ündür" parolası ile müdafaa hazırlıklarına başlamıştı. Bu sıralarda Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastı. Mustafa Kemal, Milli hakimiyete dayanan kayıtsız ve şartsız müstakil yeni bir Türk Devleti kurmak niyetindeydi. Ona göre parola, ya istiklal ya ölümdü. Kendisi bu durum ile ilgili şu sözleri söylemiştir; Türk, haysiyet ve izzetinefis sahibidir. Kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti, karanlık anlarda büyük fedakarlıklara, büyük acı ve ıstıraplara katlanmasını bilmiş millettir. Tarihi, büyük davalar için yapılmış büyük mücadelelerin tarihidir. Hulasa Türk milletinin kurtuluş cevheri kendi ruhunda saklıydı. Mustafa Kemal, İstiklal savaşının başında bu manevi kaynağın varlığını; Ben 1919 yılının mayısında Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete bu Türk milletine güvenerek işe başladım şeklinde açıklamıştır (Kartal, 1945, s. 14-19).

Milli Müdafaa Teşkilatı–İlk Cepheler Kuruluyor

Batı Anadolu Cephesi: Yunanlılar Anadolu içlerine girince İstanbul hükümetinin görüşüne aykırı olarak çalışan Türk vatanseverlerin gayretiyle Ayvalık, Aydın, Nazilli ve Salihli cepheleri kurulmuştur. İlk esaslı zafer Aydın cephesinde alınmıştır. Güney Cephesi: Urfa, Ayıntap, Maraş Adana ve havalisini işgal eden İngilizler sonradan buraları Suriye ile beraber Fransızlara bırakmıştı. 21 ikincikanun 1919’dan itibaren Mersin, Tarsus, Osmaniye civarlarında önemli kuvvetlerden biri olan Adana cephesi kurulmuş ve bu kuvvet Fransız ve Ermeni kuvvetlerine saldırı düzenlenmiştir. Kuzey doğuda ise Ermenilere karşı, General Kazım Karabekir’in kumandasındaki ordu mücadele etmiştir (Kartal, 1945, s. 22-23).

Milli Birliğin Kurulmasına Doğru

Milli heyecan Türk topraklarına yayılmıştı. Bu nedenle işgale karşı protestolar yapılmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal evvela Anadolu ve Trakya’nın birliğini temin etmeyi düşünüyordu ve bunun için Cafer Tayyar’a Anadolu ve Trakya Müdafaa Hukuk ile Reddi İlhak Cemiyetlerini birleştirmek, Anadolu ve Rumeli vilayetlerinin üyelerinden merkezi bir heyet kurmak istediğini, bunun içinde Sivas’ta toplanılmasını münasip gördüğünü iletmişti. Ders kitabında daha sonra “Milli Kongreler” ile önce Amasya Protokolüne, Erzurum ve Sivas Kongrelerine detaylıca yer verilmiştir (Kartal, 1945, s. 25-30).

İstanbul ve Anadolu

Ders kitabının bu bölümünde Türk vatanseverlerinin Anadolu içlerine giren Yunanlılar ile mücadelesine ve Ankara hükümeti ile İstanbul hükümetlerinin düşman olmasına neden olan unsurlara değinilmiştir. Daha sonra “Ali Rıza Paşa Kabinesi” alt başlığına geçilerek Ali Rıza kabinesinin kavgacı tutum takınmadığına, Mustafa Kemal ile Salih Paşa arasında üç gün süren Amasya Görüşmeleri’nin yapıldığına, görüşmede alınan kararlara da yer verilerek “Osmanlı Mebuslar Meclisi Toplanıyor” bölümüne geçilmiştir. Burada da meclisin İstanbul’da toplanmasına karar verildiği, Misakı Milli kararlarının kabul edilince İtilaf devletlerinin İstanbul’u işgal ettiği ve bu işgal ile Osmanlı Devleti’nin altı asırlık hayat ve hakimiyeti fiilen sona erdiği açıklanmıştır (Kartal, 1945, s. 31-36).

Yeni Türkiye Devletinin Kurulması

Ders kitabında Türkiye Büyük Millet Meclis'inin açılış sebeplerine, açılmasına, Mustafa Kemal'in taktirine, kurulan vekiller heyetine ve heyetteki insanların görevlerine yer verilmiş ve "Teşkilatı Esasiye Kanunu" alt başlığına geçilmiştir. Bu alt başlıkta kanunun maddelerine, gerekçe ve sonuçlarına kısaca değinilmiştir (Karal, 1945, s. 42-46).

Büyük Millet Meclisi İş Başında-Padişah Hükümetine Karşı Savaş

Ders kitabında Damat Ferit Paşa'nın Büyük Millet Meclisi aleyhindeki davranışlarından bahsedilmiş daha sonra Ahmet Anzavur isyanı hakkında kısa bilgiler verilmiş ve bu isyanların Büyük Millet Meclisi tarafından bastırıldığına değinilmiştir. "Çetelerin Muntazam Bir Ordu Haline Konulması" alt başlığında ise önce düzenli ordunun kurulmasındaki gerekçeler belirtilmiş ardından iç isyanlar için Yeşil Ordu'nun Ankara'da teşekkül edildiği, Çerkez Ethem'in Anzavur, Düzve ve Yozgat isyanlarının bastırılmasında büyük rol oynasa da düzenli ordu kurulması sonrası hükümet ve ordu aleyhinde faaliyetlerde bulunmaya başladığına, hatta Büyük Millet Meclisi Reisi'ni astıracağından bahsettiğine, nihayetinde de isyan edince, Albay İsmet'in Çerkez Ethem'in kurduğu Kuvvai Seyyare'ye karşı harekete geçip onu yendiği ve Çerkez Ethem'in Yunanlara sığındığından söz edilmiştir (Karal, 1945, s. 48-50).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Vatan İçi Savaşıyor

Adı geçen bölümde önce Ermenistan ile yapılan savaşa, bu savaşta Kazım Karabekir'in kumandanı olduğu Türk ordusunun aldığı muhteşem zafere, savaş sonunda Ermeniler ile Gümrü Anlaşması yapıldığına daha sonra Gürcistan'dan Ardahan, Artvin ve Batum'un alındığına, akabinde Yunanistan ile yapılan büyük mücadelelere (I. İnönü savaşı, Londra Konferansı, II. İnönü savaşı, Sakarya Savaşı, Kütahya ve Eskişehir muharebeleri, Sakarya zaferi ve sonuçlarına) genişçe yer verilmiştir (Karal, 1945, s. 64-76).

Moskova Muahedesi

Moskova Muahedesi alt başlığında Türk-Sovyet münasebetlerinin genel durumuna, iki ülke arasındaki dostane tavra, Moskova muahedesinin metnine, Kars Muahedesi'ne, Fransızlarla olan ilişkilere, Ankara Anlaşması'na ve son olarak Türkler ile Müttefik devletlerin Sakarya zaferinden sonra yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamamasına yer verilmiştir (Karal, 1945, s. 77-81).

Büyük Taarruz ve Son Zafer

Büyük Millet Meclisi, Büyük Taarruz öncesi itilaf devletleri ile siyasi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Fakat itilaf devletleri ile esir mübadelesi dışında orta yol bulunamayınca Büyük Taarruz için hazırlıklar başlamıştır. Nihayetinde taarruzun başlaması ile büyük bir zafer kazanılmış, 18 Eylül'de batı Anadolu Yunan ordularından tamamen temizlenmiştir. Mudanya Mütarekesi imzalanmış, adı geçen anlaşmanın imzalanmasında İsmet İnönü'nün çelik iradesi etkin rol oynamıştır. Mütarekenin imzalanmasından sonra sulh konferansına Osmanlı hükümetinin de katılmak istediği anlaşılınca Büyük Millet Meclisi ikinciteşrin 1922'de saltanatı ilga etmiştir. Sultan 17 ikincieşrin 1922'de İngilizlerin Malaya zırhlısına sığınarak İstanbul'dan kaçmış, Abdülmecid Efendi din alanında bütün Müslümanların halifesi seçilmiştir (Karal, 1945, s. 82-90).

Lozan Konferansı

Yeni Türkiye, Yunanistan ve müttefiklerle arasındaki sorunları çözmek için Lozan'da konferans yapmayı kararlaştırmıştı. Mustafa Kemal konferansa İsmet İnönü'yü göndermiş fakat I. Lozan Konferansı'nda taraflar anlaşmaya varamamıştır. Anlaşma ancak II. Lozan konferansında 3 ay süren görüşme sonrasında 24 Temmuz'da sağlanmıştır. Yabancı muharrirler bu anlaşmayı Türklerin Asya ve Avrupa'ya karşı aldıkları bir zafer olarak saymışlardır. I. Cihan Harbi'nin en hakiki galibi Türkiye olmuş, yapılanlara "Türk mucizesi" denilmiştir (Karal, 1945, s. 91-95).

Cumhuriyetin İlanı

Lozan görüşmeleri sırasında bazı mebuslar Mustafa Kemal'i meclis dışında bırakmaya çalışıyorlardı. Bu durum ülkenin her tarafında tepkilerin çoğalmasına neden olmuştu. Halk telgraflar çekip bu mebusların isimlerine lanet okumaya başlamıştı. Mebusların planları alt üst olduktan sonra I. Meclis kapatıldı. Mustafa Kemal, ardından Halk Partisi'ni kurmuş ve Dokuz Umde'yi yayınlamıştır. II. Büyük Millet Meclisi, Lozan Muahedesi tasdik etmiş, İstanbul itilaf devletleri tarafından boşaltılmıştı. Olayların ardından Hükümet Buhranı yaşanmıştı. Mustafa Kemal bu yüzden Cumhuriyet'i ilan etmeyi kararlaştırmıştı. 29 Ekim 1923'de cumhuriyet ilan edilmiş, ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal seçilmiştir (Karal, 1945, s. 97-103).

Halifeliğin Kaldırılması

Abdülmecit Efendi'nin Büyük Millet Meclisi aleyhine birtakım hareketlerde bulunması 3 Mart 1924'de halifelik makamının kaldırılmasına neden olmuştur. Halifeliği kurtarmak isteyenler Mustafa Kemal'i halife ilan etme teklifine rağmen Mustafa Kemal'in bu isteği kabul etmemiştir (Karal, 1945, s. 104-107).

Cumhuriyet Devrinde Partiler, Cumhuriyet Halk Partisi

Söz konusu yan başlıkta CHP'nin, İstiklal Savaşı'nın idaresinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve Türk cemiyetinin her alanında görülen inkılapların başarılmada millete önderlik ettiğinden söz edilmiştir. Sonrasında partinin tarihçesine, Sivas kongresine, yayınladığı ilk nizamnameye, ikinci kongreye, Atatürk'ün gençliğe hitabesine, üçüncü kongreye, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasasına girecek olan altı vafa (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılapçılık), halkevlerine, Terakkiperver Partisi'nin kurulması ve sonrasında yaşanan olaylara, Mustafa Kemal'e kıyma teşebbüsüne, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Hadisesi hakkında bilgilere değinilmiştir (Karal, 1945, s. 108-119).

Layık Devlete Doğru

Türkiye Cumhuriyeti’nde dinin devletten ayrılmasının gerekçeleri şunlardır;

- Türkiye Cumhuriyeti Milliyetçilik esasına dayanan bir devlettir,
- Devlet kurumlarında ve cemiyette çağdaş medeniyetin esaslarına uygun olarak yapılacak bir seri ıslahata Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi, dinin engel olacağının gerçekliği,
- Dış politikada İslamı bir siyaset vasıtası olarak kullanmaktan Türk milletine bir fayda gelmeyeceği anlaşılmıştır (Karal, 1945, s. 120-121).

20 Ocak 1921 tarihli anayasa da “Şeriat hükümlerinin yürürlüğünü sağlamak Büyük Millet Meclisi’nin ödevlerindendir.” ile “Devletin dini İslam’dır.” maddeleri yer alıyordu. Mustafa Kemal bu maddelerden memnun olmamıştır. Bu doğrultu da Lozan’dan sonra Şeriye ve Evkaf Vekaleti ilga edilmiş, 1928’de Anayasa’dan “Devletin dini İslam’dır” maddesi kaldırılmıştır. Akabinde Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir (Karal, 1945, s. 121-122).

Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Siyaseti

Lozan’dan sonra sulh prensibi belirlenmiştir. Fakat yine de bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar yabancı okullar, Irak hududu meselesi (Musul) sorunlarıdır. Ayrıca Lozan’dan itibaren Türk hükümetinin içte başardığı büyük çaplı inkılaplarla dış siyasette tuttuğu barışçı, fakat azimli usul, dünya devletlerinin Türkiye hakkında sahip oldukları zihniyetin değişmesine neden olmuştur. Rusya, İran, Irak, Suriye, Afganistan, Bulgaristan ve Yunanistan ile siyasi ve iktisadi muahedeler imzalanmıştır. Milletler Cemiyeti’ne girilmiş Balkan ve Sadabat Paktları kurulmuştur. Möntrö ve Hatay anlaşmaları da yapılmıştır (Karal, 1945, s. 172-178).

Bu bölümün son kısmında ise Atatürk’ün ölümü, İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olması, II. Cihan Harbi’ndeki iç ve dış siyasetimiz kısaca açıklanarak Türk siyasetimizin milli emniyet ve menfaatler için en doğru ve selametli tedbirler bulmak için uğraştığı ve bunu başardığı açıklanmıştır (Karal, 1945, s. 179-182).

3. Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü

İsmet İnönü dönemi ortaöğretimde okutulan ders kitaplarından bir diğeri, Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan ve 1946 yılında Berkalp Kitapevi Matbaası’nda Ankara’da basılan “Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü” kitabıdır. Kitap içerik olarak Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlayarak cumhuriyet dönemi inkılaplarına kadardır. Ders kitabı 21 ana başlıktan ve toplamda 176 sayfadan oluşmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Sıralarında Anadolu

Anadolu’nun Türkleşmesi Malazgirt zaferi ile başlamıştır. Zafer sonrası Oğuz boyları Anadolu’ya göç ederek Anadolu’yu Türk yurdu yapmışlardır. XIII. asırda Anadolu’da Selçuklular, Bizanslılar, İlhanlılar ve Trabzon Rum İmparatorluğu varlığını sürdürürken, Selçuklular, Köseadağ Savaşı’ndan sonra zayıf düşmüş, Selçuk beyleri istiklallerini ilan etmişti. Böylece toplamda 12 beylik ortaya çıkmıştı (Şapolyo, 1946, s. 7-8).

Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu-Osman Bey

Devlet 1299’da kurulmuştur. Osman Bey Karacahisar, İnegöl, Bilecik ve Yarhisar’ı ele geçirilmiştir. O öldükten sonra yerine Orhan Bey beyliğin başına geçerek Bursa’yı zapt etmiştir. Bu zamanda ilk Osmanlı parası basılmış, sadece Türklerden oluşan yaya ve müselleme adında ordu teşkil edilmiş, araziler has ve tımar olarak ikiye ayrılmış, kadı ve sübaşı makamları oluşturulmuştur (Şapolyo, 1946, s. 9-11).

Osmanlı’nın Rumeli’ye Geçiş

Osmanlı ile Bizans’ın aralarında yaptığı anlaşmaya göre Orhan Gazi, İmparator’un kızı Teodora ile evlenmiştir. Ayrıca imparator Osmanlıları Rumeli’ye geçirerek onların Rumeli devletleri ile uğraşmasını ve kendinden uzak tutmasını istemiştir. Osmanlılar ise Gelibolu gibi önemli merkezi üs yaptıktan sonra Sırplarla büyük bir mücadeleye girişmiştir. Sırpı sindiği Savaşı kazanılmış, Kosova Muharebesi’nde ise büyük bir zafer alınsa da bu savaşta Murat Bey’in şehit edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 12-13).

Yıldırım Beyazıt

Yıldırım Beyazıt tahta çıktıktan sonra Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak için harekete geçmişti. Karaman Bey'i Alaattin ile yapılan Akçay Muharebesi kazanılmış ve Konya ele geçirilmişti. Kadı Burhaneddin ölünce Sivas, Tokat ve Kayseri alınmış, Çandarogulları'ndan Kastamonu zapt edilmiştir. Akabinde İstanbul'u kuşatıp aynı zaman da Selanik ve Yenişehir'i de zapt ederek Bulgaristan'ı tamamen ilhak etmişti. Niğbolu'da Avrupalı devletlere karşı büyük bir zafer kazanmıştı. Fakat Timur ile girdiği mücadeleden korkunç bir yenilgi almış, kendisinin vefatı sonrası Fetret Devri başlamıştır. Nihayetinde Mehmet Çelebi kardeşlerini yenerek tahta çıkmıştır. Bu dönemde Çankırı, Tosya ve Samsun alınmış ve Şeyh Bedrettin isyanı başarıyla bastırılmıştır. II. Murat döneminde ise ilk olarak Düzmece Mustafa Olayı ile uğraşılmış, isyan bastırdıktan sonra Balkanlarda Erdel Voyvodası Hünyadi Yanoş ile birkaç defa muharebe yapılmış ve savaşlardan zaferlerle dönülmüştür. II. Murat en sonunda savaşlardan yorulduğu için Macar krallığı ile Segedin Muahedesi'ni 1444'de imzalayıp tahtı 14 yaşındaki II. Mehmet'e bırakmıştır. Bu durumdan istifade eden Macar Kralı, Varna şehrini muhasara edince nihayetinde II. Murat tekrar tahtta çıkarak II. Kosova Savaşı'ndan zaferle ayrılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 14-16).

Osmanlı İmparatorluğu-Fatih Sultan Mehmet

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u kuşatmış ve 29 Mayıs 1453'de fethetmiştir. Daha sonra Belgrat müstesna, Sırbistan, Mora, Eflak, Buğdan, Bosna Hersek, Arnavutluk'u Osmanlı topraklarına katmıştır. Otlukbeli savaşında Uzun Hasan'ı mağlup etmiş, 1473'de Trabzon Rum İmparatorluğu'nu sonra Çandarogulları'nı yıkmıştır. Deniz aşırı seferlerle Kırım Türklerine Gedik Ahmet Paşa önderliğinde yardımlarda bulunmuş, Otranto'yu ele geçirildiği sıralarda ise 1481'de vefat etmiştir. Kendisinin ölümünden sonra tahtta II. Beyazıt çıkmıştı. Kendisi kardeşi Cem ile taht kavgasına tutuşmuş, II. Beyazıt kardeşini saf dışı bıraktıktan sonra Buğdan Beyi, Mısır Meliki ve Leh Kralı ile muharebeler yapmıştı. Kili ve Akkerman kaleleri onun döneminde zapt edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 23-27).

Yavuz Selim

Yavuz Sultan Selim, tahta çıkar çıkmaz Şah İsmail ile uğraşmaya karar vermiş, 1514’de Çaldıran’da Şah İsmail’i yenmiştir. Daha sonra Mısır kölemenleri ile savaşıp zaferle ayrılmış, Mercibadık Savaşı ile Kansugavri’yi, Ridaniye’de Toman Bey’i mağlup etmiş, 1517’de halifeliği ele geçirmiştir (Şapolyo, 1946, s. 28-29).

Kanuni Sultan Süleyman

Kanuni Sultan Süleyman önce Belgrad’ı ve Rodos’u topraklarına katmıştır. Onun döneminde Şam valisi Canberd Gazali, Mısır Valisi Ahmet Paşa ve Kalenderoğlu isyanları çıkmış fakat hepsi bastırılmıştır. Avrupa siyasetinde Fransuva ile beraber hareket etmiş, Mohaç’da Macarlara karşı büyük bir zafer almıştır. Viyana kuşatılmış fakat başarılı olunamamış, 1533’de Avusturya ile İbrahim Paşa Anlaşması yapılmıştır. Ders kitabında daha sonra kısaca Barbaros Hayrettin Paşa alt başlığı ile Barbaros Hayrettin Paşa’nın biyografisi hakkında bilgiler verilmiş ve akabinde “Osmanlı- Fransa Münasebetleri” başlığına geçilerek Fransa’ya verilen kapitülasyonlardan bahsedilmiştir. Ayrıca Sokullu’nun devlet içerisinde aldığı görevlere, Zigetvar seferine, Kanuni öldükten sonra II. Selim ve III. Murat dönemlerinde memleketi iyi idare ettiğine, Don ve Volga’yı birbirine kanal ile bağlamak istediği fakat başarılı olamadığından söz edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 29-33).

Yeni Fetihler

Adı geçen bölümde Yemen, Habeşistan sahillerinin alındığı, Venediklilerle harp yapıldığı, 1571’de Kıbrıs’ın fethedildiği ve ardından İnebaht’ta Osmanlı donanmasının yıkıldığı, ayrıca Portekizlilerin Fas ve Cezayir’e saldırdığı bu nedenle savaşların yapıldığına yer verilmiştir. “Jitvatorok Muahedesi” başlığı ile Sokullu’nun bir deli tarafından öldürülmesine (1579), sonrasında imparatorluğun zaaflarının ortaya çıktığına, devlet hazinesinde paranın kalmadığına, İran ve Avusturya ile savaşların bitmek bilmediğine, Anadolu’da çıkan isyan sonrası İran’ın 1603’de harp ilan ettiğine, iki harp arasında kalan devlet bu nedenle 1606’da Jitvatorok Muahedesi’ni imzalamak zorunda kaldığına ve böylece Eğri ve Kaniye kalelerinin Türklere geçtiği, Avusturya’dan alınan vergiden vazgeçildiği ve kendisine Roma Çasarı denildiğine, devletin böylece tevakkuf devrine girdiğine ve gerilemeye yüz tuttuğuna değinilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 33-34).

Osmanlı İmparatorluğu’nun İnhitat Devri

Adı geçen bölümde Osmanlı İmparatorluğu’nun tevakkuf ve inhitat devirlerinin sebepleri şu şekilde verilmiştir;

- Osmanlı İmparatorluğu genişleyince, kuvvetli düşmanlarla karşılaşması,
- Avrupa’da derebeylik yerine, mutlakıyetçi ve merkiziyetçi kralların teessüsü,
- Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketlerinin doğması ve iktisadi hayatın inkişafı,
- İktisadi hayatın bozukluğu,
- Anadolu’da Celali isyanlarının meydana çıkışı,
- Garp medeniyetinin kabul edilmeyişi,
- Yeniçeri ocağının ve tımar, zeamet usullerinin bozulması,
- Osmanlı imparatorluğunda muhtelif ırkların bulunması ve bir ülkü birliği olmaması,
- Zaferden ganimet gelmemesi ve rüşvetin çoğalması ve halkın soyulması,
- Saltanat rejiminin devam ve demokrasinin kabul edilmeyişi (Şapolyo, 1946, s. 49).

Dahili İsyenlar

Tevakkuf devrinde yeniçeri ocağı, tımar ve zeamet usulleri gerilemiş, Sokullu’nun ölümünden sonra idari, mali ve iktisadi bozukluklar ortaya çıkmış, asker maaş alamadığı için isyan etmiş, saray aleyhinde de Anadolu’da isyanların çıkmıştı (Şapolyo, 1946, s. 49-50).

Ders kitabında ayrıca “İran Harpleri” konusuna değinilmiş, burada Şah Tahmasp’ın ölümü sonrasında İran’da karışıklık çıktığı, Osmanlı’nın bundan faydalanmak için 1577’de İran’a savaşı ilan ettiğı, İstanbul anlaşması ile Tebriz, Şirvan ve Gürcistan’ın Osmanlılara katıldığı fakat Şah Abbas’ın bu toprakları geri alması üzerine 17 sene savaşıldığı ve savaşı sonunda 1639’da Kasrı Şirin anlaşması imzalandığı açıklanmıştır. “Avusturya Harbi” konusunda ise 1591’den 1683’e kadar belirli aralıklarla Avusturya ile savaştığımız belirtilmiştir. “Kadınlar Saltanatı” ile XVII. asırda devlet idaresi deli padişahlar ve çocuklar elinde kaldığı, devlet

işlerine valide sultanlar ile haseki sultanların karıştığı, Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultanlar her işe karıştıkları ve bu devreye kadınlar saltanatı denildiği belirtilmiştir. Daha sonra III. Mehmet, II. Osman ve deli olan I. Mustafa'nın devleti idare edemedikleri, IV. Murat'ın yeniçerilerle sipahileri birbirine vurdurduğu, ordunun başına geçerek iki büyük sefer yaptığı, Revan'ı ve Azerbaycan'ı aldığı, Bağdad'ı zapt ettiği, içkiye çok düşkün olduğu ve otuz yaşında öldüğü, memleket asayişini yerine getirdiği açıklanmıştır (Şapolyo, 1946, s. 50-51).

Köprülüler

Köprülü Mehmet Paşa 75 yaşında sadrazamlığa getirilmiştir. Kendisi orduyu tanzim etmiş, 1654'de Çanakkale boğazını kapatan Venediklilere karşı zafer kazanmış, boğazdan çıkıp Limni ve Bozca adalarını işgal, Eflak ve Buğdan taraflarında bazı yerleri zapt etmiştir. Sadrazamlığından 8 sene sonra vefat edince, yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa sadrazam olmuş, Fazıl Ahmet Paşa, Girit'i ve Uyvar'ı almıştır. Ondan sonra yerine geçen "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa" zamanında II. Viyana bozgunu yaşanmış ve bu bozgun sonrasında Türklerin geriye çekilme dönemi başlamıştır (Şapolyo, 1946, s. 51-52).

XVIII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Prut Muharebesi

İsveç Kralı Demirbaş Şarl, I. Petro'ya yenilmesinin ardından Osmanlı'ya sığınmıştı. Bu olay sonrasında Osmanlı ile Rusya'nın arası açılmış ve nihayetinde iki ülke birbirine harp ilan etmişti. Osmanlılar, Baltacı Mehmet Paşa önderliğinde Rus ordusunu Prut nehri civarında kuşatmış, fakat Petro'nun karısı Katerina'nın entrikası ve askerlerinde bıkkınlığı nedeniyle Ruslar muhasaradan kurtulmuştu. Hafif şartlarda Prut Muahedesi yapılarak Azak, Türklere geri verildi ve Rusların Lehistan'a karışmayacağı, Demirbaş Şarl'ın da ülkesine döneceği kararlaştırılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 60).

Pasarofça Muahedesi

Pasarofça'da Osmanlı'ya Eflah ve Banat kıtası, Avusturya'ya başta Belgrat olmak üzere Şimali Sırbistan, Bosna'nın şimal tarafları, Korfo ve Dalmaçya adaları da Venediklilere verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 60-61).

1636(1736) Harbi

Lehistan meseleleri nedeniyle Rusya ve Avusturya, Osmanlı'ya savaş açmıştı. Osmanlı'nın Avusturya'yı yenip Belgrat'ta muahede yapmış, bu anlaşma sayesinde Belgrad, Banat, Eflak, Sırbistan, Bosna'nın şimalini Osmanlı'ya tekrar katılmıştı. Ruslar ise Hotin kalesini ele geçirse de aynı yıl Belgrat'ta muahede imzalanmak zorunda kalmış ve Kırım ile Eflak'ı Türklere geri vermişti (Şapolyo, 1946, s. 61).

Küçük Kaynarca Muahedesı

Rusya, Lehistan'daki Ortodoks ve Protestan halkı himaye etmesi sebebiyle Lehistan'ı işgal edince bir kısım Lehistanlılar, Osmanlı'ya iltica etmiş, Ruslar bizim hudutlara girerek Türkleri ve Lehlileri kılıçtan geçirince de iki ülke arasında savaş çıkmıştır. Fakat Osmanlılar bu harbi kaybetmiş, Dobruca, Kırım ve İsmail, Ruslar tarafından zapt edilmişti. Kaynarca'da bir muahede yapılmış, Ruslar Aksuile Dinyeper nehri arasındaki araziye ve Kabartay, Kerç, Yenikale'yi topraklarına katmıştır. Eflak, Boğdan, Mora ve Yunan adaları ise Osmanlılara geri verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 61-62).

İkinci Katarine ve Kırımın İstilas

Ruslar, Avusturya ile anlaşarak 1783'de Kırım'ı istila etmişlerdi. Osmanlı iki devletin orduları arasında perişan olunca önce Avusturyalılarla Yaş ve Ruslarla Aynalıkavak Muahedesı imzalamak zorunda kalmıştır (Şapolyo, 1946, s. 62-63).

İran Harpleri

Sünni Efganların Reisi Mahmut, hükümdarlığını ilan edip Hüseyin'e saldırdığı esnada Nevşehirli İbrahim Paşa, İranlılara harp ilan etmişti. Bu kargaşadan Rus Çarı Petro'da istifade etmiş hatta Şah Tahmasb'ı İran Şahı ilan etmek istediği için Osmanlı ile siyasi gerginlik yaşamış fakat sonunda Osmanlı ile İran'ın taksimi için anlaşmışlardı. Tahmasp ise Nadir Şahla anlaşarak onu kışkırtmış ve Osmanlı ile savaşmasına neden olmuştur. Osmanlılar, Nadir Şah'a yenilmiş, nihayetinde Kasr-ı Şirin muahedesine göre tekrardan anlaşma yapılmıştır. 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesi ile İran'da Türk Kaçar hanedanlığı kurulmuştur (Şapolyo, 1946, s. 63-64).

Tanzimat-Gülhane Hattı

Mustafa ReŖit PaŖa'nın hazırladığı İslahat Fermanı'nı Sultan Abd lmecit, tahtta çıkınca ilan etmiŖtir. 1839–1876 arası bu döneme Tanzimat Dönemi denildi. Tanzimat'ta GarplılaŖmak ve muasırılaŖmak cereyanı olmuŖ, okullar a ılmıŖ, kılık kıyafetler deđiŖmiŖ, yabancılara bazı haklar tanınmıŖtır (Ŗapolyo, 1946, s. 86-87).

Kırım Harbi

 ar Nikola, İngiltere elçisine teklif sunarak, Hasta Adam dediği Osmanlı'yı paylaŖma isteğinde olduğunu belirtmiŖti. Lakin İngiliz elçisi bu teklifi kabul etmeyince Rus  arı, Kutsal yerler problemini ortaya  ıkartmıŖ, nihayetinde Osmanlı ile Rusya savaŖa tutuŖmuŖ ve Osmanlılar, İngilizlerinde yardımı ile savaŖta üstünlük sađlamıŖtır. Paris Kongresi'ne İngiltere, Fransa, Rusya, Piyemonte, Avusturya ve Prusya iŖtirak etmiŖ ve burada imzalanan muahede ile Türk–Rus harbi bir müddet durmuŖtur (Ŗapolyo, 1946, s. 87-89).

Rus–Osmanlı Harbi

Adı geçen bölümde 93 Harbi hakkında bilgiler verilirken Rusların, Kafkaslardan hücuma kalktığı, Balkanlarda ilerledikleri, Plevne'yi muhasara ettikleri, Osman PaŖa ile uđraŖtıkları nihayetinde Çatalca'ya kadar geldikleri fakat Avrupa devletlerinin telaŖa d Ŗmesi nedeniyle Osmanlılarla Ruslar arasında Ayastafonos Muahedesi'nin yapıldığı a ıklanmıŖtır. Ayrıca muaheden sonra Berlin'de kongre toplandığı, burada Türkler aleyhine kararlar alındığı, 1881'de Fransızlar Tunus'u, 1882'de İngilizlerin Mısır'ı iŖgal ettiği, Giritlilerin Osmanlı'ya isyan ettiği, Osmanlı–Yunan savaŖının patlak verdiği, Osmanlıların Yunanlılarla olan savaŖına Avrupalı devletlerin karŖı çıktığı belirtilmiŖtir (Ŗapolyo, 1946, s. 97-98).

Abdülhamit İdaresi

Abdülhamit meclisi kapamıŖ, memleketi istibdat ile idare etmiŖti. İsraf çok yoktu fakat Avrupalılar Türkiye'de birçok imtiyazları kolaylıkla elde edebiliyordu. Dahili sanayi mahvolmuŖtu, piyasayı yabancı mallar ele ge irmiŖti, memur ve askerler muntazam maaŖ alamıyordu ve halkta fakir d Ŗm Ŗt . Ders kitabında ayrıca Abdülhamit dönemindeki çıkan ihtilallerden de bahsedilerek, Yunan, Sırp, Bulgar  etelerinden söz edilmiŖ, MeŖrutiyet ilan

edildikten sonra İslamcılık fikrinin ön planda olduğu, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın İstanbul'da döndüğü, Genç Türklerin ikiye bölünüp İttihat ve Terakki adında cemiyet kurdukları ve Abdülhamit'e karşı olduklarına yer verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 98).

Ders kitabında II. Meşrutiyet konusuna değinilerek II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 31 Mart vakasının yaşandığına, Abdülhamid'in tahtan indirildiğine, akabinde Trablusgarp Harbi ve Balkan harplerinin patlak verdiği kısaca değinilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 98-100).

Büyük Harp

Adı geçen bölümde kısaca savaşa katılan devletlere, (İtilaf ve İttifak Devletleri), Osmanlı'nın savaşa girişine, Çanakkale, Erzurum, Suriye ve Galiçya cephelerine çok kısa değinilerek Osmanlı'nın savaşı kaybettikten sonra Sevr'i imzaladığı ve Sevr'in maddelerinin ne olduğu konusunda bilgiler verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 101-102).

Lozan Muahedesi

Anadolu düşman askerlerinden Atatürk önderliğinde temizlenmiş, 24 Temmuz 1923'de Lozan imzalanarak Sevr'in yırtılmış ve böylece kapitülasyonlar kaldırılıp hür bir Türkiye kurulmuştur (Şapolyo, 1946, s. 102).

İnkılap Tarihi, Birinci Cihan Harbinden Sonra Osmanlı İmparatorluğu

Bu bölümde I. Cihan Harbi hakkında genel geçer bilgiler verildikten sonra Wilson İlkelerine rağmen İtilaf devletinin mağluplara karşı şiddetle davrandığı belirtilmiştir. Daha sonra Mondros Mütarekesi hakkındaki bilgiler maddeleri ile birlikte öğrencilerle paylaşarak "Yurdumuzun İşgali" konusuna geçilmiştir. Burada İstanbul'un, Adana, Maraş, Antep, Urfa, Antalya ve Konya, Çanakkale, Samsun gibi şehirlerin kısa sürede İtilaf devletleri tarafından işgal edildiğinden söz edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 110-111).

Osmanlı Devleti'nin Umumi Vaziyeti

Bahsi geçen bölümde Atatürk'ün kendi sözleri ile ülkenin 1919'daki genel durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre mağlup Osmanlı'nın ağır şartlar altında Sevr'i imzalamış, Anadolu'nun düşmanlar tarafından teker teker işgal edilmeye başlanmış, Damat Ferit Paşa'nın aciz ve korkak padişahın dediğinden çıkmadığı, kendilerine zararı olmayacak herhangi hale razı oldukları belirtilmiş, Ermeni ve Rum çetecileri hakkında da bilgiler verilmiştir. Daha sonra Milli Mücadele'ye karşı Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıkların cemiyetler kurarak kötü faaliyetlere başladığı, ayrıca Vahdettin ile Ferit Paşa'nın da Milli Mücadele'ye karşı zararlı cemiyetler oluşturduğundan söz edilerek buna karşılık Milli Mücadele için milli cemiyetlerin kurulduğundan bahsedilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 112-115).

Mustafa Kemal

Bu bölümde 15 Mayıs 1919 İzmir'in işgaline kadar Atatürk'ün biyografisi verilmiş, daha sonra İzmir'in işgali detaylı bir şekilde işlendikten sonra "Mustafa Kemal Paşa Samsun'da 19 Mayıs 1919" başlığı ile Atatürk'ün Samsun'a çıkış hikayesi anlatılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 116-120).

Kuvvayı Milliye, İlk Cepheler Kuruluyor

Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandığı sırada yerel halk hürriyet ve istiklal için silahlanıp dağlara çıkmıştır. Bu kuvvetler Kuvvayı Milliye adını almıştır. Kuvvayı Milliye birlikleri Maraş, Urfa, Antep gibi şehirleri savunmuşlardır (Şapolyo, 1946, s. 121-122).

Milli Birliği Kuruluşu

Anadolu'da doğan milli heyecanı, bir kumanda altına toplamak ve milli cemiyetleri bir teşkilat haline koymak milli birliği oluşturacağından Mustafa Kemal bu kaynayan ruhu çok iyi anladı ve Türk milletinin istiklal ve hürriyeti için çalışma kararı vermişti. Bütün kuvvetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde toplamıştı (Şapolyo, 1946, s. 122-123).

Ders kitabında Erzurum ve Sivas Kongreleri, Amasya Protokolü hakkında detaylı bilgiler verilmiş, akabinde Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi, Meclisi Mebusan'ın Toplanması, Misakı Milli'nin esaslarının ne olduğu ve kabul edilişi, 16 Mart Vakası ile İngilizlerin İstanbul'a asker çıkartıp şehri işgal etmesi, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, yeni hükümetin kuruluşu ve son olarak Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ilan edilmesi hakkında kısaca bilgiler verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 123-129).

Büyük Millet Meclisi İş Başında, İstanbul Hükümeti ve Kuvvayı Milliye

Salih Paşa istifa ettikten sonra 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa tekrardan sadrazam olmuştur. Hemen Anadolu halkına, Kuvayı Milliye'leri ve Mustafa Kemal Paşa'yı fena göstermek için harekete geçmiştir. Şeyhülislam Dürriyade'ye fetva verdirerek, Milli Mücadele'ye katılanları hainlikle suçlamış, Kuvayı İnzibatiye adıyla hilafet ordusunu milli mücadelelerin üzerine göndermiştir. Çerkez Ethem bu kuvveti püskürtmüş, Büyük Millet Meclisi ardından Hiyaneti Vataniye kanunu çıkartmıştır. Sovyet Sosyalist Ruslar ile dostane ilişkiler kurulmuş, Amerika Birleşik Devletler ise Ermenistan hayalinin suya düşmesi sonrası Türklerle iyi geçinme kararı almıştır. Güney cephelerinde başarılar alındı ve Fransızlarla müzakereler yapılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 130-131).

Sevr Muahedesi

Sevr'in bütün maddeleri Türk milletini bir köle haline sokuyor, elinden bütün haklarını alıyordu. Sevr, Türklerin idamıdır. Bu anlaşmayı padişahın kabinesinden sadece Topçu ferdiği Rıza Paşa kabul etmemiştir. Bu anlaşmayı Anadolu'da kabul etmeyerek Milli Mücadele'sine devam etmiştir. İtilaf devletleri Yunanlıları Anadolu'da ilerleterek, Sevr'i kabule mecbur ettirmek istemiştir (Şapolyo, 1946, s. 131-132).

Yeşil Ordu ve Çerkez Ethem” ve “Ermenistan ile Harp

Başlangıçta Çerkez Ethem’in Milli Mücadele’ye katkısı fazlasıyla olmuştur. Fakat daha sonra düzenli orduya geçmek istememesi nedeniyle asi ilan edilince Yunanlılara kaçtı. Taşnaklar, Doğu vilayetlerindeki Türkleri öldürmeye başladıktan sonra Büyük Millet Meclisi, Ermenilere harp ilan etmişti. 28 Eylül’de Kazım Kara Bekir Paşa harekete geçmiş ve Kars ile Gümrü zapt etmiştir. Ermeniler hemen sulh istemiş, iki taraf arasında Gümrü Muahedesi 1920’de imzalanmıştır (Şapolyo, 1946, s. 133).

Şapolyo’nun kitabında “Birinci İnönü Savaşı” akabinde yapılan “Londra Konferansı”, “II. İnönü” ve “Sakarya Savaşı”, “Moskova ve Kars Muahedesi” hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak “Mütareke ve Sulh Teklifi” alt başlığında Sakarya zaferinden 6 ay sonra, İtilaf devletleri, Türklere, Yunanlılarla bir mütareke yapmasını teklif ettiği, mütarekenin Türk halkını tanımak için ilk adım olduğu fakat şartların kabul edilemeyeceği kadar kötü olduğu için savaş hazırlıklarına başlandığı belirtilmiştir. Bu görüşmeler sırasında ise Malta’daki Türk mevkufları da serbest bırakıldığından söz edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 134-141).

Afyon Karahisar Savaşı-Saltanatın Kaldırılması

Sakarya Savaşı’ndan sonra Yunanlılar, Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir taraflarına çekilmişlerdi. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal, Yunanlılara büyük bir taarruz kararını 1922 yılı haziranında vermişti. Nihayetinde hazırlıklar tamamlandıktan sonra 26 Ağustos 1922’de savaş başlamış, 30 Ağustos’ta Dumlupınar’da alınan zafer sonrası Yunanlar bozguna uğramıştır. 9 Eylül’de Anadolu düşmandan tamamen temizlendi. Savaş sonrasında Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır (Şapolyo, 1946, s. 142-145). Türk milletinin hürriyet ve istiklali için çalışarak muzaffer olan Büyük Millet Meclisi hükümeti artık karşısında tarihe karışmış Osmanlı saltanatını görmek istememekteydi. Ferdi saltanat rejimini kaldırılarak milli hakimiyete dayanan Büyük Millet Meclisi bütün memlekete hakim olarak Türk birliğini kurması lazım geliyordu. Lozan’da sulh için toplanılacak konferansa da padişah hükümetinin davet edildiği haberi alınınca, Mustafa Kemal’in teklifi ile 1922’de Osmanlı saltanatı tarihe karıştı. Osmanlı hükümdarı Mehmet Vahdettin, İngilizlerin Malta zırhlısına binerek kaçınca Abdülmecit Efendi’nin halife seçilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 145-146).

Lozan Konferansı

Lozan’da yalnızca Türkiye meselesi değil Cihan Harbi sonrasındaki konularında görüşülmüştür. Türkiye görüşmelere iki kez katıldı. Taraflar ancak ikinci görüşme de anlaşabilmiştir. Lozan yeni Türkiye’nin tam istiklal ve hakimiyetini bütün dünyaya kabul ettirmiş, hür ve müstakil yeni Türkiye Devleti doğmasına vesile olmuştur (Şapolyo, 1946, s. 146-147).

Cumhuriyetin İlanı, 29 Birinciteşrin 1923

I. Büyük Millet Meclisi’nde bazı mebusların gürültüsü artmıştı. İçlerinden bazıları Mustafa Kemal Paşa’yı uzaklaştırmak istiyor “Bugünkü Türkiye hudutları içinde doğmamış yahut bir yerde beş yıl oturmamış olanlar mebus seçilemez” maddesini kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Halk bu teklife sinirlendi ve telgraflarla protesto edince bu kişilerin istekleri yerine gelmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yerine Halk Partisi’ni kurmuş, ardından II. Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Bu meclis Lozan’ı tasdik etmiştir. Mustafa Kemal yaşananların ardından Çankaya’da bir yemek esnasında “Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz!” demiş ve ertesi gün cumhuriyet ilan edildikten sonra mebuslar “Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırıyorlardı (Şapolyo, 1946, s. 148-150).

Hilafetin Kaldırılması

Halife Abdülmecit’in İstanbul’da gizli entrikalar çevirmeye başlaması, bir beyannamede “Abdülmecit bin Abdülaziz Han” diye imza atması, Fatih Sultan Mehmet gibi sarık takması, bazı gazetelerde beyanatlarda bulunması, siyasetle uğraşan kumandanlarla temaslar kurması, Cuma alayların tertip ederek at üzerinde halka kendini sevdirmeye çalışması gibi hallerden dolayı hilafet kaldırılmıştır. Hanedan soyu bir daha Türkiye’ye dönmek üzere hudut dışına çıkarılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 150).

Cumhuriyet Halk Partisi, Altı Ok

Adı geçen başlıkta 15–23 Birinciteşrin 1927’de Ankara’da Halk Partisi’nin büyük bir kongresi yapıldığı, Sivas kongresi bu kongrelerin ilki sayıldığından buna ikinci kongre denildiği, Mustafa Kemal Paşa’nın burada Büyük Nutuk’u söylediği, Halk Partisi’nin 11 Mayıs 1931’de üçüncü büyük kongreyi topladığı ve burada partinin nizamnamesinde altı ana vasıf kabul edildiği, bahsi geçen altı ana vasfın “Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık” olduğu belirtilirken bu maddelere de kısa açıklamalar yapılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 150-153).

Terakkiperver Fırka ve Şark İsyanı

Yeni Türkiye’de Terakki Perver adında yeni bir fırka kurulmuştu. Bu fırkaya İttihat ve Terakki Partisi azaları, meşrutiyetçi gruplar ile Malta’dan gelenler katılmıştır. Bu kişiler Liberalizm ve Cumhuriyeti kabul etikleri fakat dindar olduklarını belirtince Şark vilayetlerinde isyanlar çıkmıştır. Doğu vilayetlerin birisinde de Şeyh Sait isyanı çıkmış, isyan kısa sürede bastırılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 153).

İzmir Suikastı-Dış Siyasetimiz

Şeyh Sait isyanı sonrası Terakkiperver fırkasının kapatılınca, içlerinden bazıları Atatürk’ü öldürmeye karar vermişti. Bunu İzmir’de yapmaya hem fikir oldular. Fakat içlerinden bir tanesi suikastı hükümete haber vermiştir. Suikastçılar mahkeme edildiği, bir kısmı berat etse de çoğu İzmir’de idam edilmiştir. Bu olay sonrasında Atatürk “Benim aciz vücudum bir gün gelip elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuz olarak yaşayacaktır.” sözlerini söylemiştir. Ders kitabında daha sonra “Serbest Cumhuriyet Fırkası” konusuna yer verilirken İzmir ve Aydın taraflarında partisini kurmaya çalışan Fethi Bey’in, halkın yeni partinin kuruluşundaki manayı anlamamasından dolayı, fazla heyecan ve taşkınlık gösterdiği, hatta birtakım muhaliflerin partiye girerek dini alet etmeye başlaması gibi nedenlerle partiyi kapatmaya mecbur kaldığı belirtilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 153-155). Türkiye Cumhuriyeti Lozan sulhundan sonra daima memlekette ve dünyada sulh için çalışmıştır. Bütün komşu devletlerle dostluk anlaşması yapılmış, Milletler Cemiyeti’ne üye olunmuştur. II. Cihan Harbi’nde bu durum korunmuş, Möntrö Mukavelesi imzalanmıştır (Şapolyo, 1946, s. 164).

4. Özlü Tarih

İsmet İnönü dönemi ortaöğretimde okutulan ders kitaplarından bir diğeri, Ekmel İzdem tarafından hazırlanan 1949 yılında Yeniçağ Matbaası tarafından İstanbul’da basılan “Özlü Tarih” kitabıdır. Kitap içerik olarak Malazgirt Savaşı’ndan XX. asrın ilk yarısına kadardır. Ayrıca ders kitabı soru cevap şeklinde hazırlanmıştır. Ders kitabının tam olarak içeriği “Malazgirt’ten sonra Anadolu’nun Türkleşmesi S: 5-8”, “Türk Beylikleri, Ankara Savaşı S: 8-10”, “İstanbul’un Zaptı, O tarihte Anadolu ve Balkan Y.A.’nın Durumu S: 10-12”, “Fatih’in Savaşları ve Yeni Fetihleri, Çaldıran ve Mısır Seferleri S: 12-14”, “Mohaç Savaşı, Viyana’nın Kuşatımı, Irak’ın Zaptı, Preveze Zaferi S: 14-18”, “Rönesans, Reform, Otuz Sene Harbi S: 75-78”, “15 ve 16. Yüzyıllardaki Coğ. Keşifleri S: 78-81”, “Duraklama Devri içinde İran ve Avusturya ile Olan Savaşlar S: 19-21”, “Karlofça Hükümleri S: 21”, “İç İsyanlar S: 21”, “Girit’in Fethi, Prut Savaşı, Venedik’le Savaş, Pasarofça 23-26”, “Lale Devri, İlk Matbaa S: 26-28”, “Veraset Savaşları S: 81-84”, “Rus Çarlığı S: 84-85”, “İngilterede Parlmanitarizm. S: 86:88”, “Belgrat Andlaşmasıyla Sona Eren Savaşlar, Rus Savaşı, 1787 Savaşları S: 31-33”, “İslahat D. Mora İhtilali, Mısır ve Boğazlar Meseleleri. S: 33-36”, “Amerika İstiklal Hareketi S: 89-91”, “Fransa İhtilali ve Safhaları S:91-94”, “Napolyon Savaşları, Viyana Kongresi, Restorasyon. S: 94-97”, “Tanzimat S: 37-38”, “Kırım harbi S: 38-40”, “Meşrutiyet ve 1877 Rus Savaşı S: 40-42”, “1830 ve 1848 İhtilalleri ve Akisleri S: 97-99”, “İtalyan Birliği, Alman Birliği : S: 99-101”, “Trablus ve Balkan Savaşları, B. Cihan Harbi S: 42-45”, “Mondros Mütarekesi, Yunanlıların İzmir Çıkışları, Anadolu’nun İşgale Başlanması S : 45-47”, “Erzurum ve Sivas Kurultayları S: 47-48” , “Milli Miysak Büyük Millet Meclisi’nin ve yeni bir Türk Devleti’nin Kurulması, İnönü Savaşları S: 49-52”, “Büyük Saldırı, Mudanya M. Lozan Andlaşması S: 52-55”, “Devrimler ve Osmanlı-Türk Medeniyeti, Devlet Teşkiyatı, Ordu ve Donanma S: 56-60”, “Bilim S: 60-62”, “Güzel Sanatlar S: 62-67”, “Ekonomi S: 70-74”, “XIX Yüzyılda Teknik S: 101-102”, “Tarih olayların asırlar içinde toplu tablosu S: 103-108”, “Kronoloji, S: 119-124”, “On İbret Levhası S: 124-127” olmak üzere toplamda 100 başlık ve 128 sayfadan oluşmaktadır.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun Fethi Nasıl Tamamlandı?

Malazgirt zaferinden sonra Bizans, Anadolu'nun yarısını Oğuz Türklerine kaptırmıştır. Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah daha sonra Kutulmuş oğlu Süleyman'ı Anadolu'nun fethi ile görevlendirmiş, kendisi ordusu ile Güney Marmara kıyılarına kadar dayanmıştır. Süleyman, Anadolu'nun Türkleşmesine büyük fayda sağlamıştır. Fakat Anadolu Selçuklu Devleti, Köseadağ Savaşı'ndan yenik ayrılınca Anadolu'daki beylikler bağımsız olarak hareket etmeye başlamıştır. Nihayetinde 1453'de İstanbul fethedildi ve son olarak Pontus Rum Krallığı'nda yıkılınca Anadolu Türk fethi tamamlanmıştır (İzdem, 1949, s. 5-6).

Anadolu'nun Türkmenler Tarafından Kısa Zamanda ve Kolayca Zaptını Mümkün Kılan Sebepler Nelerdir?

Bunlar; Bizans'ın saltanat kavgasında olması, taht kavgası nedeniyle iç çöküntü yaşanması, İmparatorluğun içerisinde ırk ve kültür birliğinin olmaması, tekfurlar birer senyör vaziyetinde olup, feodalizm sistemi ile adil yönetimden uzak olması, İç Anadolu'yu Türkler, Mısır ve Filistin ile Suriye'yi Arapların ele geçirmesi ve son olarak Türklerin yiğit, teşkilatçı ve şerefli olmasıdır (İzdem, 1949, s. 6-7).

Türk Anadolu'nun Yeniden Türkleşmesi İçin Harcanan Gayretleri Anlatın!

Adı geçen bölümde tıpkı Anadolu'nun Türkleşmesi konusundaki siyasi meselelere yer verilmiş, 9 Eylül 1922 tarihinde Anadolu Türklüğünü ve onun yüksek şeref ve istiklalini korumak için milletçe nasıl dövüştüğümüzü bütün cihanın gördüğü belirtilmiştir (İzdem, 1949, s. 7-8).

Osmanlı Devleti Nerede ve Hangi Tarihte Kuruldu? Komşu Hükümetler Kimlerdi? Ne Zaman Avrupa Kıtasına Geçtiler?

Osmanlılar, Oğuz Türkleri'nin Kayı boyundandır. İlk merkezleri Söğüt'tür. XIV. asırda İsfendiyaroğulları, Bizanslılar, Germiyanogulları, Ankara Ahileri ve Karasioğulları komşularıdır. Osmanlılar 1357'de Gelibolu'ya geçmiş, daha sonra bütün Trakya'yı almışlardır (İzdem, 1949, s. 8-9).

Ankara Savaşı'nın Sebepleri ve Sonuçları? Bu Tarihte Bizans Hükümetinin Durumu?

Yıldırım Beyazıt ile Türk Hakanı Timur arasında 1402'de Ankara'da Çubuk ovasında bir savaş meydana gelmişti. Öncesinde Doğu sınırlarımıza kadar sokulan Timur'un yanına, hükümetleri dağıtılan Türk beyleri sığınmıştı. Karakoyunlu Hakanı Kara Yusuf ile Sultan Ahmet Selayir'in de Beyazıt'a sığınmaları iki tarafı savaşa sürüklemiş ve bu yüzden Anadolu'da sebepsiz yere kardeş kanı dökülmüştür (İzdem, 1949, s. 9).

İstanbul'un Son Kuşatımı, Zaptı. Bu Olayın Önemi? Fatih Mehmet Hangi Ülkeleri Aldı? Savaşları Planlı Davrandığını Gösterir Mi?

İstanbul 29 Mayıs 1453'de fethedilmiştir. İstanbul'un fethedilmesinin büyük bir önemi vardı. Bunlar, Bizans'ın yeni kurulmakta olan genç ve dinç imparatorluğa en elverişli devlet merkezi olması, gelenekleri, mimarlık stili ve eserleri ile üzerimizde etki yapması, önemli bilginlerin İtalya'ya gidip Rönesans devrini başlatması, Anadolu'da Türk birliği kurulması, Avrupa ve Ön Asya'da istila savaşlarına girişmek için tam bir emniyet merkezi olmasıdır (İzdem, 1949, s. 10-11). Fatih Pontus Krallığını ortadan kaldırmış, Karaman Beyliği'nin saltanatına son vermiştir. Akkoyunluları sınır ötesine sürmüş, Mora'yı, Epir'i, Arnavutluk'u, Bosna Hersek'i ve Sırbistan'ı zapt etmiştir. Kırım'ı sömürge haline getirmek isteyen Cenevizlileri yenmiş, Kırım'ı tabi kılmıştır (İzdem, 1949, s. 12).

Çaldıran Savaşı'nın Sebebi ve Sonuçları

Şah İsmail'in Türk olmasına rağmen Şii mezhebine sahipti. II. Beyazıt tembel padişah olması nedeniyle Şah İsmail'in Anadolu'daki Şiilik propagandasına engel olmamıştır. Fakat Yavuz Sultan Selim'in hem zekası hem de tehlikeli bölgeye yakınlığı Şah İsmail'in Türklüğü ikiye bölmesine imkan vermemiştir. Çaldıran'da onu yenmiş, savaşın sonucunda ise Doğu Anadolu vilayetleri ile Azerbaycan, Osmanlı'ya geçmiştir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim "Şiilerin listesini hazırlatırken korkan bir kısım Şii Türkler, sarp dağlara çekildiler. Dört yüz yıldan fazla bir zaman Dersim dağlarına çekilmiş on binlerce öz Türk, Kürt sayıldığı, oralarda yabanileşen, hükümet nedir bilmeyen bu talihsiz vatandaşlar devleti uzun müddet uğraştırmıştır" (İzdem, 1949, s. 12-13).

Mısır Seferi. Sebepler ve Sonuçlar?

Mekke'ye giden Müslümanların su sorunu yaşamasına rağmen Klemenlerin bu sorunla ilgilenmemesi ve Klemenlerin, Dulkadiroğulları ile Ramazanoğulları beyliklerinin iç işlerine karışması, onları tampon bir hükümet olarak kullanmaları nihayetinde iki devleti karşı karşıya getirmiştir. Devletler, Halep ve Kahire yakınlarında 2 savaş yapmış ve iki savaşı da Osmanlı kazanmıştır. Mısır gibi zengin bir ülke topraklarımıza katılırken halifelikte Türk padişahlarına geçti. Ayrıca Ramazanoğulları Beyliği ortadan kaldırılmış ve böylece Anadolu'da Türk birliği tamamlanmıştır (İzdem, 1949, s. 14).

Muhaç Savaşı, Sebep ve Sonuç

Adı geçen bölümde Kanuni Sultan Süleyman devrine Mohaç savaşına kadar kısaca yer değinildikten sonra savaşın sonucu olarak; Türk ırkından olan Macarlarla birleştiğimiz, 1541'den sonra Orta Macaristan'ın vilayetimiz haline geldiği, Erdel bizim himayemizde küçük bir krallık olduğu, Fransuva'nın serbest bırakıldığı, Avusturya ayrı bir devlet olup Osmanlı ile mücadeleye tutuştuğu, batı devletleriyle mnasebetlerimiz sıklaştığından söz edilmiştir (İzdem, 1949, s. 15).

Viyana'nın İlk Kuşatımı, Almanya'ya Akınlar. Sonuç?

Avusturyalılar, Macaristan'da hak iddia ettiklerinden Budin'i zapt etmişlerdi. Osmanlı bunun üzerine sefere çıkıp tekrar kaleleri ve şehirleri ele geçirip Viyana'yı kuşattı. Fakat başarılı olamayıp geri dönmek zorunda kalmıştı. 1532'de sorunu kökünden halletmek için Kanuni tekrar sefere çıkıldı. Nihayetinde Avusturya mağlup edilerek İstanbul'a dönülmüş, savaş sonunda İbrahim Paşa anlaşması imzalanmıştır (İzdem, 1949, s. 15-16).

Irak'ın Zaptı. Irak'ın Ele Geçirilmesinin nemi?

İran'ın Azerbaycan valisi hizmetimize girmişti. Bağdat valisi şehrin anahtarlarını Osmanlı'ya göndermiş, Bitlis valisi de İran şahına sığınınca iki devlet karşı karşıya gelmişti. Tebriz ve Bağdat 1535'de zapt edilince Basra emiri bize tabi olmuştu. şat Nehri boyları ve Basra Körfezi kontrolümüze geçince Suriye'nin ve Doğu-Güney Anadolu'da güven sağlanmıştır (İzdem, 1949, s. 16-17).

Preveze Deniz savaşı ve Akdeniz Egemenliği, Savaşın Sonuçları?

Karada Türk orduları ile başa çıkamayacaklarını anlayan Alman İmparatoru şansını denizde denemek istemişti. Papa, 4 devleti bir araya toplayıp başına Andre Dorya'yı getirince Barbaros, Preveze önlerinde birleşik haçlı donanmasına saldırmış ve büyük zafer kazanmıştır (1538). Böylece Akdeniz 50 yıl Türklerin serbestçe dolaştığı bir göl olmuştu. Akabinde Tunus ve Cezayir'i imparatorluğumuza bağlanmış, Fas himayemize girmişti. Fakat sözde müttefikimiz Fransa, bizim yapamadığımızı becerip, gemiler işleterek Akdeniz ticaretini avucu içine almıştı (İzdem, 1949, s. 17).

Osmanlı Devleti'nin büyük bir imparatorluk haline gelmesini; devlet teşkilatında, kültürde ve ekonomide gelişmesini sağlayarak bir yükseliş çağına erişmesini hazırlayan iç ve dış sebepler nelerdir?

İç Sebepler; Devlet adamlarımızın seçkin olması, zamanına göre pratik bir teşkilat olan dirlik sisteminin sağladığı faydalar ve kolaylıklar, sürekli ve düzenli ordunun olması, Anadolu'ya sürekli Türk göçlerinin yaşanması, Türk adaletinin yarattığı saygı ve sevgi.

Dış Sebepler; Avrupa'daki derebeylik sistemi, Avrupa'da merkezi devletlerin olmaması, devamlı ve sürekli ordularının olmaması, Türk kültürünün ve devlet yaratma gücünün üstünlüğü (İzdem, 1949, s. 18-19).

Duraklama Çağı Hangi Yıllar Arasıdır? Neler Oldu da Devletçe Bir duraklamaya Uğradık?

Bu bölümde 1579'dan 1683'e kadar süren Duraklama devrinin sebeplerini öğrenmek için Yükseliş devrini tersine düşünmek gerektiği, ayrıca iç isyanlar, ihtilaller, kadınların devlet işlerine karışmaları, Avrupa'da Rönesans hareketi ve bunlar ayak uyduramamamız ve ekonomik gibi sebepler, duraklamanın nedeni olarak gösterilmiştir (İzdem, 1949, s. 19).

1577'den 1639'a kadar süren Osmanlı – İran Savaşları'nın Sebepleri ve Sonuçları Nelerdir?

İran Şahı Tahmasp, karısı tarafından zehirlenmesi sonrasında ülke de taht kavgası çıkınca III. Murat bu fırsattan yararlanmak için savaş kararı almıştı. 13 yıl dövüştükten sonra Ferhat Paşa = İstanbul anlaşması yapılarak (1590) Gürcistan, Azerbaycan, Luristan'ı topraklarımıza katılmıştı. Fakat Şah Abbas 1603'de intikam savaşı açmış, yine 13 yıl süren savaş sonrasında aldığımız yerleri geri vermek zorunda bırakmıştı. 1623-1639 yılları arasındaki savaşlar Bağdat yüzünden çıkmıştır. Savaş sonrasında bölge halkı çok yıpranmış, Avusturyalılar rahatlamış, eskiden aylar içinde ülke fetheden ülkemiz artık yıllarca savaş yapması devletin zayıfladığını düşmana göstermiştir (İzdem, 1949, s. 19-20).

1593'ten 1699'a kadar Süren Osmanlı–Avusturya Savaşlarının Sebepleri ve Sonuçları?

Yukarıdaki başlıkta adı geçen harplerin üç safha da olduğu, bu safhaların 1593-1606, 1663 ve 1683-1699 savaşları olduğu belirtilirken, savaşlara kısa kısa değinilmiş ve nihayetinde II. Viyana kuşatması sonrası perişan hale düştüğümüz, sonrasında da 16 yıl süren kanlı savaşların ardından Karlofça diktasını imzalayarak imparatorluğun parçalanmasına boyun eğdiğimiz belirtilmiştir (İzdem, 1949, s. 20-21).

İç İsyanları Doğuran Sebepler? Celali adı altında toplanan bu ayaklanmaları tiplere ayırın!

Ayaklanmaların nedenleri; tımar sisteminin bozulması, yeniçeri ocağının bozulması, bozguna uğrayan yeniçerilerin kütükten kayıtlarının silinmesi, aşsız ve ulufesiz kalarak dağlara çıkmaları, celali korkusu ile halkın silahlanması, saray entrikaları ve kadınlar saltanatı, taht kavgaları, yeni fikirlere düşmanlık ve çapulculuk olarak gösterilebilir. Ayrıca isyanlar sosyal, politik ve dini olarak üçe ayrılmaktadır. Şah kulu dini, Genç Osman ayaklanması askeri, taht kavgalarının siyasi isyanlara örnektir (İzdem, 1949, s. 21-23).

Girit Adasının Stratejik Önemi. Bu adayı ne zaman Aldık? Adanın zaptı kaç yıl sürdü? Hangi tarihte kaybettik?

Yukarıdaki başlıkta Girit adasına, bulunduğu bölgedeki konumuna, stratejik önemine, orada yetişen ürünlere yer verildikten sonra Osmanlı'nın Girit'i 25 yıl kuşattıktan sonra ele geçirebildiği, XIX. asırda adadaki Rumların ayaklandığı, Türk köylerini basıp işkenceler yaptığı, Yunanistan'ın 1897'de donanmasıyla Rumlara yardım ettiği, Osmanlı'nın savaş açtıktan sonra İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın Rumlara yardım ettiği nihayetinde de Girit'in Yunanistan'a bağlandığı yazmaktadır (İzdem, 1949, s. 24).

Prut Savaşı. Sebep ve sonuç?

İsveç Kralı'nın III. Ahmet'e sığınması sonrasında Osmanlı ile Rusya savaşı kaçınılmaz olmuştur. Prut'ta Petro ordusunu kuşatan Baltacı Ahmet Paşa, Katerina'nın hileli teşebbüsüne kandı ve çarlığı ortadan kaldırma şansını yitirmiştir. Sonuç olarak Petro'nun bile şaşacağı şekilde hafif bir barış anlaşması yapılmıştır (İzdem, 1949, s. 24-25).

Venediklilere karşı 1715'de açılan savaş, sebep ve sonuç?

Venediklilerin Karadağlılara yardım etmesi sonrası, Mora'yı kurtarmak için savaş kararı aldık. Savaş sonunda Mora'yı kurtardık. Ardından Korfu'yu kuşattık fakat Avusturya savaşa dahil oldu ve bizi yendi. Savaş sonucunda Pasarofça imzalandı (1718) ve böylece Mora'yı alsak da Banat, Batı Eflak, Kuzey Sırbistan ve Kuzey Bosna'yı Avusturya'ya vermek zorunda kaldık (İzdem, 1949, s. 25-26).

Lale Devri'ni Anlatınız!

Damat İbrahim Paşa, III. Ahmet'in de pek hoşlandığı helva sohbetleri, düğünler, ziyafetler, mehtap gezintileri tertip ettirip, köşklerin ve sarayların bahçelerine laleler yetiştirmesi moda olarak görenler israf tarafı olarak adlandırılmıştı. İstanbul'da ilk defa matbaanın açılması, kağıt fabrikasının kurulması, kumaş dokuma fabrikaları ve çini atölyeleri, itfaiye teşkilatı kurulması ve Topkapı Sarayı içinde bir kütüphane meydana getirilmesi, ilim ve tercüme heyetleri teşkil ettirilerek eserler yazdırılmasını tercih edenler ise kalkınma cephesini oluşturmuştur. Lale devri Patrona Halil İsyanı ile son bulmuştur (İzdem, 1949, s. 26).

1736 Savaşları, Sebep ve Sonuç?

Rusya, Osmanlı'dan Kafkaslardaki Kabartay ülkesini istemişti. Osmanlı bu teklifi kabul etmeyince Ruslar savaş ilan etmiş, Avusturya'da Rusya yanında savaşa katılmıştır. Üç yıl kanlı savaşlar yapıldıktan sonra Osmanlı, Avusturya'yı yenince Ruslar bazı zaferler elde etmesine rağmen İsveç'in de savaşı hazırlanması sonrası Belgrat anlaşmasına razı olmuştu. Böylece Avusturyalılar, Pasarofça anlaşması ile aldığı yerleri geri vermiş, Ruslar ise Azak kalesini yıkmayı, Türklerin Don Irmağı ağzında bir liman kurmalarını, Karadeniz'de ticaret ve donanma bulundurmamayı kabul etmiştir (İzdem, 1949, s. 28-29).

1768 Savaşı, Sebep ve Sonuç?

Rusya'nın Lehistan iç işlerine karışması sonrası Leh vatanseverler Tuna boyundaki Türk kasabasına sığınmıştı. Ruslar bu kasaba da binlerce Müslüman ile beraber Lehleri de öldürünce Osmanlı, Rusya'ya savaş ilan etmişti. Nihayetinde Ruslar, bizi hem karada hem denizde yenip Dobruca'yı işgal edince Mora Rumları da isyan etmişti. İsyanı bastırdıktan sonra Çeşme'de donanmamız Ruslar tarafından yok edilerek ve Kaynarca Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştık (İzdem, 1949, s. 31).

1787 Savaşları, Sebep ve Sonuç?

Aynalıkavak köşkünde Ruslarla yapılan anlaşma ya rağmen (1779) Ruslar, Kırım'ı kendi yarattığı asayişsizlikle işgal etmiş ve Kırım'ı bir Rus vilayeti haline getirmiştir. Osmanlı bunun üzerine Rusya'ya savaş ilan etmiş, Avusturya'da Osmanlı'ya savaş ilan edince iki cephe de kahramanca dövüşmek zorunda kalmıştır. 1792'de Yaş Antlaşması yapılmış ve Kırım'dan başka da kaybımız olmamıştır (İzdem, 1949, s. 32-33).

Bizde Islahat Devri Hangi Tarihten Başlar? Üçüncü Selim Islahat İşine, Niçin Orduyu Düzeltmekle girişti?

Osmanlı'da Islahat Devri III. Selim ile başlamıştır. Kendisi Avrupa tarzı ordu kurmuş, Fransa ve İsveç'ten öğretmenler, uzmanlar getirip, mühendishane ve bahriye okullarında yeni ordunun subaylarını yetiştirmeye çalışmıştır. Fakat 1807'de Kabakçı Mustafa İsyanı ile III. Selim tahtan indirilmiştir (İzdem, 1949, s. 33).

Mora'da Rumların Ayaklanmaları. Devletlerin İhtilalcilere Yardımları.

Rumlar 1821'de Mora'da ayaklandığında Osmanlı isyanı bastırmak için Mısır valisi Kavalalı'dan yardım isteyince Kavalalı isyanı bastırmıştı. Fakat Rumlar propagandalar sayesinde seslerini Fransa ve İngiltere'ye duyurabilmişti. Rusya, İngiltere ve Fransa üçlü anlaşmaya oturup, Navarin'deki Osmanlı donanmasını yok edince, Osmanlı anlaşma yapmak zorunda kalmış ve Edirne Antlaşması ile erkin bir Yunanistan kurulmuştur (1829) (İzdem, 1949, s. 34-35).

Mısır ve Boğazlar Meselesi: Sonuç?

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, istediklerini elde edemeyince isyan etmiş ve neticesinde ordusuyla Kütahya'ya kadar ilerlemişti. Osmanlı, Rusya'dan yardım isteyince İngilizlerle Fransızlar telaşa düşerek araya girmiş ve iki tarafı yatıştırıp Kütahya Anlaşması'nın yapılmasını sağlamışlardır. Fakat Ruslar bir türlü Osmanlı topraklarını terk etmek için Hünkâr İskelesi Anlaşması'nı Osmanlı'ya imzalatmıştır. Akabinde Mısır valisi sahip olduğu limanları İngilizlere kapatmıştır. Fransa'nın nüfuzu da giderek artınca İngilizler bizi harbe teşvik etmiştir. İngiltere, Fransa'yı dışarıda bırakarak Prusya, Avusturya ve Rusya ile anlaştı ve beş devlet Kavalalı'ya ültimatı göndermiştir. Kavalalı ise teklifi kabul etmeyince de kendisiyle savaşarak boyun eğdirilmiştir (1841) (İzdem, 1949, s. 35-37).

Tanzimat Devri Hangi Tarihte Başlar? Mustafa Reşit Paşa Gülhane Parkında Okuduğu Hattı Hümayun (=Padişah Mektubu) ile Neler Vadediyor?

Tanzimat Devri 1839'da başlamıştır. Mustafa Reşit Paşa tarafından oluşturulmuş bu tasarı Abdülmecit tarafından imzalanmıştır. Vaatleri ise şunlardır. Devlet idaresini düzenleyen yeni kanunlar yapılacak, Hristiyanlara eşit muamele edilecek, memurların hepsi maaşa bağlanacak, Askerlik ve vergi işleri adil esaslara dayanacak, duruşma yapılmadan ve hüküm verilmeden hiç kimse öldürülmeyecek, hiçbir vatandaşın malı mülkü elinden alınmayacak, her şahsa mülkiyet hakkı tanınacak, zulüm ve haksızlık yapanlar, rüşvet alanlar, devletin görev ve yetkilerini kötüye kullananlar, ferman hükümlerin görev ve yetkilerini kötüye kullananlar cezalandırılacaktır (İzdem, 1949, s. 37).

Kırım Savaşı. Sebep ve Sonuç?

Kudüs'teki kiliseler, ziyaret yerleri ve kutsal emanetler hususunda Katolik ve Ortodoks rahipleri arasında anlaşmazlıklar baş göstermişti. Bu kişiler Napolyon'dan yardım isteyince Fransızlar ile Ruslar arasında sorun çıkmış ve Rusların Çar yaveri Mençikof İstanbul'a gelerek kendisini bütün Osmanlı Ortodokslarının koruyucusu tanıdığımızı dair bir senet verilmesini istemiştir. Teklif kabul edilmeyince de Ruslar, Romanya toprağına girmiş, İngiltere ve Fransa ise Osmanlı'ya yardım edip boğazlardan geçerek Sivastopol'u bir yıl süren kuşatmadan sonra zapt etmiştir. Paris Antlaşması ile Türkiye'nin istiklali ve bütünlüğü bütün devletler tarafından tanınmış ve bu duruma ayrı ayrı kefil olunmuştur (İzdem, 1949, s. 38-40).

Bizde İlk Meşrutiyet Rejimi Nasıl Doğdu?

II. Abdülhamit, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve yerine geçen V. Murat'ın delilik alametleri göstermesi sonrası "Beni devlet başı yaparsanız Kanunu Esasi'yi kabul ederim. Seçim yaptırarak mebuslar meclisini kurarım" demişti. Bu teklif uygun görülünce 1876'da ilk meşrutiyet kurulmuştur (İzdem, 1949, s. 40).

Meşrutiyetin İkinci Defa Kuruluşunun Tarihçesini Anlatın!

II. Abdülhamit 1877 Rus harbini bahane ederek bir daha toplanmamak üzere meclisi dağıtmıştır. Bu durum 1908 yılına kadar devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in yıldırma idaresi tarafından büsbütün zehirlenen ülkümen vatanseverler Mısır'a, Fransa'ya ve İngiltere'ye kaçarak, fikirlerini hürlik ve eşitlikten yana yaymağa çalışmıştı. Girit, Makedonya ve Ermeni meseleleri nedeniyle yabancı devletlerinden sürekli uyarı alan Sultan, kurnazlığı kadar korkak olması nedeniyle bir demeç yayımladı ve meşrutiyeti yeniden etmişti (24 Temmuz 1908). Fakat 1909'da Kurmay Başkanı Mustafa Kemal'in planlarını hazırladığı Hareket Ordusu, Selanik'ten İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal, 32 yıl vehmi ve keyfi yüzünden en seçkin Türk idealistlerini yok eden, Türk milletinin enerjik hamlelerini kötürümleştiren bu zorbayı öldürmemiş, önce Selanik'e sürmüş sonra da İstanbul Beylerbeyi sarayında göz hapsine aldırıştır (İzdem, 1949, s. 40-42).

Trablus ve Balkan Savaşları; Sonuç?

İtalya, Trablus vilayetine saldırınca Mustafa Kemal, seçkin subaylarla teşkilatlanarak Trablus'a gitmiş ve İtalyanlarla çarpışmıştı. Fakat Balkan Savaşı patlak verince Trablus ve Bingazi vilayetlerini İtalya'ya bırakmak zorunda kalmıştık. İtalyanlar, Uşi Antlaşması'na göre 12 Adayı bize geri vermeleri gerekirken sözlerinde durmadıkları için bu güzel adalar onlara kalmıştır. Adalar Yunanlılara verilmiş, kabarık ihtirasların yarattığı ihanetler, dinmek bilmeyen çekişmeler ve Balkan felaketleri itibarımızı sarsmıştır (İzdem, 1949, s. 42-43).

Birinci Cihan Savaşı Nasıl Başladı ve Ne Sonuç Verdi?

Bu bölümde kısaca dünya savaşı hakkında bilgiler verildikten sonra savaşa Türklerinde katıldığı, en zorlu savaşların Belçika ve Kuzey Fransa'da, Ukrayna ve Galiçya'da, Çanakkale, Kafkas ve Irak cephelerinde olduğu ve savaş sonunda Üçlü İttifak Devletleri'nin yenildiğinden bahsedilmiştir. Ders kitabında ayrıca şu cümlelere de yer verilmiştir. "Yalnız biri boyun eğmedi: Türkiye. Şerefsiz ve istiklalsiz yaşamaktan ölmeyi tercih etti ve yeniden silaha sarılarak düşmanlarıyla kahramanca döğüştü. Yurdunu, Milli Namusunu ve Erkinliğini çiğnetmedi" (İzdem, 1949, s. 43).

Mondros Mütarekesi'nin Hükümleri Nelerdir? Düşman Devletler Yedinci Maddeyi Nasıl Uyguladılar?

Boğazlar açılacak ve yengin devletlerce kontrol edilecekti. Donanma ve savaş gereçleri teslim edilecek, ordumuz terhis olacak, düşmanlar demiryolları, limanlar ve karayollarından dilediği gibi yararlanacak, esirleri iade edip Türk esirleri verilmeyecek, Doğu vilayetlerde karışıklık çıkarsa işgal edilecek, güvenlik nedeniyle diledikleri bölgeye ve şehirlere yerleşebileceklerdi (İzdem, 1949, s. 45-46).

Yunanlıların İzmir'e, Atatürk'ün Samsun'a çıkışları, Reddülhak Cemiyetinin Protestoları ve İlk Milis Cephelerinin Kurulması Olayını Anlatın!

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da Türk İzmir'i işgal etmişti. 14 Mayıs akşamı Reddi İlhak Cemiyeti büyük bir protesto mitingi tertiplemiş, İstanbul hükümetinin emri doğrultusunda miskin yatan İzmir valisine rağmen kahraman askerlerimiz ve vatanseverler Yunan ordusuna karşı silahla karşı koymuşlardır. Mustafa Kemal ise 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmış ve 1683'den beri ters yüz giden talihimizin için umut verici bir dönem olmuştur (İzdem, 1949, s. 46-47).

Mütareke Hükümlerini Çiğneyerek Anavatan Sınırları İçine Giren Devletler Hangileridir? Her biri Aziz Vatanımızın Nerelerini işgal Etmişlerdi?

İngilizler Musul'u işgal edip Urfa'ya kadar ilerlemişti. Fransızlar Hatay'ı işgal edip bütün Çukurova'yı ellerine geçirirken, İzmir, Aydın, Manisa ile Trakya'yı Yunanlılar, İtalyanlar ise Antalya'dan Kütahya'ya kadar sokulma fırsatı bulmuşlardı (İzdem, 1949, s. 47).

Erzurum ve Sivas Kurultayları Hangi Maksatlarla Toplandılar? Verilen Kararlar Nelerdir?

Adı geçen bölümde kurultayların milletin iradesini engin ruhunda temsil eden Ata'mızın bütün komutanlara, valilere, vatanseverlere telgraflar çekerek vatani kurtarma ülküsü etrafında birlik yaratmaya başladığı belirtilmiş, kongrelerde de alınan kararlara yer verilmiştir (İzdem, 1949, s. 47-49).

Milli Mihsak Hakkındaki Bilgilerinizi Anlatın ve Bunu Sivas Kurultayı Kararları ile Karşılaştırın!

Mustafa Kemal mebusların Ankara'da toplanmasını istemekteydi. Padişah ve hükümeti buna yanaşmayınca Felahı Vatan Grubu etrafında toplanan mebuslar kendi gayretleri ile 18 Ocak 1920'de Milli Mihsak demeci yayımlandılar. (İzdem, 1949, s. 50).

İstanbul'un işgalini, meclisin dağılmasını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşunu Anlatın!

Misakı Milli kararlarından sonra telaşa düşen İngilizler 16 Mart 1920'de ansızın İstanbul'u işgal ettiler. Ayrıca misakın kabulünde çalışan vatansever mebusları yakalayıp Malta'ya sürgüne yolladılar. Mustafa Kemal için bu duruma gireceğini önceden kestirmiş ve tedbirlerini tasarlamıştı. Fırsatı kaçırmayıp her tarafa telgraflar çektiler ve acele milletvekili seçimi yapılmasını ve Ankara'ya gönderilmelerini istemiş, nihayetinde 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır (İzdem, 1949, s. 50-51).

Yunan Ordusunun İlerlemesi, İnönü Savaşları, Bu Savaşların Sonuçları?

Yunan Ordusu, Milet hattını aşarak, bizim henüz bir batı cephemiz olmadığı için Balıkesir, Bursa ve daha birçok kasabamızı ele geçirip Eskişehir'e doğru ilerlemişlerdi. Fakat İnönü'de yapılan savaşların ikisini de kaybetmişlerdir. Çerkez Ethem'le ayrıca uğraşmak zorunda kaldığımız halde bu iki savaşı kazanabilmiştik. Milletin hükümete ve ordusuna olan güveni artmıştı. Ruslar ve Fransızlar, Ankara Hükümeti ile anlaşmağa ve dost olmağa çalıştılar. Yengin devletler görüşme için Ankara hükümetinin delegelerini davete mecbur olmuşlar ve bizde zaman kazanıp batı cephemizi kuvvetlendirmiştik (İzdem, 1949, s. 51-52).

Eskişehir-Sakarya Savaşları ve Sonuçları?

Yunan ordusu üstün kuvvetlerle ordumuza saldıığında ordumuz ise kayıp vermemek için Sakarya gerisine çekilmişti. Sakarya'da büyük bir zafer kazandık ve böylece bütün dünya Türk milletinin içten bir inançla dövuştüğünü, istiklalini sağlamak için sarsılmaz bir azim sahibi olduğu ve dağınık kuvvetlerden yenilmez bir ordu yarattığını görmüştü. Fransızlar Ankara'da bir antlaşma imzalayarak bütün Çukurova'yı bize teslim etmiş, Ruslar, Ermenilere karşı yaptığımız Gümrü Antlaşması'na göre kurtardığımız Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerinin (Batum Limanı'nı, isteğimizle Gürcülere bıraktık) Türklüğünü kabul ederek Moskova anlaşmasını imzalamışlardır (İzdem, 1949, s. 52).

Büyük Türk saldırısı, Sağladığı Kesin Sonuçlar?

Türk ordusu Sakarya Savaşı sonrasında tam 1 yıl kesin sonuç için saldırı hazırlığında bulunmuştur. Nihayetinde 26 Ağustos 1922’de taarruza kalktık ve milli ordumuz 4 gün sonra Dumlupınar Meydan Savaşı’nı kazanmıştır. Ordumuz 9 Eylül’de İzmir’e ve bir gün sonra Bursa’ya girerek Batı Anadolu’yu kurtarmıştır (İzdem, 1949, s. 52-53).

Mudanya Mütarekesi ile Lozan Sulh Müzakereleri Hakkında Bilgi Verin!

Adı geçen bölümde önce Mudanya sonra Lozan hakkında bilgiler verilmiş, iki görüşmeye de İsmet İnönü’nün katıldığı, Lozan’da yapılan ilk görüşmelerde anlaşmanın sağlanamadığı, 80 günlük bir aradan sonra yeniden toplanan konferansta uzun münakaşalar olduktan sonra 24 Temmuz 1923’de barış imzalandığı açıklanmıştır (İzdem, 1949, s. 53-54).

Lozan Andlaşması

Lozan’da sınırlarımız ve boğazlar, kapitülasyonlar, borçlar, ordu, azınlıklar, kabotaj ve gümrük hükümleri masaya yatırılmıştır. Sadece Musul sorunun çözüme kavuşmamıştır. Lozan, Türk milletinin şerefle dolu tarihinde mutlu bir dönem; kendisini modern bir cemiyet haline getirecek büyük devrimlere imkan veren bir başlangıç olmuştur (İzdem, 1949, s. 54-55).

1.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Siyasi Tarihinin İçeriği Arasında Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?

Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ders kitaplarındaki Türk siyasi tarihlerinde anlamlı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar genellikle ders kitaplarının külliyatı ile başlıkların içeriği olarak ön plana çıkmıştır.

Siyasi Tarih Külliyatı

Mustafa Kemal Atatürk dönemlerinde okutulan ders kitaplarının hem içeriği hem de sayfa sayıları bir ders kitabına uygun olmayacak kadar fazladır. Dönemin ders kitapları arasında sayfa sayısı bakımından okutulmaya en uygun olan sadece Ahmet Refik'in Tarihi Umumi'sidir ve toplamda 276 sayfadır. Fakat diğer ders kitaplarının oldukça hacimli olduğu görülmektedir.

Nitekim Hamit ve Muhsin tarafından hazırlanan 1930 tarihli "Türkiye Tarihi" tam tamına 766 sayfadır. Sayfa sayısının bu denli fazla olmasının en büyük nedeni ise konu başlıkları ile içeriklerin bir lise öğrencisinden ziyade alanında uzmanlaşmak isteyen kişilere göre hazırlanmış olmasıdır. Örneğin sayfa 165'de sunulan "Haç Ova Meydan Muharebesi" başlığında tam 4 sayfa bilgi verilmektedir. Bir başka örneğe yer vermek gerekirse sayfa 328'deki "Fransız İnkılabı" konusu alt başlıklarla beraber tam 24 sayfadır. Ayrıca Türkiye Tarihi kronolojik olarak da kafa karıştırıcı durumdadır. Örneğin ders kitabının 68. sayfasında "Kanuni Süleyman'ın İlk İran Seferi" başlığına yer verilmiş, ardından "Kanuni'nin İkinci ve Üçüncü İran Seferleri"ne değinilmiş fakat ilerleyen sayfalarda II. Beyazıt ve Yavuz dönemlerine dönülerek Mısır seferleri konu edilmiştir. Ders kitabı resim ve harita yönünden de oldukça kısırdır.

1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından oluşturulan 4 ciltlik ders kitapları öncekilerine göre daha iyi ders kitabı olarak gözüксе de bu kitaplarda da çok fazla konuya değinilmesi, bu konu içeriklerinin çok fazla detay içermesi ve yazı puntosunun çok küçük olması sebebiyle ders kitaplarının öğrencilere uygun olarak tasarlanmadığı ortaya çıkmaktadır.

Bahsi geçen ders kitaplarının ilki olan Tarih I kitabı gerek konu başlıkları gerekse bu başlıkların içerikleri ile adeta öğrenciyi bilgi tufanında boğmuştur. Kitapta Türk ve Anadolu medeniyetlerinin yanı sıra Çin, Hint, Mısır, Fenikeliler, İbraniler, İran, Ege, Eski İtalya tarihlerine de detaylıca yer verilmiştir. Bu duruma örnek gösterecek olursak; kitabın 13. bölümü olan Ege Havzası başlığı tam 75 sayfadan oluşmuştur. Ege Havzası başlığının içeriği kısa ama çok fazla yan başlıklarla doldurulmuştur. Örneğin bu bölümün yan başlığı olan Makedonya Tarihi toplamda 5 sayfa ve 14 alt başlıktan oluşmuştur. Tarih I kitabı tüm bu durumlarda 384 sayfası bilgi, 70 sayfası resim olmak üzere toplam da 454 sayfadan oluşmuştur.

Orta zamanları kapsayan Tarih II ders kitabında ise Tarih I kitabındaki sorun devam etmektedir. Genel hatlarıyla Türk ve İslam tarihini kapsayan ders kitabında Avrupa tarihine de yer verilerek bünyesinde tam 32 ana başlık bulundurmaktadır. Haliyle ders kitabı 391 sayfası bilgi 123 sayfası harita ve resim olmak üzere toplam 538 sayfadan oluşmuştur.

Osmanlı Tarihi'ni kapsayan "Tarih III" ders kitabının içeriği 1931 tarihli ders kitaplarına oranla daha sade tutulmuştur. Toplam da 4 ana başlıktan (Kuruluş, İmparatorluk, İnhitat, İnhilal ve İnkıraz) oluşan kitap 182 sayfası bilgi, 111 sayfası resim ve harita olmak üzere toplam da 293 sayfadan oluşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihini kapsayan "Tarih IV" ders kitabı, tıpkı ilk iki kitap da olduğu gibi başlık ve içerik yağmuruna tutulmuştur. Ders kitabı 2 kısma ayrılmış, ilk kısım da Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu'na tam 133 sayfa yer verilmiştir. 2. kısım da ise İnkılap ve Islahat konuları 198 sayfa da anlatılmıştır. Tarih IV kitabı 374'ü bilgi, 155'i resim, harita ve belge olmak üzere toplam da 529 sayfadan oluşmuştur.

İsmet İnönü döneminde ders kitapları ilk yıllardan itibaren sadeleştirilmeye başlansa da tıpkı Atatürk dönemi ders kitaplarında olduğu gibi çok fazla başlık ve içeriklerden oluşmuştur. Fakat ilerleyen zamanlarda kitaplar bahsi geçen sorunlardan yavaş yavaş kurtulmaya başlamıştır.

Örneğin Şemsettin Günaltay tarafından hazırlanan 1941 tarihli Tarih I ders kitabı eski kitaplara göre daha sade bir hale getirilip bol resimlerle süslenmeye çalışılsa da Türklere ayrılan kısım toplam 400 sayfanın 47 sayfası kadardır. Geriye kalan 353 sayfanın tamamı Türk olmayan medeniyetlere ayrılmıştır.

Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan 1944 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944) ders kitabı sadeleştirilmeye uğrayan kitaplardan bir tanesidir. Toplamda 193 sayfadan oluşan kitap 20 bölümden oluşmuş, bölümlerin içeriği diğer ders kitapları gibi uzun tutulmadığı gibi gereksiz bilgilerden de olabildiğinde arındırılmış, konular resim ve haritalarla desteklenmiştir.

İnönü döneminde okutulan bir diğer ders kitabı Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü’dür. Bahsi geçen ders kitabı lise ve ortaokul bitirme ve lise olgunluk imtihanları için özel olarak hazırlanmıştır. İçeriği Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihini kapsamaktadır. Bu kitap tıpkı Enver Ziya Karal’ın ders kitabı gibi sade bir şekilde hazırlanmıştır. Sayfa sayısı 176’dır. Fakat ders kitabında hiçbir resim, fotoğraf ve harita olmaması kitabı ders kitabından çok baş ucu kitabı gibi gözükmesine neden olmuştur.

Son olarak Ekmel İzdem tarafından ortaokul ve lise son sınıf öğrencileri için yazılmış “Özlü Tarih” ders kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye kurulunca tetkik edilerek yayınlanmıştır. İçeriği Malazgirt savaşından Lozan’a kadar olan kitap diğer ders kitaplarına göre epeyce sadeleştirilmiştir. Toplamda 126 sayfadan oluşan ders kitabın da zaman zaman Avrupa tarihine de yer verilmiştir. Fakat bu kitap da tıpkı Enver Behnan Şapolyo tarafından hazırlanan ders kitabı gibi bünyesinde fotoğraf, resim ve harita yer almamaktadır.

Siyasi Tarihin İçeriği

Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü ders kitaplarında siyasi içerikte bazı ufak tefek farklılıklar mevcuttur. Fakat bu farklılar konu başlıklarından ziyade başlıkların içeriğinde yer almaktadır. Bahsi geçen farklılara kronolojik sırayla yer verilecektir. İlk olarak eski çağ tarihinin siyasi içeriği karşılaştırılacaktır.

1931 tarihli Tarih I kitabının ilk Türk siyasi tarihi ana başlığı olan “Anayurtta En Eski Devletler” konusunun alt başlıklarında Türk Hun İmparatorluğu’na ve Topa Devleti’ne yer verilirken (Tarih I, 1931, s. 64-68) 1941 tarihli Tarih I ders kitabındaki “Anayurtta En Eski Devletler” de Daeler ve Sakalara yer verilmiş ardından Büyük Hun İmparatorluğu konusuna geçilmiştir (Günaltay, 1941, s. 16-17).

1931 ve 1941 tarihli Tarih I kitapları Asya Hun İmparatorluğu, İskit İmparatorluğu, Türklerin Hint Memleketlerine olan akınları, Atilla Hun İmparatorluğu gibi başlıklarda hemen hemen aynı bilgilere yer verilmiştir.

1930 yılında Türk Ocağı “Türk Tarihi Heyeti” azalarından Afet Hf. İle Mehmet Tevfik, Semih Rifat, Akçura Yusuf, DR. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktitaf, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüs olan, “Türk Tarih Heyetinin” başka azalarının ve mevzu ile alakalı zatlerin mütalea ve tenkit nazarlarına arz olunmak üzere yalnız yüz nüsha basılan Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının “Bu Kitap Niçin Yazıldı?” başlığında ders kitabının yazılış amacına yer verilmiştir. Verilen bilgilere göre şimdiye kadar memleketimizde yazılan tarih kitaplarının ve onlara mehzaz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde küçültülmüştür. Bu nedenle bahsi geçen kitap ile milletimiz için yapılan yanlış düzeltmek istenilmiş, milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde ilk adım atılmıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları sayesinde milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesinin esrarını ortaya çıkartmak, Türkün hususiyet ve kuvvetini kendine göstermek ve milli inkişafımızın derin ırki köklere bağlı olduğunu anlatmak istenilmiştir. Adı geçen kitabın bir diğer amacı ise tarih kitaplarındaki kainat, dünya ve insan hakkında verilen bilgilerdeki batıl fikirleri çıkartarak, ilmi bir kitap yazılması istenmesidir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1930, s. 1-3).

Yazımı sırasında Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının rehber olarak kullanıldığı 1931 tarihli 4 ciltlik Tarih I, II ve III ders kitaplarının mukaddime bölümünde, kitapların yazılış amacı şu ifadelerle açıklanmaktadır.

“Türk Tarihi, memleketimizde en az tetkik edilmiş mevzulardan biri halinde idi. 1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu husumet duygusile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca İslamlığın pıstırlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeğe savaştılar. Türk ve İslam müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslamlığa tekaddüm eden hinlerce yıla ait devreleri unutturmayı Ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, Milli Tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kalınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amel-halinde diğerlerine eklendi. Bütün bu menfi cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün, çadır, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumlarıyla müradif tutulması an'an esi mektep kitaplarımıza kadar girdi. Türk Tarihinin, inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatleriyle meydana çıkarabilmek için çalışmakta olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti bir kısım azasını tarih tedrisatındaki bu boşluğu doldurabilecek bir kitap hazırlamağa memur etti” (Tarih I, 1931, s. Önsöz).

Atatürk dönemi ders kitapları, kendi aralarında da farklılıklar barındırmaktadır. Bu nedenle Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ders kitaplarındaki Türk Siyasi Tarihi'nin farklılıkları incelenirken 3 farklı dönem olarak değerlendirilecektir. Bu dönemler; “Atatürk dönemi ders kitapları 1931 öncesi”, “Atatürk dönemi ders kitapları 1931 sonrası” ve “İsmet İnönü Dönemi ders kitapları” dır.

Ders kitapları arasında göze çarpan ilk farklılık İslam tarihindedir. Nitekim Emeviler konusunun yan başlığı olan “Emevilerin Parlak Devri” başlığına göre İspanya'yı fetheden Tarık İbni Ziyad Berberiyelidir. Kendisinin Türklüğünden söz edilmemiştir (Refik, 1929, s. 39). 1931 – Tarih II’de ise Tarık Bin Ziyad için “Türk İspanya’da” başlığı atılmıştır. Ayrıca kendisinin Musa Berberilerinden bir Türk olduğu şu cümlelerle pekiştirilmiştir. “Başkumandanı Berber Hazarların Tavarik kabilesinden Müslüman olmuş olan Ziyat namında bir adamın oğlu Tarık diye şöhret alan kahraman bir Türk’tü” (Tarih II, 1931, s. 133-134). Adı geçen ders kitapları arasındaki bir diğer önemli farklılık Emevilerin Irak Valisi Haccac hakkında verilen bilgilerdedir. Umumi Tarih’te Haccac’ın karakteristik özelliği hakkında detaylı bilgiler verilmeyerek kendisi hakkında şu bilgilere değinilmiştir. “Haccac Maverünnehir havalisinde Arap istilasına devam etmiş, gönderdiği ordu ile Buhara, Harezm ve Taşkent taraflarını ele geçirmiştir. Hindistan ve Çin taraflarını istilaya başlamak üzereyken ölümü ile kalbinde beslediği emelleri gerçekleştirememiştir” (Refik, 1929, s. 40). 1931–Tarih II ders kitabında ise Haccac hakkında aşağıdaki bilgiler paylaşılmıştır. “Haccac kanlı bir kumandandır. Kendisi Baykent’i yakıp yıktı. Şehirde eli silah tutacak ne kadar Türk erkeği varsa hepsini kılıçtan geçirdi. Kadınları ve çocukları esir aldı. Aynı davranışları bir diğer Türk şehri olan Talkan’da da yaptı. Hatta Türkleri kılıçtan geçirmekten yorulunca ağaçlara astırdı. Fakat bütün bu vahşetlere rağmen Türkleri kafi surette Arap boyunduruğuna sokamadı” (Tarih II, 1931, s. 144-146).

Umumi Tarih’te “Oğuzlar ve Selçukiler” konusu içerisinde verilen “Cengiz İstilasası” başlığında Cengiz’in Moğol olduğu, Moğollar üzerinde hakimiyet kurduktan sonra da Türkleri de idaresi altına aldığı belirtilmiştir (Refik, 1929, s. 131-132). 1931 – Tarih II’de ise Cengiz İmparatorluğu “Türk–Moğol İmparatorluğu” başlığı altında işlenmiş, Cengiz’den sonra onun torunlarının da kurduğu imparatorluklar hakkında da “Türk–Moğol İmparatorluğu” (Kubilay ve Çin’de Türk–Moğol İmparatorluğu, Türkistan İmparatorluğu–

Çağatay Sülalesi, Kıpçak İmparatorluğu, Altınordu, İran Türk–Moğol İmparatorluğu) olarak bahsedilmiştir (Tarih II, 1931, s. 239-244).

Adı geçen kitaplarda bir diğer önemli farklılık ise Timur İmparatorluğu’nun kurucusu Timur veya Timurlenk hakkında verilen bilgiler de mevcuttur. “Temirlenk, İmparatorluğu ve İstilas” konu başlığında şu cümleler geçmektedir. “Temirlenk, Ankara muharebesinden sonra, Bursa’ya girdi, şehri yağma etti. Moğollar bütün camileri ve mektepleri atlarına ahır yaptılar” (Refik, 1929, s. 167). Fakat ders kitabında bu söylenilen ile çelişen bilgiler de mevcuttur. Nitekim adı geçen bölümün sonraki sayfalarında “Temirlenk gayet dindardı. Binaenaleyh ahaliyi de bu hisse tebean sınıflara ayırmıştı. İmparatorlukta ahali 12 sınıfa ayrılmıştı. Birinci sınıftan olanlar, Seyyitler, şeyhler ve ulema idi. Tecrübe görmüş kimseler, fikirlerinden istifade edilecek, dindar ve zahir adamlar, hükümdarın şahsi dostları idiler. Daha sonra hocalar, tabipler, edipler, hatipler, silah mütehassısları ve yolcular sınıf gelirdi. Temirlenk dünyada olup bitenleri yolculardan öğrendiği için onlara daima iyi muamele ederdi” (Refik, 1929, s. 171-172) sözlerine de yer verilmiştir. 1931 tarihli “Tarih II ve III” ders kitaplarında ise Timur hakkında bu tarz kötü bilgiler yer almamaktadır. Hatta Umumi Tarih’de Timur’un Cengiz sülalesinden olduğu belirtilirken (Refik, 1929, s. 163) 1931-Tarih II’de Timur’un babasının Türk Barlas kabilesinin reisi Turgay, annesinin ise Tekin Hatun olduğu, aile adının Gürkan olmasından dolayı kendisine de Timur Gürkanı dendiği açıklanmıştır (Tarih II, 1931, s. 299). İsmet İnönü ders kitaplarından birisi olan Özlü Tarih’te ise Timur için “Türk Hakanı Timur” denilmektedir. Nitekim Türk Hakanı Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında yapılan Ankara Savaşı’nda boşu boşuna kardeş kanı döküldüğü, iki hakanın birbirleriyle yaptığı mektuplaşmalar nedeniyle de savaşın kaçınılmaz olduğundan söz edilmiştir (İzdem, 1949, s. 9).

Atatürk ve İsmet İnönü dönemi Osmanlı Tarihi konulu ders kitapları aşağıdaki gibidir.

- Ahmet Refik, Umumi Tarih, 1929
- Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi, 1930
- Tarih III, 1931
- Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü, 1946
- Ekmel İzdem, Özlü Tarih, 1949

Atatürk ve İsmet İnönü döneminde okutulan tarih ders kitapları Osmanlı tarihi açısından ele alındığında karşımıza çıkan eserler ve kapsamaları şu şekildedir:

Tablo 2

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Döneminde Okutulan Ders Kitaplarının Osmanlı Tarihinin Kapsamı

Yazar	Ders Kitabının İsmi	Basım Yılı	İçerik (Başlangıç)	İçerik (Bitiş)
Ahmet Refik,	Umumi Tarih	1929	Araplar	Osmanlı tarihi Sokullu dönemi
Hamit ve Muhsin	Türkiye Tarihi	1930	Osmanlı Devleti yükseliş dönemi	Osmanlı Devleti yıkılış dönemi
	Tarih III	1931	Osmanlı Devleti kuruluş dönemi	Osmanlı Devleti yıkılış dönemi
Enver Behnan Şapolyo	Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü	1946	Osmanlı Devleti kuruluş dönemi	Türkiye Cumhuriyeti
Ekmel İzdem	Özlü Tarih	1949	Malazgirt Savaşı	Lozan Sulhu

Bahsi geçen ders kitaplarındaki ilk farklılıklara Osmanlı hanedanının kökenine dair bilgilerde rastlanılmaktadır. Ahmet Refik’in Umumi Tarih’inde Osmanlıların Kayı boyuna mensup olduğu belirtilmiştir (Refik, 1929, s. 147). 1931–Tarih III’de ise Osmanlı hanedanının soyunun Oğuz Han’a kadar gittiği fakat bu soyun sonradan uydurma bir şecere olduğu söylenmiştir (Tarih III, 1931, s. 1). İsmet İnönü dönemi ders kitabı olan Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü ders kitabında ise Osmanlıların soyunun Oğuz Han’a kadar dayandığına dair silsilelerin mevcut olduğu belirtilse de tıpkı Tarih III’deki gibi bu bilgilerin sonradan uydurulduğuna değinilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 9). Özlü Tarih’de ise Osmanlıların soyunun Kayı boyuna dayandığı açıklanmıştır (İzdem, 1949, s. 8).

Adı geçen ders kitaplarında göze çarpan bir diğer farklılık ise Şah İsmail konularında yer almaktadır. Ahmet Refik’in Umumi Tarihi’nde Şah İsmail hakkında şu bilgiler verilmektedir. “İran’ın garp hudutlarında Türk beylerinin hüküm sürmekteydi. Erdebil’de Safiyyüddin adında bir şeyh ortaya çıktı. Kendisi güçlendikten sonra Karakoyunlulardan Cihanşah, şeyhi ve müridini Erdebil’den kovdu, zaviyelerini kapattı. Daha sonra şeyhin oğlu Haydar, Uzun Hasan’a sığınıp kendisinin Rum eşinden olma kızıyla evlendi. Uzun Hasan’ın ölümünden sonra Şirvan üzerine yürüdüğü sırada öldü ve oğlu İsmail’in 14 yaşında şeyh oldu. Birtakım savaşlar sonrasında 5 sene içinde de İran’a hakim oldu” (Refik, 1929, s. 238-239). Görüldüğü üzere ders kitabında bunca geniş bilgilere rağmen Şah İsmail’in ırkı

hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Türkiye Tarihi ders kitabında ise “Safevilerin Türk olduğunu söyleyen müverrihlerin olduğu gibi Arap olduğunu söyleyen müverrihler vardır.” sözleri geçmektedir (Hamit & Muhsin, 1930). 1931–Tarih III’de Şah İsmail’in doğrudan Türk şeyhinin oğlu olarak bahsedilirken (Tarih III, 1931, s. 36) Osmanlı İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü’nde de aynı görüş desteklenmiştir (Şapolyo, 1946, s. 28). Özlü Tarih’de ise sadece Türk fakat Şii mezhebinde olduğu söylenmektedir (İzdem, 1949, s. 12).

Ders kitaplarında bir diğer önemli farklılık Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’na katılımı ile ilgilidir. Türkiye Tarihi ders kitabında Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’na katılımı hakkında “Harbiye Nazırı Enver Paşa arkadaşları ile devleti harbe sürükledi.” sözlerine yer verilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 720). Bu sözlere benzer cümleler Tarih III’de de kullanılmıştır. Nitekim “Sofya Ateşmiliterliği yapan Mustafa Kemal harbe girilmekte acele davranılmamasını öneriyordu. Oysa Harbiye Nazırı Enver Paşa ise tam tersini düşünerek bozuk Osmanlı düzenini harbe girip zaferle ayrılarak düzeltmek istemesi nedeniyle Almanların yanında savaşa katılmıştır” (Tarih III, 1931, s. 149). Osmanlı İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü kitabında bu durum oldukça sade bir şekilde “Karadeniz’de Osmanlı ve Rus donanmaları arasında bir müsademe oldu ve bunun neticesinde Osmanlı Devleti harbe girdi.” şeklinde verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 101). Özlü Tarih’de ise sadece Osmanlı’nın savaşa sonradan katıldığına yer verilmiştir (İzdem, 1949, s. 43).

Ders kitaplarında daha sonra I. Dünya Savaşı ve sonrasında Türk milletinin vermiş olduğu Milli Mücadele ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonraki olaylara yer verilmiştir. Bu nedenle artık yukarıdaki dört kitap ile beraber sadece Türkiye Cumhuriyeti tarihini kapsayan 1931 – Tarih IV ve Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan 1945 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944)” ders kitapları da incelenecektir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi söz konusu olduğunda gerek kritik konularda (Sevr, Osmanlı Hükümetinin Milli Mücadele’ye karşı tutumu, Sultan Vahdettin’in İngiliz Zırhlısı ile kaçması, Damat Ferit Paşa vs.) gerekse herkesçe bilinen konularda (Türk milletinin işgale karşı duruşu, Mustafa Kemal Paşa, Anlaşmalar vs.) ders kitaplarında görüş birliği mevcuttur. Bunun nedeni hem dönemin yakın bir zamanda yaşanmış olması hem ders kitaplarının Milli Mücadele’yi yaşayanlar tarafından hazırlanması hem de iki dönemin cumhurbaşkanlarının Milli Mücadele’de en aktif rolleri oynamalarıdır. Ders kitaplarındaki farklılıklar genel manada içeriklerin kapsamıyla alakalıdır.

Örneğin Ahmet Refik tarafından yazılan Umumi Tarih'te Türkiye Tarihi toplam 22 sayfadan oluşmaktadır. Ders kitabının içeriğine baktığımızda var olan kitaba sadece 22 sayfalık bir Türkiye Cumhuriyeti tarihi eklendiği açıkça belli olmaktadır. Oysa 1931 tarihli Tarih IV kitabı doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyeti tarihini en geniş detaylarla öğrencilere aktarmaktadır. 1945 tarihinde Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ise Tarih IV'de göre biraz daha sadeleştirilip resimlerle desteklenmiştir. Enver Behnan Şapolyo'nun Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü kitabında Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet dönemi tam 35 sayfada anlatılmıştır. Son olarak Özlü Tarih'de ise bu dönem 10 sayfayı geçmemektedir. Fakat son iki kitabın öğrenciler için bir ek başucu kitabı olması için basıldığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Son olarak Atatürk ve İsmet İnönü dönemi Cumhuriyet tarihi kitaplarında Tarih IV ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında dikkat çekici bir detay daha vardır. 1931 tarihli “Tarih IV” de göre 1945-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitabında Atatürk'ün yanında İsmet İnönü de ön plana çıkartılmıştır. Ders kitabında kendisinin Milli Mücadele ve cumhuriyet dönemlerinden kalma resimlerine sık sık yer verilmiştir. Nitekim Lozan Anlaşmasında kendisinin tam sayfa resmi verilip altına “Lozan Kahramanı General İsmet” (Karal, 1945, s. 92) denilmiş, Yine I. Ve II. İnönü Savaşları doğrudan İsmet İnönü tarafından anlatılmıştır (Karal, 1945, s. 64-69). Ders kitabının sonunda “Milli Şef ve Cumhuriyet Başkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 Nutku” metnine yer verilmiştir (Karal, 1945, s. 183-190).

Türk Siyasi Tarihinin Türkçü Fikir Akımlarına Göre Değerlendirilmesi

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemlerinde okutulan tarih ders kitaplarındaki Türk siyasi tarihinin içeriğini Türkçülük fikir akımının etkisi açısından değerlendirildiğinde, iki dönem arasında dikkate değer farklılıklar söz konusudur.

Gazi Mustafa Kemal dönemi ders kitapları iki farklı döneme ayrılarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü 1931 senesinden önceki ders kitaplarında İslamiyet öncesi Türk tarihi yer almamaktadır. Ahmet Refik'in Umumi Tarih ders kitabı ile Hamit ve Muhsin'in Türkiye Tarihi ders kitaplarında da bu durum net bir şekilde görülmektedir. 1931 tarihinde Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından yayımlanan Tarih I, II, III ve IV ders kitaplarının mukaddime bölümlerinde ders kitapların hazırlanma amacı şu şekilde paylaşılmıştır:

- 1931 yılına kadar Türk Tarihi'nin memleketimizde en az tetkik edilmiş konulardan bir tanesi olması,
- Tarihçilerin ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti olarak Türklerin İslam dinini kabulünden evvel, binlerce yıllık tarihi unutturmak istemesi,
- Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu'na ait bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratma hayalinin güdülmesi sonucunda "Osmanlıcılık" fikri nedeniyle Türk isminin anılmamaya başlanması ve hatta tarih kitaplarından silinmesi,
- Türk Tarihinin inkar edilmiş, unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün gerçekliği ile Türk Tarih Cemiyeti tarafından ortaya çıkartılmak istenilmesi.

Görüldüğü üzere 1931 öncesi dönemlerde Türk siyasi tarihi genel hatlarıyla Türk İslam tarihini konu olarak ele almıştır. 1931 tarihinde yayımlanan ders kitapları ise Türk Tarih Tezi anlayışı ile oluşturulmuştur. Türk Tarih Tezi'ne göre Türk milletinin anayurdu, Orta Asya'dır. Türk milleti dünyanın en eski milletidir. Medeniyetleri kuran ve yayan Türklerdir. Tarih I ders kitabına göre Türklerin farklı coğrafyalara gidip kurdukları veya kurulmasına vesile oldukları medeniyetler; Çin, Hint, Sümer-Elam, Eti, Mısır, Akdeniz ve Avrupa medeniyetleridir (Tarih I, 1931, s. 26-33).

Ayrıca Türkçü fikirlerin ve ifadelerin yoğun olduğu bu ders kitabında her ne kadar eski çağ Türk devletleri hakkında hatırı sayılır bilgiler yer alsa da dünya siyasi tarihi de genel hatlarda Türkler üzerinden anlatılmış veya anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin "Hint" ana başlığında Hindistan'da medeniyeti kuranların Dravit Türkleri olduğu açıklanmış (Tarih I, 1931, s. 75), daha sonra alt başlıklar halinde Hint diyarına yapılan Türk akınlarına yer verilmiştir. Hatta "Hint" ana başlığının alt başlıklarından olan "Vedalar" başlığında da Sakaların siyasi tarihinden bahsedilirken Buda'nın Saka Türkü olduğu söylenmiştir (Tarih I, 1931, s. 76) haliyle Budizm'in ortaya çıkışı da Türklere bağlanmıştır.

İsmet İnönü dönemi 1941 tarihinde yayımlanan Tarih I ders kitabında dünya siyasi tarihinin Türkler üzerinden anlatılma meselesi kısmen de olsa devam ettirilse de Türk Tarih Tezi anlayışından vazgeçilmeye başlanılmış, Mısır, Akdeniz gibi medeniyetlerin kurucularının Türk olduğu fikri terk edilmiştir.

Genel hatlarıyla orta çağ dönemini kapsayan ve 1931 senesinde yayımlanan Tarih II ders kitabı ise genel hatlarıyla dönemin Türk devletleri hakkında genişçe bilgiler vermiştir. Ders kitabında orta çağdaki Türk olmayan medeniyetlere de yer verilse de bazı medeniyetlerin

konuları tıpkı Tarih I'de olduğu gibi bu konularda genel Türklerle bağlantılı olarak anlatılmıştır. Bunlara en iyi örnek ders kitabındaki “İslam tarihi, Hint alemi” başlıklarıdır. Ayrıca Emeviler'in İspanya'yı fethetmesi konusu bizzat “Türk İspanya'da” başlığı ile işlenmiş, Tarık Bin Ziyad hakkında bir Türk Kahramanı olarak bahsedilmiştir. Ayrıca Tarık Bin Ziyad'ın ordusunu Türklerden oluşturduğu, ırk davası nedeniyle Arap olan Musa bin Nusayr ile anlaşamadığına da yer verilmiştir (Tarih II, 1931, s. 133-134).

“Hint Alemi” başlığı ile de genel hatlarda Hindistan'a yapılan Türk akınlarından bahsedilmiş, ardından bölgede kurulan Türk devletlerinden bahsedilmiştir (Tarih II, 1931, s. 287-291).

1931 senesinde basılan Tarih III ders kitabının içeriğinin başından sonuna kadar Osmanlı tarihini kapsadığı daha önce belirtilmişti. Tarih III'ün siyasi tarihindeki genel düşünce Osmanlı'yı kuran ve gelişmesini sağlayan etkenler Türkler ve Türklerin sahip olduğu harika yeteneklerdir. Örneğin Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkında bilgi verilirken “Osman Bey'in kısa zamanda küçük memleketinin hududunu Bizans sınırına doğru genişletebilmesi, Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan geliyordu.” denilmiştir (Tarih III, 1931, s. 3).

Ayrıca Tarih III ders kitabındaki siyasi tarihimizdeki bazı önemli Türk şahsiyetleri hakkında (Fatih Sultan Mehmet, Sokullu Mehmet Paşa gibi) övgü dolu sözler kullanılırken bazı önemli (Sultan II. Abdülhamit ve Sultan Vahdettin) şahsiyetler hakkında da olumsuz görüşlere yer verilmiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet yöneticiliği hakkında övgü dolu sözler kullanılmış hatta Fatih'in adaletinin ve merhametinin ünü sadece İslam dünyasında değil gayrimüslimlerin arasında da atıldığından, herkese birer umut olduğundan bahsedilerek bazı Almanların, Türklerin Almanya'ya gelip kendilerini haksızlık ve adaletsizlikten kurtaracağı ümidine kapıldığından bahsedilmiştir (Tarih III, 1931, s. 31-32).

Türk siyasi tarihinde yer edinmiş önemli kişilerden birisi olan Sultan II. Abdülhamit hakkında olumsuz bilgiler hakkında örnek verecek olursak, sultanın “İslamları birleştirme hülyasına daldığını ve sadece siyasi değil, ilmi ve edebi sahalarda bile Türklükten ve Türkçülükten bahsedenele buğzettiğini, Türk tarihine, Türk lisaniyatına ait bahislerin bile yazılıp neşrolunmasını menettiğinden” söz edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 145-146).

İsmet İnönü dönemi Osmanlı tarihi konusunu kapsayan Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü (1946) ve Özlü Tarih (1949) ders kitaplarında da bu anlayış devam etmiş, sadece ders kitaplarının hacmi düşürüldüğü için içerikler daha kısa ve öz yazılmıştır.

Milli Mücadele dönemini ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarını kapsayan Tarih IV’de ise Türk milleti ve önemli Türk liderleri hakkındaki övgü dolu sözler sarf edilmiş, Türk milletinin cumhuriyeti kurmak için çektiği zorluklardan, yapılan savaşlardan övünçle bahsedilmiştir, başarının önemi sık sık vurgulanmış ve başarıdan mucize olarak söz edilmiştir. Ayrıca ders kitabında Gazi Mustafa Kemal’e genel manada “Anadolu’ya doğan güneş” gözüyle bakılmış, cumhuriyetin Türk milleti için en uygun devlet rejimi olduğu savunulmuştur. Bu duruma örnek verecek olursak: ders kitabının “Türk Mucizesi” başlığında bazı Avrupa muharrirlerinin, Lozan Muahedesi’ne imza atmakla harbin sonuna gelen Türkler için yaptıkları icraata “Türk Mucizesi” namını verdikleri, zaten yaşanan bu zafere mucizeden başka bir şey denilemeyeceği, Osmanlı’nın XX. asrın başlarından itibaren içine düştüğü savaşlar sonrasında ekonomik, askeri hiçbir imkanı kalmadığı, bütün bu yokluklara rağmen Mustafa Kemal’in parasız pulsuz, tek başına, yalnız kendisinin dehasına, irade ve kudretine ve Umumi Harpte’ki zaferleriyle Türk milleti içinde kazandığı muhabbet, hürmet ve nüfuza güvenerek, bir yeni devlet kurmaya, yeni bir ordu teşkil etmeye kalkıştığı, bu zaferin iki en mühim amili olduğu ve bu amillerin Türk milleti ile Mustafa Kemal olduğu açıklanmıştır (Tarih IV, 1931, s. 131-133).

İsmet İnönü dönemi Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihini kapsayan ders kitaplarında da (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944) ve Özlü Tarih) aynı yapı devam ettirilmiş, sadece ders kitaplarının hacmi düşürüldüğü için içerikler daha kısa ve öz yazılmıştır.

2.1. Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?

Atatürk dönemi Türk kültür tarihi konusu ders kitaplarının basım yıllarına göre değil kronolojisine göre incelenecektir.

1. Tarih I-1931

Beşer Tarihe Giriş-Irk

Baykal Gölü ve havalisinden başlayarak Altay ve Orta Asya'dan itibaren Hazar Denizi ve Karadeniz havzaları, Ege ve Tuna boylarına kadar olan geniş sahalarda binlerce seneden beri beyaz renkli Türkler yaşamıştır. Türkler umumiyetle brakisefal kafatasına sahiptirler (Tarih I, 1931, s. 15-18).

Lisan

Türk dili bugün Tuna havzasından şarkta Lena havzasına ve Kingan dağlarına kadar, Şimal Buz Denizi'nden Umman Denizi'ne kadar geniş sahadaki insanlar tarafından konuşulan, bunlar arasında anlaşma vasıtası olarak kullanılan bir umumi dildir. Macar ve Finlerin kullandıkları lisanlar Türk dilinin esasi unsurlarını içinde barındırırken başka tarzda şekil değişmiş ve gelişmiştir. Bugün yanlış olarak Tatar denilen Kırım, Kazan, Azerbaycan, Türkistan Türkleriyle, Kırgız-Kazak, Yakut ve Başkırtlar gibi Türk kabilelerinin kullandıkları lisan az veya çok birtakım lehçe farkları ile Türkçedir (Tarih I, 1931, s. 18-19).

Türk Dili ve Türk Irkı

Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı, benliğini en çok muhafaza etmiş ırk olmuştur. Bilincin en kıymetli mahsulü olan lisan bilhassa Türk ırkının tarihi devirlerinde ana hatlarını daima muhafaza etmiştir. Tarih boyunca cemiyetler, medeniyetler, devletler vücuda getirmiş olan bu büyük ırk mensupları, kuvvetli bilinçleri sayesinde yarattığı müşterek lisan ve kültürle, irsi vasıflarıyla uzun veya kısa müddetler zarfında birbirinden daima etkilenmişlerdir. Bütün tarihte böyle büyük bir ırkı, bir millet halinde görmek bilhassa zamanımızdaki insan heyetlerinin pek çoğuna nasip olmayan büyük bir kuvvet ve büyük bir şeref olmuştur (Tarih I, 1931, s. 19-20).

Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar-Türklerin Anayurdu

Bu bölümde Türklerin anayurdunun Asya olduğu, Türklerin Asya'dan Ege Denizi'nden, Japon Denizi'ne; Hint Denizi'nden Şimal Buz Denizi'ne kadar uzanan ulu bir kara parçası yayıldığı belirtilmiş, daha sonra bu bölgelerin detaylandırılması yapılmıştır (Tarih I, 1931, s. 25-26).

Umumi Muhaceretler ve Medeniyetler

Dünyanın başka taraflarında, insanlar henüz kaya ve ağaç kovuklarında en koyu vahşet hayatını yaşarken Türkler, anayurdunda kereste, maden medeniyetleri devirlerine kadar ulaşmıştı. Kafkas Dağları'ndan Tanrı Dağları'na ve oradan Gobi çölleri boyunca uzanan kadim Türk Denizi, saydığımız ulu dağları örten buzulların sularıyla besleniyordu. Haliyle Türkler burada tabiatın elverişli şartları içinde varlığını sürdürmekteydiler. Fakat yaşanan büyük kuraklık sonrasında Orta Asya kurumuş, kum istilasına uğramıştı. Ondan sonra Orta Asya binlerce yıl zarfında Çin'e, Hint'e, Ön Asya'ya, Şimali Afrika'ya ve Avrupa'ya dalgalarını taşıyan büyük bir insan denizi haline gelmişti (Tarih I, 1931, s. 26-27).

Yaşanan iklim tebeddülü anayurtta kalan Türklerin tarihleri ve içtimai hayatları üzerinde de başkaca tesirler göstermiştir.

- Türk ırkının bir kısmını göçebe hayatla yaşamağa mecbur etti. Göçebelik Türk tarihinde iklim tahavvülü neticesi bir zaruret olmuştur,
- Türk yurtlarının bir kısmının step haline gelmesi Türk ırkının hayati, iktisadi menfaatleri biri birinden farklı, mütezat iki zümreye bölünmesine neden olmuştur,
- Şehirler göçebe Türklerin istilalarına maruz kalmıştır (Tarih I, 1931, s. 27).

Çin

Türklerin şimali Çin'e ilk girişleri en az 7.000 yıl evveline götürmek lazımdır. Medeni bilgileri, yüksek ve asil ahlakları, saf ve sade itikatları ile Çin'e yerleşen Türkler, orada uzun yıllar ilerlettikleri medeniyet son asırlara kadar dünyanın en ehemmiyetli medeniyetlerden biri olarak vasfını muhafaza etmiştir (Tarih I, 1931, s. 28).

Hint

Diğer bir göç dalgası Hint yarımadasına olmuştur. Hint'te de tıpkı Çin'de olduğu gibi yerlilerin medeniyeti yoktu. Tarihten evvelki zamanlarda Hintliler “maymun sürülerine benzeyen” kara derili insan kabileleri ile meskundu. Dravit denilen Türk topluluğunun buraya gelip Hint'te medeniyeti yüksek seviyeye çıkartmışlardı (Tarih I, 1931, s. 28-29).

Ön Asya–Sümer, Elam-Eti

Türkler, Aşağı Mezopotamya'ya inişlerinde ırmak boyları bataklık halindeydi. Cetveller ve kanallarla suların zararını gidermeleri, toprağın muntazam sulanmasını temin etmeleri Türklerin medeni seviyelerinin ne kadar yüksek olduğunun bir delili olmuştur. Türklerin Mezopotamya'da Sümer-Elam medeniyetini de kurdukları bilinmekle beraber en az 7.000 yıl önce gelip yerleştiği ve kendisine mukaddes yurt edindiği Anadolu'da ise milattan önce 4.000 yıla çıkarılan Anadolu-Eti medeniyetinin kudemini, her an birkaç asır daha maziye götürmektedir (Tarih I, 1931, s. 30).

Mısır

İlk Mısır medeniyetini kuranların Asya'dan geldikleri, Mısır'ın kadim tarihi ile uğraşan alimlerin mühim kısmı tarafından kabul edilmiş bir durumdur. Mısır'da Yontma Taş Devri'nden aniden Maden Devri'ne geçilmesi, Suriye'deki bazı mağaralarda bulunan tarihi eserler ve antropoloji tetkiklerinin ortaya koyduğu neticeler açıklanan duruma birer delil oluşturmuştur. Fakat alimlerin hakikatte eksik konuştukları kısım, Orta Asya'dan gelenler topluluğun Altay bölgesindeki Türkler olduğudur. Bu eksik parçayı tamamlamak görevi şüphesiz ki Türklere kalmıştır (Tarih I, 1931, s. 30-31).

Ege Havzası

Kadim zamanlarda (M.Ö. 3000-1200) Akdeniz adalarını kapladıkları kanıtlanan brakisefal kavimler, dünyanın brakisefal insanlar, kaynağı olan Orta Asya'dan, ana Türk yurdundan ayrılmış mecbur kalmış olan Türklerdir. Girit'te, Truva'da bulunan en eski eserlerle Hazar şarkındaki Türkellerinde bulunan eserler arasında tespit edilen benzerlik, bu duruma delil olmuştur. Bu medeniyet Greklere bağlanarak ancak Mısır medeniyeti ile temasta bulunduğu söylenmiştir. Fakat artık Ege Havzası topluluklarının menşei, esasta Eti medeniyetinin devamından ibaret olduğu artık reddedilemeyecek kanaatlerden bir tanesi olmuştur (Tarih I, 1931, s. 31-32).

Avrupa

Avrupa medeniyetinin temelini oluşturan Etrüsklerin, İtalya'ya Anadolu'dan gitmiş oldukları kesin olarak bilinmektedir. Zira Etrüsk sanatıyla Eti ve Lidya sanatları arasında sıkı bir temas tespit edilmiştir. Hazar ve Karadeniz'in kıyıları yolu ile göç edenler Avrupa içlerine dalarak Atlas Okyanusu'na oradan da bir kısmı Büyük Britanya adalarını ve İrlanda'yı işgal etmiştir. Göç edenler geçtikleri sahalara ve yerleştikleri mıntikalara cıvalı taş, bakır, tunç ve demir, sanatlarını götürmüşlerdir. Avrupalılara ziraatı, yabani hayvanları ehlileştirmeyi, çömlekçilik sanatlarını da öğretmişlerdir. Fikir, sanat ve bilgice Avrupa yerlilerinden çok daha ileride olan muhacirler, Avrupa'yı mağara hayatından kurtarmışlar ve fikri gelişim yoluna sokmuşlardır (Tarih I, 1931, s. 32-33).

Göçlerden Sonra Türk Ana Yurdu

Hazar şarkında, Aşkabat yakınlarındaki Ano kazısının lideri olan Pumpelly, Türkistan medeniyetinin 11.000 yıl kadar eski olduğunu vurgulamıştır. Amerikalı alim kazılar sayesinde bulduğu vesikaları ilmin bitaraf gözüyle tetkik ettikten sonra ana Türk yurdunun bu kısmında neolitik medeniyetin M.Ö. 9.000'de, hayvanları ehlileştirmenin M.Ö. 8.000'de maden sanatlarının da M.Ö. 6.000'de yani şimdiye kadar madencilikte en kıdemli bulunan Sus'tan 1.000 yıl evvel başladığını ifade ve ilan etmiştir (Tarih I, 1931, s. 34-36).

Cenubi Sibir’de Kurganlar

Cenubi Sibir’de ve Kırgız steplerinde binlerce kurgana rastlanılmıştır. O havalide yaşayan Türkler ata yadigarı telakki ettikleri kurganlara hiç dokunmazlar, onlara bir nevi mukaddes şeyler nazarı ile bakarlardı. XVII. asırda Sibiry, Rusların eline geçince Cenubi Sibir’in birçok bölgesine Rus muhacirleri yerleştirilmişti. Ruslar bu kurganları yağmalayarak zenginleşmişti. Durumu fark eden I. Petro, izinsiz kurganların kazılmasını yasaklayarak yalnızca alanında uzman kişilerin kontrolünde kazıların yapılmasına izin vermişti. Arkeoloji alimleri Sibir kurganlarını Tunç Devri’ne ait ve Demir Devri’ne ait kurganlar bulmuştur. Her iki devrin kurganlarında bulunmuş eşyanın yapılışındaki incelik ve güzellik, sanatkarın yüksek mahareti olduğunun göstergesidir. Moskova, Leningrad müzelerinde kurganlardan çıkarılmış eşya örneklerini görenler bunların M.Ö. devirlerde yapılmış eşya olduğuna inanmakta güçlük çekmektedirler (Tarih I, 1931, s. 36-37).

Türklerde Madencilik

Altay Dağlarının pek çok yerlerinde keşfedilen maden ocakları ve izabe fırınları sayesinde Türklerin madenleri kendi başlarına çıkarıp, kendi başlarına işledikleri anlaşılmaktadır. Bu ocakların çok olması Türklerin madenleri yalnız kendi ihtiyaçları için değil, diğer milletlere satmak içinde çıkardıklarını bizlere göstermektedir. Leningrad’ın “Ermitaj” müzesin de kurganlarda bulunmuş eşya arasında çekiç tutmuş bir maden işçisini temsil eden küçük bir bakır heykel bulunmaktadır. Türklerde madencilik sanatının bütün usullerinin malum olduğunu tarihi devirlere ait vesikalar da teyit etmektedir. Mesela Tukyü Türklerinin, vergileri madenden eşya yapmak suretiyle ödedikleri bilinmektedir (Tarih I, 1931, s. 38).

Eski Türk Şehirleri

7 asır evveline kadar Garbi Türkistan ile Kırgız steplerinin güney bölgesinde birçok şehirlerin mevcut olduğunu Çin ve İslam müverrihlerinin eserlerinden öğrenmekteyiz. Bugün bu şehirlerin üzerlerini kum tabakaları ile kaplandığı için harabeye dönüşmüştür. Bu harabelere Otrar, Cent, Yangı Kent, Sağnak şehirleri örnek gösterilebilir. Diğer birçok şehirler de vardır ki tarih isimlerini kaydetmiş olduğu halde, yerleri bulunamamıştır. Bunlara örnek olarak Atlak, Atbaş, Almalık, Balasagun, Talas, Kulan, Barshan, Suyap, Nüzket, Sütken, İli Balık, Şelci şehirleri örnek gösterilebilir (Tarih I, 1931, s. 38-39).

Orta Asya'da Medeniyet Merkezleri

Türkler Orta Asya'daki büyük nehirlerin etrafında türlü isimlerle yüksek medeniyetler kurmuşlardır. Şimali Moğolistan'daki Selenga-Orhon havalisini, Balkaş ile Isık Göl arasındaki Yedi Su bölgesinde İlin şehri havalisini, Çin Türkeli'ndeki Tarım Nehri vadisini, Garbi Türkistan'daki Çu, İnci (Sirderya) ve Öküz (Amuderya) nehirleri havalisini bu duruma örnek gösterebiliriz. Adı geçen bölgelerde muayyen bir devirde Türkler yüksek medeniyetler kurmuşlardır (Tarih I, 1931, s. 39).

Türklerde Yazı

Yazı, Türkler tarafından icat edilip dünyaya yayılmıştır. İhtimaldir ki Dicle, Fırat havzasına yazıyı getiren Sümerler olmuştur. Türk dehası mahsulü olan yazının tarihçe en yakın zamana ait bir şekli Yenisey ve Orhon nehirleri havalisinde bulunan 4 tanesi sesli harften, toplamda 38 işarettten oluşan Orhon-Yenisey yazılarıdır. VII. asırdan sonra Türkler arasında Uygur yazısı da kullanılmaya başlamıştır. İslamiyet'in kabulü ile beraber Türkler arasında X. asırdan itibaren Arap harflerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. 1928'e kadar bütün Türkler arasında kullanılan Arap harfleri Türk lisanına uygun olmayan bir yazı sistemi idi. Bu yüzden Türk lisanı, Arap yazı sistemi içinde esir gibiydi. 1928'de, Arap harfleri yerine Latin alfabesini Türk diline uygun bir şekle sokmak sureti ile yeni bir Türk alfabesi icat olunmuştur (Tarih I, 1931, s. 41-46).

Nikah ve Aile Hukuku

Türklerde nikaha dayalı aile sistemi tarihten evvelki zamanlarda kökleşmiştir. Nikahlar merasimle yapılmıştır. Nikah için ana ve babanın rızası şart koşulmuş, erkeğin, kadının ailesine bir miktar kalıng adı verilen mal vermesi adet edilmiştir. Kadın, ailenin hukuk sahibi bir azası sayılmıştır. Ayrıca Türklerde hayatta kalan kişilerin vefat eden kardeşlerinin eşleri ile evlenmesi bir toplumsal gereklilik olmuştur (Tarih I, 1931, s. 46).

Mülkiyet

Türklerde mülkiyet anlayışı tarihten evvelki zamanlarda oluşmuştur. Her Hun kendine ait bir araziye sahipti. Türklerin hayvanlara vurdukları damgalar mülkiyet alametidir. Türklerde mülkiyet münasebeti ile yapılan mukaveleler pek eskiden de mevcuttur. Mukavele, merasimle yapılan vicdani bir taahhüt sayılmıştır (Tarih I, 1931, s. 46-47).

Devlet Teşkilatı

Han eski Türklerin başında hükümdar olmaktan çok yüksek bir memurdur ve ülkeyi törelere uygun bir şekilde yönetmekle hükümlü olmuştur. Törelere üç yolla vücuda gelmiş kurallardır. Bunlar; örf şeklinde yavaş yavaş kabul edilmiş kurallar, hanların millet tarafından kabul olunmuş buyrukları ve halk içtimalarında sayılmış kararlardır. Önemli meseleler budun içtimalarında halledilmiştir. Silah taşımağa gücü yeten herkes umumi halk içtimalarına iştirak etmek hakkına sahip olmuştur. Bu halk içtimalarına Kurultay ismi verilmiştir. Handan başka devlet yönetiminde kendisine yardım eden görevliler de vardır ve bunlara bey denilmiştir (Tarih I, 1931, s. 47).

Ceza Usulleri

Hun devrinde cezalar, ağır ve hafif olarak ikiye ayrılmıştı. Ağır suçların cezası idam olmuştur. Hapis cezaları çok uzun sürmemiştir. Türklerde cezalar genellikle hususi intikam usulü ile olmuştur. Tukey devrinde ise ağır ceza olarak vatana hıyanet, katil, başkasının zevcesiyle gayrimeşru münasebet kabul görmüştür. Eski Kırgızlara ait vesikalarda ağır cezalar arasında harpte gevşeklik etmek, elçilik vazifesini kusurlu yapmak, salahiyeti olmaksızın hükümet işlerine karışmak ve eşkıyalık sayılmıştır (Tarih I, 1931, s. 47-48).

Hukuku Düvel

Eski Türklerin anlayışına göre diğer devletlerle olan görüşmeler, anlaşmalara dayanmıştır. Anlaşmalara uymak bir ahlaki borç sayılmıştır, anlaşmaları bozmak ise ceza gerektiren suç olarak kabul görmüştür. Savaş her zaman bir anlaşmanın bozulmasından doğan sonuç olmuştur. Devletler arasında fikir mübadelesi elçiler vasıtasıyla temin olunmuştur. Elçilerin şahsiyeti korunmuştur (Tarih I, 1931, s. 48).

Devlet Teşkilatında Esas

Han emretmesini, halk ve asker ise itaat etmesini bilmiştir. Türk ırkının ruhi hasletlerinden biri olan töre sayesinde Türkellerinde her zaman inzıbat, emniyet ve asayiş hakim olmuştur. Türk ırkını cihan tarihinde devletçi, idareci, inzıbatçı bir ırk olarak tanınmasını, imparatorluklar kurarak diğer milletleri de yönetmesini sağlayan, Türklerin bu çok sağlam amme hukuku esasları olmuştur (Tarih I, 1931, s. 48).

Eski Türklerde Din-Totemcilik

Tukyuların kurttan inmiş oldukları efsane ile Uygur ve Oğuz efsanelerinde totem dininin kalıntıları gözükmektedir. Tukyü efsanesinde totem kurt, Uygur efsanesinde ise huş ağacıdır. Totem dinine inanan kavimlerde totem mübarek ve mukaddestir. Totem dininde totemi öldürmek, etini yemek yasaktır (Tarih I, 1931, s. 49).

Animizm

Türkler rüya ve ölüm gibi insanı yakından alakadar eden vakalara sebep aramaya başlamıştı. Nihayetinde aradıkları şeyin ruh olduğunu kabul etmişlerdi. İnsanlar ruhu daha sonra yavaş yavaş hayvanlara, nebatlara, ağaçlara, dağlara teşmil ederek onlara birer ruh isnat etmişlerdir. Bu kanaat yerleştikten sonra atalara ibadet dini başlamıştır. Her soyda biri büyük atanın, diğeri büyük ananın ruhu olmak üzere iki netice mevcut olduğundan soy fertleri baba-ata ruhu ile bana-ata ruhunu kutsamışlardır (Tarih I, 1931, s. 49-50). Natürizm devri ise ecdadın ruhları yerine dağlar, büyük ırmaklar, büyük ormanlar ve ağaçlar kutsal sayılmaya başlanmıştır. Bu suretle yer-su denilen yeryüzü tanrıları doğmuştur (Tarih I, 1931, s. 50-51).

Gök Natürizmi

Türkler kabile hayatından millet hayatına geçtiği dönemden sonra gök natürizmi başlamıştır. Bu devirde Güneş ve Ay tanrı olarak algılanmış, ardından tanrılar biri yere ait diğer göğe ait olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Gök ile yerin, Güneş'le Ay'ın tanrı fikri Hunlarda resmi bir din haline gelmiştir. Orta Asya'da gök natürizminin başladığı ilk zamanlarda garba hicret eden Sümerler ve Etiler bu dini de yanlarında götürmüşlerdi (Tarih I, 1931, s. 51).

Şamanlık ve Şamanlar

Ruh ve tabiata tapılan Türk dinine bir takım merasim ve ayinler eklenmişti. Bu merasim ve ayinleri şamalar yapmışlardır. Yer-sulara kurban kesmek, ölenlerin ruhlarını semalardaki ebedi karargahlarına götürmeğe rehberlik etmek şamanların görevi olmuştur. Türklerin inancına göre yukarda on yedi kata sahip olan gökler, ışık diyarını aşağıda yedi veya dokuz kat olan yağız yer ise karanlıklar diyarını teşkil etmiştir. Bu iki alem arasında insanların yaşadığı yer ise yeryüzü olarak açıklanmıştır. Bütün iyi ruhlar yani ilahlar, melekler güneş ve aydınlık ülkesinde yani üst katlarda yaşamaktadırlar. Karanlık ülkenin alt katlarında uğursuz ruhlar (cinler, şeytanlar) ile insanlara zarar vermek, mahvetmek ve ebedi karanlıklar içerisine çekmek isteyen ilahlar var olmuştur. Gök tanrılarının en büyüğü Kara Han'dır. Göğün en üst katında oturmaktadır. Yeraltı tanrılarının en büyüğü yerin dokuzuncu katında siyah bir taht üstünde oturan Yerlik Han'dır. Ayrıca Türkler Orta Asya'da, Budizm, Hristiyanlık, Mazdeizm, Maniheizm ve İslam gibi dışarıdan gelen dinlerin etkisi altında kalmıştır (Tarih I, 1931, s. 52-53).

Anayurtta En Eski Devletler-Hun Medeniyeti Teşkilatı

Hun medeniyeti Asya'daki en yüksek medeniyet olarak kabul edilmektedir. Hunlar mükemmel kanunlara, mahkeme ve hapishanelere sahiptiler. Hun Devleti kuvvetli bir askeri teşkilata malikti ve 300.000–400.000 kişilik orduları mevcuttu. Her Türk bir askerdi ve bir arazi parçasına sahipti. Ayrıca Hunlarda madencilik sanatı ve ticareti ilerlemişti. Çin'de ilk yapılan takvim, Türk takviminden başka bir şey değildi (Tarih I, 1931, s. 67).

İskit İmparatorluğu-Sanat ve Medeniyeti

Eski Yunan müverrihleri ile beraber Herodot İskitlerin dünyanın en yüksek milletlerden birisi olduğunu belirterek İskitlerin cesur ve cengaver oldukları kadar mütekmil olduklarını da açıklamıştır. İran hükümdarlarının çocuklarını okutmak ve yetiştirmek üzere İskitlerden muallim ve mürebbi getirttiklerini belirtmiştir. Türk kavimlerinin doğudan batıya doğru yaptıkları hareket sonrası, İskitler Avrupa içerlerine göç edince İskit sanatı Avrupa'ya girmiştir. Fakat Avrupalılar o devirler de sanatça fazlasıyla geri kaldıklarından İskitlerin eserlerini taklit dahi edememişlerdir (Tarih I, 1931, s. 70-71).

Siyaset ve Askerlik-İçtimai Hayat

İskitler askerlikte ustalaşmışlardır. Sadece erkekler değil kadınlarda savaşmıştır. İskit kızları evleninceye kadar sürekli at ve silah sporları yaparlar, evlendikten sonra muharebe zamanları ata binmişlerdir. Sağ kollarını kuvvetlendirmek, silah kullanmayı kolaylaştırmak için İskit kızlarının sağ memeleri küçük yaşta iken dağlanır, yalnız sol memelerine zarar verilmezdi. Eski tarihlerde uzun uzadıya anlatılan Amazonlar işte bu İskit camiasına mensup Türk kadınlarından başkası olmamıştır. İskitler çiftçi ve göçebe olarak iki sınıfa ayrılmışlardır. Yerleşik halk medeni ve sanatkar sınıfını oluşturmuştur. Göçebe olanlar güneşe, yağmura ve kara karşı korunmak adına keçe ile örtülmüş odalar halinde dört veya altı tekerlekli arabalarda yaşamışlardır (Tarih I, 1931, s. 71-72).

Din Hayatı

İskitler yer ve gök tanrılarına inanmışlardır. İskitlerin hürmet ettikleri tanrılardan biri de savaş tanrısı olmuştur. Savaş tanrısı adına her şehir veya kabile ayrı bir mabet bina inşa eder, bu mabetlerin tepesine de harp tanrısını temsil etmek adına kılıç dikmişlerdir (Tarih I, 1931, s. 72).

Sümer Medeniyeti-Hayvancılık ve Ziraat

Sümerler koyun, keçi ve domuz beslemişlerdir. Bunların yünlerinden kumaşlar dokumuşlardır. Ziraatta ilerlemişlerdi. Saban, döğen gibi bugün bile kullanılan muhtelif ziraat aletlerine aşinaydılar. Suni vasıtalarla tarlaları sulayarak, hububat ziraatı yapmışlardır (Tarih I, 1931, s. 96).

Sanatlar: Mimarlık ve Heykeltraşlık

Sümerliler maden dökümü işlerinden anlıyor ve madenlerden alaşım yapabiliyorlardı. İlk başta bakırı, sonraları altını ziynet eşyası olarak kullandılar. Kadınlar inci ve kıymetli taşlardan gerdanlıklar takmaktaydılar. Sümerler yapılarını fırında pişirilmiş tuğladan veya güneşte kurutulmuş kerpiçten inşa etmişlerdir. Tarihte, ilk kemer ve kubbe Sümerlerde rastlanılmaktadır. Sümerler bina ettikleri suni tepeler üzerine kurulmuş mabetler inşa etmişlerdir. Bunlardan en meşhuru Babil Kulesi'dir (Tarih I, 1931, s. 96-97).

Askerlik

Sümer’de ücretli bir ordu olmamıştır. Her vatandaş bir asker sayılırdı ve her an savaşa çağrılabilirdi için hazırda bulunmaktaydılar. Hükümdar şahsen savaşa iştirak eder, ön safta savaşırdı (Tarih I, 1931, s. 97).

Milliyetperverlik ve Kanun

Sümerler haysiyet ve ağır başlı oluşlarını korur, milli övünç sayar ve milliyetleriyle gurur duyarlardı. Memleketleri istilaya uğradığı zaman galiplerin hakimiyeti altında yaşamaya razı gelmemişlerdir. Ayrıca Hamurabi Kanunu bu mntıkada ilk defa meydana gelen kanunlar mecmuası değildir. Sümerlerin 3. Ur sülalesinden Dungi zamanında tedvin edilen kanunlar mecmuası Hamurabi Kanunları’nın en yakın esas ve aslını teşkil etmiştir. Sümerlerde düzenli mahkemeleri ve tapu işleri yapılmıştır. Aile teşkilatı tek eşlidir. Evlilik, dini bir mahiyette olmamıştır. Evlilikten sonra kadın, aile mallarına ve mülklerine ortak olmuştur. Erkek, kadının rızası olmaksızın müşterek malları satamazdı; aile borçları için her ikisi mesuldüler. Kadın iktisadi bir istiklale sahipti, istediği işi yapabilir, yüzü açık olarak gezebilirdi (Tarih I, 1931, s. 97-98).

Talim Terbiye

Sümerlerin talim ve terbiye teşkilatı mükemmeldi. Erkek ve kız çocukları bir arada tahsil görürdü. Mekteplerde okuma yazma, gramer, inşa, coğrafya, matematik, mesaha usulleri, mikyaslar ve edebiyat öğretilirdi. Yüksek mektepler de hekimler, mimarlar gibi meslek adamları yetiştirilirdi (Tarih I, 1931, s. 98).

Din ve İlimler

Sümerlerin birçok Allahlara inanan bir dini olmuştur. Allahlar insan şeklinde ve mahiyetinde tasavvur edilmiştir. Mabetler, bu ilahların evleri kabul edilmiştir. Sümerler ruhun bekasına inanmakla beraber, ahirete, cennete ve cehenneme inanmamışlardır. Sümerlerde Allahlarına Dingir ismini vermişlerdir. Bunun Tangrı\Tengri\Tanrı kelimesi olduğunu Sümer dili ile uğraşan alimler tarafından söylenmiştir. Sümerler, Orta Asya’daki dinlerinden kalma ananeler ile Güneş, Ay ve yıldızlara da tapmışlardır. Mabetlerdeki birçok katlı kuleler

sayesinde gökyüzünü gözlemlemişler ve Güneş, Ay senelerini hesap etmişlerdir. Bugünkü ölçüleri tespit ettiklerinden riyaziye ilmi ortaya çıkmıştır. Sümerler hastalıkları Allahların verdiği ceza gibi görmüşlerdir. Bu yüzden hastalanan kişi Allahları memnun etmeğe mecbur kalmıştır. Fakat müspet tedavi anlayışı da mevcuttur (Tarih I, 1931, s. 98-99).

Edebiyat ve Yazı

Sümerlerin edebiyatı çok zengindir. Edebiyat önce dini efsane ve destanlarla başlamıştır. Son devirlerde Sümer'in düşmanlar tarafından istilasına üzerine eserler yazılmıştır. Sümer'de edebi eserlerden başka birçok umumi yazışmalarda bulunmuştur. Katipler, mektupları, kontratoları ve saireyi kil levhalar üzerine yazmışlardır. Bugünkü malumatımıza göre tarihte ilk yazı, Sümerlerin yazısıdır. Sümerler bu yazıyı Orta Asya'dan getirmişlerdir (Tarih I, 1931, s. 99-100).

Anadolu Etiler İmparatorluğu-Ahali ve Lisan

Bu küçük Asya ahalisi, Hitit ve emsali isimlerle tanıtılmış Hata Türkleridir. Bunlar tarihten evvel Orta Asya yaylasından batıya doğru yapılan göçler sonrasında yerleşmişlerdir. Anadolu halkı, muhtar veya müstakil etilikler yani beylikler halinde yaşamışlardır. Bu sebeple umumiyetle Anadolu halkına Etiler denilmiştir. Etilerin esas dilleri Türkçe aslındandır. Etiler, daha taş ve ilk maden devirlerinde muayyen bir medeniyet derecesine ulaşmışlardır (Tarih I, 1931, s. 128-129).

Eti Medeniyeti-Hükümet ve Ordu

Etiler İmparatorluğu federasyonlardan oluşmaktadır. Federasyonun esas şartı askeri yardım olmuştur. Eti ordusu esas olarak milli bir çekirdekten ibaretti ve bu çekirdek askeri hizmet şartıyla arazi sahibi milislerden teşkil olunmuştu. Askeri birlikler piyadelerden ve muharebe arabalarından oluşuyordu. Demir kalkan, ucu demir mızrak, iki tarafı keskin balta, uzun hançer, kılıç ve muharebe serpuşu olarak tepesinde tüyü dalgalanan madeni miğfer kullanmışlardır (Tarih I, 1931, s. 133-135).

Hukuk ve Din

Etilerde kadın hürriyeti yüksekti. Bunlar hükümet işlerinde vazife alabilir, hakimlik yapabilir ve erkekler gibi muharebelerde savaşılabirlerdi. Hırsızlık ehemmiyetle nazarı dikkate alınır ve hırsızlık yapanlar cezalandırılırdı. İdam cezası yalnız mahdud hallerde tatbik olunurdu. Sümerlerin ilahı Teşupa bir erkektir. Başında tulga vardır. Sakallıdır, elinde çifte balta bulunur ve şimşek çaktırır. Bu Etilerin milli Allah'ıdır. Etilerin mabetlerinde daha birçok ilahlar vardır. Bunlar da tıpkı memleket gibi federasyon halindedir (Tarih I, 1931, s. 135-136).

Sanat

Kudüs'teki aslanlı sütunlar eti mimarlığı eseridir. Etilerin edebiyat ve ilim ile Sümerlerin edebiyat ve ilimleri arasında umumi bir münasebet görülmektedir. Lakin Etiler hariçten aldıkları sanatlara da şahsi bir çeşni vermişlerdir. Üyük harabelerinde bulunan muhtelif musiki aletlerinin resimlerine bakılırsa Etilerin, Üst, Ney ve Kıtara ve sair musiki aletlerini kullandıkları ve bahsi geçen musiki ile ileri derecede uğraştıkları anlaşılmaktadır. Yunanlılar musiki sanatının başlıca esaslarını Etilerden almışlardır (Tarih I, 1931, s. 136-138).

2. Tarih II-1931

Avrupa'da Türk Hun İmparatorluğu-Medeniyet

Hunlar genellikle ahşap evlerde yaşarlardı. Ahşap binaların tercih edilmesi o civarda taşın az ve kerestenin bol olmasından kaynaklanmıştır. Hun kadınları örgü, işleme ve nakış işlerinde maharet sahibiydi. Hunlar masada yemek yerler, ileri gelen aileler gümüş sofra takımları kullanıp, bal şerbeti, şarap ve kırmızı tüketirlerdi. Hunlarda edebiyatta ilerlemişti. Hun hükümdarları sefer dönüşünde halk tarafından karşılandığı sırada Hun kızları tarafından Hun sanatkarlarının yazıp besteledikleri şarkılar söylenirdi. Orta oyunları tarzında temsil edilen sanat eserleri ve sahne sanatkarları da mevcuttu (Tarih II, 1931, s. 27-28).

Askerlik Sanatı

Avrupa Hunları düzenli ordu teşkilatına sahipti. Hun süvarileri harp sırasında ansızın geri dönerek kaçır gibi hareket ederler ve düşman ordusu tarafından takip edilirdi. Fakat bu sahte ricat uzun sürmez, birdenbire tekrar geri dönerek düşmana hücum ederlerdi. Bu ani hareketlerle düşmanı sersemletip bozguna uğratırlardı. Muhasara kuleleri inşa ederler, duvarları aletlerle yıkarlardı (Tarih II, 1931, s. 28).

Avar İmparatorluğu-Medeniyetleri

Avrupa’da ve özellikle Bizans’ta Avar tarzında elbise giymek ve saç uzatmak moda olmuştu. Son zamanlarda Panonya’da yapılan kazılarda Avarların yüksek medeniyetlerini ortaya çıkartan tunç, gümüş ve altın ziynet eşyası keşfedilmiştir. Avarlar sınırlarındaki önemli bölgelere Çin Seddi gibi kale duvarları ve hendekler yapmakla da ünlü olmuşlardır (Tarih II, 1931, s. 39).

Asya’da Türk (Tukyu) İmparatorluğu-Medeniyet: Tukyuların Dini

Tukyular, yukardaki mavi sema ile aşağıdaki kara yere kurbanlar keserler, ataları olarak kabul ettikleri kurdun adına senede bir defa merasim yapar, yılda bir kere göğe ibadet ederlerdi. Tukyularda yağ törenleri dikkate şayandır. Bir kimse ölünce cesedi çadırın içinde yere bırakılır, bütün akrabası onun için birer koyun, at veya sığır kurban ederdi. Ölen kişi ilkbaharda veya yazın ölmüşse, yapraklar dökülünceye kadar, sonbaharda veya kışın ölmüşse yapraklar yeşerinceye kadar bekletilirdi. Ayrıca ölünün atı yakılır ve külü cesetle beraber diğer eşyalar ile birlikte gömülürdü. Ölünün savaşlarda öldürdüğü düşman sayısınca balbal denilen heykeller dikilirdi (Tarih II, 1931, s. 50).

Tukyularda Devlet Teşkilatı

Tukyu Devleti feodal devlet yapısındadır. Devleti hakan yönetir, ona bağlı her kabilenin bir ayrı reisi vardır. Tukyularda “Tekin, Buyruk, Yabgu, Tarhan, Tudun, Çur, Şat, Pat” gibi unvanlar mevcuttur. Hükümdar ailesine mensup olanlara Şat ve Tekin denirdi. Devletin en büyük memurlarına Buyruk, halktan olup asalet unvanı verilenlere ise Tarhan denirdi. Garp Türklerinde yazı işleriyle mükellef bir de “Tamgacı” vardı (Tarih II, 1931, s. 50-51).

Ahlak ve Adetler

Tukyularda halkın bir bölümü göçebeydi. Avcılıkla, hayvan sürüleri beslemekle geçinir, deriden çadırlarda yaşarlardı. Diğer bölümü ise ziraatla uğraşır, yazın yaylalara çıkarlardı. Ayrıca Tukyuların birçok şehirleri de vardı. Şehir halkı ticaret ve sanayi ile uğraşırdı. Kervancılık, madencilik gibi işlerle meşgul olanlarda mevcuttu. Ekili arazileri sulamak için ark açmakta mahirdiler. Tukyular çok cengaver olmakla beraber, çokta insaniyetliyidiler (Tarih II, 1931, s. 51).

Sanayi ve Ticaret

Tukyular, ticaret ve sanayide epeyce gelişmişlerdi. Bizans, İran, Çin ve hatta Hint arasındaki ticaret, Türklerin elinde bulunuyordu. Tukyular daha Ergenekon'dayken madenlerden demir çıkarıp işlemekte maharet göstermekteydiler. İmparatorluk kurulduktan sonra Türkler arasında maden sanatları daha da gelişti. Altından, gümüşten ve başka madenlerden her türlü alet ve eşya yaparak başka milletlere satmağa başladılar (Tarih II, 1931, s. 51-52).

Orhon Kitabeleri

Tukyular devrinden kalan abidelerden birisi Moğolistan'daki Orhon kitabeleridir. Bu kitabeler Avrupa alimleri tarafından okunmuş, tetkik edilmiştir. Kitabelerde Şark Tukyü Devleti'nin Çinliler tarafından yıkıldıktan sonra halkın yaşadığı mahkumiyet devresi, o zamanki Türk aristokrasisinin halka olan ihaneti, akabinde devletin yeniden tesis etmesi hakkında bilgiler vermektedir. Çok canlı, ahenkli, hatta şairane bir üslupla yazılmış olan bu kitabelerin edebi kıymeti de bir hayli fazladır. Bu kitabeleri yazmak için kullanılan alfabe, şimdiye kadar bilinen Türklere mahsus en eski alfabedir. Otuz sekiz harften oluşmaktadır. Türk dili için bu alfabenin Arap alfabesinden daha uygun olduğu ortadadır (Tarih II, 1931, s. 52-53).

Uygur Devleti-Uygurlar Arasında Buda ve Mani Dinleri

Uygurlar arasında VIII. asrın yarısına kadar Buda dini hakim olmuştur. Fakat ilerleyen zamanlarda Budizm'in etkisi, küçük siyasi heyetlerin her taraftan uğradıkları mütemadi istilalar neticesinde hakim kavimlerin kendi devlet dinlerini öne sürmek istemeleri nedeniyle azaldı ve Moğol istilasından sonra ortadan kalkmıştı. Türklerin büyük kısmı İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra bile bu sahalarda Budizm tesiri devam etmiştir (Tarih II, 1931, s. 59-60).

Şarki Türklerinde Uygur Medeniyeti

Çin Türkeli'nde eskiden beri birtakım Türk zümreleri yaşamaktaydı. Dokuz Oğuzlar zamanında burada gelişmiş olan medeni hayat, Uygurların hakimiyeti devrinde büsbütün kuvvetlenmiştir. Bu medeniyetlerin payitahtı olan “Hoço”, yahut “İdikut” şehri harabelerindeki kazılar bizlere önemli bilgiler vermektedir. 20 metre uzunluğunda harika surlar, eski binalar, Budistlere ve Maniheistlere, bir kısmı da Hristiyanlara ait mabetler, harika duvar resimleri, Türkçe muhtelif alfabelerle yazılmış birçok yazma eserler, zarif ipekli kumaşlar, tahta oymalar, alçı süslemeleri Uygurların üst düzey medeniyet seviyesine ulaşmış olduklarını göstermektedir (Tarih II, 1931, s. 60-61).

Uygur Alfabeti ve Uygur Edebiyatı

Uygurlar, Uygur alfabesi denilen 14 şekilden mürekkep bir alfabe kullanıyorlardı. Soğut alfabesinden alınmış olan bu Türk yazısı, Orhon alfabesinden sonra bütün Türkler tarafından kullanılmış ve İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasından sonra bile varlığını sürdürmüştür. Şimdiye kadar tetkik edilebilen Uygur eserlerinin çoğu Budizm'e aittir. Tuen-huang mağarasında keşfedilen kütüphanede, Uygurca kitaplar basmak için yer değiştirebilen tahta harfler bulunduğundan, Uygurlar arasında da matbaacılık sanatının olduğu anlaşılmıştır (Tarih II, 1931, s. 61).

Hazar Devleti-Medeniyetleri

Hazarlar aristokratik ve askeri bir devlet kurmuşlardı. Devletin başında kutsal kabul edilen bir Hakan bulunurdu. Hakan, halkla hiç iletişime geçmezdi ve devlet işleri Bey unvanlı bir kişi tarafından idare edilirdi. Büyük araziye sahip olan Beyler ve Tarhanlar kendi servetleriyle orantılı bir süvari kuvvetiyle harbe katılmaya mecburdular. Hazarların dini diğer Türklerin dinlerine benzerdi. Zamanla siyasi ve iktisadi ilişkiler sonrasında içlerinde Musevilik, Hristiyanlık ve İslamlık gibi dinler yayılmıştır. Özellikle yöneticiler Museviliği benimsemişlerdi. Hazarlar cenubu şarki Avrupa ile Asya arasında ticaret merkezi olan şehirler kurmuşlardır (Tarih II, 1931, s. 64-65).

Bulgar Devleti-Medeniyetleri

Bulgar Türkleri arasında ziraat, ticaret, demircilik, kuyumculuk, dericilik, tahta işçiliği gibi türlü sanatlar üst düzeydeydi. Bulgarlar cenkçi olmaktan ziyade sulhpervdiler. Bulgar Türklerine Moğol istilasının ardından yanlış olarak Tatar denilmiştir. Eski Bulgar şehri harap olunca, şehrin kuzeyinin 60-70 kilometresine Kazan şehri kuruldu. Kazan Hanlığı kurulduktan sonra da ecnebler ve Ruslar bu havali Türklerini Tatar ismiyle anmıştır (Tarih II, 1931, s. 65-66).

Tuna Bulgarları Medeniyeti

Tuna Bulgarlarında Askeri ve ticari noktaların mühim olan mevkillerinde müstahkem ordugah olarak kullanılan şehirler mevcuttu. Türk-Bulgarların büyük kişilerin hatırasını yaşatmak için ölen kişinin heykelini yapar, balballar dikerlerdi. 12 hayvanlı eski Türk takvimi kullanırlardı. Bulgarların Orhon harflerine benzeyen bir alfabeleri vardı. Şimdiye kadar bu harflerle yazılmış birtakım küçük kitabeler bulunmuşsa da henüz bu alfabe tam manası ile okunamamıştır (Tarih II, 1931, s. 67-68).

Abbasi Devrinde İslam Medeniyeti ve Bu Medeniyette Türklerin Tesirleri

Yüksek seviye ve eski bir medeniyet sahibi olan Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet'in oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynadılar. Türklerin meşgul olmadığı ilim sahası kalmamış, Abbasiler devrinde teşekkül eden Müslüman Türk devletlerinin merkezleri birer ilim ve medeniyet merkezi olmuşlardır. Özellikle Selçuklular, İslam medeniyetine çok büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Anadolu Selçuklu döneminde ise Anadolu camiler, saraylar, kütüphaneler, medreseler, hastaneler, köprüler, hanlar, bedestenler, çeşmeler ve sair müesseselerle zenginleşti ve süslendi. Endülüs tarihi dahi ince bir tetkikten geçirilirse orada da yüksek medeniyet kurucularının ve ilim saçan büyük alimlerinin şarktan giden Türk alimleri ve tıpkı bugünkü Müslüman Türkler gibi Arap isimleri takınmış Berber Hazarlar olduğu anlaşılmaktadır. Kesin olarak denilebilir ki İslam'dan evvel Arap medeniyeti olmamıştır. İslam devrinde de medeniyet yaratan Araplar değil, onlardan başka ırktan olanlar ve bilhassa Türklerdir (Tarih II, 1931, s. 163-165).

İlk Müslüman Türk Devletleri-Samanoğulları'nda İdari Teşkilat

Samanoğulları Devleti, düzenli idare teşkilatına sahipti. Devletin başında hükümdar bulunur ve bir vezir vasıtasıyla bütün işler idare edilirdi. Maliye, adliye, posta işleri gayet düzenliydi. Vilayetlerdeki valilerin yanında merkezdeki gibi çeşitli daireler bulunurdu. Resmi posta teşkilatı, vilayetlerdeki her şeyi hükümdara ileten kurumdu (Tarih II, 1931, s. 186).

Samanoğulları Devrinde Mahalli Hanedanlar, Şehir Teşkilatı, İktisadi Hayat

Samanoğulları'nın idare teşkilatı sınırlar içerisinde aynı şekilde uygulanamıyor, bazı vilayetler eski hanedanlar tarafından kendi teşkilatları ile yönetiliyordu. Bunlar Samanoğulları hükümdarına bağlı olup hükümdara her sene hediyeler göndermekteydiler. Samanoğulları'nın ilk zamanlarında sükun ve asayiş sağlanabildiği için ticaret, ziraat, sanayi çok gelişmişti. Özellikle Maveraünnehir'de sanayi faaliyeti çok büyümüştü. Sabun, halı, hasır, bakır, fenerler, muhtelif kumaşlar, havlu, eğer takımları, türlü türlü silahlar, şişe ve cam mamulâtı, kağıt ve başlıca ihracat eşyaları üretilmekteydi (Tarih II, 1931, s. 186-187).

Gazneliler Devrinde Medeniyet

Saray ve ordu lisanı Türkçe, resmi lisan ve ilim lisanı Arapçaydı. Acem edebiyatı ilk kuvvetli inkişafını Gazne sarayına borçludur. Gazne sultanlarının çok sayıda saraylar, camiler, türbeler yaptırdıkları, muhteşem parklar tesis ettikleri bilinmektedir. Eski Türk sanatı ile mahsus unsurlar İran ve Hint sanat unsurlarıyla karışarak bu devre has yeni bir sanat şekli meydana getirmiştir. Avrupa tarihçileri tarafından ileri sürülen fikirlerin aksine Gazneliler devri, İran medeniyetinin değil, Türk medeniyeti tarihinin parlak bir devrini teşkil eder (Tarih II, 1931, s. 189-190).

Karahanlılarda İdare ve Ordu Teşkilatı

Karahanlılar'da, özellikle de doğu bölgesinde eski Türk idare gelenekleri hüküm sürüyordu. İslamiyet'i kabul etmemiş Türk zümrelerine karşı muhafız vaziyetinde bulunduklarından düzenli ordu teşkilatına sahiptiler. Han'ın bayrağı kırmızı renkte ipek kumaştan yapılır ve dokuz tane olurdu. Mükemmel resmi posta tertibatı ve bir askeri müzika da mevcuttu. Garbi Karahanlılar'da ise idare teşkilatta İslam tesiri fazlaydı (Tarih II, 1931, s. 191).

Karahanlılar Devletinde Medeniyet

Karahanlılar'da yalnız Mavearünnehir'de değil, Kaşgar ve Balasagun taraflarında da büyük bir medeni gelişme dikkat çeker. Karahanlılar tarafından vücuda getirilen medreselerden İslam alimleri yetişmiştir. Bütün bu sahalarda Karahanlılar tarafından yaptırılmış türbelerin, camilerin, sarayların, yolların, köprülerin ve kervansarayların bir kısmının harabeleri günümüze ulaşmıştır (Tarih II, 1931, s. 192).

Karahanlılar Devrinde Türk Lisan ve Edebiyatı

Eski Türk geleneklerinin hakim olduğu Şark Karahanlıları'nda Türkçe devlet lisanı olarak kullanılıyordu. Resmi işlerde ve halk arasında Arap alfabesinden ziyade eski Uygur alfabesi hakimdi. İslam ilimleri ve acem edebiyatı daha çok yüksek sınıflar tarafından kullanılıyordu. Karahanlılar dönemlerinde Türkçe eserler yazılsa da bu eserlerden yalnız bir tanesi günümüze kadar gelebilmiştir ki o da "Kutadgu Bilig" adlı manzum eserdir (Tarih II, 1931, s. 192).

Tulunluların Medeni Faaliyetleri

Tulunlular büyük kısmı Türklerden oluşan bir orduya sahip devletti. Ziraatı, ticareti, sanayiye desteklemişlerdir. Devlet gayrimüslimlere de kendi vatandaşına davrandığı gibi davranmıştır. Bu doğrudan doğruya eski Türk devletçilik geleneğinin bir tesiridir. Tulunlular devrinin mimari eserlerinde Türk zevki ve Türk sanat unsurları göz önünde olmuştur. Çok münevver ve geniş fikirli olan bu Türk sülfüesi zamanında, edebiyat, musiki, ilim sanat sahalarında da büyük bir gelişme yaşanmıştır (Tarih II, 1931, s. 193-194).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu-Medeniyet-Devlet ve Hükümdar

Selçuklularda memleket parçalara ayrılarak şehzadelerin idaresine veriliyordu. Ailenin büyüğü, devletin umumi reisi sayılmakla beraber nüfuzu kuvvetiyle orantılı olmuştur. Tuğrul, Alp Aslan gibi ilk Selçuk hükümdarları devleti kurarken basit bir hayat sürüyorlardı. Fakat Melikşah'tan itibaren devlet büyüyünce hükümdarlar imparator gibi yaşamağa başlamıştır (Tarih II, 1931, s. 220).

Divan Teşkilatı

Tuğrul'un veziri Amidülmülk, bilhassa Alp Aslan ve Melikşah'ın veziri Nizamülmülk vezir sıfatıyla ün salmışlardır. Selçuk idaresinin başlıca kusuru, idare teşkilatında eski Türk ananesinden uzak olmasıdır. Buna rağmen teşkilatta eski Türk devlet ananesinin tesiri çok olmuştur. Büyük eyaletlerde yarı bağımsız şekilde hüküm süren Selçuk şehzadelerinin yanında merkezde olduğu gibi fakat daha küçük ölçekte divan teşkilatı bulunmuştur (Tarih II, 1931, s. 220-221).

Askeri Teşkilat

Selçuklularda orduya büyük önem verilirdi. Selçuk İmparatorluğu kurulduktan sonra, hükümdarın şahsına bağlı bir hassa kuvveti kurulmuştu. Selçuklularda eski Türk ananesini takip ederek İmparatorluk arazisinde askeri tımarlar vücuda getirilmiştir (Tarih II, 1931, s. 221).

Melikşah Devrinde Ordu

Selçuk sultanının emri altındaki ordudan başka, muhtelif eyaletlerdeki şehzadelerin veya mahalli hanedanlara ait sülalelerinde kendilerine has orduları olmuştur. Selçuk imparatoru lüzum gördüğü zaman kendisine tabi olan bütün bu yarı müstakil hükümdarların ordularını kendi kumandası altında toplamıştır. Eski Türk gelenekleri ile oluşturulan Selçuk ordularında mutlaka askeri müzik ve ordu şairleri bulunmuştur. Büyük sultanın sarayında günde beş kez, sair Selçuk sultanlarının saraylarında üç defa nöbet çalınmaktaydı. Ayrıca Selçuk ordularında deve ile nakil edilen askeri hastaneler de bulunmaktaydı (Tarih II, 1931, s. 221-222).

İlim Hayatı: Medreseler ve Kütüphaneler

Alp Aslan zamanında vezirlik yapan Nizamülmülk, eğitimin gelişmesi için medreseler açmış, müderrisler ve talebeler için erzak ile maaş verilmesi adına zengin vakıflar kurmuştur. İslam dünyasının meşhur alimlerini o medreselerde bir araya getirmiştir. Bütün Selçuk hükümdarları, büyük rical, atabeyler bu geleneği devam ettirmişlerdir. Her yere masrafları vakıflardan karşılanan medreseler, mektepler, yollar, köprüler, kervansaraylar, hastaneler yaptırmışlardır. Horasan ve Maverâünnehir’de Selçuk İmparatorluğu zamanında daha önce hiçbir İslam ülkesinde görülmemiş zengin kütüphaneler kurulmuştur (Tarih II, 1931, s. 222-223).

Selçuk Saraylarında Acem Edebiyatının İnkişafı

Acem edebiyatının Gazneliler sarayındaki gelişimi, Selçuk saraylarında kuvvetle devam etti. Bilhassa Melikşah’tan sonra, Selçuki şehzadelerinin İslam ilimlerini ve Acem edebiyatını pekiyi öğrendiklerini ve içlerinden bazılarının Acemce şiirler yazdıklarını bilinmektedir. Selçuk ailesine mensup şehzadeler namına yazılmış, tarihe, coğrafyaya, siyasete, felsefeye, fıkıh ve kelama, edebiyata ait eserlerde fazladır. Bu devirde Türk oldukları halde, devrin modasına uyarak Farsça şiirler yazan şairler de vardır (Tarih II, 1931, s. 223).

Selçuk Devrinde Türkçe

Selçuklularda saray ve ordu içerisinde konuşma dili Türkçe olmuştur. Fakat ilim ve sanat lisanı olarak Arapça ve Acemce hakim olduğu için devlet işlerinde Türkçeye fazla önem verilmemiştir. Bu dönemde İslamiyet nedeniyle Arapça ön plana çıksa da Türkçenin bütün İslam dünyasında büyük bir önem kazandığını da görülmektedir. Mahmut Kaşgari adlı Kaşgarlı bir Türk'ün 1074'te Bağdat'ta yazdığı Divanı Lügatü't-Türk adlı eseri İslamlar arasında Türk dilini yaymak maksadıyla yazılmıştır (Tarih II, 1931, s. 223-224).

Güzel San'atler

Bu dönemki eserler kendi kuvvetine güvenen, fütuhatçı bir milletin ruhundan çıktığı, açıkça görülmektedir. Selçuk sanatı, onları takip eden muhtelif Türk devletleri sayesinde, Orta Asya'dan Horasan, İran, Mezopotamya, Cenubi Kafkasya, Anadolu, Suriye ve Mısır sahalarına yayılmış, Türk sanatının parlak bir devrini oluşturmuştur (Tarih II, 1931, s. 224).

Karahata Devletinin Dahili Teşkilatı

Uzun yıllar Çin'de yaşayan Karahatalar resmi dil olarak Çinceyi benimsemişlerdi. Yalnız hükümdarların Gurhan unvanı Türkçeydi. Ordular hükümdarın emri altındaydı. Kumandanlar emri altında 100 kişiden fazla asker barındıramıyordu. Zapt edilen memleketlerde vergi ödenmesi şartıyla mahalli hanedanlar yerlerinde kalabiliyordu. Karahata Devleti'nde her ev, senede bir dinar vermekle mükellefti. İslam medeniyeti ve dini XIII. asırda Karahatalar ülkesinde etki etmiştir (Tarih II, 1931, s. 233).

Harzemşahlarda İdare Teşkilatı

Harzemşahlar Devleti'nde hükümdar memleketi oğulları arasında taksim ederek, içlerinden birini veliaht ilan ediyordu. Vilayetlerde ve şehzadelerin emrindeki bölgelerde merkezdekine benzeyen fakat daha küçük bir divan teşkilatı bulunuyordu. Şehzadelerin devlet merkezinde birer temsilcisi olduğu gibi merkezi idarenin de vilayetlerde temsilcileri mevcuttu. Şehirlerde adliye işleri kadılara aitti ve kadılıklar ekseriya babadan oğula geçiyordu. Ayrıca şehirlerde bir nevi belediye teşkilatı da görev yapmaktaydı (Tarih II, 1931, s. 237).

Harzem’de İlmî ve Edebi Hayat: Türk Lisan ve Edebiyatı

Harzem’de büyük bir ilmî ve edebî faaliyet yürütölmekteydi. Coğrafi mevkii itibarıyla eskiden beri iktisadî ehemmiyet kazanmış olan zengin Harzem şehirlerinde muntazam medreseler, mükemmel kütüphaneler mevcuttu. Harzemşahlar bütün Türk hükümdarları gibi alimleri daima himaye etmişler, saraylarında ilim meclisleri kurmuşlardır. Harzemşahlar Devleti’nde ordu ve saray lisanı olan Türkçe, edebiyat lisanı olarak da epey mühim bir mevki kazanmıştı. Türk lisanıyla Harzem’de eserler yazıldığı bilinse de Moğol istilasının müthiş tahribatı o eserleri ortadan kaldırmıştır (Tarih II, 1931, s. 237-238).

Türk–Moğol Devrinde İlmî ve Edebi Hayat

Cengiz istilasî ilim ve sanat hayatına ağır bir darbe vurmuştu. Fakat istila ve harp devri bittikten sonra hükümdarlar maddî ve manevî medeniyetin gelişimi için çalışmaya başladılar. Mengü’nün ve Hülagü’nün tabii ve riyaî ilimlere önem verdikleri bilinmektedir. Türk–Moğol hakimiyeti devrinde Budist ve İslam medeniyetlerinin birbirleriyle kuvvetle temas ettiğini, Çince eserlerinde tercüme edildiğini görmekteyiz (Tarih II, 1931, s. 246).

Türk–Moğol Devrinde Lisan ve Edebiyat

Türk göçleri Batı Asya’da Türk dilinin coğrafi sahasını genişletince küçük Moğol zümreleri Türkleşmişti ve ana dilleri Türkçe olmuştu. Haliyle Farsçanın üzerinde Türkçenin tesiri artmıştı. XIII ve XIV. asırlarda Orta Asya’da, Harzem’de, Altınordu’da, Azerbaycan’da Türk edebiyatı gelişme gösterdi ve muhtelif edebî eserler yazılmıştı. Husrev ve Şirin (1341-1342) bu kitaplardan birisine örnektir (Tarih II, 1931, s. 246-247).

Mısır–Suriye Türk Devletleri-Eyyübiler Devletinde Teşkilat: Medeni Faaliyetler

Türk devlet gelenekleri Eyyubiler sayesinde Mısır’a girmiş ve Mısır’da Fatimi teşkilatı unutulmuştur. Askeri kuvvetleri en ziyade Oğuz Türklerinden oluşan, ordularında ve saraylarında Türkçe konuşulan Eyyubiler’den, Selahaddin’in döneminde yaşayan müverrihler ve şairler tarafından sadece bir Türk Devleti olarak bahsedilmiştir. Türk İslam devletlerinin uyguladığı tımar sistemi Eyyubiler devrinde Mısır’da uygulanmıştır. Eyyubiler devrindeki bütün mimari eserlerde Türk ruhu bariz bir şekilde gözükmemektedir. Eyyubiler döneminde ayrıca kanallar açarak, setler yaparak Mısır’da ziraatın gelişimi desteklenmiş, Garp devletleriyle ticaret anlaşmaları yapılarak ticaret teşvik edilmiştir. Her yere medreseler, mektepler, kütüphaneler, hanlar, kaleler yaptırılmıştır (Tarih II, 1931, s. 251-252).

Memlukler Devleti (1250-1517)-Devlet Teşkilatı

Memluk İmparatorluğu’nda devlet işleri, Sultanın liderliği altında büyük Memluk emirlerinden oluşan bir meclis tarafından idare edilmişti. Merkezi idarede görev yapan kişiler mutlaka Memluk olmak zorunluluğu getirilmişti. Vilayet merkezlerindeki idare şubeleri, Kahire'deki merkezi teşkilatın daha küçük mikyasta bir taklidinden oluşmuştur. Ayrıca Türkmen ve bilhassa Kıpçak gençleri satın alınır, ardından Kahire kalesindeki hususi bir mektepte eğitim ve terbiye gördükten sonra çeşitli bölgelere gönderilerek mükemmel bir asker olarak yetiştirilirdi (Tarih II, 1931, s. 255-256).

Medeni İnkişaf: Memluk Devrinin Türk Abideleri

Ziraatın ilerlemesi için Mısır’da arklar açılıp setler yapılmıştır. Kahire, Halep, Şam kaleleri yapılarak Türk askeri mimarlığının birer şaheserleri oluşturulmuştur. Ayrıca Mısır ve Suriye’deki türbeler, çeşmeler, medreseler, hamamlar, camiler, hep bu devirden kalma eserlerdir. Sultan Kalavun Camisi (1283), Sultan Hasan Camisi (1362), Sultan Barkuk’un türbesi (1410), Sultan Kayıtbayın türbe, kale ve camisi, Mısır-Suriye Türk sanatının muhteşem şaheserleridir (Tarih II, 1931, s. 256-257).

Memlukler Devrinde Türk Lisan ve Edebiyatı

Memlukler devrinde Mısır ve Suriye’de eserlerini Arapça yazan birçok Türk alim ve müverrihler yetişmişti. Sultan ve emirler adına Türkmen veya Kıpçak lehçeleriyle eserler de yazılmıştır. Memluk sultanlarının Türkçeyi resmi lisan olarak kullandıklarını yine Kamsu’nun Sultan Selim’e gönderdiği bir mektuptan öğrenmekteyiz (Tarih II, 1931, s. 257).

Ortazamanda Anadolu Türk Devletleri-Medeniyet-Devlet ve Hükümdar

Anadolu Türk Devletleri, merkeziyetçi olmaktan ziyade feodal bir yapıya sahiptiler. Devletin başında bir hükümdar bulunurdu ve hükümdarın ailesinden olan şehzadeler vilayetlerde yarı bağımsız şekilde hüküm sürerlerdi. Hükümdar kuvvetli olduğu müddetçe devletin birliği sağlanır, ölümü sonrasında taht kavgaları yaşanır. Fakat bunlara rağmen, bir taraftan iktisadi zorunluluklar, bir taraftan Anadolu Türklüğünün manevi birliği, Selçuklar devrinde Anadolu Türklerinin siyasetçe birleşmelerine neden oluyordu. Siyasi birlik, İlhanlıların saldırısı sonrasında bozularak XIV. asırda Anadolu Türk beylikleri parçalanmıştır (Tarih II, 1931, s. 276-277).

İdare Teşkilat

Anadolu Selçuk Devleti’nin idare teşkilatı tamamen Büyük Selçuk İmparatorluğu’ndan alınmıştır. Merkezdeki divan teşkilatı, devletin idari, mali, askeri olarak devletin işlerini yönetirdi. Divana hükümdarın vekili vezir başkanlık eder, adliye işlerine kadılar bakardı. Ordularda da ordu kadısı bulunurdu ve vilayetlerin idaresi, mülki ve askeri yetkisi subaşılar aitti. Ayrıca şehirlerin korunması için şahne veya dizdar unvanlı memurlar da bulunmaktaydı. Bahriye işleri için biri Antalya’da, diğeri Sinop’ta iki büyük emir bulunur ki bunlara emirüssevahl denirdi (Tarih II, 1931, s. 277-278).

Ordu Teşkilatı

Selçuk ordusu başlıca şu oluşumlardan meydana gelirdi;

- Bizzat Sultan'a bağlı olan ve sürekli merkezde bulunan kuvvet.
- Anadolu'daki önemli merkezlerin yönetimi altında olan tımar sahipleri ile bütün askeri kuvvetler.
- Büyük tımarlara malik devlet ricalinin maiyetlerinde kendi şahıslarına ait olan ve teçhiz ve iaşesi onlara ait olan efrattan ve ücretli askerlerden mürekkep kuvvetler.
- Uçlarda, uç beylerinin maiyetinde bulunan Türkmenlerden oluşan kuvvetler.
- Harp zamanında ihtiyaç görüldüğü vakit çoğunluğu Türk kabilelerinden, kısmen imparatorluk dahilinde ve haricindeki muhtelif dinlere mensup ahaliden ücretle tutulan askerler.
- Selçuk Sultanının boyunduruğu altına giren komşu devletlerin birlikleri.

Ordunun büyük kısmını süvari kuvvetinden oluşmakla beraber piyade, lağımcı, mancınıkçı kitaları da vardı. Selçuk ordusunda yalnızca şark İslam devletlerinde ve Bizans'ta kullanılan harp aletlerine değil, garpta kullanılan harp al etlerine de malikti (Tarih II, 1931, s. 278-279).

Maliye: Devletin Varidat Membaları, Vergiler

Selçuklularda gelirler şu şekilde sağlanmaktaydı;

- Zirai mahsustan alınan öşür, gayrimüslimlerden alınan cizye ve haraç, hayvan sürülerinden alınan rüsum,
- Sınırlara giren ve çıkan eşyadan alınan gümrük vergisi,
- Pazarlardan alınan vergi,
- Madenlerin, memlehalının işletilmesinden elde edilen varidat,
- Civar devletlerden alınan yıllık maktu vergiler,
- Harplerde alınan ganimetlerin beşte birinden hasıl olan varidat ve daha bu gibi, mahalli veya umumi ihtiyaçlara göre alınan fevkalade vergiler.

Kösedağ mağlubiyetinden ve İlhanlıların baskısından sonra, Anadolu gelirlerinin önemli kısmı Tebriz sarayına gidiyordu. İlhanlıların Anadolu'yu işgal etmesi sonrası maliye işleri çıkmaza girmişti. Son Selçuk sultanları zamanında mali işler bizzat İlhanlılar tarafından atanan memurlar ile yönetiliyordu (Tarih II, 1931, s. 279-280).

İçtimai Hayat: Şehirler, Köyler, Göçebeler

Anadolu'da Selçuk Devleti kurulduğu vakit, şehirler harap, ahaliden mahrum, tarlalar bakımsız, metruk haldeydi. Anadolu'ya akın akın gelen Türk kütleleri Anadolu'daki nüfusu yeniden arttırmıştır. Yeni köyler kurulmuş, şehirler canlanmıştı. Kuvvetli surlarla çevrilmiş olan büyük Anadolu şehirlerindeki halk, muhtelif içtimai sınıflara ayrılmıştı. Din alimleri, devlet memurları ve askerler, tacirler ve sanatkarlar, sanayi ve ticaretle uğraşanlar, her şehirde ayrı ayrı loncalar halinde teşkilata sahip olmuşlardır. Köyler ziraatla ve hayvancılık ile geçinmiş, mültezime veya tımar sahibine verdikleri öşürden başka bir vergi ödememişlerdir. Hayvan sürüleri yetiştirmekle ve halıcılıkla geçinen göçebeler ise mevsime göre yaylalarda ve kışlaklarda yaşamışlardır (Tarih II, 1931, s. 280-282).

Dini Hayat; Din ve Mezhepler Tarikatlar

Büyük Selçuk İmparatorluğu'nun uyguladığı Sünnilik siyaseti ve Abbasi halifeleriyle dostane ilişkiler, Anadolu sultanları tarafından da desteklenmişti. Diğer dinlere mensup insanlar dinlerini özgürce yaşadıkları için Selçuk iradesinden memnundular. Eski Türk hayatında önemli yeri olan kadının umumi hayattan uzaklaştırılmak istenilmesi, boy geleneğince var olan ve şölen adı verilen sazlı ve şaraplı özel ziyafetlerin şeriat tarafından men edilmesi, oruç, namaz, hac gibi gelenekler kendilerini samimi Müslüman olarak adlandıran Türkmenlerin hayatına uymuyordu. Bu nedenle Türk sofuları, şaman gelenekleri ile uygun bir İslam inancı oluşturdular. Sünnilikten ziyade müfrit Şiiliğe yakın olan bu şekil, XIII. asırdan son zamanlara kadar Babailer, Bektaşiler, Kızılbaşlar, Tahtacılar, Çepniler gibi isimler taşıyan muhtelif dini zümrelerin esasını oluşturdu (Tarih II, 1931, s. 282-283).

İktisadi Hayat: Ziraat, Sanayi, Ticaret

Antalya, Alaiye ve Sinop gibi mühim ticaret limanlarına sahip Selçuk Devleti, İtalyan tacir ve gemicileri ile Akdeniz ve Karadeniz memleketleriyle ticari ilişkiler kurmuştu. I. Keykubat dış ticarete büyük önem vermiş, dahili yolların güvenliği için çalışmış, kervanların korunması adına kervansaraylar yaptırmıştır. Ayrıca tacirlere birçok ayrıcalıklar verilmiş, hatta yollarda zarara uğrayan tacirlerin zararlarını karşılanacağı taahhüt edilmiştir (Tarih II, 1931, s. 283-284).

Türk Lisan ve Edebiyatı

Anadolu fütuhâtı ve Danişment Gazi'nin kahramanlıkları Türkler arasında Battal Gazi ve Danişment Gazi hikayelerinin yayılmasına neden olmuştur. Türk halkı arasında tasavvuf kuvvetlenince derviş şairler, sair halk şiirleri şeklinde ilahiler, dini ve sofiyane şiirler yazmağa başlanmıştır. İslam geleneklerinin etkisi altında Müslüman kahramanlar, Peygamberin hayatına ve menkıbelerine dair manzum ve mensur destanlar, hikayelerde yazılmıştır. XIV. asırda, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde beyliklerin kurulması, Türk diline büyük bir önem verilmesine neden oldu. Türklerin Arap ve Acem dillerinde yazmış oldukları eserler Türkçeye tercüme olunmaya başlandı (Tarih II, 1931, s. 285-286).

Fikir ve Sanat Hayatı

Cengiz ordularından kaçan çok sayıda Türk alimi, şairi ve mutasavvıfları Anadolu'ya yerleştiler ve mühim eserler yazdılar. Muhiddin Arabi, Konyalı Sadreddin, Kermanlı Evhadi, Ferganalı Sadeddin ve Mevlana Celaleddin Rumi, bu devirde Anadolu'da ün yapan önemli şahsiyetlerdendir (Tarih II, 1931, s. 284-285).

Güzel Sanatlar

Anadolu Türk Devletleri Konya, Kayseri, Sivas, Divriği, Niğde, Erzurum gibi büyük merkezlerde ve sair küçük Anadolu şehirlerinde camiler, medreseler, türbeler, hanlar, hamamlar, kaleler yaptırarak memleketi muazzam sanat abideler ile süslemişlerdir. İslam inancının men etmiş olmasına rağmen canlı şekillere, kabartma ve oyma olarak insan resimlerine ve ayrıca bazı heykellere tesadüf olunması, Anadolu Türklerinin taassup hislerinden ve dar düşüncelerden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Bu devirlere ait birçok mezar taşları, lahitler, tahta oymaları, demir ve bakır işleri, çiniler, halılar, kumaşlar, işlemler Anadolu Türklerindeki güzel hissin ve sanat duygusunun ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir (Tarih II, 1931, s. 286).

Timur ve Timurlular Devrinde Türk Medeniyeti-Fikir Hayatı

Timur ele geçirdiği ülkelerin en iyi sanatkarlarını himayesine almış, Maverâünnehir’de payitahtı Semerkant başta olmak üzere Türkistan’ın diğer şehirlerini imar etmiş, buralarda güzel bahçeler, camiler, hanlar, saraylar, medreseler, hamamlar yaptırmıştır. Timur zannolunduğu gibi mutaassıp değildir. Timur ve torunları alimleri yalnız teşvik etmekle kalmaz kendileri de eserleriyle, söylemleriyle fikir hayatına katkıda bulunmuşlardır. Şahrüh, Uluğ Bey, Hüseyin Baykara ve Babür bu dönemin ünlü sanatkarları olmuşlardır. Rasat ilmine ve riyaziyyeye hizmeti büyük olan Uluğ Bey’in Semerkant’ta yaptırdığı rasathane dünyanın en güzel eserlerinden bir tanesidir. Timur’un çocukları zamanında yaşayan, bütün Türklüğün en büyük şairlerinden biri olan Ali Şir Nevai, Muhakemetül Lugateyn adlı eseriyle Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu ispat etmiştir (Tarih II, 1931, s. 328-329).

Timur Ordusu

Timur’un ordusu, yaya ve süvari birliğinden oluşmaktaydı. Bunlardan başka Timur’un muhafız süvarisi vardı ki teçhizatı çok mükemmel ve elbiseleri çok süslüydü. Bu temelli askeri sınıflarından başka, yardımcı sınıflar da olmuştur.

- Köprücü kıtaatı, bunlar gemi ve kayık yapmakta, köprü kurmakta istihdam olunurdu,
- Yunan ateşi denilen bir ateşi atmakta kullanılan kıtalar,
- Muhasara aletlerini ve ateş atan makineleri imal ve istimal ile uğraşan sanayi kıtaları,
- Dağlarda hareket için dağlık memleketler ahalisinden toplanıp talim görmüş hususi piyade askerleri.

Timur’un ordusu onluk sistemine göre oluşturulmuştur. Sefere çıkmadan ve muharebeye başlamadan önce askerin durumu gözden geçirilerek sıhhati, teçhizatı, levazımatı kontrol edilirdi. Kıta amirlerinin otoritesi, cezalandırmak ve mükafat vermekle temin olunmuştu (Tarih II, 1931, s. 329-330).

Hindistan’da Babür İmparatorluğu Büyük Hint-Türk İmparatorluğu Zamanında Hindistan da Türk Medeniyeti

Büyük bir kahraman ve idareci olan Ekber, Hint İmparatorluğu’nun hakiki kurucusu sayılmıştır. Ekber devrinde Türk Devleti, her sahada hürriyetperver olmuştur. O vakit, devletin resmi dini İslam’dı ve Ekber, dini devletten ayırarak bütün dinleri ayırt etmeden korunmasını ve ibadette özgür kılınmasını sağlamıştır. Çıkarttığı yasalar ile yakın akrabalar arasında, bilhassa da çocukların evlendirilmesini yasaklamıştır. Ayrıca Şah Cihan’ın, 1631 de vefat eden eşi Mümtaz Mahal için yaptırdığı Taç Mahal türbesi dünyanın en güzel mimarilerinden birisi olmuştur. İstanbul’dan getirilen Osmanlı Türk mimarları Hindistan’da birçok cami, saray ve türbeler inşa etmiştir. Şah Cihan devrinin en güzel eserleri Delhi’de büyük cami ve Türk imparatorlarının saraylarıdır (Tarih II, 1931, s. 338-340).

3. Tarih III-1931

İlk Devlet Teşkilatı, Para, İlk Muntazam Ordunun Esası, İçtimai Teşkilat Arazi Taksimatı Şehirlerin İdaresi

Orhan Bey, kardeşi Aleaddin’i vezir ilan etmiş, Aleaddin Paşa ise dönemin en önemli alimlerinden Çandarlı Kara Halil ile beraber devleti teşkilatlandırmaya başlamıştı. Alaeddin, Orhan Bey namına ilk Osmanlı parasını bastırmış (1328), devletin ilk düzenli ordusunu kurmuştur. Daha sonra Osmanlı Beyliği, arazi rejimini düzenleme yoluna girmiş, arazi, has ve tımar olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Ayrıca Osman Bey ilk ele geçirdiği Karacahisar’a kadı tayin etmiş, aynı zamanda şehrin düzenliliğini ve güvenliğini sağlamak için bir subaşı görevlendirmişti (Tarih III, 1931, s. 4-6).

Yeniçeri Ordusunun Teşkilatı

Çandarlı Kara Halil Paşa’nın önerisiyle, Murat Bey “devşirme” usulü ile “yeniçeri ocağı” adı altında düzenli bir piyade sınıfı kurmuştur. Yeniçeriler, önce savaşlarda esir düşenlerden daha sonra Hristiyan tebaa çocuklarından toplanılmıştır. Hristiyan tebaadan alınan çocuklar Anadolu’daki Türk ailelerinin yanında bir süre İslam dini üzere talim ve terbiye edilir, daha sonra devşirme ocağına alınırdı. Yeniçeriliğe giren, devşirilerek saraya alınan Hristiyan çocuklar, zamanla büyük makamlara kadar yükselebildiklerinden Hristiyanlar çocuklarını kendi rızalarıyla devşirme ocağına teslim etmişlerdir (Tarih III, 1931, s. 14-15).

İmparatorluğun Dahili Teşkilatı: “Fatih Mehmet Kanunu” Gayri Müslim Tebaaya Müsadereler

Fatih, İstanbul’un fethi sonrası eski Türk gelenekleri, İslam şeriatı ve ele geçirilen memleketlerin eski teşkilatlarını göz önünde bulundurarak zamanın ulema ile hukuktan anlayanlarıyla da istişare ederek devlet idaresinin mühim şubelerini tanzim ve tertip ettirmişti. Sultan Mehmet, İstanbul’u zapt ettikten sonra Hristiyan ahaliye iyi davranmış, din ve mezheplerinde tamamen hür olduklarını, mal ve mülklerine ilişilmeyeceğini ilan etmiştir. Balkanlardaki Hristiyan köylüler, Türk idaresi altında Vaşileus ve Kırallar zamanından daha mesut ve müreffeh bir hayata kavuşmuşlardır (Tarih III, 1931, s. 26-29).

Fatih Devrine Kadar ve Fatih Devrinde Osmanlı–Türk Harsı

Osmanlı Beyliği kuruluş döneminde medeniyet olarak hayli yüksek bir bölgede kurulmaya başlanmıştı. Türkler, İstanbul’un fethi ile o zaman şarki Avrupa’nın en gelişmiş medeniyeti olan bir şehre yerleşmişlerdir ve bu çeşitli kaynaklardan oluşan medeniyet Osmanlı–Türk medeniyetini vücuda getirmiştir. Savaş teçhizatlarının hemen hepsini, o dönemlerde yeni icat edilmiş olan top dahi dahil olmak üzere Osmanlı–Türk sanatkarları yapmışlardır. Edebiyatta ise Halk edebiyatı ile Türk dili yabancı kelimelerden, yabancı şiir usul ve kelimelerinden korunabilmiştir. Osmanlı edebiyatı ise, Arapçaya ve Acemceye yenik düşmüştür (Tarih III, 1931, s. 32-35).

Süleyman Devrinde Osmanlı ülkesinin Genişliği, Nüfusu ve Serveti, Siyasi, İdari ve İctimai Teşkilatı: Sultan Süleyman Kanunnamesi

Kanuni devrinde imparatorluğun toprağı bir milyon kilometreden fazlaydı. Bu geniş ülkede 60 milyondan fazla insan yaşamaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu’nun gerek büyük ticaret yollarına sahip olması nedeniyle Kanuni zamanında devlet büyük bir servet ve refaha sahip olmuştur. Osmanlıların o zamanlardaki memleket idaresi, her kıtanın özelliğine uygun bir şekilde düzenlenmişti. İmparatorluğun idare merkezi İstanbul sarayında Kubbe altında kurulan, Divan-ı Hümayun denilen bir nevi bakanlıklar meclisi olmuştur. Sultan Süleyman Kanunnamesi vergilere, cezalara, tımarların ve diğer bazı askeri sınıfların teşkilatına, verasete, Hristiyan ahalinin bazı yükümlülüklerine ve saraya odun taşımak usulüne ait nizamların bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Tarih III, 1931, s. 42-47).

Kanuni Devrinde Osmanlı harsı

Osmanlı medeniyetinin mimari, hukuk, ilahiyat, tababet, riyaziye, nakkaşlık ve edebiyatın en yüksek temsilcileri Kanuni Sultan Süleyman zamanında yetiştirmiştir. Kayserili Mimar Sinan'ın yaptığı Süleymaniye ve Sultan Selim camileri, Osmanlı mimarisinin muhteşem eserleridir. Dönemin şöhretli alimleri Kemal Paşazade ile Ebüssuut Efendi olmuştur. Her ikisi Şeyhülislamlık mertebesine yükselmişlerdir. Bu devirde Mirim Çelebi, Matrakçı Nasuh, Muvakkit Mustafa ve Ahi Ahmet Çelebi gibi ilim adamları da yetişmişti. Saray edebiyatı ilerlemiş ve mükemmelleşmiştir. Baki'nin, Kanuni'nin vefatı üzerine yazdığı mersiye, Osmanlı Enderun Edebiyatı'nın muhteşem birer göz bebeği sayılmıştır. Büyük bir Türk şairi olan Fuzuli, yalnız Osmanlı Türklerinin değil Osmanlı, Azeri, hatta Kuzey Türklerinin bugüne kadar en çok okuduğu şair olmuştur (Tarih III, 1931, s. 47-49).

Ricat Devri (1683-1792)-Osmanlı Harsına Avrupa Medeniyetinin Tesirleri: İlk Matbaa, Kumaş İmalathaneleri, Lale Devri, Rokoko Üslubunun Girmesi, Edebiyatta Çapkınlık, Reybilik ve Bedbinlik

Bu dönemde İbrahim Müteferrika tarafından 1729'da "Darüttabaatüldmire" adlı bir matbaa açılmıştır. İbrahim Paşa, ölmek üzere bulunan dahili sanayiye canlandırmaya çalışmıştır. Ayrıca İstanbul'un çeşitli yerlerine köşk ve yalılar yapılmış, Sadrazam, paşalar ve dalkavukları kışın helva sohbetleri ve baharda lale eğlenceleri tertip ederek vakit geçirmeye başlamıştır. XVIII. asrın ortalarından itibaren, rokoko üslubu, camilere, köşklere, çeşmelere sanat olarak ilham vermiştir. Bu zamanda edebiyatın önemli isimlerinden birisi Nedim olmuştur. XVIII. asrın sonlarında Şeyh Galip ile Osmanlı şiiri tasavvufa fazla gömülmüştür. Osmanlı toplumsal hayatının gittikçe gerilemesinden hüznü duyan güzide ruhlar, çapkınlık ve bedbinlikle de kendilerini artık avutamadıklarından, nihayet tasavvuf kuyularının derinliklerinde boğulmak istemişlerdir (Tarih III, 1931, s. 75-78).

Osmanlılarda Tarihçilik

Osmanlı Türkleri arasında bir hayli müverrih yetişmiştir. Bunlardan en eskileri, vakıaları sadelikle yazmışlardır. Aşık Paşazade bu kişilerden birisidir. Hoca Sadeddin Efendi'nin "Tacüttevarih" adlı eseri Osmanlı tarihlerinin en meşhurlarından sayılır. Osmanlı hükümdarları, vakıaları kaydetmek için vakanüvislik adında özel memurluk da oluşturmuştur. Osmanlı müverrihleri arasında en dikkat çeken kişi ise Mustafa Naima Efendi'dir. Yazmış olduğu Naima Tarihi, zamanımızda kullanılan tarih yazmak usullerine epey yaklaşmıştır (Tarih III, 1931, s. 78-79).

İmparatorluğun İnhilali ve İnkırazı-Medeniyet Devri-Avrupa Medeniyetinin Müslüman Osmanlılara Tesiri

Osmanlı medeniyetinin Avrupa medeniyetinden geri kalması, Osmanlı Devleti'ni askeri ve mülkü idaresinde mühim değişiklikler yapmak zorunda bırakmış, Osmanlı toplumsal hayatına bilhassa XIX. asır ilk yarısından itibaren etki etmeye başlamıştır. Bu tesirler, başta İstanbul'da bulunan üst tabakalara, saraya, paşalara, zengin adamlara etki etmiştir. Fransızca yazılan kitaplar okunmaya ve tercüme olunmaya başlamış, elbiseler, ev eşyası, yemek içmek maddeleri ve usulleri, zevk ve eğlence vasıtaları bir derece değişime uğramıştır. Maddi sahadaki müspet neticeler, demiryollarının ve buharlı gemilerin işletilmeye başlaması, buharlı matbaacılık, evlerde daha sıhhi yaşayış tarzları, alafranga döşemecilik gibi şeylerden oluşuyorken menfi neticeler ise mesken inşa ve tefrişinde, giyinmekte, yemekte ve özellikle içmekte alafrangalık, ecnebi malzemesinin, ecnebi mobilyaların, ecnebi kumaşlarının, ecnebi şarap ve şampanyalarının külliyyetle ithaline neden olmuştur. Mimarlıkta ve edebiyatta Avrupa modellerini adeta esirmiş gibi taklidi yapılmış, edebiyatta halk ibdalarına öteden beri kıymet vermediği bilmeyen Osmanlı edebiyatı, acem mukallitliğinden Avrupa mukallitliğine geçmiştir (Tarih III, 1931, s. 124-126).

4. Tarih IV–1931

Dini, Hukuki İnkılap ve Islahat-Dinin Devletten Ayrılması (Laik Devlet)

Ders kitabında Osmanlıların din ve devleti birbirine karıştırma hatasının Türk tarihindeki son kurbanı olduğu açıklanmış, Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda yapılan değişikliklerle devletin laik ve mütekamil hale getirildiğine değinilmiş akabinde Osmanlı’nın hukuk ve adliyesinden söz edilerek Şeriye ve Evkaf Vekaleti ile Şeriye Mahkemelerin kapatılması meselesi öğrencilerle paylaşılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 203-208).

Kadın Hukuku-Osmanlı Saltanatı Kanunlarında ve İçtimai Hayatında Türk Kadınının Mevki

Osmanlı saltanatının mutlakıyeti “Türk Kadınlığını” çok fazla ezmiştir. Orta Çağ’daki bazı Arap-İslam imamlarının görüşleri esas alınıp istenildiği gibi yorumlanarak Türk kadını birçok insanlık haklarından mahrum bırakılmıştı. Kadın artık genel hayattan tamamen çıkarılmış, okuyup yazması, fikir ve irfanca gelişmesi ayıp ve günah sayılmaya başlanmıştı. Aile hukukunda kadın erkekten aşağı tutulmuş, kadına evinde adeta bir hapis hayatı yaşatılmıştır. Evinden dışarı çıktıkları zamanlarda çarşaf denilen bir örtüye baştan ayağa kadar bürünmesi, yüzleri peçe dedikleri bir siyah tülle kapatılması istenmiştir. Kızlar evlenecekleri erkekleri görmeden ve tanımadan evlendirilmişlerdir. Bu devir Türk kadını için hakiki bir zindan, facia ve ıstırap devri olmuştur. Kadının yaşadığı bu durumun Türklükle, Türk gelenekleri ile hiçbir alakası olmamıştır. Oysaki Türk milleti manevi kültürü en yüksek bir millet olmak itibarıyla kadının erkeğe eşit hakkını, kadının cemiyet hayatındaki muhterem arkadaşlık ve yurt kardeşliği mevkiini her milletten evvel tayin etmiştir. Tarih buna dair örnekler, belgelerle doludur. Anadolu ve Rumeli köylerine hiçbir zaman çarşaf ve peçe ile kadının kapatılması zulmü girememiştir. Anadolu ve Rumeli Türkleri, birçok noktalarda olduğu gibi bunda da milli kültüre sadık kalmakta karar kılmışlardır (Tarih IV, 1931, s. 221-224).

Cumhuriyetimizin Kanunlarında ve İçtimai Hayatında Türk Kadınının Mevki

Kadının en önemli görevi anneliktir. İlk terbiye alınan yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin ehemmiyeti fazlasıyla anlaşılmaktadır. Kadınlarımız cumhuriyet ile alim ve fen insanı olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Kadınlar toplumsal hayatta erkeklerle beraber hareket ederek birbirlerine yardım edeceklerdir. Bu doğrultu da 1926 yılında Medeni Kanun çıkartılmıştır. Böylece Türk kadınlığı medeni haklarını tekrar kazandı ve Türk ailesinin hakiki temeli yeniden oluşturulmuştur. Devlet dairelerinde, bankalarda, ticarethanelerde, mekteplerde, sıhhat ve içtimai muavenet kuruluşlarında, hekimlik ve hakimlikte binlerce kadınıımız çalışmağa başlamıştır. Yüzlerce yıl kapalı tutulmuş kadınlığın aniden serbest hayata atılışı birçok gerici endişeye düşürmüş ve bunun genel ahlak üzerinde kötü sonuçlar doğuracağı hakkında birçoklarına korku yaymaya başlamalarına neden olmuştur. Fakat Türk kadınının yaradılışındaki milli ahlak sağlamlığı bu korkuların boşa olduğunu gösterdi. Türk kadını bu imtihandan başka memlekette görülemeyecek nispette şeref ve zaferle ayağa kalkmıştır (Tarih IV, 1931, s. 224-228).

Din Esaslarından Sanılan Batıl Adet ve An'anelerin Kalkması

Adı geçen başlıkta ilk olarak Fes denilen serpuştan bahsedilmiş, ardından 1925 yılının 24 Ağustos'unda şapka kanununun çıkartıldığına dair bilgilere genişçe yer verilmiştir. Akabinde şeyhler, dervişler, tekke ve zaviyeler, türbeler, cübbe ve sarık hakkında kısaca söz edilerek 2 Eylül 1925'de tekke ve zaviyelerin kapatıldığına dair hükümlerin çıkartıldığı, ayrıca ilmiye ve memurların kıyafetlerine de el atıldığı ve son olarak takvim ve saat inkılaplarının yapıldığına değinilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 229-240).

Türkiye Cumhuriyeti'nde Maarif ve Terbiye Vaziyeti

Bu bölümde önce Milli Mücadele döneminde maarife verilen büyük önem belirtilmiş akabinde cumhuriyetin ilanından sonra yapılan çalışmalardan söz edilmiştir. Örneğin, tedrisat teokratik çemberden tamamen çıkarılarak laikleşmenin ve millileşmenin başlatıldığı, yapılan inkılaba ise "Tevhidi Tedrisat" adı verildiği söz konusu edilirken Tevhidi Tedrisat Kanunu hakkında da genişçe bilgiler paylaşılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 245-250). Ayrıca

Arapça harflerin zor okunması, öğrenilmesi, Türk diline uymaması, okuma yazma bilenlerin çok az olması, yeni Türk harflerinin kolay öğrenilmesi gibi nedenlerden dolayı yeni Türk alfabesine geçildiği açıklanmıştır. Ders kitabında ayrıca harf inkılabı hakkında Gazi'nin konuşmalarından, sözlerinden alıntılar yapılmış, en sonunda Latin harfleri ile Arap harflerine tablolar halinde yer verilerek bir sonraki alt başlığa geçilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 250-258).

Tarih ve Yurt Bilgisi Tedrisatının Millileşmesi

“Türk tarihi, Türk milletine dünya yüzünde insanlığın doğuşundan beri en asil ve yüksek insan tipini kendi ırkını temsil ettiğini, asırların yürüyüşünde beşeriyetin karanlık göklerinde müsel medeniyet ufuklarının kendi ırkının zeka ve kabiliyet elleriyle açıldığını anlatır. Türk tarihi, Türk Milletine, kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar ilimde, fende, edebiyatta, resim, musiki, mimarlık, heykeltıraşlık gibi sanatlarda dahi ne kadar eşsiz bir istidat ile yoğrulmuş olduğunu anlatır. Türk tarihi Türk Milletine, dünyanın insan izi taşıyan her parçasında kendi ırkının zamanla silinmemiş ve silinmeyecek hakimiyet ve hars damgası basılı olduğunu, başka milletlerin tek nümunesiyle övündükleri devletlerin en büyüklerinden çok daha büyüklerini yüzlerle kurmuş, her mana ve mahiyette şan ve şeref kaynaklarından kana kana içmiş, görgülü bir soydan geldiğini anlatır. Mekteplerimizde Türk milli tarihini Osmanlılarından başlatmak adet olmuştu. İslamıktan evvel Türklüğün mevcudiyeti kitaplara hemen hiç geçirilmiyordu. Osmanlılık ve Hilafet maarifi, Türklüğün medeniyet, kudret ve asalete ancak İslamla girmek ve Osmanlıları başına çıkarmakla erebilmiş olduğunu telkin etmek istiyordu. Böyle telkinlerle Türklüğün bu nimetlerin kaynağı gösterilen sülaleye sarılacağı ve sona kadar bağlı kalacağı umuluyordu. Meşrutiyet devri içinde başlayan Türkçülük hareketine rağmen dahi Türk tarihi bilhassa mektep kitapları içinde hakiki simasını bulamadı” (Tarih IV, 1931, s. 258-259).

Cumhuriyetin Maarif ve Terbiye Gayeleri

Maarif ve terbiyede güdülen ana esaslar milliyetçi, halkçı, inkılapçı ve laik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek, Türkiye'nin dört bir yanındaki herkese okuma yazma öğretmek, yeni nesilleri ameli ve iktisadi hayatta amil ve muvaffak kılacak bilgiler teçhiz etmek, dünya ile ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine hürriyet ile nizam telifine istinat eden hakiki ahlak ve fazileti sahip gençler yetiştirmektir. Bu dört unsura ait umumi hedef ise “Türk Milletini medeniyet safında en ileri, götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin istilzam ettiği bu gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmektir.” Yeni tedrisatla beraber eğitimin her alanında modernleşmenin planlanmıştır. Son olarak mekteplerde “Spor Hayatında Umumi İnkişaf” yan başlığı ile binicilik, atçılık, pehlivanlık, cirit gibi milli sporların okullarda öğretilmek istendiği, Gazi'nin sporcuları desteklediği hakkında bilgilere yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 260-269).

İktisadi, Mali İnkılap ve Islahat Cereyanları-Milli İktisat, Devlet Siyasetinin En Mühim Unsuru

Adı geçen başlıkta önce Türklerin iktisat tarihleri hakkında Orta Asya'dan başlanarak genişçe bilgiler verilmiş, milli ticaret ve iktisadın, Türklerde devlet işlerinin devlet siyasetinin temeli sayıldığı hakkında bilgiler verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 270-271).

Milli Mücadele Yıllarında İktisadi İşlere Verilen Ehemmiyet

Ders kitabında Milli Mücadele döneminde siyasi istiklal kadar iktisadi istiklalinde önemli olduğu belirtilmiş, İzmir'de yapılan iktisat kongresinden bahsedilerek cumhuriyetin resmen ilanından sonra ıslahat hareketlerinin başladığı, bu hareketin temelinin devletçilik olduğu ve ıslahatların "Müstahsili himaye, İhracat ticaretine himaye, milli sanayi ve işçiyi himaye, demiryolu siyaseti" esaslarına göre şekillendiği belirtilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 271-274).

Ziraat Sahasında

Cumhuriyet döneminde köylüye hususi ehemmiyet verilmiş, aşar vergisi kaldırılmıştır. Yapılan devlet yardımları ile köylüyü korumaya ve üretimi sürekli hale getirilmeye çalışılmıştır. Dikim ve ekim ıslah çalışmaları hız kazanmış, Ziraatçılık meslek ve ihtisası yükseltilmiştir. Zirai mücadele ile haşerelere, çekirgelere karşı mücadele edilmiş, Ziraat Bankası ve Zirai Kredi Kooperatifleri açılmıştır. Ayrıca Ankara Gazi Çiftliği kurulmuş ve toprağı olmayan emektar çiftçileri toprak sahibi etme çalışmaları yapılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 274-287).

Sanayi Sahasında

Osmanlı sanayisi Avrupalı devletlerin buharlı makineleri karşısında adeta ölmüştür. Türk milli sanayinin dirilişi için Türkiye İktisat Kongresi'nde milli sanayi düşünülp konuşulmuştur. İlerleyen zamanlarda Teşviki Sanayi Kanunu ile Gümrük Tarife Kanunu'da çıkartılmıştır. Ayrıca Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş, tahsillerini ecnebi ihtisas müesseselerinde birçok sanayi mühendisi yetiştirilmiş, eski ölçü birimleri kaldırılarak yenisine geçilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 287-290).

Ticaret Sahasında

XVII. asrın başlarından itibaren Anadolu’da çıkan isyan ve kargaşalar, İran ve Rus harpleri, Avrupa’nın sanayide makineleşmesi Osmanlı ekonomisinin sonu olmuştur. Osmanlı’nın son 40-50 senesi içinde Türk’ün iş ve ticaret adamı olmadığı yolundaki sözler, ecnebilere verilen imtiyazlar artmıştır. “Türk’ün kabiliyet ve istidat pınarlarının tükenmez zenginliğini bilemeyenler bu sefer de şiddetle aldanmış oldular. Cumhuriyetin birkaç yılı içinde Türk zekası dahili ve harici ticaret cihazlarını hiçbir milletin tarihinde görülmediği mübalağasız söylenebilecek bir süratle kavrayıp işletmeğe başlamıştır.” 1925’de Ticaret ve Sanayi Odalar Kanunu’nun çıkartılmış, borsalar açılmış, yerli malı sergilerinin oluşturulmuş, ticari kredi müesseselerin kurulmuştur. Şirketçilik ve sigortacılık yaygınlaşmıştır. Ayrıca İş Bankası kurulmuştur (Tarih IV, 1931, s. 290-296).

Maden İşletme, Ormancılık ve Hayvancılık Sahalarında

İnsanlık tarihinde ilk defa madeni işleyerek yararlı alet yapan ırkın Türkler olmuştur. Türkler nereye gitse maden aramış, bulduklarında gittikleri muhitin halkına işlenmesini de öğretmiştir. Cumhuriyet döneminde Madem Mühendis Mektebi açılmış, kısa sürede kömür, krom, manganez istihracı artmıştır (Tarih IV, 1931, s. 301-303).

Ormancılık

Türkiye Cumhuriyeti, ormanlarını Osmanlı’dan tamamen bakımsız harap şekilde miras almıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında yedişer orman mühendisinin katılımıyla dört grup Bolu, Eskişehir, Kütahya, Zonguldak, Kastamonu, Kırklareli, Antalya, İçel, Muğla, Adana, Mersin gibi orman sahaları geniş mıntıklalarda çalıştırılarak muntazam orman haritaları hazırlatılmıştır. Ankara, İzmir ve İstanbul’da orman fidanlığı merkezi kurulmuş, cumhuriyet yeşil Türkiye aşkını ve mefkuresini yeniden uyandırmıştır. Bölümün son konusunda ise “Hayvancılık” hakkında genişçe bilgiler verilerek Islahı Hayvan Kanunu’nun çıkartıldığına, Baytarlık mesleğinin ilim ve irfanca yükselişe geçtiğine dikkat çekilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 303-306).

Nafia Sahasında

Türkiye Cumhuriyeti, demiryollarının gelişimiyle iktisadi hayatında canlanacağını düşündüğü için demiryollarına mühim önem vermiştir. Otomobiller için yollar yapmak adına çaba sarf edilmiştir. Özellikle İsmet Paşa'nın demiryolu politikasındaki gayretleri ile yedi yıl zarfında demiryollarımız Malatya'ya, Sivas'a, Sivas'tan Samsun'a, Kütahya'dan Balıkesir'e kadar uzanmıştır (Tarih IV, 1931, s. 307-315).

İstatistik ve Nüfus İşleri

Osmanlı Devleti, sayı bilmez bir devlet olmuştur. İktisadi, zirai, içtimai vaziyetleri müspet rakamlarla bilmediği gibi idaresi altındaki halkın sayısını da öğrenmemiştir. Yeni Türkiye, 1926'da İstatistik Müdürlüğü kurmuş, İstatistik Umum Müdürlüğü 1927'de bütün memlekete tahrir yaparak nüfusu saydırmıştır. Çıkan sonuca göre Türkiye'de 13.660.275 insan tespit edilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 315-317).

Sıhhat, İçtimai Muavenet İşlerinde Yeni Çıgırlar ve İcraat

XVII. asırda Türk hekimliği Avrupa'dan iyi durumdaydı. Fakat imparatorluğun inhitat devrinde meslekte şeref ve haysiyeti düşmüş, rüşvetle hekim diploması verilir olmuştu. Ancak Mektebi Tıbbiye'nin Viyanalı bir tıp profesörünün idaresine verilmesi ile yavaş yavaş yeni Türk hekimliği doğmaya başlamıştır. Her türlü fenni mesaiyi imkansız kılan vasıtasızlığa rağmen Türk zekası son taassup ve cehalet asırlarının koyu karanlığını az zamanda yırtabilmiştir. Binlerce muktedir Türk hekimler yetişmiş, Ankara'da 1920'de Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti kurulmuş ve zamanla adı sadeleştirilerek Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne dönüştürülmüştür. Tüm bunlar milletin sıhhatini arttırmak, ölümleri azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkları tahribine karşı koymak gibi nedenlerle yapılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 318-330).

5. Hamit ve Muhsin–Türkiye Tarihi

Osmanlı Türk Medeniyetinin Evsafı Mümeyyizesi

Osmanlı medeniyeti ilk yıllarında Türk ve Türkleşmiş halktan oluşurken zamanla hükümdar ve hükümet toplumsal uyumlarını kaybetmiştir. Bizans müesseselerinin tesiri de gittikçe artmıştır. XVII. asırda Avrupa, yeni ve kuvvetli bir medeniyet meydana getirmişti. Osmanlı Devleti ise bu medeniyet karşısında zayıf kalmıştı. Damat İbrahim Paşa zamanında sınırlı bazı girişimler yapılsa da tam bir etki söz konusu olmamıştır. XVIII. asırda ve XIX. asrın başlarında Osmanlı’da ıslahatlar yalnızca askeriye üzerinden yapılmıştı. XIX. asır ortalarına doğru garp medeniyeti dairesine girmek lüzumunun daha iyi anlaşılmasıyla yenileşme tam manasıyla Tanzimat ile başlamıştır. Zira yenilikler sadece askeri sahada değil siyasi ve içtimai her alanda Avrupa medeniyetinden alınmış ilham ve fikirlerle yapılmıştı. Bu hareket Meşrutiyet devresinde daha da kuvvetlenmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 469-475).

Anadolu Türkleri

Osmanlı Devleti’ni her ne kadar Kayılar kurmuş olsa da devleti asıl yaşatan ve geliştiren Anadolu Oğuz Türkleri olmuştur. Oğuz Türkleri, Anadolu’ya akın akın göç ederken, Osmanlı’ya biat ederek güç katmışlar, Anadolu sınırları dışında fütihat başladıktan sonra Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut gibi bölgelere yerleşerek buralara Türk medeniyetini aşılamışlardır. (Hamit & Muhsin, 1930, s. 477-479).

Hükümdar

Osmanlı Devleti’nin hükümdarlarına ilk zamanlar Bey, sonra Sultan ve Han denilmiştir. Hakim olan kanunlar ya eski Türk adet ve teamülleri ya da ümeranın ve kadıların, devletin faydası için ve şariat icabı olarak gösterip padişahlara kabul ettirdikleri tedbirler, emirler ve fetvalardan meydana gelmiştir. Fatih, iktidarı bütün nüfuzu ile eline almıştır. Deli, çocuk, bir vezir veya nedimin, akılsız bir harem ağasının veya bir kadının elinde oyuncak olanlar da az değildir. III. Selim, II. Mahmut bu duruma son vermeğe çalışmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 480-482).

Veraseti Saltanat

Sultan Ahmet dönemine kadar saltanat babadan oğula geçmekteydi. Sultan Ahmet'ten sonra tahta hanedanın en büyük evladı çıkmış, bu durumun şehzadelerin iyi eğitim alamamasına saray kadınlarının, harem ağalarının kokuşmasına neden olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 482).

Merkezi İrade

Bütün hükümet kuvvetlerinin padişahın nefsinde toplanmıştır. Divanı Hümayun'da bu iradesini tesis eylemiştir. Fakat padişahlar zamanla divana katılmayıp kafes arkasından divanı dinleme usulüne geçmişler, yalnızca elçi kabulü, ulufe gibi mühim zamanlarda divana iştirak etmişlerdir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 482-483).

Divanı Hümayun

Divan görüşmeleri tatil günleri hariç her gün öğleden önce sarayda, kubbe altında yapılmıştır. Veziriazam, kubbe vezirler, kazaskerler, İstanbul kadısı, yeniçeri ağası, nişancı ve defterdar ile bölük ağaları, divanın tabii azası olmuşlardır. Kaptan Paşa'da İstanbul'daysa divana teşrif ederdi. II. Mahmut zamanında bu kurumun önemi kalmadığı anlaşılınca kapatılmış ve Meclisi Vükela kurulmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 483-488).

Devlet Memurları-Mülkiye Memurları-Kalem memurları

Kadılar, sancakbeyleri ve beylerbeyleri idare memurlarıdır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 489-491). Kalem memurlarına ilk zamanlarda pek ehemmiyet verilme de devlet büyüdükçe Divanı Hümayun'da görüşülmüş ve kararlaştırılmış olayları kayıt ve idare etmekle mükellef Divanı Hümayun kaleminin önemi artmıştır. Kalem memurları arazi kaydını tutar, maliye kayıtlarına bakarlardı. Bu kalemlerin reisleri reisülküttab, nişancı ve defterdarlardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 491-492).

Ulema

İlk zamanlardan itibaren kadılar tevzi adalet ile beraber mülkiye işleri ile iştigal ederlerdi. Padişahların hilafet sıfatını takınmaları neticesi olarak şeyhülislam, sadrazamlar ile aynı mertebeye çıkmışlardır. Şeyhülislam şariat namına padişahların taşkınlıklarına az çok engel olurken zayıf şeyhülislam da şeriatı, padişahların keyfine alet etmişlerdir. Medreselerde eğitilen ulema sınıfı ilerleyen zamanlarda devlet içerisindeki yaşanan bozulmalar sonrasında yozlaşmış, beşik ulemalığı adı verilen “alimin çocuğu da alimdir” fikri ortaya çıkmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 492-495).

Asker Sınıfları

Kapıkulu askerleri devlet hazinesinden ulufe ve yevmi tayinat alırlar, sulh zamanında payitahttaki kışlalarda ikamet ederler, sefer zamanında da padişahın maiyetinde bulunurlardı. Kapıkulu askerleri, piyade ve süvari olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapıkulu piyadeleri yeniçeriler, acemi oğlanlar, cebeciler, topçular, top arabacıları, humbaracılar ve sakalar gibi yedi ocaktan mürekkeptir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 495-496).

Yeniçeri Ocağı, Ocağın Teşkilatı, Yeniçeri Ümerası ve Zabitleri, Yeniçerilerin Ulufeye Tayinleri, Yeniçeri Kışlaları, Acemi Oğlanlar, Yeniçeri Ocağının Bozulması

Kanuna göre yeniçeri ocağına yalnızca devşirme çocukları katılabilirdi. Devşirmek için alınan çocuklar Müslüman ailelere verilerek İslam terbiyesi ile yetiştirilir ardından Acemi Oğlanlar Ocağı'na alınarak askeri eğitimleri başlardı. Emekli olmadıkça evlenmeleri ve sakal bırakmaları da yasaklanmıştı. Yeniçeriler ulufe adında 3 ayda bir maaş da alırlardı. XVI. asrın son çeyreğinden sonra yeniçeriler arasına ne olduğu bilinmeyen, birçok kimseler de katılmaya başlamış, ocak bozulmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 496-508).

Cebeciler

Cebecilerin görevi her nevi silahları ve mühimmatı muhafaza, tamir, temizlemek ve nakletmektir. Topçuların görevi top namlusunu dökmek ve kundak imal etmek ve topları kullanmaktır. Humbaracılar havan toplarından sorumludur. Sakaların ise orduya su ikmali yapmaktadırlar (Hamit & Muhsin, 1930, s. 508-509).

Kapıkulu Süvarisi

Memleket genişledikçe tımarlı sipahisi, yani eyalet süvarisi de arttı. Yeniçeriler yeterli görülmeyince de kapıkulundan sayılmak üzere muvazzaf bir süvari ocağı ihdas edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 509-510).

Eyaletlerin ve Arazinin İdaresi – Eyalet Süvarisi

Sınırlar genişledikçe memleket, miktarları artmak üzere eyaletlere, eyaletler de sancaklara, her sancakta kazalara ayrılmıştı. Geniş araziye ihtiva eden bu taksimat dahilinde yaşayan halka bu arazilerden parça parça tasarruf hakları verilmişti. Alınan tımar karşılığında, tımar sahibi merkeze vergi öder, asker yetiştirirdi. Bu askerler savaş zamanı harbe katılır, barış zamanında da bölgenin güvenliğini sağlardı. Fakat zamanla bu topraklar birtakım dirlikler namıyla hazineye devredildi ve iltizama verildi. Mültezimler dirliklerin geleceği ile ilgilenmeyerek sadece ağır vergi peşine düşünce tımar ve sipahi sayısı azalarak devletin en mühim askeri kuvveti ehemmiyetini kaybetmiş oldu (Hamit & Muhsin, 1930, s. 510-518).

Serhatkulu Süvarisi

Memleketin sınırlarını muhafaza etmeğe, arada düşman memleketlerine akın ve çapul etmeğe memur, daimi hafif süvari birliğine akıncı denilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 518).

Yerlikulu Ocakları

Yerlikulu ocaklarının askerleri icap ettikçe teşkil ve istihdam olunmuştur. Maaşları da paşalar ve sancak beyleri tarafından karşılanmıştır. Çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşturulmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 518-519).

Tersane Ocağı

İlk tersane Gelibolu’da tesis olunmuştur. İstanbul’un fethinden sonra I. Selim, Haliç’te donanma kurmuştur. Kanuni devrinde Akdeniz’de hakimiyet sağlanacak kadar kuvvetli olunmuş, donanma kumandanına kaptan paşa ve askerlerine levent denilmiştir. Bu dönemde kürekli gemiler, kalyonlar üretilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 519-523).

Ders kitabında daha sonra “Kıyafet”, “Silahlar” ve “Müdafaa Silahları” konu başlıkları içinde Osmanlı askerlerinin giydiği serpuş, üsküf, kavuk, puşi, entari, cübbe, kaftan gibi kıyafetlerine daha sonra gürz, kılıç, şeşper, usturpa, kargı, kılıç, cirit, ok, tüfek, top gibi kullanılan silahlara, kalkan, miğfer, zırh gibi müdafaa silahlarına ayrıntılı şekilde yer vermiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 523-533).

Donanma

Osmanlı Devleti’nde Mehmet Çelebi döneminden sonra kuvvetli bir donanma meydana getirilmiştir. Fatih’in İstanbul’un fethi için Balta Limanı’nda bir donanma kurduğunu, Kanuni devrinde Türk donanmaların denizlere açıldığı bilinmektedir. Osmanlılar ilk olarak kürekli gemilerle içli dışlı iken Venediklilerle olan mücadele sonrası gemilerin hacmini arttırmışlardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 538-543).

Sarayı Hümayun

Saray teşkilatına Enderun, buna mukabil saray haricindeki teşkilata Birun denmiştir. Birun ağaları kapıkulu ocaklarının ağaları olmuştur. Enderun ise sarayda harem hizmetindeki ak ağalar ile zenci veya kara ağalardan mürekkep olmuştur. Ayrıca bostancılar, kapıcılar, hasekiler ve baltacılar da bu ağalara dahildir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 543-547).

Devletin Maliyesi

Kanuni’nin son yılları ile ekonomide sıkıntılar baş göstermiştir. III. Murat zamanından itibaren sıkıntılar büsbütün artmıştır. IV. Mehmet zamanında özellikle saray masrafları kısılmaya çalışılmışsa da sonucu hüsrana olmuştur. Osmanlı Devleti son yıllarına kadar ekonomisini düzeltmek için büyük uğraşlar içerisine girmiş fakat başarılı olamamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 547-549).

Meskukat

Osman Gazi döneminde Selçuki paraları kullanılmıştır. Orhan Gazi zamanında ilk para basılmış ve buna akçe denilmiştir. Altın para Fatih devrinde basılmış, II. Selim döneminde altın paranın ayarının değiştirilmiştir. III. Ahmet döneminde findık altını adı altında yeni bir altın para basılmış, II. Mahmut döneminde kaimeler çıkartılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 549-552).

Ulumu Fünun-Ulumu Şer’iye ve Arabiye

Medreselerde tedris lisanı Arapça olduğu için bu müesseselerde ulumu şeriye ile beraber Arap lisanına ait yazılan eserlerde mühim gelişmelere neden olmuştur. Şeyh Edebalı, Dursun Fakı, Çandarlı Kara Halil, Davut Kayseri, Taceddini Kürdi, Şeyh Bedrettin, Molla Hüsrev, Ahmet Gürani, Ahmet Şemsettin Efendi ve Ebüssuut Efendi dönemlerinin büyük alimlerindendir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 554-559).

Tababet

Yıldırım Bayezit 1401’de Bursa’da kargir bir hastane inşa ettirdiği, burada tabip yetiştirmek üzere de ayrıca bir medrese kurduğu bilinmektedir. Edirne’de, İstanbul’da ve diğer mühim merkezlerde darüşşifalar, bimaristanlar tesis olunmuştur. Fatih medreselerinde ve Kanuni’nin yaptırdığı Süleymaniye’de yüksek tıp tedrisatı kurulmuştur. Vakayı Hayriye’yi müteakip 1826’da Tıphane namı ile vücuda getirilen müessesede eski medrese tedrisatı bir derece ıslah edilmiş, 10 sene sonra Avusturya’dan profesör getirtilerek mektebi tıbbiye değişime uğratılmıştır. İshak, Aydınoglu Mehmey Bey, Sinoplu Mümin, Altıncızade, Kahvecizade Ahmey Ahi Ahmet Çelebi, Ömer Şifai, Vesim Abbas Osmanlı’nın önemli hekimleridir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 559-562).

Tarih ve Müverrihler

İlk zamanlarda Osmanlı padişahlarınca olayların kaydına ehemmiyet verilmemiştir. Bu sebeple II. Beyazıt zamanına kadar tarih yazanlar çok nadirdir. Nadir insanlara Aşıkpaşazade, Neşri Mehmet Efendi, İdrisi Bitlisi örnektir. Bunlardan sonra vakannüis dediğimiz ve padişahlar tarafından olayları yazmakla memur olan müverrihler gelmektedir. Bunlardan ilki Seyhülislam Hoca Sadettin Efendi'dir. Ayrıca Naima Mustafa Efendi, Raşit Mehmet, Çelebizade İsmail Asım, Cevdet Paşa, Peçevi İbrahim'de bu kişilere örnektir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 562-566).

Coğrafya

İlk coğrafya eserleri seyahat eden riyażiyeciler ve gemiciler tarafından yazılmıştır. Eserlerini Kanuni devrinde yazan Muvakkıt Mustafa, Piri Reis ve Katibi Seydi Ali Reis'dir. Piri Reis'in Kitabı Bahriye'si en ünlü olan kitaplardandır. XVII. asırda Katip Çelebi'nin eserleri de mevcuttur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 566-569).

Tanzimat'tan Sonra Maarif Hareketi

II. Mahmut son senelerinde nispeten Avrupai bir şekilde, Mektebi Maarifi Adliye adında bir müessese kurmuştur. Onun döneminde rüştiye mektepleri tamim edilmiştir. Orta tedrisatın büsbütün ihmal edildiği ancak Abdülaziz devrinde anlaşılmış Mektebi Sultani açılmıştır. II. Abdülhamit zamanında idadi mektepleri tesis olunmuştur. Yüksek tedrisatta, askeri mektepler müstesna pek geç iyileştirilmiştir. Abdülaziz devrinde Tıbbiye Mülkiye ve Abdülhamit devrinin iptidalarından itibaren sırasıyla Mektebi Mülkiye ve Darülfünun tesis edilmiştir. Medreselerin kati surette ilgasını ve tedrisatın tevhide ile tamamen çağdaşlaşması ise cumhuriyet devrinde başarılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 570-574).

Edebiyat ve Güzel San'atlar-Edebiyat

Osmanlı'nın ilk zamanlarında halis Türkçe ve hece vezni kullanılmıştır. Böylece halk masalları, darbımeseller, mani ve türküler ile aşk hikayelerinden mürekkep bir halk edebiyatı yanında, bunlardan çok farklı olmayan tekke edebiyatı da yaşamaya başlamıştır. XV. asırda Acemce ve Arapçanın tesiri hafif hafif etkisini göstermiştir. XVI ve XVII. asırlarda divan edebiyatı denilen Arap ve Acem tesiri altında güzel eserler vücuda getirilmiş, Fuzuli, Baki, Nefi gibi önemli şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Naima, Nedim, Şeyh Galip, Şinasi Efendi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Recaizade Ekrem gibi şahsiyetlerde Tanzimat'tan sonra peyda olmuştur. II. Abdülhamit devrinde Edebiyatı Cedide namı ile vaki olan neşriyat Avrupa'ya doğru ikinci bir adım olmuş, fakat Edebiyatı Cedide şekilde olduğu kadar zevkte de Avrupa'yı taklit etmeye başlamıştır. Meşrutiyetten sonra da Türkçe bulunabilen Arabi ve Farisi kelimelerin lisandan atılması cereyanı ortaya çıkmış, aruz kullanılmaya devam ederken beraber hece vezinleri ile şiir yazılması da tecrübe edilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 577-585).

Mimari

Osmanlı'nın ilk eserleri camiler, medreseler ve türbeler olmuştur. İstanbul'un fethi ile açılan ve en muazzam abideleri ile temayüz eden ikinci devre de Bizans sanatından alınan ilhamlar Osmanlı Türk mimarisinde daha büyük terakkiler gerekmiştir. Osmanlı mimarlarının en önemli şahsı Koca Mimar Sinan olmuştur. III. Ahmet devrinden itibaren Barok ve Rokoko mimarı da Osmanlı'da görülmeye başlanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 585-599).

Çinicilik

İran sanatının tesiri olarak Selçuklu ve daha sonra Osmanlı Türklerinde görülen çiniler mimar sanatında süsleme olarak kullanılmıştır. XVIII. asırdan itibaren çini tezyinatı gittikçe ihmal edilmiş ve bu milli sanatta inhitata başlanılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 599-601).

Resim ve Nakış, Teclit ve Tezhip

Bütün Müslüman devletlerde olduğu gibi Osmanlı Türklerinde de resmin nispeten küçük bir mevkide olduğu bilinmektedir. Fatih, İtalya'dan bazı ressamıar çağırımış, kendi portesini yaptırmıştır. Osmanlılardaki resim ve nakış sanatı ancak minyatür sanatı ile görüldüğü söylenebilmektedir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 601-603).

Oymacılık, Kabartmacılık ve Kakmacılık

Osmanlı'da oymacılık ve kakmacılık sanatında pek mühim eserler ortaya çıkmış, bunlar mermerden, alçıdan ve tunçtan, arabesk, çiçek, dal ve saire oymalar olmuştur. Osmanlı Türklerinde kakmacılıkta mühim bir sanattı. Sedef, fildişi, altın, gümüş gibi maddeleri güzel şekiller ve çiçekler teşkil edecek surette ahşaptan mamul eşya olan bu sanatın pek kıymetli mahsulleri mevcut olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 603-604).

Güzel Yazı

Güzel yazı, Osmanlı Türkleri tarafından yalnız kitaplarda değil, mimari süslerde ve resim tabloları gibi duvarları süslemekte de kullanılmıştır. Amasyalı Mustafa Dede, akrabası Celal ve Cemal, Abdullah, Muhiddin, Ahmet Karahisari ve Şerbetcizade İbrahimi Bursavi güzel yazı sanatçılarına örnek gösterilebilir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 604-607).

Musiki

Edebiyatta olduğu gibi musikide de ikilik mevcuttur. Bunlardan birisi saray ile yüksek tabakada ön plana çıkan divan musikisidir. Bu musikinin kaideleri, Bizans'tan alınarak Arapçaya nakledilmiş ve bu surette Arap, Acem heyeti toplantılarında rağbet kazanmıştır. Türk halkı arasında ise milli namelerden mürekkep bir halk musikisi yaşamıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 607-609).

İçtimai Hayat-İdare edenler ve idare edilenler

İdare sınıfına, padişah başta olmak üzere saray halkı, mülki, askeri, ilmi ve sair devlete ait teşkilata dahil bulunanlar mensup olmuştur. Halk ise yani idare edilen sınıf, Müslüman reaya ve Hristiyan zimmilerden meydana gelmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 610-614).

Aile ve Kadın

Osmanlı Türklerinde aile hayatı İslamiyet'in tayin ettiği şekilde oluşmuştu. Erkekler 4 tane eş alabilseler de bu durum fakir halkta nadir görülmüştür. İstanbul'un fethinden sonra Bizans saraylarındaki harem hayatı olduğu gibi Osmanlı sarayına intikal etmiştir. Kadınlar tamamen kapalı bir harem hayatı yaşamışlar, harice çıkışlarında tesettüre azami derecede riayet etmişlerdir. Tanzimat'tan sonra iktisadi hayatın değişmesi, kadınında hayatında bir değişikliğe gidilmesine sebep olmuştur. Birkaç zevcesi olanlar azalmış kadın umumi ve iktisadi hayata karışmaya başlamıştır. Harem hayatı büsbütün kalkmış, kadının içtimai hayatta ve aile dahilindeki yeni mevkiini hukuken tayin meselesini de cumhuriyet devri halle muvaffak olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 614-618).

İçtimai Hayat

Devlet rical ve erkanının evlerinde harem ve selamlık daireleri teessüs ettikten sonra kadın ve erkek alemleri birbirinden ayrılmıştı. Komşular selamlıklarda, kadınlar harem dairelerinde toplanırlar, görüşürlerdi. Kışın helva sohbetleri en zevkli eğlencelerden olmuştu. XVII. asırda kahvenin ve tütünün kullanımı başlamış, eğlenceler Lale Devri'nde bir hayli artmıştı. XIX. asırda en ziyade Boğaziçi mesireleri rağbet kazanmıştır. Haydarpaşa-İzmir demiryolunun inşasından sonra hat boyunca sayfiyeler inşa edilmişti. İstanbul'un bu muhtelif sayfiyelerinde kadınlar biraz daha serbest yaşamış, şehir dahilinde çarşaf ve peçe kullanmalarına mukabil burada açık giyinmişlerdi. Meşrutiyet'ten sonra da kadınların kıyafetleri tedricen Avrupalılaşmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 618-622).

Ziraat, Sanayi ve Ticaret-Ziraat

Tımar ve zeamet erbabının ekonomik menfaati, arazinin sürekli işlenmesine neden olmuştur. Bu sebeple asayişin sağlanmasına dikkat etmişler, bir afet ve kaht vukuunda çiftçilere her türlü yardımı yapmışlardır. Türkler için hububat ziraatından sonra en önemli şey hayvan yetiştirmek ve beslemek olmuştur. XVII. asırda celali eşkıyaları yüzünden Anadolu'nun emniyet ve asayişi bozulmuş, Tımar ve zeamet kanunları ihlal edilmiştir. Çiftçiler artık himaye edilemeyip soyulmaya başlanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 622-624).

Ticaret

Karadeniz, Akdeniz limanları, Suriye ve Mısır limanları Türklerin eline geçmişti. Fakat diyebiliriz ki Türkler, harici ticaretin ehemmiyetini vakti zamanıyla takdir edemedikleri için ihracat yapmağı ihmal etmişlerdir. Üstelik muhtelif Avrupa devletlerine bazı müsaadeler vermeleri, kapitülasyonlara yol açmıştır. Osmanlı Türkleri en ziyade dahili ticarete önem vermiş, hükümet bu nedenle bedestenler inşa etmiştir. Kapalı çarşılar da bu bedestenlerin bakayası olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 625-628).

6. Umumi Tarih

Samanilerin İdare Teşkilatı

Samaniler idare teşkilatını kurarken Abbasilerden etkilenmiştir. Devletin idaresini vezir düzenlemiştir. İdare saray ve divan olarak ikiye ayrılmış, sarayda hassa kumandanı, kapıcıları, avcılar ve mirahorlar görev yapmıştır. Devlet 10 divan tarafından yönetilmiştir. Bunlar vergi tahsiline, maliyeye, askeri muamelata, postaya, masarife, hükümdar emlakine, belediyeye, evkafa, mahkemelere bakan divanlardır. Vilayetler valiler tarafından yönetilmiştir (Refik, 1929, s. 78).

Samanilerin Arazi İdaresi, Sanayi Ticaret

Devletin gelirleri giderlerinden fazla olmuştur. Yegane gider, orduya ve memurlara verilen ücretleri kapsamıştır. Diğer devletlere kumaş, bakır mamulat, kılıç ve kalkan satılırken, ticaret genellikle göçebe Türklerle yapılmıştır. Satın alınanlar ise deri, kürk, koyun, at, deve, köle ve cariye olarak bilinmektedir (Refik, 1929, s. 78).

Karahanlılar'da Teşkilat

Karahanlılar'da hakanlar kendi namlarına para bastırırdı. Hakan'ın düzenli bir ordusu mevcuttur ve süvari ile akıncıları gayet kuvvetlidir. Bayrağı ve çadırı turuncu ipektendir. Hanedan mensuplarının bayrakları ise sarı ipekten yapılırdı (Refik, 1929, s. 81).

Karahanlılarda Edebiyat ve Sanayi

Devletin resmi dili Türkçe olsa da fermanlarda Uygurca kullanılmıştır. Karahanlılar zamanında yazılan en mühim Türkçe eser Kodatko Bilik olmuştur. Diğer bir mühim eser Kaşgarlı Mahmut'un Divanül Lügatü Türk namındaki eseridir. Karahanlılar devrinde Kaşgar, Buhara ve Semerkant'ta birden fazla medrese açılmıştır. Hakanlar kendilerine kaside yazan Acem şairlerini ihsanlara boğmuş, onları teşvik vermiştir. Semerkant'ta mühim saraylar, memleketin muhtelif şehirlerinde camiler, medreseler ve türbeler inşa etmişlerdir (Refik, 1929, s. 81-82).

Gaznevilerde İdare Teşkilat

Gaznevilerde ahaliden ağır vergiler alınmıştır. Kıtık zamanında dahi hükümetin elinde bulunan erzak halktan esirgenirken valiler ahaliye zulmetmişlerdir. Fakat onlarda hükümdarın zulmüne uğramışlardır. Azil edildikleri zaman malları müsadere olunmuş, mallarını para ile sattıklarına dair ellerinden senet alınmıştır. Mahmut Gaznevi muhteşem ve debdebeli bir hayat sürmüştür. Kendisi gayet bağınaz bir kişiliğe sahip olmuştur. Bununla beraber, ilme ve maarife pek ziyade rağbet göstermiştir (Refik, 1929, s. 84).

Gaznevilerde Edebiyat ve Sanat

Gazneviler zamanında sarayda Türkçe konuşulmuştur. Resmi dil önce Arapçayken, Mahmut Gaznevi zamanında Acemce olmuştur. Firdevsi, Şehnamesi'ni bu devirde yazmıştır. Elbiruni, Mahmut Gaznevi'nin Hindistan seferlerini Arapça yazarken, şiirlerini Acemce yazmıştır. Gazne'de Mahmut Gaznevi'nin sarayları ve camileri, kütüphaneleri ve medreseleri pek ünlü olmuştur (Refik, 1929, s. 84).

Maveraünnehir Selçukilerinin Medeniyeti-Hükümdar ve Nüfuzu

Selçuki hükümdarları eski Türk geleneklerine göre yaşamıştır. Devlet hükümdarın malıydı ve hükümdar halkın babası sayılırdı. Nizamülmülk araziye mukataalara ayırma usulünü uygulayıp arazileri asker olanlara vermiştir. Selçuki hükümdarları önceleri halifeye hürmet eder, hutbede onların adını zikreder, saltanat menşurunu da halifeden alırlardı. Fakat sonraları Selçuki saltanatı büyüyünce halife bile onların izni olmadan hareket edememiştir (Refik, 1929, s. 95).

Devlet İdaresi

Selçukiler mutlakıyet rejimi ile yönetilmiştir. Devletin icra kuvvetleri şunlardır; pervaneci, çaşnigir, sahibi divan, emval deftercisi, münşii. Adalet hükümdar ile müftünün ve kadının huzurunda icra edilirdi fakat seri meseleleri kadılar çözmüştür (Refik, 1929, s. 95-96).

Askeri Teşkilat

Selçukilerde devlet teşkilatı askerlik üzerine kurulmuştur. Her tımar sahibi tımarının gelirine göre, asker yetiştirmiştir. Sipahi oğullarının ata binmeyi, kılıç kullanmayı bilmeleri şart koşulmuştur. Ordu, hassa askeri ile boy beylerinin askerlerinden ve bir de sultana tabi civar hükümetlerinin muavin kuvvetlerinden mürekkeptir. Ordunun esas kuvvetini Türkler teşkil etmiştir. Askerin kullandıkları silahlar ise ok, yay, kılıç, hançer, zırh, gürz, çomak, nacak ve balta olurken müzikası, davullarla borulardan ibarettir (Refik, 1929, s. 96-97).

Sofilik

Selçuki hükümdarları Sünnileri korumuşlardır. Alp Aslan'ın ve Melikşah'ın veziri Nizamülmülk'de bu siyaseti takip etmiştir. Türkistan'da Yesi şehrinde Hoca Ahmet Yesevi, Türkler üzerinde büyük bir tesir husule getirmiş, Yesevilik tarikatını kurmuştur. Ahmet Yesevi Türkçe manzumeler yazmış, Türklerin halk edebiyatını canlandırmıştır. Kendisi ayrıca Türkler arasına Sofiliği yaymış, vefatından sonra bu tarikat Maveräünnehir'den Anadolu'ya kadar ulaşmıştır (Refik, 1929, s. 97).

Medreseler

İslam aleminde mükemmel ve muntazam medreseler Türkler tarafından tesis edilmiştir. Melikşah'ın veziri Nizamülmülk, İsfahan, Nişabur ve Herat'ta birden fazla medrese tesis ettirmiştir. Medreselerin en meşhuru, Bağdat'ta açılan Medresei Nizamiye'dir. Etrafına çarşılar bina edilmiş, geliri medreseye ait olmak üzere hanlar, hamamlar, çiftlikler satın alınmıştır. Farabi ile İbni Sina, bu devirde medreselerde yetişen en büyük Türk alimleridir (Refik, 1929, s. 97-98).

Kütüphaneler

Türkler, en büyük kütüphaneleri kurmuşlardır. Merv'deki 10 kadar kütüphanede dünyada eşi benzeri bulunmayan kitaplar mevcuttu ve kütüphanelerin yalnız birinde 12.000 kitap olduğu bilinmektedir. Maverâünnehir kütüphanelerinden birisini ziyaret eden İbni Sina şu sözleri “Öyle eserlere tesadüf ettim ki, isimlerini bile kimse işitmemişti. Hatta ben de ilk defa görüyordum.” söylemiştir (Refik, 1929, s. 98).

Lisan ve Edebiyat. Acem Tesiri

Selçukilerde Türkçe ihmal edilmiştir. Medreselerde, tekkelerde en ziyade Arapça ve Acemce kullanılmıştır. Resmi lisan, Acemce olmuş hükümdarlar İran geleneklerine tabi oldukları için Acemce şiirlerde söylemişlerdir. Selçuki saraylarında Acem edebiyatı hüküm sürse de sınırlarda ve halk arasında Türkçe şiirler okunmuş, Türkçe kitaplar yazılmıştır (Refik, 1929, s. 98 - 99).

Musiki

Türkler müziğe önem vermişlerdir. Farabi kendinden evvel musikiye dair yazılan eserleri okudu, gördüğü noksanları tamamlamış ve böylece Türk musikisini geliştirmiştir. Kanun'u, Farabi icat etmiştir. Keza İbni Sina'da musiki ile meşgul oldu. Musikiye dair eserler yazmıştır (Refik, 1929, s. 99).

Anadolu Selçuklilerin Medeniyeti-Selçuki Hükümdarları

Anadolu Selçuki hükümdarları, imparatorluğu mutlakıyetle yönetmiştir. Farsçanın etkisinde kaldıkları için Keykubat, Keyhusrev ve Keykavüs gibi isimler de kullanmışlardır. Hükümdarların saray hayatı pek gösterişliydi ve düğünleri haftalarca sürebilmekteydi. Yemekler çini tabaklar, altın sahanlar ve tepsilerle yenilmiştir. Hükümdarların seferden dönüşleri bile muhteşem alaylarla icra olunmuştur (Refik, 1929, s. 140-141).

Dini Hareketler

Türkler, Anadolu'ya yerleştikten sonra tasavvuf tesirini korumuştur. Konya, Tokat, Kayseri ve Sivas tasavvufun merkezleri olurken, Celaleddin Rumi, Muhiddin Arabi, Sadreddin Konevi tasavvufun en önemli isimleri olmuştur. Bu sırada, Anadolu'da en çok yayılan tarikatlar; Babailik, Ahilik, Bektaşilik'tir (Refik, 1929, s. 141-143).

Fikir Hayatı, Lisan ve Edebiyat

Anadolu Selçuklilerinde talik, kufi ve siyakat yazıları kullanılmıştır. Resmi dil Acemce'dir. Anadolu Selçuklilerinde I. Alaeddin Devri ilim ve marifet yönüyle önemli bir dönem olmuştur. Bu devirde Konya'ya birçok Harezmi alimleri gelmiş, bunların vasıtası ile Türkler üzerinde Acem tesiri giderek artmıştır. Anadolu'da Türk edebiyatının gelişimine ise Sultan Veled'in ve Yunus Emre'nin büyük etkileri olmuştur. Keza Hoca Gülşehri ile Aşık Paşa'da Türkçe eserler yazmışlardır (Refik, 1929, s. 145).

Nefis Sanatlar

Konya'da Alaeddin Cami, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi, Konya ile Aksaray arasında Sultan Hanı, Selçuki Türklerinin muhteşem mimari eserlerdir. Türkler bu devirde insan ve hayvan resimleri de yapmışlardır. II. Keyhusrev'in parasında aslan ve güneş resmi varken, bazı paralarda ise Aya Yorgi'nin elindeki mızrakla ejderi öldürdüğü resim taklit edilmiştir. Çeşitli yapılarda çifte kartal resmi bulunmuştur. Medreseler kubbeler, çini mozaikleri ve zarif oymalarla tezyin edilmiştir. Mozaik çini, Türklerin icadıdır (Refik, 1929, s. 145-146).

Temirlenk İmparatorluğu-Temirlenk Zamanında Devlet İdaresi

Moğollar, Müslümanlığı kabul ettikten sonra Cengiz'in kanunlarını korumuşlardır. Bu kanunlara “Yasa” denmiştir. Kanunu medeni, ceza kanunu, askeri kanun, zabıtaya ve devlet idaresine ait kanunlar, Yasa'da toplanmıştır. Devlet, Divan'la idare olunurken, divan azası vezirlerdir (Refik, 1929, s. 169-171).

Eyaletlerin idaresi

Eyaletler vilayet ve tuman olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunların her birinde halkın, askerlerin ve metruk emlakın adında üç nazır bulunmuştur. Bunlar nizamı ve intizamı korudukları gibi ticaretin, sanayinin ve ziraatın terakkisi için çalışmışlardır. Her şehirde bir cami, bir mektep, bir tekke, bir misafirhane, bir hastane, bir belediye ve bir mahkeme bulunması zorunlu kılınmıştır. Zabıta teşkilatı şehir ile köylerde bulunmaktaydı ve zabıta memurlarına korucu denilirdi. Vergi toplayanlar vazifelerinde kusur ederlerse, şiddetle cezalandırılırlardı (Refik, 1929, s. 171).

Dini Hayat

Dini hayatta, hocaların başı şeyhülislamdır. Müftüler, imamlar, vaizler, mukarrirler, hafızlar, müderrisler, mektep hocaları, şudur, kadılar ve mütevelliler hep şeyhülislamın emrindeydiler. O zamanlar en mühim üç tarikat vardı; Kadiriye, Mevleviye, Yeseviye (Refik, 1929, s. 172).

Ordu

Ordu, 10, 100 ve 1.000 kişilik gruplara bölünmüştür. Orduda Türklerle beraber İranlılarda var olmuştur. Fakat Timur ziyade Horasanlılara güvenmiştir. Ordu Moğollardan mürekkep süvarilerle piyadeden başka harp aletlerini kullanmak için fen kıtaları, kazmacılar ve seyyar jandarmalarda mevcuttu (Refik, 1929, s. 172-173).

Fikir Hayatı

Timur alimleri ve edipleri sevmiş, himaye etmiştir. Zapt ettiği ülkelerin sanatkarlarını, zanaatkarları Semerkant'a getirtmiştir. Bu devrin en büyük hafızı Şirazi'dir. En büyük yardımcısı Sadeddin Teftazani'ydi. Teftazani edebiyatta, felsefede ve dil bilgisinde büyük bir kudret sahibi olmuştur (Refik, 1929, s. 173-174).

Sanat. Mimari

Timur döneminde mimari, Moğollara özgü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu mimaride kubbe kalın direklere dayandırılmış, sütunlar uzun, duvarlar gösterişli çinilerle süslenmiştir. Timur, Çin'den Semerkant'a çiniciler getirtmiştir. Timur'un Semerkant'a yaptırdığı mimari yapıların en önemlisi Bibi Hatun Türbesi'dir. Resimde en ziyade Çin tesiri görülmüştür (Refik, 1929, s. 174).

İktisadi Hayat

Timur, ticaretin ve sanatın ilerlemesi için çok çalışmıştır. Onun döneminde Semerkant, uluslararası bir ticaret şehri olmuştur. Çin'den, İran'dan ve Suriye'den Semerkant'a birçok çiniciler, silahçılar, camcılar ve dokumacılar gelmiştir. İşçilerle sanat sahipleri birer esnaf cemiyeti kurmuşlardır. O zamana kadar Avrupalılar yalnız Kıbrıs, Suriye ve Mısır'la ticaret yapmaktaydılar. Bu tarihten itibaren yeni yollar açılmış, düzenli kervan nakliyatı vücuda getirilmiştir (Refik, 1929, s. 174-175).

Ortazamanlarda Osmanlı–Türk Medeniyeti-Devlet İdaresi

Osmanlı Devleti mutlakıyetle yönetilmiştir. Osman Bey, devleti divanla idare etmiş, Orhan Bey döneminde kazaskerlik makamı oluşturulmuştur. İlk kazasker ise Çandarlı Kara Halil olmuş, kendisi şeri işlere bakmıştır. Mülki işlere bakmak için de beylerbeyi rütbesi tesis edilmiştir. Rumeli zapt edildikten sonra beylerbeyi sayısı ikiye çıkartılmış ve bunlara Rumeli beylerbeyi, Anadolu beylerbeyi denilmiştir. Vezirlerin adedi çoğalınca, içlerinden en yetkilisine veziriazam denilmiştir (Refik, 1929, s. 193).

Divan Teşkilatı

Divan üyeleri veziriazam, vezirler, kazasker, defterdar ve nişancıdan oluşuyordu. Bunlardan başka şeyhülislam da vardı fakat şeyhülislam ulemanın reisi olmasına rağmen divana dahil edilmemiştir. Divan haricinde hizmet eden ağalarda vardı. Bunların içerisinde çavuşbaşı, reisülküttap, yeniçeri ağası, kapıcılar kethüdası ve selam çavuşu mevcuttu. Divan her gün toplanır, gelen kağıtlar okunur, ait oldukları dairelerine divan katipleri tarafından havale olunurdu (Refik, 1929, s. 193-195).

Saray Adamları

Sarayda hizmet edenlere iç halkı derlerdi. Bu kişiler; kapıağası, odabaşı, hazinedarbaşı, kilercibaşı, sarayı amire ağasıydı. Padişaha arz edilecek şeylerden kapıağası sorumluydu. Odabaşı da bu vazifeyi yerine getirirdi. Padişaha yemeği kilercibaşı getirirdi. Bostancıbaşı, sarayın bahçelerine bakardı. Sarayda bir de müteferika sınıfı vardı (Refik, 1929, s. 195).

Payitaht ve Eyalet İdaresi

Saray haricinde devleti idare edenler, taht kadısı, şehremini ve subaşı olmuştur. Bursa ve eyaletlerin idaresi ise beylerbeylerinin görevi sayılmış, eyaletler sancaklara ayrılmıştır. Sancaklar, sancak beylerin idaresindeydi ve sancaklarda kazalara ayrılmıştı. Her kazada bir kadı ile bir subaşı bulunur, kazaları onlar idare etmişlerdir. Hangi sancak daha evvel fetih edilmişse, o sancak beyi diğer sancak beylerine üstün sayılmıştır (Refik, 1929, s. 195-196).

Ordu teşkilatı, Acemi oğlanlar

Osmanlı Türklerinde asker, devşirme usulü ile toplanmıştı. Devşirme işlerine bakmak, kadıların göreviydi ve devşirme vazifesini turnacıbaşı üstlenmişti. Turnacıbaşı sancaklarda dolaşır, her sancaktan çocuklar toplar ve deftere yazardı. Çocuklar 100–150'yi bulunca, isimlerini bir deftere daha yazar, birini kendi saklar, öbürünü de çocukları payitahta götürecek adama emanet ederdi. Bunlara acemioğlanlar denmiştir. Acemioğlanlardan tahsil ve terbiyede istidadı olanlar saray hizmetine ayrılır, geri kalanı yeniçeri ocağına gönderilirdi (Refik, 1929, s. 196-197).

Muhtelif Sınıflar Zabitler

Ordu, başlangıçta atlılardan oluşmaktaydı. Yaya sınıfı Orhan Bey zamanında kuruldu. Yayalar seferlerde toplanırlar, sefer biter bitmez yerlerine dönerek çiftleri ve çubuklarıyla meşgul olurlardı. Nihayet bu askerin düzensizliği hissedildi ve Hristiyan çocuklarından devşirme usulü ile asker alınmasına karar verildi. Bu yeni askere yeniçeri denildi. Daha sonra Türklerden sipahioğulları sınıfı adında atlı bir birlik kuruldu. Bu sınıflara daha sonra cebeci, topçu, top arabacı ve silahtar bölükleri eklendi. Bu askerlere kul denildi. Ayrıca eyalet askerleri de vardı ki, onlarda sipahilerden mürekkepti (Refik, 1929, s. 197-198).

Elbise ve Techizat

Yeniçeriler Beyazıt Bey zamanında Demirtaş Paşa'nın tavsiyesi ile kızıl börk giymeye başladılar. Yeniçerilerde büyük zabitler, don ve gömlek üstüne bir entari giyerler, üzerine de kuşak bağlarlardı. Bunun üstüne cüppe ayaklarına da çakşır giyerlerdi. Teçhizatları zırh, demir eldiven, miğfer ve kalkan, taarruz silahları da kılıç, mızrak, balta, kargı, ok, tabanca ve tüfekten oluşurdu (Refik, 1929, s. 199-200).

Arazi Teşkilatı, Vergiler

Arazi teşkilatı üç dereceye ayrılmıştı. Bunlar; Has, Tımar, Zeamet'tir. Tımar sahipleri tımarlarında otururlar, arazinin ekilip biçilmesine, hasılatının artmasına özen gösterirlerdi. Her tımar sahibi, hasılat karşılığında sefere asker göndermek zorundaydı. Devletin geliri, Hristiyanlardan alınan cizyelerden haslar gelirlerin onda birlerinden, gümrük ve tuzla hasılatından, ganimetlerin beşte birinden, komşu devletlerden alınan haraçlardan ibaretti. İlk parayı Orhan Bey bastırmıştı (Refik, 1929, s. 200-201).

Ticaret ve Ziraat

Osman bey zamanında çarşı Eskişehir'de kaplıcalar civarında kurulmuştur. Çarşıya Bilecik'ten, Kütahya'dan bardak, çakı gibi ürünler getirilmiştir. Çarşıda satılan belli başlı kumaşlar, hep yerli ürünlerden oluşurdu. Bursa ve Edirne payitaht olduktan sonra servet ve ticaret artmış, bedesten ve kapalıçarşılar açılmıştır (Refik, 1929, s. 201).

Fikir Hayatı, Dini hareketler

Osmanlı Türklerinin kullandığı dil Oğuz Türkçesidir. İçerisinde Arap ve Acem tesiri olsa da Türkçe hakim olmuştur. Divan dili de Türkçedir. Bu devirde Anadolu’da yazılan halk edebiyatının en önemli temsilcileri Yunus Emre ve Gülşehri olmuştur. Anadolu’da Babailik, Aptallık, Bektaşilik ve Ahilik tarikatları bulunmaktadır (Refik, 1929, s. 202-203).

Edebiyat, İlahiyat

Beyliğin ilk zamanlarında Aşık Paşa ve Süleyman Çelebi yaşamıştır. Süleyman Bey, Türk lisanında unutulmaz bir eser olan Mevlüd’ü yazmıştır. Ayrıca bu devrin şairleri arasında Şeyhi, Ahmedi, Kadı Burhaneddin’de bulunmaktadır. İlahiyatta ise Orhan Bey zamanında Davut Kayseri ve Tacettin Kürdi gibi alimler yaşamıştır. Bursa’da medreseler açılmış, Cemaleddin Aksarayi, Kara Rüstem gibi önemli simalar yetiştirilmiştir. Beyazıt Bey zamanında Şemseddin Buhari, Hacı Bayram Veli, Kutbettin İzniki, II. Murat dönemi Şemseddin Fenari, Yazıcızade Mehmet Efendi gibi mühim zatlar ön plana çıkmıştır (Refik, 1929, s. 203).

Tarih ve Tababet

Osmanlı Türklerinin vakaları ilk zapt edenler, Uruç Bey ve Yahşi Fakih’tır. Ahmedi ile Hamzevi’de şehname tarzında eser yazmışlardır. Nihayet Amasyalı Şükrullah, hilkatten II. Mehmet devrine kadar Farsça bir tarih kitabı yazmıştır. İlk darültıp, Beyazıt Bey zamanında Bursa’da açılmıştır. Bu devrin Türk tababeti, Yunanlılardan ve Araplardan alınan bilgilerle oluşturulmuştur (Refik, 1929, s. 203-205).

Sanat. Mimari

Osmanlı-Türk mimarisi Bizans tarzı ile şark tarzlarının sentezinden oluşmuştur. Türkler Bursa’yı ve Edirne’yi alır almaz camiler, medreseler ve zarif çeşmelerle inşa etmiştir. Orhan Bey’in İznik’te yaptırdığı Yeşil Cami, Bursa’da I. Murat’ın Muradiye Camisi, Beyazıt Bey’in Ulu Camisi bunlara örnektir. Camilerden başka Medreseler, köprüler, hanlar ve kervansaraylar inşa edilmiştir. Türk evleri ise genellikle bir veya ikişer katlı yapılmıştır (Refik, 1929, s. 205).

Sair Sanatlar

Osmanlı'da sanatlar çinicilik, oymacılık, silahçılık ve dokumacılıktır. İznik çiniciliğın merkezi olmuştur. Kütahya'da çini fabrikaları açılmıştır. Mımbetlerin ve dolapların süslemesi için oymacılığa da büyük bir değeri verilmiş, abanozdan nefis oyma mimbetler vücuda getirilmiştir. Bilecik'te ise silahlar ve kaplar imal edilmiştir. En faal kumaş tezgahları Bursa, Denizli ve Alaşehir'de bulunmuştur (Refik, 1929, s. 206).

2.2. İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Nasıl Şekillenmiştir?

1. Tarih I-1941

Kadim Türk Medeniyeti

Eski zamanlarda Ural Dağlarından Yenisey Irmağı havasisine kadar bütün Güney Sibir’de ve Kırgız steplerinde yaşayan Türkler, atalarından miras kalan kurganlara kutsal kabul ettikleri için dokunmuyorlardı. XVII. asırdan itibaren Ruslar bu bölgelere hakim olunca eski Türk medeniyetinin hazinesi olan bu yeraltı müzeleri birer birer yağma ve tahrip edilmiştir. Kurganların soyulması Çar Petro’nun kurganları izinsiz kazılmasını engellemesine kadar devam etmiştir. Ardından kazılar Arkeoloji alimleri tarafından yapılmış ve bu kazılar ile Tunç ve Demir Devri’ne ait kurganlar bulunmuştur. Kurganlarda bulunan eşyaların yapılarındaki incelik, güzellik, bunları yapan sanatkarların yüksek yeteneklerine birer delil olmuştur (Günaltay, 1941, s. 26-27).

Tarihi Eski Zamanlar Medeniyeti

Orta Asya’da meydana gelen iklim değişikliği nedeniyle Türklerin bir kısmı köy, kasaba ve şehirlerde yerleşerek ziraat ve ticaretle meşgul olurken diğer kısmı steplerde sürüleriyle geçinmeye başlamışlardır. Aynı soydan gelen fakat farklı şekilde gelişen bu medeniyetler, büyük siyasi tesirler altında vakit vakit birleşerek, kaynaşarak Türk kültürünü vücuda getirmişlerdir (Günaltay, 1941, s. 27-28).

Anayurtta Site Medeniyeti

Toprağa bağlı olarak gelişen medeniyete sahip insanlar, anayurtta birtakım şehirler kurmuşlardır. Verimli vadi ve vahalarda kurdukları bu şehirlerde ziraat ve ticaretle meşgul olan Türkler, içtimai teşkilat itibarıyla bu hayatın icaplarına uygun iş bölümüne göre çiftçi, işçi, sanatkar, esnaf, tüccar, memur gibi zümrelere ayrılmıştır (Günaltay, 1941, s. 28).

Anayurtta Yayla Medeniyeti

Yaylada yaşayan Türkler sürülerine gıda bulmak için sürekli yer değiştirirlerdi. Daimi seferber bir ordu halinde bulunduklarından, siyasi ve içtimai hayatları buna göre oluşmuş, kabile ve boy teşkilatını koruyabilmişlerdir. Bu boylarda en çok gelişen kabiliyet askerlik ve devletçilikti. Zira yayla hayatı yaşayan bu fertler sağlam bünyeli, gürbüz, çevik, metin seciyeli, başbuğa karşı son derece itaatli kişiliklere sahip olmuşlardır (Günaltay, 1941, s. 28-29).

Eski Türklerde Devlet Şekli

Han, törelere göre halkın işini görmek için seçilmiş bir memur olmuştur. Bazen bu hanlar diğer boy beylerini de hakimiyeti altına alır, bu yolda teşekkül eden imparatorluklar devlet reisinin mensup olduğu boyun veya soyun adını taşırdı. Memleket askeri teşkilata göre orta, sol ve sağ olarak üçe ayrılırdı. Orta kısım devlet reisi tarafından idare edilirdi. Sol taraf kutsal sayılması nedeniyle veliaht tarafından yönetilirken sağ taraf ise hanedana ait prensler tarafından (Tekin) yönetilirdi (Günaltay, 1941, s. 29-30).

Eski Türklerde Askerlik

İçinde yaşadıkları yayla hayatı sebebiyle gürbüz, çevik ve seciyeli birer yiğit olarak yetişen Türkler, askerliğin bütün vasıflarına sahip olmuştur. Çin kaynaklarında Hunların süvarilikte, ok atıcılıkta, kılıç ve süngü kullanmakta eşsiz oldukları, hiçbir kavmin Türk süvarilerine karşı gelemediği itiraf edilmektedir. Hunlarda askeri hiyerarşi düzenliydi ve devlet reisi ordunun baş kumandanıydı. Askeri ümerayı teşkil eden büyük rütbeli komutanlardan sonra binbaşı, yüzbaşı, onbaşı unvanlı subaylar geliyorlardı (Günaltay, 1941, s. 30-31).

Eski Türk Sosyetes ve Ailesi

Türk ailesi, ortak hayat sürmek üzere kendi istekleriyle birleşen hukukça eşit bir erkek, bir kadın ve çocuklarından mürekkepti. Ev ailenin kutsal yuvasıydı. Bu yuva ocak adıyla anılmaktaydı (Günaltay, 1941, s. 31-32).

İzdivaç

Nikah ana ve babaların, erkekle kızın rızalarıyla kararlaştırılarak merasim dairesinde ilan edilen bir anlaşmaydı. Bu mukaveleden evvel erkek, evleneceği eşine kalın verirdi. Kalın genellikle at ve koyunlardan ibarettir. Kız tarafı da erkeğe bir hediye verirdi. Türk ailesinde kadın, kocasının vefatından sonra ona varis ve çocuklarına vasi ve veli olmaktaydı (Günaltay, 1941, s. 32).

Din

Eski Türk kozmogonisinin arasında yaşayan halkta kainat; yukarı ki gök, orta dünya, aşağıdaki yer olmak üzere üç alemden oluştuğu bilinmektedir. Gök alemi 17 kattan olup ışıklar alemini temsil etmektedir. Aşağısı 7 veya 19 kattan ibaret olan karanlıklar diyarını oluşturmaktadır. Bu iki alem arasında yaşayanlarda yeryüzünde yaşamaktadır. Semavi kudretlerin ilahların başı gök tanrıdır. Yer altı aleminin kötülüklerin başı Yerlik Han'dır (Günaltay, 1941, s. 32-33).

Şamanizm

Türklerin sihri dini, dünyanın birtakım ruhlarla dolu olduğu ve bütün olup bitenlerin bu ruhlar tarafından yapıldığı yolundaki animizm anlayışı sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu inanışa Şamanizm denirken, ruhlarla iletişime geçen kişilere de şaman denilmiştir. Türklerde bu inanca göre ölen kişinin ruhu göğe çıkması için 3–6 ay kadar saflaşması gerekmekteydi. Bu yüzden cesetler hemen defnedilemezdi. Bunun için de ölen kişinin arkasından Yuğ ayinleri yapılır, kurbanlar kesilirdi (Günaltay, 1941, s. 33-34).

Ziraat

Dünya'da ziraat Orta Asya'da başlamıştır. Çiftçiliğin başlıca malzemesi olan hububatın menşeinin Orta Asya olması bu durumun kanıtı olmuştur. Türkler doğadan temin ettiği hububatı kıtlık sonrası ekmiş, sulamak içinde birtakım aletler icat etmiştir. Ayrıca toprağı sulamak için arklar açmışlardır. Öküz ve beygir gibi hayvanların çiftçilikte istihdamları da ilk defa yine Orta Asya'da başlamıştır (Günaltay, 1941, s. 34).

Sanat

Türkler, seramik, dokumacılık, kuyumculuk, dericilik, keçecilik sanatlarında uzmanlaşmışlardı. Ayrıca kemikten iğne, topraktan sürahiler, kadehler, altın, bakır, gümüş ve tunç gibi madenlerden ziynet ve ev eşyalarıyla birlikte birtakım silahlar yapmışlardır. Kurganlarda ve Ano hafriyatında bulunan eşyalar buna delil niteliği taşımaktadır. Bu kazılarda ayrıca Balbal yapımına da tesadüf edilmiştir (Günaltay, 1941, s. 34-35).

Madencilik-Ticaret

Türkler bakır, kalay ve tunç gibi demiri de ilk defa keşfetmiş bir millettir. Bunun en önemli delilleri Altay Dağlarının pek çok noktalarında keşfedilen işlenmiş maden ocakları, eritme fırınlarıdır. Özellikle madencilikte silah yapmak, ok ve yay imal etmek hususu büyük gelişim göstermişlerdir. Türkler ticaret hayatında Çin, Hint, İran ve Roma alemleri gibi zengin ülkelerin ulaşım yolları arasında bulunması neticesi olarak bu ülkelerle ticaret yapmıştır. İmparatorlukları da ipek yoluna hakim olmak için ellerinden geleni yapmıştır (Günaltay, 1941, s. 35-36).

Hukuk-Mülkiyet

Hun İmparatorluğu'nda her aile, kendisine mahsus ekip biçeceği bir araziye sahiptir. Yaylalarda yaşayan Türklerin de hususi bir otlağı bulunuyordu. Ayrıca hayvanları da damgalamışlardır. Bu durum mülkiyet fikrinin genişlemesi, hak ve adalet fikrinin doğmasına neden olmuş, bunların gelişimi ise mukavele, kanun, töre ve yasa fikirlerini doğurmuştur (Günaltay, 1941, s. 36).

Türeler-Yasalar

Atalarımız, nizam ve kanun gibi kavramları töre ve yasa olarak ifade ediyorlardı. Hun devrinde cezalar, ağır suçlar ve hafif suçlar olarak iki sınıfa ayrılmıştı. Memlekete ihanet, harpte ordudan kaçmak, haksız yere adam öldürmek gibi suçların cezası idamdır. Hafif suçlar ise uzun veya kısa olmak üzere hapis veya dayak cezasıdır. Han'da bu töreye uymak zorundadır (Günaltay, 1941, s. 36-38).

İlim ve Yazı

Pumpelly'nin Orta Asya'da ziraatın M.Ö. 8.000'lerde başlamış olduğunu hesaplamasına göre ilmin ilk filizlerinin de buralarda çıkmış olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Yazı ise kabileler arası ticaret ile doğmuştur. Ana Türk yurdunun ilk yazısını Dicle, Fırat boylarına götüren Sümerler, tasviri işaret hecelerini kullanmıştır. Çin'e gidenler ise kelimeleri ifade etmek suretiyle kullanılan alfabeyi götürmüşlerdir. Türkler de sonraları Orhun–Yenisey yazısı, VII. asırdan sonra da Uygur yazısını kullanılmıştır (Günaltay, 1941, s. 38-40).

İskit İmparatorluğu-İçtimai Hayat

İskitlerde halkın bir kısmı deniz, göl ve nehir boylarında kurdukları köy ve kasabalarda, diğer kısmı ise yaylada göçebe hayatı yaşamaktaydı. Çiftçi halk sanatkar ve tacir sınıflarına mensup olmuştur. Göçebe olanlar akıncı alaylarını teşkil etmişlerdir. Göçebeler dört veya altı tekerlekli arabalar üzerine inşa edilmiş keçeden yapılmış çardaklarda yaşarlar, akınlara da bu yurtlarla gitmişlerdir (Günaltay, 1941, s. 43).

Dini Hayatı

İskitler, diğer eski Türkler gibi gök ve yer tanrılarına inanıyorlardı. İskitler hürmet ettikleri tanrılardan biri de harp tanrısıydı. Bu mabut için her şehir veya her boy ayrı bir mabet kurar, mabedin tepesine harp mabudunu temsil etmek üzere bir kılıç dikerlerdi. Her yıl harp tanrısı adına kurban keserlerdi (Günaltay, 1941, s. 43).

Sanat ve Medeniyet

Başta Herodot olmak üzere eski Yunan ve Roma yazarları İskitleri o asırların medeni milleti olarak belirtmektedirler. Bu yazarların cesaret ve cengaverliklerini yazıp bitiremedikleri İskitler arasında Anabarsis gibi büyük filozoflarda yetişmiştir. İskitlere ait eserlerin pek çoğu altından yapılmıştır. İskitler, siyasi çökmeye başladığı zamanlarda, medeniyet, sanat ve refah itibarıyla en çok geliştiği devrinde bulunmaktaydı (Günaltay, 1941, s. 43-45).

Askerlik

İskit kızları evleninceye kadar silah kullanır, ata binerek askeri eğitim alırlardı. Evlendikten sonra da sadece harp zamanlarında silahlanırlardı. Eski tarihlerde uzun uzadıya anlatılan Amazon kadınları, İskit camiasına mensup muharip kadınlar olarak kabul edebiliriz (Günaltay, 1941, s. 45).

Sümer Medeniyeti

Menşei Orta Asya olan Sümerliler, bütün Ön Asya'ya yayılarak bugünkü batı medeniyetini doğuran Anadolu ve Akdeniz medeniyetini zenginleştirmiştir (Günaltay, 1941, s. 80).

Siteler

Sümerler, Mezopotamya'ya geldikten sonra içtimai ve siyasi teşkilatlarını muhafaza ederek yeni bölgelere boy boy yerleşerek sitelerin temelini kurmuşlardır. Bir mabet etrafına yapılan küçük evlerden oluşan ve sur ile çevrilen arazilere site denilmiştir (Günaltay, 1941, s. 81).

Devlet

Her siteyi Patesi adı verilen prensler yönetmiştir. Patesiler devletin başındaki hükümdarın vekili olmuş, Patesiler başka sitelere hükmederse kralın karşılığı olan Lugal unvanını almışlardır. Ayrıca Sümer kraliçeleri hükümdarlık hakkına sahip olmuşlardır. Hükümdarlık babadan oğluna geçiyor, oğlu yok ise taht kardeşine geçiyordu (Günaltay, 1941, s. 81).

Aile

Sümer medeniyeti meşru olarak tek eşlilik üzerine kurulan aile hayatı yaşanmaktaydı. Evlenecek kişilerin önce birbirleriyle evlenmek istemeleri şart koşulmuştur. Evliliğin herkesçe kabul görmesi için resmi bir şekilde kıyılması mecbur kılınmıştır (Günaltay, 1941, s. 81).

Hukuk ve Kanun

Sümerliler arasında hak ve adalet fikrinin çok erken oluştuğu, kanunları ve hukuk kurumlarının eski olmasından anlaşılmaktadır. Sümer ilinde en eski kanun koyucu M.Ö. 2.750 senelerine doğru halk içinden çıkarak hükümdar olan Urukagina'dır. Dünyanın en eski kanunu sayılan Hamurabi mecellesi eski Sümer, töre ve yasaklarına bazı yeni maddeler eklenerek meydana getirilmiştir (Günaltay, 1941, s. 83).

Askerlik

Sümerler Mezopotamya'ya yerleştikleri ilk günden itibaren askerliğe önem vermiştir. Geleneğe göre hükümdar ordunun başkumandanıydı ve savaş zamanlarında ordu ile sefere çıkmaktaydı. Ordu piyade ve kısmen arabalı süvarilerden oluşmaktaydı ve askerler kargı, mızrak ve yatağan kullanmışlardır. Askerler boğaz boğaza savaşmak zorunda kalabilecekleri için ayrıca saplı balta ve topuz taşımışlardır. Sümerlerde ok ve yay sonraki devirlerde kullanılmıştır (Günaltay, 1941, s. 83).

Sümerlerde Edebiyat ve İlim-Yazının İcadı

Yazı görünen, bilinen maddi şeylerin resimlerini yapmak ile başlamıştır. Heceleri piktografik şekilde ifade etmekle başlayan Sümer yazısı, zamanla gelişerek önce çizgi yazı sonrada çivi yazısı şekillerini almıştır. Çivi yazısında yazmak için kalem yerine ucu ince, sivri kamışlar, kağıt yerine de yumuşak kil levhalar kullanılmıştır. Yazının icadı Sümerler arasında edebiyat ve ilim sahalarının erkenden gelişmesine neden olmuştur. Gılgamış Destanı, Tufan hikayesi gibi en eski edebi abideler yazılmıştır (Günaltay, 1941, s. 85).

Sanat

Sümerlerin sanatı, kendilerinden sonra Babil ve Asur sanatlarının esası olmuştur. Keramik sanatından sonra mimarlık, heykeltıraşlık, kabartmacılık, hakkaklık gibi sanatlar Sümerler arasında büyük gelişim göstermiştir (Günaltay, 1941, s. 85).

Din

Sümerlerin medeniyetleri geliştikçe dinleri de gelişmiş, neticede bir sürü mabut ve mabudeler ihtiva eden zengin bir panteon oluşmuştur. Erkekli dişili bir sürü mabutlar ikiye ayrılmıştır. Birinci zümre ilahlar, bütün Sümerlerce takdis edilen ve atıfetleri bütün Sümerleri kapsayan büyük mabutlardır. Bunlar gök mabudu Anu, yeryüzü mabudu Enlil, okyanuslar mabudu Enki'dir. İnsanı yaratan ve medeniyeti kuran Enki'dir. İkinci zümre ilahlar, Sümer-Akatlara ait sitelerden her birine mahsus ilahlar ile fertlerin hususi hamî mabutlarıdır. Fenalıklar ise kötü ruhlardan gelir. Kötü ruhlardan korunmak için de sihre, efsuna başvurulurdu (Günaltay, 1941, s. 85-87).

Mabetler

Sümer mabetleri, ilahların sarayı kabul edilmiştir. Mabudun zevce ve çocukları ile sarayda oturduklarına inanılmıştır. Sümer mabetleri Ziggurat denilen katlı kuleleriyle ayrıliyordu. Zigguratlar arasında 7 kata kadar çıkanlar mevcuttur. Zigguratlar hem mabet hem rasat evi olarak kullanılmıştır. Kahinler burada semayı izler, yıldızların vaziyet ve hareketlerinden geleceğe dair bilgiler vermişlerdir (Günaltay, 1941, s. 87).

İbadet

Sümerlerde ibadet, bedenen yapılan ve adak takdimi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Adaklar ilahlara yiyecek ve içecek gibi şeylerin yanında öd ağacı gibi yakıldığı zaman güzel koku neşreden otlar ve ağaçlar takdimi ile yapılmıştır. Kurban ibadetinde ise mabut namına koyun, kuzu, boğa gibi hayvanlar kesilmiştir. Tanrıya yakarış ve dileklerde, bilhassa Nisan ayı iptidalarında 8 gün süren bayram günlerinde beraber yapılır, mabutlardan uzun ömür ve sağlık ile refah istenmiştir (Günaltay, 1941, s. 87).

2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944)

Osmanlı Devleti ve Din

Osmanlı Devleti'nin resmi dini İslam'dır. Devletin ve cemiyetin idaresi İslam hukukuna göre ayarlanmıştır. Bu hukukun ismi Şeriat'tır. Kabine nazırları arasında önem itibarıyla sadrazamdan sonra gelen ve şeyhülislam unvanını taşıyan din temsilcisi şeriat adına söz söylemiş ve karar vermiştir (Karal, 1945, s. 120).

Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adliye

Osmanlı Devleti'nde İslam halkı, Tanzimat'a kadar şeriat hükümlerine bağlı olarak yaşamıştır. Hristiyan tebaa ise kendi kaide ve adetlerine göre yönetilmiştir. Haliyle adalette birlik sağlanamamıştır. Tanzimat devrinde, Osmanlı devlet adamlarından bazıları, şeriatın zamanı geçmiş bir hukuk sistemi olduğunu farkına varmışlardır. Hukuk alanında Avrupa kaide ve kurullarının uygulamasının faydalarını anladıklarından Avrupa hukuk kaidelerine göre nizamı mahkemeler oluşturdular. Fakat hukuk ve adalet birliği sağlamak istenirken hukuk sistemi daha fazla bölünmüştür (Karal, 1945, s. 120).

Türk Medeni Kanunu ve Karakteri

Türk Medeni Kanunu, hukuk ilkelerinin en medeni ilkelerine göre düzenlenerek ilan edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında önceden, din ayrılığının sebep olduğu farklı hukuk sistemi böylece ortadan kaldırılmıştır (Karal, 1945, s. 122).

Adliyede Islahat

Adı geçen bölümde kısaca Ankara Hukuk Okulu'nun ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin açılmasına değinilmiş, daha sonra Borçlar Kanunu'nun, Emlak ve Eytam Bankası Kanunu'nun, Ticaret Kanunu'nun, İcra ve İflaf, Avukatlık ve Baro Kanunları ile Matbuat ve Meşhut Suçlar Kanunları'nın çıkartıldığı belirtilmiştir (Karal, 1945, s. 123-124).

Kadın Hakları-Osmanlı İmparatorluğunda Türk Kadını

Türkler tarih boyunca cemiyetlerinin temelini aile üzerine oluşturmuşlardır. İslamiyet'ten önce kurulan Türk devletlerinde kadın ve erkek eşit haklara sahip olmuştur. İslam hukukuna dayanan Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın birçok hakkını kaybetmiştir. Evlenmede, hükümler erkeğin lehine geçmiş, erkek dört kadınla evlenebilmiştir. Boşanma hususunda da erkeğin isteği esas kabul görmüştür. Mahkemelerde iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk sayılmıştır. Kadın sokağa yüzünü peçe ile örtterek çıkmak zorunda kalmıştır. Trenlerde, tramvaylarda, vapurlarda kadınların oturacağı yerler ayrılmıştır. Kadının yalnız ev işleriyle meşgul olunması sağlanmış ve iktisadi hayatın başka çalışma alanlarına tamamen yabancı bırakılmıştır. Fakat şurası unutulmamalıdır ki Türk kadınının yalnız şehirlerde ve kasabalarda durumu böyle olmuştur. Gerek Anadolu'daki gerekse Rumeli'deki köylerimizde Türk adetleri tamamen muhafaza edilmiştir (Karal, 1945, s. 124-125).

İstiklal Savaşında Kadın

Türk kadını savaş yükünün önemli kısmını büyük bir vatanseverlik ve feragat duygusu ile üzerine almıştır. Erkeğin boş bıraktığı bütün çalışma alanlarına el atmış, cephelerde düşmana karşı silah dahi kullanmıştır (Karal, 1945, s. 125).

Türk İnkılabında Kadın Hukuku

Gazi Mustafa Kemal 1923-1925 arasında Türk kadınının içine düştüğü haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Medeni Kanun ile yeni Türk ailesi kurulmuş, kadın erkek ailede eşit haklara sahip olmuştur. Evlenme de kadınında razı olması şart koşulmuştur. Dini nikah yerine belediye memurları tarafından kıyılan resmi nikah kabul edilmiştir. Daha sonra Belediye Kanunu ile kadınların belediye seçimlerine katılmaları sağlanmıştır. Birkaç yıl sonra kadınlara milletvekili seçmek ve seçilmek hakları temin edilmiştir (Karal, 1945, s. 125-127).

Giyimde Değişiklik

II. Mahmut devrine kadar Osmanlılarda giyim birliği olmamıştır. II. Mahmut giyim birliğini memurlarla askerler arasında sağlamağa çalışmıştır. Memurlar setre ve pantolon gitmiş, daha sonra halkta kısmen bu kıyafeti benimsemiştir. Fakat şapka Hristiyanın serpuşu diye hoş karşılanmamıştır. Bu nedenle Tunusluların giydiği fes kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar Türkiye’de serpuş anarşisi devam etmiştir (Kara1, 1945, s. 127).

Giyimde değişiklik ve Dini Sömüren Kurumların Kaldırılması

Bu alt başlıklarda ise önce Osmanlı İmparatorluğu’nda giyim konusuna yer verilmiş sonra şapka kanununun neden gerekli olduğuna, Mustafa Kemal’in Kastamonu’daki nutkuna yer verilmiştir. Daha sonra din adamlarının kıyafetleri hakkında bilgiler verilerek çıkan yeni kanunla dini kıyafetleri sadece din adamlarının ibadetleri sırasında giyebileceğı belirtilmiş, tarikatların kapatılmasının kararlaştırıldığına da değinilmiştir. Kuran’ın ve duaların Türkçe yapılması ve bu suretle tanrı ile kul arasına kimsenin girmemesi sağlandığından da söz edilmiş ve son olarak milletler arası takvim, saat, rakam ve tatil gününün kabul edilmesinden bahsedilmiştir (Kara1, 1945, s. 127-130).

Cumhuriyet Maarifinin Doğuşu ve Gelişmesi

Osmanlılarda eğitim de 4 farklı unsur bulunmaktadır. Bunlar medreseler, mülkiye okulları, azınlık okulları ve yabancı okullardır. Medreseler dini mahiyette okullardır. Mülkiye okulları II. Mahmut devrinden itibaren Avrupa usulünde, program ve metotlar ile öğretim yapan okullardır. Azınlık okulları, imparatorluğun her azınlığın kendi dilinde ve dilediğı programlara göre eğitim yapan okullardır. Yabancı okullar ise Avrupa devletlerinin ve en çok bu devletlere bağılı papaz kurumlarının kültür, dil ve din tesirleri yapmak amacıyla açmış oldukları okullardır. Eğitimde birlik ancak “Tevhidi Tedrisat” konunu ile sağlanmıştır. İlkokul, orta öğretim ve yüksek öğretimde yeni okullar açılmış, öğrenci sayıları artmış, Teknik öğretim ihmal edilmemiştir (Kara1, 1945, s. 131-138).

Arap Harflerinin değiştirilmesi-Osmanlı İmparatorluğunda Harfler Meselesi

Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra Arap harfleri Türk toplulukları tarafından kullanılmağa başlanmıştır. Fakat bu harfler Türkçenin ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Nihayetinde 1928'de harf inkılabı yapılmış Latin harflerine geçilmiştir (Karal, 1945, s. 138-141).

Türk Tarih İnkılabı-Osmanlı İmparatorluğunda Tarih Telakkisi

Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran, yükselten ve genişleten Türk milleti olduğu halde, Osmanlı devlet adamları imparatorluğun dini esaslara dayandığını göz önünde tutarak, ümmet tarihini benimsemişlerdi. Medreselerde okutulan tarih, İslam tarihiydi. Özellikle Tanzimat'tan itibaren devlet tarihi anlayışı kabul edilmiştir. Fakat Türk milletinin geçmişte yaptığı büyük işlerin ve yarattığı parlak medeniyetlerin hiçbirisi okutulmamıştır. Her ne kadar II. Meşrutiyet devrinde Türkçülük alanında bir kıvılcım başladıysa da bu kıvılcım mevcut tarih anlayışını değiştirememiştir. Türkiye Cumhuriyeti rejimi her alanda olduğu gibi tarih alanında da milli benliğine dayanmak istemiştir. Gazi Mustafa Kemal'in irşatları ve rehberliği ile Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet uzun çalışmalarından sonra Türk tarihinin hudutlarını, kadrosunu ve karakterini dört ciltlik tarih kitapları serisi ile belirtmiştir. Bu kitaplarda Türk Tarih Tezi anlayışı savunulmuştur (Karal, 1945, s. 141-143).

Türk Dil İnkılabı

Türk dili Osmanlı'da Arapça, Farsça kelime ve kurallarının yerleşmesi ile özelliğini kaybederek karmaşık bir dil haline gelmiştir. Bu sebeple Türkçeden yabancı kelimeleri ve kaideleri ayıklamak için Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (Karal, 1945, s. 143).

İktisat Alanında İnkılap

Milli Mücadele döneminde ve sonrasında Türk milletinin parolasının “Tam istiklal” formülü olmuş, bu nedenle Lozan'da yabancı devletlere hiçbir şekilde iktisadi istiklalimize aykırı şartların kabul edilmemiştir (Karal, 1945, s. 144-145).

Ziraat

Cumhuriyet döneminde köylüden alınan ağır vergiler kaldırılmış, üretim imkanlarının artırılması, köylünün bilgi ve görüşünü yükseltecek tertiplerin alınması, toprağı olmayan çiftçilere toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye’de ormanların çoğaltılması için bazı kanunlar çıkartılmış, ağaç kesimini orman fenninin gösterdiği şartlarda ve miktarda yapmak, harap olmuş ve çarpıklaşmış bölgeleri ağaçlandırmak, ormancılar yetiştirmek, ormanlarımızı servet kaynağı haline getirmek yoluna gidilmiştir. Son olarak hayvancılığın da geliştirilmesi için aşılama ile ilaçlama yapılmış ve veteriner fakülteleri açılmıştır (Karal, 1945, s. 146-151).

Endüstri

Cumhuriyet devrinde “Müstakil Türkiye milli endüstriye dayanır.” parolasıyla hareket edilmiş, mevcut endüstri kurumlarını korumak ve teşvik etmek, memleketin muhtaç olduğu kurumların devlet eliyle kurmak prensibi ile hareket edilmiştir. Bu doğrultuda Teşviki Sanayi Kanunu, Gümrük Tarifelerinin Tadili, kara ve deniz taşıtlarında en aşağı ücret tarifesinin kabulü, endüstri adamlarına reddi temini ve yerli mallara rağbet edilmesi için sergiler açılmıştır. Ayrıca 5 yıllık kalkınma planları yapılmıştır. Maden işlerinde ise Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmuştur (Karal, 1945, s. 151-157).

Cumhuriyet Rejiminin Ticaret Alanında Başarıları

Osmanlı’da Türk aileleri, ticareti şerefli bir meslek saymazlar, çocuklarını subay, memur ve hoca olarak yetiştirirlerdi. Bu yüzden memleketin iç ve dış ticareti azınlıklar tarafından idare edilmişti. Avrupalılar ayrıcalıklardan faydalanıp Türkiye Hristiyanlarının tavassutuyla ticaret yapmayı tercih ettikleri için, az olan Türk tüccarları da rekabet edememiştir. Lozan’da bu ayrıcalıklar kaldırılmış ve ticaret politikası şu şekilde olmuştur; Milli üretimi korumak, milli üretimin sürümünü sağlamak (Karal, 1945, s. 157-160).

Osmanlı İmparatorluğunu Son Yılları ve Bayındırlık Durumu

Osmanlı’da Anadolu her bakımdan ihmal edilmişti. Son yarım yüzyılda yabancı şirketler tarafından 4.088 km demiryolu yapılmıştı. Cumhuriyet döneminde Anadolu’nun asırlarca birbirine yabancı kalmış bölgelerini yakınlaştırmak ve imar etmek, devlet otoritesini vatanın her tarafına yaymak ve yurdun emniyetini sağlamak, memleketimizin yeraltı ve yerüstü servetlerini kıymetlendirmek, milli iktisadımızı geliştirmek için sağlam ve sarsılmaz bir yol siyaseti takip etmek istenmiştir (Karal, 1945, s. 160-165).

Sağlık ve Sosyal Yardım Alanında Başarılar

Cumhuriyet devri başlarında memleketin sağlık durumu, sosyal yardım bakımından tamamen ihmal edilmişti. Dahiliye nezaretine bağlı bir Sıhhiye Umum Müdürlüğü kurulmuş fakat başarılı olunamamıştır. Memleket çeşitli hastalıklar yüzünden kırılırken, halkın büyük bir kısmı cehalet ve ümitsizlik nedeniyle maddi ve manevi sefaletinin dinmesi için üfürükçülerden fayda aramıştır. Cumhuriyetin devrinin ilk yıllarında, sağlık ve sosyal yardım bakanlığının birinci işi memleketin çehresini bir nizam vermek olmuştur. Bu doğrultuda “Sıhhat Şurası” kurulmuş, Ankara’da “Merkez Hıfzısıha Enstitüsü” kurulmuş, İstanbul’da tıp talebe yurtları açılmıştır. Ayrıca Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na da el atılmıştır (Karal, 1945, s. 166-168).

Milli Savunma

Tarihin bütün devirleri boyunca Türk milleti, dünyanın birçok yerlerinde muhtelif isimlerle devletler kurmuştur. Bütün bu devletlerin mukadderatı Türk’ün askerlik ruhu ile sıkı sıkıya ilgilidir. Türk milleti, askerlik ruhu en ileri olan bir millettir. XVIII. asrın ilk yarısında yaşamış olan Kumbaracı Ahmet Paşa, “Muktedir bir kumandan Türk ordusu ile dünyayı bir kutuptan diğer bir kutba muzaffer olarak aşabilir” demiştir. Hakikaten Türk ordusu iyi bir kumandana sahip olduğunda eşsiz başarılar kazanarak büyük işler görmüş, liyakatsiz komutanlar elinde de haksız olarak üzerine şüpheler ve tenkidler toplamıştır. İstiklal savaşımızın ise “Türk Mucizesi”dir. Mustafa Kemal “Muharebe yalnız karşı karşıya gelen iki orduların çarpışması değildir; milletlerin çarpışmasıdır. Meydan muharebesi milletlerin bütün mevcudiyetleri, ilim ve fen sahasında seviyeleriyle, ahlaklarıyla, harslariyle, hulasa, bütün maddi ve manevi kudret ve faziletleriyle çarpıştıkları bir imtihan sahasıdır. Milletlerin hakiki kuvvet ve kıymetleri bu çarpışma sahasında ölçülür.” sözlerini söylemiştir. Cumhuriyet Türk askerlik terbiyesini okul sıralarında başlatmış, erkek ve kız çocuklarının orta okuldan itibaren askerlik dersleri görmüş, cumhuriyet devletin varlığını Türk ordusunun varlığı ile bağlı gördüğü için, onu mükemmelleşmesi yolunda hiçbir fedakarlıktan çekinmemiştir (Karal, 1945, s. 169-171).

3. Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü

XIV. Asırda Osmanlı Kurumları-Hükümdar

Bey unvanını taşıyan reisler, devletin kuruluşundan bir asır sonra padişah unvanını taşımıştır. Devleti, Oğuz Türklerinin Kayı boyu kurmuştur. Osmanlılarda hükümdarlık veraset usulüyle Osman Gazi'nin soyu ile devam etmiştir. Padişahlık alametleri para bastırmak ve namına hutbe okutmak olmuştur. Hükümdarların emir ve fermanları kanun hükmündedir. Padişahlar aynı zamanda gelenek ve göreneklere de saygı göstermişlerdir (Şapolyo, 1946, s. 17).

Divan

Osmanlı hükümdarlarının devlet işlerinde vekili vardır ve vekile veziriazam denilmiştir. Sonradan vezirlerin sayısı arttırılmıştır. Veziriazam ve diğer vezirlerden bir vekiller heyeti teşekkül edilmiştir ve buna divan adı verilmiştir. Divana vezirler, defterdar, reisülküttap ve nişancı da dahil olmuştur. Divanda memleket işleri görüşülmüştür (Şapolyo, 1946, s. 17).

Memleketin İdaresi

Osman Gazi sahip olduğu kasabalara bir kadı ile bir subaşı tayin etmişti. Kadı, hakimlik görevini, subaşılar ise memleketin güvenliğini sağlamıştır. Sınırlar genişleyince beylerbeyliği ve kazaskerlik makamları kurulmuştur. Kazaskerler, hak ve din işlerine beylerbeyleri, idare ve askeri işlerle görevlendirilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 17).

Toprak İdaresi

Osmanlılarda toprak devlete ait olsa da toprağı kim işlerse, arazi onun tasarrufunda sayılmıştır. Eğer toprak 3 yıl arka arkaya işlenmezse, tasarruf hakkı kimdeyse ondan alınarak bir başkasına verilmiştir. Devlet Müslüman çiftçiden öşür, Hristiyan çiftçiden haraç almıştır. Osmanlı'da topraklar, has, tımar ve zeamet olarak üçe ayrılmıştır. Has, tımar ve zeamet sahipleri sipahi ve yaya asker eğitmek, harp olunca da eğittiğı askerlerle orduya katılmak zorunda olmuştur (Şapolyo, 1946, s. 18).

Maliye

Has, gümrük, memliha ve haraç devletın gelirlerini oluşturmuştur. Ayrıca Osmanlı hakimiyetine girmiş hükümdar ve prenslerin ödediği senelik vergi, savaşlarda ele geçen ganimetlerin beşte biri devlet hazinesine aktarılmıştır. Masraf ordu ve ulema için yapılır, memurların çoğu has ve tımarlardan temin edilirdi. Gelirin fazlasıyla da cami, medrese, imaret ve köprü gibi yapılar imar edilirdi (şapolyo, 1946, s. 18).

Ordu

İlk devirlerde eli silah tutan her erkek harbe atıyla beraber katılmıştır. Orhan Gazi zamanında yaya birliği, I. Murat zamanında da yeniçeri ocağı kurulmuştur. Yeniçeriler ilk olarak savaş esirlerinden sonra da Hristiyan çocuklarından devşirme usulü ile yetiştirilmiştir. Hristiyan ocuklar önce Türk ailelerinin yanına verilir sonra da acemi oğlan kışlalarına gönderilirdi. Yeniçeriler evlenmezler, sadece askerlikle uğraşırdı. II. Murat zamanında bir de sipahi ocağı kurulmuştur (şapolyo, 1946, s. 18).

Kültür ve Medeniyet-Dil ve Edebiyat

Osmanlılar XIV. asırdan itibaren Anadolu ve Rumeli'yi kültür ve medeniyet bakımından İslamlaştırmaya ve Türkleştirmeye alışmışlardır. Osmanlılar ilk dönemlerde Türkçeye yabancı eserler tercüme ettirdikleri bilinse de zamanla Türk edebiyatı Arap ve Acem tesiri altında kalmıştır (şapolyo, 1946, s. 19).

XV. Asırda İmparatorluğun Kurumlar

Osmanlı teşkilatı ilk dönemlerde aşiret teşkilatından oluşmuştur. II. Mehmet'e kadar devlet hudutları içine İstanbul, Bursa, Edirne, Konya ve Ankara gibi büyük şehirler dahil olmuştur. Tımar sistemi kurulmuş, sipahi ocakları bölükleri oluşturulmuştur. Anadolu ve Rumeli, tımar ve zeametle idare olunmuştur. Bu bölgelerin başına Rumeli Beylerbeyi ve Anadolu Beylerbeyileri atanmıştır. Mahkemelere kadılar, nizam ve intizam işlerine subaşılar bakmıştır (şapolyo, 1946, s. 24-25).

Fatih Devrinde Kültür ve Medeniyet

Fatih devrinde çok sayıda medreseler inşa edilmiştir. Bu medreselerde kelam, fıkıh, mantık, riyaziye ve felsefe dersleri okutulmuştur. Edebiyat gelişmiş, havas edebiyatıyla beraber halk edebiyatı da varlığını srdrmştir (şapolyo, 1946, s. 26-27).

XVI. Asırda Osmanlı kurumları

Osmanlı İmparatorluğu eyaletlere ve sancaklara blnmştir. Sancaklarda sancak beyi veya mirliva, eyaletlerde beylerbeyi ve mirimiranlar bulunmuştur. Köyler, muhtar veya kocabaşılarla idare olunmuştur. Bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesi’de yapılmıştır (şapolyo, 1946, s. 31).

Kültür ve Medeniyet

Kanuni dönemi medeniyet itibarıyla Osmanlı’nın en yüksek devri olmuştur. Osmanlı medeniyeti bu dönemde mimaride, hukukta, riyaziyede ve diğer ilimler ile edebiyat itibarıyla üst düzeydedir. Kayserili Mimar Sinan, Süleymaniye, şehzade ve Sultan Selim camilerini yapmıştır. O devir de Kemal Paşazade, İni Kemal ile Ebussud Efendi, Riyaziyeci Mirim Çelebi, Matrakçı Nasuh, Muvakkif Mustafa, tıbbaya ait eser yazan Ahi Ahmet elebi gibi alimler yetişmiştir. Baki ve Fuzuli dönemin ünlü şairleridir (şapolyo, 1946, s. 32).

Saray Hayatı

Kanuni devrinde sarayda yüzlerce cariyeye, kle, i oğlanları, ak ve kara hadımağaları bulunmuştur. Padişah altın tabaklarda yemek yemiş, zümrüt ve yakut kadehlerden şarap içmiştir. Sarayda çeşitli milletlerden esir cariyeler bulunuyordu ve bunlar ocuk yaparak haseki sultan daha sonra valide sultan olmak için sarayda bin bir türlü entrikaya katılmışlardır. Vezirlerde saray hayatı yaşamışlardır. Bu gibi durumlar israfı arttırmış ve ekonomi bozulmaya başlamıştır. Sarayın bu sefahati karşısında memurlarda rüşvet alarak, halkı soymuşlardır. Sadrazam Rüstem Paşa’da beylikleri para karşılığında değersiz adamlara satmış, onlar da köylüyü soymuştur (şapolyo, 1946, s. 32-33).

XVII. Asırda İmparatorluğun Kurumları-Padişah

I. Ahmet tahta çıkma usulünü değiştirmiştir. Padişahlık kendisinden itibaren babadan oğula değil, sülalenin en yaşlısına geçmiştir. I. Ahmet, Genç Osman, IV. Murat küçük yaşta tahta geçtiklerinden, devlet idaresi kadınların elinde kalarak bir kadınlar saltanatı doğmuştur. I. Mustafa ile I. İbrahim ise deliydiler (Şapolyo, 1946, s. 52).

Sadrazam

Sadrazamların çoğu iktidarsız adamlardan meydana gelmiştir. Osman Gazi'den XVII. asra kadar 55 sadrazam vezirlik yaparken yalnız XVII. asırda 61 kişi sadrazamlığa getirilmiştir. Bunlar çeşitli nedenlerle vezirlikten indirilmiş ve yahut öldürülmüştür. Bunların içinde dört saat sadrazamlık eden bile olmuştur. Sadrazamlar arasında sadece Köprülüler, devletin gerilemesini durdurtmaya muvaffak olabilmışlerdir (Şapolyo, 1946, s. 52-53).

Ulema

Bu dönemde ulema sınıfı da bozulmuştu. Yeteneksiz kişiler medreselerde ders vermeye başlayınca medreselerde eğitim zayıflamıştı. İç isyanların birçoklarında bu cahil ulemanın rolü görülmüştür (Şapolyo, 1946, s. 53).

Askeri Ocaklar

Yeniçeri ocağı da bozulmuş, bir siyaset yuvası haline gelmiştir. Yeniçeriler bir asır içinde 14 isyan çıkartmış, padişahları tahttan indirmişlerdir. Yeniçeri ocağı bir zorba ocağı olarak diktatörlük kurmuşlardı (Şapolyo, 1946, s. 53).

Memleket İdaresi

Tımar ve zeamet usulleri de bozulmuştur. Valiler ve kadılar halkı soymuş, padişahlara da bol bol para göndererek mevkilerini ellerinde tutmuşlardır (Şapolyo, 1946, s. 53).

Maliye

1617'den itibaren 5 yılda 4 padişah değişikliği yaşanınca askere verilen cülus bahşişi yüzünden hazinede para kalmamıştı. Deli İbrahim zamanında Tarhuncu Ahmet Paşa, Kemenkeş Mustafa Paşa maliyeyi düzeltmek istemiş, Tarhuncu Ahmet Paşa ilk denk bütçeyi sağlasa da öldürülmüştür (Şapolyo, 1946, s. 53).

Türk Kültür ve Medeniyeti

XVII. asırda ulemanın önemli kısmı medreseden eğitim almamıştı. Beşik uleması adı verilen babaları medrese ehli ise kendileri de ulema sayıldıkları sistem ile yetişmişlerdi. Fakat her şeye rağmen edebiyatta Nefi ve Şeyhülislam Yahya Efendi, şiirde ve nesirde ise Nerkisi, Veysi gibi önemli şahıslar yetişmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi adında bir gezgin meşhur seyahatnamesini yazmıştır. IV. Murad'a Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitat sebeplerini bir rapor halinde yazıp veren Koçi Bey'de bu asrın büyüklerindendir. Yine Mimar Mehmet Ağa'nın yaptığı Sultan Ahmet Cami'de büyük bir eser olmuştur. Bilhassa Bağdat köşkü Türk mimarisinin bir şaheseridir (Şapolyo, 1946, s. 54).

Cumhuriyet Devrinde İnkılaplar-Laik Devlete Doğru

Osmanlı Devleti dini ananelere dayanırken, hilafet makamı padişahların iradesinde yaşamaktaydı. Bu durumun zararları fazlasıyla görülünce yeni Türk devleti din ile devlet işlerini ayırmamaktan oluşacak zararları anlayarak laik bir devlet halini almıştır. Bu sebeple Şeriye ve Evkaf Vekaleti 3 Mart 1924'de kaldırılırken Teşkilatı Esasiye'den devletin dini İslam'dır cümlesi de kaldırılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 156).

Hukukta İnkılap

Osmanlı'da çeşitli mahkemeler yer almaktaydı. Yeni Türkiye farklılıkları ve ayrıcalıkları kaldırdıktan sonra yeni adli kanunların koymuştur. 17 Şubat 1926'de Medeni Kanun kabul edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 156-157).

Vakıf İşleri

Cumhuriyet hükümeti, başvekaletle bağlı Umum Evkaf Müdürlüğü kurmuş, 180.000 liralık vakıfın nakit parasını hükümet el koyarak işletmeye başlamıştır (Şapolyo, 1946, s. 157).

Adli kanunlar

Türkiye Cumhuriyeti 4 yıl içinde çok sayıda kanun çıkartmıştır. Borçlar Kanunu, Ceza Kanunu, Kara Ticaret Kanunu, Deniz Ticaret Kanunu bunlara örnektir. Ayrıca Emlak ve Eytam Bankası Kanunu yürürlüğe girmiş, bir de avukatlar için Baro Kanunu oluşturulmuştur (Şapolyo, 1946, s. 157).

Kadın Hukuku

Osmanlı döneminde kadına fazla haklar verilmemiş, kadın erkeğin bir esiri gibi yaşamıştır. Kadın sokağa çıkarken simsiyah bir çarşaf giymiş, yüzüne de peçe örtmüştür. Bir erkek dört kadın ile evlenebilmiştir. Evlenirken kızlara hiçbir fikir sorulmamıştır. Cumhuriyette kadın, bütün medeni haklara sahip olmuştur. Kadınlar her mesleğe girebilmiş ve en yüksek okullarda okuyabilmişlerdir. Kadınlar belediye seçimine karışmış ve mebus seçilmişlerdir (Şapolyo, 1946, s. 157-158).

Şapka İnkılabı

Osmanlı'da erkekler fes denilen kırmızı bir başlık kullanırdı. Ondan önce de kavuk giyerlerdi. İstiklal harbinde kalpak giyiliyordu. Mustafa Kemal Paşa 24 Ağustos 1925'de Kastamonu'ya geldiğinde halk kendisini şapkasıyla görünce herkes başından fesi atmış ve şapka ve kasket giymişti (Şapolyo, 1946, s. 158).

Tekke ve Medreselerin Kapatılması

Osmanlılık devrinde çok sayıda işsiz adam tekkelere gidip derviş olurlar, tembel tembel yaşarlardı. Halk türbelere gider, dualar ederdi. Çok sayıda medrese vardı ve binlerce kişi buralarda cahil ellerde hiçbir şey öğrenmeden boşa vakit geçirirlerdi. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa tekke, zaviye, türbe ve medreselerin kapatılmasını arzu etmiştir. 1 Eylül 1925'de kanun ile tekke ve medreseler kapatılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 158).

Takvim, Saat, Yeni Rakamlar

26 Birincikanun 1926'da günümüzde kullandığımız takvim ve saat kabul edilmiş ve Avrupalılar gibi miladi tarih kullanılmaya başlanmıştır. 1 Haziran 1928'de de yeni rakamlara geçilmiş, 1933'de metre ve kilo kabul görmüştür (Şapolyo, 1946, s. 158).

Milli Eğitimde İnkılap

Osmanlı'da ilk dönemlerde medrese eğitimi verilmiştir. Müsbet ilimler medreselerde okutulmamıştır. Tanzimat'ta ilk defa üniversite, öğretmen okulları, idadi ve ilkokullar açılmış fakat bunlar yeterli olmamıştır. Meşrutiyet'de ise sultani okulları açılmıştır. Cumhuriyet devrinde birkaç defa maarif kongreleri yapılmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu çıkarılarak bütün okul programları birleştirilmiş, milli geleneğe uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Çok sayıda meslek ve sanat okulları açılmış, medreseler kapatılmıştır. Okullarda spora önem verilmiş, köy enstitüleri açılmıştır. Tarih ve Dil kurumları açılmış yabancı okullar meselesi düzene girmiştir (Şapolyo, 1946, s. 158-159).

Harf İnkılabı

Osmanlı'da Arap harfleri kullanılmıştır. Bu harflerin öğrenilmesi çok zor olduğundan Atatürk 1928'de birçok bilgini Dolmabahçe sarayına toplamıştır. Yapılan görüşme sonrasında 1 ikinciteşrin 1928'de yeni harfler kabul edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 159-160).

İktisadi İnkılap

Osmanlı devrinde iktisadi hayatı kapitülasyonlar öldürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti iktisadi inkılabın önemini kavramıştır. İktisadi yolumuz Devletçilik olarak kabul edilmiştir. Yerli malı kullanımı teşvik edilmiştir. Müstahsili himaye, ihraç ticaretini himaye, milli sanayi ve işçiyi himaye ile demiryolu siyaseti olmak üzere 4 ekonomik esas kabul görmüştür (Şapolyo, 1946, s. 160-161).

Sanayi İnkılabı

Cumhuriyet devrinde milli sanayi için sanayi teşvik kanunu yapmak, gümrük kanunlarını milli sanayi koruyacak şekilde oluşturmak, kara ve deniz nakliyelerini ucuza getirmek, sanayi erbabına kredi temin etmek, sanayi dersleri için mühendislerin yetiştirilmesi esasları kabul edilmiştir. Ayrıca Uşak ve Eskişehir’de şeker fabrikası, Nazilli, Malatya, Kayseri’de bez fabrikaları, Karabük’te çelik fabrikası, Kırıkkale’de silah fabrikası, İzmit’te kağıt, Ankara’da bira fabrikası ve diğer vilayetlerde de küçük fabrikalar açılmıştır. Zonguldak maden kömürü ocakları gelişim göstermiş, iş hayatının düzeni için Mustafa Kemal Paşa tarafından 15 Ağustos 1924’de İş Bankası kurulmuştur. Denizbank, Eti Bank, Sümer Bank ve Ziraat Bankası da açılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 161).

Ziraatte İnkılap

Cumhuriyet döneminde Aşar kaldırılmış, 1945’de Toprak Kanunu çıkartılmıştır. Ayrıca Ziraat Bankası’nın sermayesi arttırılarak köylüye yardım edilmiştir. Gazi Çiftliği kurulmuş, ormanların korunmasına ve ıslah edilmesi kararlaştırılmıştır. Hayvanlarımız için Serum Evleri açılmış, baytarlık gelişim göstermiştir (Şapolyo, 1946, s. 161-162).

Ticaret İnkılabı

1925’de Ticaret ve Sanayi Odaları Kanun’u çıkartılmış, borsalar açılmıştır. Yerli mallarını tanıtmak üzere yerli mallar sergileri kurulmuş, Kabotaj Kanunu iptal edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 162-163).

Nafia İnkılabı

Türkiye’de ilk demiryolu 1856’da yabancı bir şirket tarafından İzmir–Aydın arası inşa edilmiştir. 1883 yılında da Haydarpaşa hattına başlanmıştır. 1888’de Almanlar, Konya-Bağdat hattını yapmışlardır. Cumhuriyet’te ise memleketin her tarafı demir ağlarla sarmalanmıştır. Demiryolu ağı 20 yılda 3.000 km’yi geçmiş, Ankara, Kayseri, Sivas, Erzurum, Samsun, Zonguldak, Isparta, Diyarbakır gibi vilayetlerimize tren gelmiştir. Ayrıca köprüler, barajlar, su tesisatı, elektrik tesisatı, limanlar, hava meydanları da inşa edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 163).

Sıhhat İşlerinde İnkılap

Türkiye Cumhuriyeti, Sıhhat ve Muaveneti İçtimai Vekaleti'ni açmıştır. Bu vekalet birçok açları doyurmuş, hasta olanlara bakmış ve yetim yurtları kurmuştur. Doktorlar ve eczacılar için kanunlar çıkartılmıştır. Bir de Tabipler Odası açılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 163-164).

Milli Savunma

Türk ordusu, tarihin her devrinde yüksek bir yeteneğe sahip olmuştur. Büyük düşmanlarla çarpışmış, birçok zaferleri tarihine yazmıştır. Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı, yurt sevgisi olan askerliği, Türk milleti daima sevmiş ve asker olmayı şeref saymıştır. Savaşlarda kahramanlık ve harikalar yaratmak dünya da Türk askerine nasip olmuştur. Bu Osmanlı'nın ilk devirlerinde de geçerlidir. Cumhuriyet devrinde de Türk ordusunun talim ve terbiyesi kuvvetlendirmiştir. Bugün cumhuriyet ordusu bir mekteptir. Kışlada talim görür, ders okur, ruhunu terbiye eder. Donanması, tayyareleri, topçuluğu ve tankçılığı da kuvvetlidir. Atatürk'ün dediği gibi “Bir Türk cihana bedeldir.” Atatürk 1938 tarihinde Dolmabahçe sarayında gözlerini hayata yummuştur. Atatürk'ün en vefalı ve çalışkan arkadaşı İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak Türk inkılaplarına devam etmiştir. II. Cihan Harbi zamanında yapmış olduğu kurumları harple yıktırmayıp geliştirmeye çalışmıştır (Şapolyo, 1946, s. 164-165).

4. Özlü Tarih

Bizde İlk Basımevi Ne Zaman ve Nasıl Kuruldu? Matbaanın Bilim ve Fikir Hayatındaki Rolü? Biz bu Niyetlerden Kaç Yıl Mahrum Kaldık?

A) Matbaa çok eskiden beri Çinliler ve Türkler tarafından bilinmekteydi ve matbaa işi tahta kalıplarla yapılyordu. Alman Gutenberg de bu işi yapmıştır. Fakat Osmanlı bu icadı “Gavur icadı” olarak görmüştür. Matbaa ancak Paris elçisi Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi sayesinde Osmanlı'ya girmiş, ayrıca Şeyhülislam Abdullah Efendi'den fetva alınarak Kur'an'ı Kerim ve din kitapları basılmayacağı kararlaştırılmıştır.

B) Az sayıdaki kafalarda ve gönüllerde kaynayan fikirlerle güzel duygular basın yolu ile kalplere ve ruhlara aktılar. Yığınlar, milletler haline milletler de modern devletler haline geldiler. C) Kültürde 300 yıl gerilik büyük, telafisi pek güç bir kayıptır. Bugünün eksikliklerini, yoksulluklarını, kusurlarını hep bu boşlukla izah edebiliriz (İzdem, 1949, s. 26-28).

Türklerde Devlet Şekillerinin Tarihçelerini Anlatın

Osmanlı Türklerinde, Yıldırım Beyazıt'a kadar bey, I. Selim'e kadar sultan, I. Selim'den itibaren sultan ve halife unvanları kullanılmıştır. Saltanat I. Ahmet'e kadar babadan oğula, I. Ahmet'ten sonra ailenin en büyük ferdine geçmiştir. 1876'da ilk meşrutiyet ilan edilmiş, 1908'de milli bir hamle ile yeniden kurulmuştur. 1 Kasım 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi sultanlığı kaldırmıştır. 29 Ekim 1923'de cumhuriyeti ilan etmiştir. Halife saltanat sürmek sevdasına kapılınca kendisiyle birlikte bütün aile sınır dışı edilmiştir. Böylece laik bir demokrasi sağlanmıştır. Binlerce yıl cihanın dört bucağında hür yaşamış milletimize yakışan tek rejim cumhuriyet rejimi olmuştur (İzdem, 1949, s. 56).

Osmanlılarda Saray Hayatı Nasıldı?

Sarayda padişahın nikahlı karısından başka çeşitli medeniyetlerden birçok cariyeye ve harem ağalar yaşamaktaydı. Padişahların hizmetlerini has odabaşı, çuhadar, silahtar, çavuşbaşı, mirahor, kilerci, çeşneci gibi peç çok hizmet ağaları görmüştür. Şehzadeler ise başta serbest bir hayat sürdürür, sancaklarda yaşarlardı. Fakat zamanla sarayda yaşamaya başladıkları için hasekilerin, gözdelelerin ve diğer dilberlerin tiksinti yaratan kıskançlıklarından nasibini almışlardır ve pısırik, korkak olarak yetişmişlerdir (İzdem, 1949, s. 56-57).

Osmanlı Türklerinde Hükümet Teşkilatı. Hükümet Makinesinin İşleyişi ve İç idaremi nasıldı?

Osmanlılarda dirlik sistemi teşkilatın temelini oluşturmuş, dirlik; yurtluk, zeamet ve tımar diye üçe ayrılmıştır. Anadolu, Rumeli, Orta Macaristan, Küçük Kafkasya, Irak, Suriye, Palestin, Mısır ve Libya gibi doğrudan doğruya merkeze bağlı memleketlerde dirlik sistemi uygulanmıştır. Tanzimat ile vilayetlere, valiler, kazalar, nahiyeler ve türlü işler gören maaşlı memurlar göreve getirilmiştir. Merkezde baş vezir, şeyhülislam, yeniçeri ağası, kazaskerler, İstanbul kadısı, defterdar, nişancı ve diğer kubbe vezirleri bakanlar kurulunu oluşturmuştur. II. Mahmut zamanında divan önemini kaybedince nazırlıklara ayrılmıştır. Cumhuriyet'te ise 24 Nisan 1920'den 29 Ekim 1923'e kadar meclis ve devlet reislikleri aynı şahısta toplanmış ve başbakan ile bütün bakanları Kamutay seçmeye başlamıştır. Cumhuriyet ilanından sonra iki başkanlık birbirinden ayrılmış ve kabine usulüne geçilmiştir (İzdem, 1949, s. 57-58).

Türk ordu ve Donanması Hakkında bilgi verin!

Osmanlı Türkleri hükümet kurar kurmaz yeniçeri ocağı ile sürekli ve düzenli bir ordunun temellerini atmışlardır. Yeniçeri ocağı 1826 yılına kadar devam etmiş daha sonra yerine Avrupai tarzda ordu kurulmuştur. Özellikle Sokullu zamanında Kıbrıs'ı aldığımız yıllarda donanmamız yepyeni ve kuvvetliydi. Barbaros'un himmetiyle XVI. asırda Akdeniz Türk gölü olmuştur. Abdülaziz zamanında dünyanın en iyi 3. donanmasına sahip olsak da II. Abdülhamit'in vehmi donanmamızı perişan etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise ordu ve donanmamız hiç olmadığı olgunluğa erişmiştir. Zira talim ve terbiye, teknik vasıtaları cihazlanınca önünde durulamaz bir kuvvet haline gelmiştir (İzdem, 1949, s. 58-60).

Türklerde İlim Hayatı: Din Bilginleri ve Hekimlik

Din Bilginleri: İslam'ı kabul eden Türkler Arapçaya, İslam kaidelerine, şeriata ve hukuka fazla değer vermişlerdir. Arap medreseleri usulüyle açılan okullarda daha ziyade bu tür eğitim verilmiştir. Ebussud, Molla Gürani, Molla Hüsrev, Şeyh Bedrettin, Çandarlı Kara Halil başlıca üstatlar arasındadır. Hekimlik: Hayatları savunma ve cenk içinde geçen Türkler her devirde hekimliği önemsemişlerdir. Yaralıları ve hastalananları iyileştirmek için hastaneler açmışlar, hekimler yetiştiren kurumlar kurmuşlardır. Ünlü hekimlerimiz arasında İshak, Hacıpaşa, Altıncızade, Kahvecizade, Ahi Ahmet Çelebi ve Bursalı Ömer Şifai'yi sayabiliriz (İzdem, 1949, s. 60-61).

Türklerde Bilim: Tarih, Coğrafya?

Türklerde tarihçilik; serbest tarihçiler, maaşlı tarihçiler ve gerçek tarih bilginleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Aşıkpaşazade, Neşri, İdrisi Bitlisi, Peçevi İbrahim, Selanikli Mustafa, Ali, Katip Çelebi ve Münecimbaşı serbest tarihçilerdir. Maaşlı tarihçilerin ilki Hoca Saadettin, en değerlisi de Naima Mustafa'dır. Cumhuriyet, eskiden Osmanlılardan ibaret sayılan tarihten Türk Tarih Tezi'ni meydana getirmiştir. Ayrıca Türkler coğrafyada da seçkin bilginler yetiştirmiştir. Piri Reis'in, Kitabı Bahriye, Tatibi Muhit'i, Mira'atül Memalik adlı eserleri mevcuttur. Amerika'yı bize ilk tanıtan coğrafyacı Emir Ahmet'tir. Katip Çelebi'nin Cihannüma isimli harika bir eseri vardır. Evliya Çelebi'nin ise seyahatnameleri meşhurdur (İzdem, 1949, s. 61-62).

Türklerde Güzel Sanatlar: Edebiyat

Milli bir edebiyata sahip olan ceddimiz İslam'ı kabul ettikten sonra Arap ve Farsların gramer kurallarını, kelimelerini ve şiirlerini alınca XIX. asra kadar edebiyatımız Divan edebiyatı olarak anılmıştır. Tanzimat döneminde sadeleşme başlamış, Avrupa'dan hikayeler, romanlar, piyesler tercüme edilmiştir. Her devirde dilini büyük bir kıskançlıkla korumuş olan halkımız kendi kederlerini, sevinçlerini ve duygularını öz Türkçe ve hece vezni ile ifade etmiştir. Ozanların devamı olan saz şairleri ve aşıklar güfte ile bestesi kendilerinin olan aşk şiirleri, türküleri söyleyip, çalmıştır. Ayrıca tasavvuf erbabı mistik bir takke edebiyatı yaratmıştır (İzdem, 1949, s. 62-64).

Türklerde Güzel Sanatlar: Mimarlık

Türk milleti ev, tapınak ve hastane gibi güzel binalar inşa etmekten geri kalmamıştır. İslamiyet'ten önce mimarlık stilini Çin, Hint ve hemen bütün Asya bizden almıştır. Müslüman olduktan sonra önce Arap, sonra Doğu Roma'yı devirince Bizans etkisi altında kalmakla beraber taklitçi olmadık, yaptığımız binalara kendi öz damgamızı yerleştirdik. Türkiye'de rastlanan sayısız eser, Türk mimarlığının ölmez eserleridir. Mimar Baş Koca Sinan ise Türk mimarlarının en yücesidir. Tanzimat ile beraber Avrupai tarzda mimarimiz olmuştur. Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Çırağan sarayları ile bazı köşkler bu duruma örnektir (İzdem, 1949, s. 64-65).

Türklerde Güzel San'atlar: Müzik?

Türk'ün edebiyat ve müzik olmak üzere iki ruh gıdası olmuştur. Sazın mucidi Sümer Türkleridir. Türklerde divan ve halk musikisi olarak iki tür vardır ve ikisi de öz Türk malıdır. Bağlama, tambur, santur, kanun, ney ve yakın zamanlarda ut yerine geçen cümbüş ile daha birçoğu milli sazlarımızdır. İtrı, Hamamizade, İsmail Dede, Dellalzade Şakir Ağa, Zekai Dede, Hacı Arif Bey, Lem'i klasik Türk müziğinin üstadı olmuşlardır. Cumhuriyet döneminde konservatuvarlar, orkestralar kurulmuş, Avrupa'ya gençler gönderilmiştir. Bu genç müzisyenler, Batı'nın müzik tekniği ile kendi melodilerimizi işlediler. Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Ferit Alnar, Beddi Yönetgen ve diğer müzisyenlerimiz bize batı müziğinin zevkini aşlamakla kalmamış, Türk müziğini tek seslilikten de kurtarmaya çalışmışlardır (İzdem, 1949, s. 65-66).

Türklerde Güzel Sanatlar: Resim, Heykel, Nakkaşlık, Çinicilik, Oymacılık, Kakmacılık, Hattatlık

İslam, heykel ile resmi yasaklamıştı. Fakat halifelerden ve sultanlardan bazıları yasağı çiğneyerek saraylarını heykellerle, tablolarla donatmıştır. Fatih, III. Selim ve II. Mahmut resimlerini yaptırtmıştır. Din yasağı nedeniyle sanatkar ruhlu Türkler nakkaşlığa, oymacılığa, kakmacılığa, hattatlığa yönelmiş ve bu alanlarda öteki milletlerde benzeri olmayan sanatkarların yetişmesini sağlamıştır. Asırlar boyunca rengi atmayan çinilerimizle, nakışla işenmiş türlü çini eşyalarımız Türk icadıdır (İzdem, 1949, s. 66-67).

Türkiye de Maarif ve Eğitim?

XVIII. asrın sonlarına kadar mahalle mektepleri, sübyan mektepleri ve medreselerden başka tahsil yuvası olmamıştır. Mahalle mektepleri durumu içler acısıydı. Sübyan okulları halkın açtığı az verimli özel okullar olmuştu. Medreseler de Arapçayı ve din derslerini başa alan eğitim kurumlarıydı. III. Selim fen subayı yetiştirmek için Fransız biçiminde askeri teknik okullar açmıştır. Tanzimat Devri'nde açılan rüşdiye okulları devletin ilköğretim kurumlarını oluşturmuştur. Aynı tarihlerde ilk darülfünun ve rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek için muallim mektepleri açılmıştır. Abdülaziz döneminde ilk modern lise olan Galatasaray Lisesi açılmıştır. Cumhuriyet döneminde 1925'de tedrisat birleştirilmiş, ilk, orta ve liseler ile ders programları yeniden düzenlenmiştir. Köy enstitüleri ve teknik okullarda açılmıştır (İzdem, 1949, s. 67-68).

Yazıda ve Dilde Olan Devrimlerimizi Anlatın

A – Yazıyı Sümer Türkleri icat etmiştir. Etiler, Mısır Hiyeroglifinden ayrı bir Hiyeroglif kullandılar. Türklerin ilk olarak alfabeyi ne zaman kullandığı henüz bilinmiyorsa da en eski alfabe VIII. asırda Orhun abideleri ile rastlamaktayız. İslamiyet'ten sonra Selçukiler ve Osmanlılar Arap alfabesini kullandılar. 1928'de harf inkılabı ile Latin alfabesine geçilmiştir.

B – Dünya dil ailelerinde tek başına bir grup teşkil eden Türkçemiz, İslamiyet'ten sonra Arapça ve Farsça kelimelerle gramer kuralları, dilimizi saf olmayan bir dil haline gelmişti. Tanzimat ile dilimizde sadeliğe doğru adımlar atılmış, Genç kalemler dergisi bu isteği beslemiştir. Fakat bu isteğin başarısı Cumhuriyet'e nasip olmuştur (İzdem, 1949, s. 68-70).

Türklerde Ekonomi: Tarım ve Hayvancılık

Tarih boyunca tarım ve hayvancılık Türk'ün başlıca sanatı ve geçim kaynağı olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı Türkleri, zamanında serbestçe çiftçilik yapmıştır. Fakat karşılığında devlete vergi ödemiştir. Celali isyanlarına kadar çiftçilerimiz iyi geçinse de dirlik zamanla zorbarların eline geçince Aşar vergisi altında çiftçiler kan kusmuşlardır. Aşar'ı Cumhuriyet'imiz kaldırmış, yurdun güvenliğini sağlamış, tohum ıslağı yapılmış, tarım okulları açılmış ve Yüksek Ziraat Enstitüsü profesörler yetiştirilmiştir. Genç veterinerlerimiz ise hayvan hastalıkları ile savaşmışlardır (İzdem, 1949, s. 70-71).

Türklerde Ekonomi: Endüstri-Ticaret

Türk, doğuştan zanaatçıdır. Dövenini, sapanını, arabasını, çadır bezini, türlü maden eşyalarını, silahlarını, kuyumculuğa ait süs eşyasını, çeşitli ev araçlarını kendi imal etmiştir. Fakat kapitülasyonlar ile gümrük politikalarımız elimizi kolumuzu bağlamıştı. Cumhuriyet kurulurken Lozan'da kapitülasyonlar kökünden kaldırılmıştır. Sümerler, Hint okyanusu ile Kızıl Deniz kıyıları arasında dış ticarete girişmişlerdir. Etiler'de Mısırlılardan Suriye limanlarını almak isteyerek Akdeniz ticaretinin önemine vurgu yapmışlardır. Osmanlılar müthiş imkanlara sahip oldukları halde dış ticarete önem vermemiştir. İlerleyen zamanlarda sanayi inkılabı ve kapitülasyonlar ile ticaretimiz adeta ele geçirilmiştir. Dış ticaret ancak 1930'dan sonra lehimize dönmüştür. Türkiye'yi saran iyi yollara ve taşıma araçlarına sahip olmazsak, Türk yük gemiciliğini kuvvetlendiremezsek, limanlarımızı modern bir hale getiremezsek, endüstrimizi Orta Doğu memleketlerinin ihtiyacını karşılayacak bir duruma yükseltmezsek dış ticaretimiz bugünkünden fazla genişleyemez (İzdem, 1949, s. 71-73).

Maliyemizin Tarihçesini Anlatın

Osmanlı'nın ilk yıllarında devletin gelirleri savaş ganimetleri, cizye ve Hristiyan devletlerden alınan yıllık vergilerden ibaretti. Kanuni devrine kadar ekonomi iyiyken, Kanuni'den sonra bozulmalar başlamıştır. İlk düzenli bütçe çalışmalarını Tarhuncu Ahmet Paşa yapmıştır. II. Mahmut devrinde Maliye Nazırlığı kuruldu ancak Meşrutiyet'te bütçe düzenlenmeğe başlanmıştır. Denk bütçeye ancak Cumhuriyet'te kavuşabildik (İzdem, 1949, s. 73-74).

2.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Kültür Tarihinin İçeriği Arasında Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ders kitapları, Türk kültür tarihi kapsamında değerlendirildiğinde anlamlı farklılıklara rastlanılsa da bu farklılıkların sayısı fazla değildir. Bahsi geçen farklılıklar genellikle ders kitaplarının külliyatı ile başlıkların içeriği olarak ön plana çıkmıştır.

Kültür Tarihinin Külliyatı

Türk kültür tarihinin külliyatı hakkında bilgiler verilirken ilk olarak Ahmet Refik'in Umumi Tarih'inden bahsedilecektir. Umumi Tarih'te öğrencilere sunulan Türk kültür tarihi konuları oldukça sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Sözü edilen ders kitabında Türk kültür tarihi konuları yer yer işlenen konunun son kısmında yer yer de ana başlık olarak ele alınmıştır. Örneğin Gaznevi İmparatorluğu'nun siyasi tarihine değinildikten hemen sonra "Gaznevilerde İdare Teşkilat"ı ve "Gaznevilerde Edebiyat ve Sanat" yan başlıklarına geçilmiş, konular oldukça kısa ve sade yazılmıştır (Refik, 1929, s. 82-84).

Ana başlık olarak paylaşılan bölümlerden birisine örnek vermek gerekirse; "Maveraünnehir Selçukilerinin Medeniyeti" başlığı altında "Hükümdar ve Nüfuzu", "Askeri Teşkilat", "Sofilik", "Medreseler", "Lisan ve Edebiyat", "Servet, Ziraat", "Maveraünnehir Selçukilerinin Hizmeti" konuları tıpkı ders kitabının tamamında olduğu gibi olabildiğince kısa ve sade yazılmıştır (Refik, 1929, s. 95-100).

Ahmet Refik'in Umumi Tarihi ders kitabının sınırları İslamiyet'in doğuşundan Osmanlı yükseliş devrine kadardır ve toplam sayfa sayısı 276'dır. Oysa Atatürk döneminde okutulan bir sonraki ders kitabı olan Hamit ve Muhsin'in Türkiye Tarihi ders kitabının sınırları Osmanlı yükseliş ve yıkılma dönemlerini kapsamasına rağmen sadece Osmanlı-Türk Medeniyeti içeriği tam tamına 160 sayfadır. Türkiye Tarihi ders kitabının Türk kültür tarihi alt başlıkları çok fazladır ve adeta detaylar içerisinde kaybolmaktadır. Örneğin ders kitabının "Mimari" başlığında Türk mimarisi 15 sayfada anlatılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 585-599). Aynı kitabın bir başka konusu olan "Müdafaa Silahları"nda ise o kadar ince detaylara girilmiştir ki ulema ve ricalin savaşlarda üzerlerine giydikleri zırhlara kadar değinilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 531).

1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından oluşturulan 4 ciltlik ders kitaplarındaki Türk kültür tarihinin içeriği genel manada tıpkı Ahmet Refik'in Umumi Tarihi'nde olduğu gibi başlık içerisinde sözü edilen devletin siyasi tarihinden hemen sonra öğrencilere sunulmuştur. Bahsedilen duruma aykırı olarak, Tarih I kitabının ilk ana başlığı olan "Beşer Tarihine Giriş" kısmı örnek gösterilebilir. Bu başlığın içerisinde "ırk", "dil", "din" gibi unsurların ortaya çıkışına ve gelişimine 24 sayfa yer ayrılmış ve bilgiler detaylı bir şekilde işlenmiştir (Tarih I, 1931, s. 1-24). Tarih I'ın ikinci ana başlığı olan "Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar" da ise tam 28 sayfa, yoğun detaylar içerisinde eski Türk medeniyeti ve Türk Tarih Tezi hakkında bilgi verilmiştir (Tarih I, 1931, s. 25-53). Ders kitabı bu kısımdan sonra artık Ahmet Refik'in Umumi Tarihi'ndeki sözü edilen sisteme dönmüştür. Örneğin "Asya'da Hun İmparatorluğu" başlığında önce devletin sınırlarından, siyasi tarihinden bahsedilmiş ardından "Hun Medeniyeti Teşkilatı" alt başlığı ile Hun kültür tarihi konusunun içeriği kısa bir şekilde öğrencilere sunulmuştur (Tarih I, 1931, s. 67).

Tarih II ders kitabında da yukarıda sözü edilen yöntem devam ettirilmiştir. Nitekim ders kitabının ana başlıkları olan; Avrupa Hun İmparatorluğu (Tarih II, 1931, s. 23-28), Tukyü İmparatorluğu (Tarih II, 1931, s. 40-45), Uygur Devleti (Tarih II, 1931, s. 59-61), Garbi Asya ve Şarki Türk Devletleri (Tarih II, 1931, s. 62-75), İlk Müslüman Türk Devletleri (Tarih II, 1931, s. 185-194), Büyük Selçuklu İmparatorluğu (Tarih II, 1931, s. 214-224), Harzemşahlar (Tarih II, 1931, s. 234-238), Türk Moğol İmparatorluğu (Tarih II, 1931, s. 239-247), Mısır Suriye Türk Devletleri (Tarih II, 1931, s. 248-257), Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri (Tarih II, 1931, s. 258-286), Timur (Tarih II, 1931, s. 299-330) ve Babür İmparatorluğu (Tarih II, 1931, s. 331-340) konularının siyasi tarihlerinin öğrencilerle paylaşılmasının ardından adı geçen devletlerin kültür ve medeniyet tarihlerine yer verilmiştir. Ders kitabında kültür ve medeniyet konuları sözü edilen devletlerin kısa ve öz medeniyet değerlendirmesi şeklinde kaleme alınmıştır.

İçerik olarak sadece Osmanlı Tarihi'ni kapsayan Tarih III'ün Türk kültür tarihi içeriği de Ahmet Refik'in Umumi Tarihi ile Tarih II ders kitabına benzemektedir. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", "Osmanlı İmparatorluğu", "İmparatorluğun İnhitatu", "İmparatorluğun İnhilali ve İnkırazı" olmak üzere 4 ana başlığa ayrılan ders kitabında Türk kültür tarihi belirli dönemlere bölünerek öğrencilerle paylaşılmıştır. Bu durumu daha iyi açıklamak gerekirse; Osman Bey döneminin siyasi olaylarına yer verildikten hemen sonra Osman Bey döneminin medeniyet tarihine yer verilmiştir (Tarih III, 1931, s. 4-6). Yine Fatih Sultan Mehmet (Tarih III, 1931, s. 24-32) ve Kanuni Sultan Süleyman (Tarih III, 1931, s.

41-49) dönemlerinin siyasi olaylarının hemen ardından Osmanlı–Türk medeniyet tarihine yer verilmiştir. Bu bölümler genel hatlarıyla bahsedilen dönemin medeniyet bakımından genel bir değerlendirmesi olsa da içerik ve külliyat olarak oldukça detaylı ve kapsamlı olmuştur.

Tarih IV ders kitabının içeriği Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nin kuruluşu ve Cumhuriyet dönemi yapılan inkılaplar hakkında bilgiler verilmesi nedeniyle Türk kültür tarihinin içeriği pek kısır kalmıştır. Ders kitabında dikkate değer kültür tarihi bilgileri Cumhuriyet döneminde yapılan inkılap ve ıslahatlar içerisinde yer edinmiştir. Örneğin, “Dini, Hukuki İnkılap ve Islahat” başlığı altında Kadın hukukuna değinilirken, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki kanunlarda ve içtimai hayatta kadının içerisinde bulunduğu konum uzun uzadıya karşılaştırılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 221-228).

İsmet İnönü dönemindeki ders kitaplarında genel olarak sadeleştirilmeye gidildiğinden daha önce bahsedilmişti. Şemsettin Günaltay tarafından 1941’de yayınlanan Tarih I ders kitabındaki Türk kültür tarihi, 1931-Tarih I’e oranla daha sadedir. Örneğin; 1931-Tarih I ders kitabında “Beşer Tarihine Giriş” konusu tam 24 sayfadan oluşmaktadır ve içeriğin yazı puntosu da bir hayli küçüktür. Şemsettin Günaltay’ın Tarih I’in de ise “Beşer Tarihine Giriş” konusu “Giriş, Tarih”, “Prehistorik Çağın Devirleri” olarak değiştirilerek iki ana başlığa ayrılmıştır. Ayrıca içerik olarak hem sadeleştirilmiş hem de bol resim eklenmesine rağmen toplamda 15 sayfaya düşürülmüştür. Yine 1931-Tarih I’deki 28 sayfadan oluşan “Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar” bölümünün Şemsettin Günaltay’ın Tarih I’indeki karşılığı olan “Kadim Türk Medeniyeti” başlığının içeriği kısaltılmış ve bol resimler eklenmiştir. Son olarak “Kadim Türk Medeniyeti” başlığı içerisinde Türk Tarih Tezi’nin içeriği olan “Ana Yurttan Dünyaya Doğru Yapılan Göçler” başlığı ders kitabından çıkartılmış, genel manada eski Türklerdeki devlet şekline, askerliğine, dinine, sanatına, ziraatına, madencilikine, ticaretine, yazısına ve hukukuna yer verilmiştir (Günaltay, 1941, s. 26-40).

Ders kitabında yukarıda bahsedilen Türk kültür tarihi konularından sonra yine ana başlık halinde öğrencilere sunulan Türk devletlerinin (Hun, İskit, Sümer) önce siyasi tarihleri verilmiş ardından konunun sonunda bu devletlerin medeniyetlerine yer verilmiştir. Bu duruma örnek olarak “İskit İmparatorluğu” başlığı içerisinde önce siyasi tarih verilmiş ardından “İçtimai Hayat”, “Din Hayatı”, “Sanat ve Medeniyet” ve “Askerlik” başlıklarına kısa ve anlaşılır şekilde yer verilmiştir (Günaltay, 1941, s. 43-45).

1945 tarihinde Enver Ziya Karal tarafından yazılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitabında ise tıpkı 1931 Tarih IV ders kitabında olduğu gibi Türk kültür tarihi konularına bir hayli az yer verilmiştir. Bahsi geçen medeniyet konuları Tarih IV'deki gibi inkılap tarihi konuları içerisinde yer almıştır. Ayrıca Enver Ziya Karal'ın ders kitabında Kadın Hakları konusu Tarih IV'de oranla daha kısa tutularak sade bir şekilde yazılmıştır (Karal, 1945, s. 124-127).

Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü” ders kitabında ise Türk kültür tarihi dönem dönem öğrencilerle paylaşılmış, içerik olarak oldukça sade ve anlaşılır şekilde yazılmıştır. Örneğin; Yıldırım Beyazıt döneminin siyasi olaylarından sonra “XIV. Asırda Osmanlı Kurumları” başlığı altında dönemin hükümdar anlayışından, divandan, idareden, maliye ve ordudan, kültür ve medeniyetten, dil ve edebiyattan kısaca söz edilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 17-19). Yine Kanuni dönemi siyasi olaylarından hemen sonra “XVI. Asırda Osmanlı Kurumları” başlığı altında Kanuni devrinin Türk kültür tarihine kısa ve anlamlı bir şekilde bilgiler öğrencilerle paylaşılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 31-32).

Özlü Tarih'de ise ders kitabının içeriği 3 bölüme ayrılmıştır. Bunlar Türk Siyasi Tarihi, Türk Kültür Tarihi ve Dünya Siyasi Tarihi'dir. Osmanlı-Türk kültür tarihini kapsayan 2. bölüm toplam da 18 sayfadan oluşmaktadır. Diğer ders kitaplarına nazaran Özlü Tarih'in sayfa sayısı ve içeriği az gözükse de sayfaların yazılara boğulması ve yazı puntosunun da bir hayli küçük olması nedeniyle ders kitabından çok okuma kitabına benzemiştir (İzdem, 1949, s. 56-74).

Kültür Tarihinin İçeriği

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemlerinde okutulan tarih ders kitaplarının Türk kültür tarihinin içeriğinde gözle görülür farklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar özellikle Eski Çağ tarihi konularında göze çarpmaktadır.

Atatürk dönemi okutulan Tarih I ders kitabında Taş Devirleri genel hatlarıyla Türk ırkı üzerinden öğrencilere sunulmuştur. Örneğin “Cilalı Taş Devri” başlığı altında “Cilalı Taş devrinde insanlar, taşları cilalayarak her neviden ve daha çok aletler yaptılar. Bu devirde Avrupa'da yeni insanlar görülmeye başlandı. Bunlar Avrupa'nın vahşi vaziyetini değiştirdiler. Bu insanlar Orta Asya'dan yayılan Türklerdir.” cümlelerine yer verilmiştir (Tarih I, 1931, s. 12). Ayrıca “Maden Devri” başlığında da “Avrupa'daki insanlar henüz göl

kasabaları ve dolmenler inşa ederken, Şarkta Türkler en mühim sanatları doğuran bir keşifte bulunmuşlardı. Bunlar altın ve bakır madenleriydi. Madenleri ateşe vererek erittiler ve istedikleri şekli verebildiler. Bu keşif en az M.Ö. 7.000’de oldu” (Tarih I, 1931, s. 14) sözlerine yer verilmiştir.

Şemsettin Günaltay tarafından yazılan ve İsmet İnönü döneminde okutulan Tarih I ders kitabında ise Taş Devirler de herhangi bir ırk ön plana çıkartılmamış, konular genel olarak insanlık üzerinden ilerlemiştir (Günaltay, 1941, s. 3-8). Fakat herhangi bir ırk ön plana çıkartılmasa da Cilalı Taş Çağı ve Maden Çağı Kültür’ünün ilk defa Orta Asya’da başladığı savunulmuştur (Günaltay, 1941, s. 10-11). İki ders kitabındaki bir diğer önemli farklılık Türk Tarih Tezi hakkındadır. Nitekim 1931–Tarih I’de Türklerin ana yurdunda çıkan kuraklık sonrasında Çin’e, Hint’e, garba, Mezopotamya’ya, Mısır’a, Ege Havzasına, Avrupa’ya kısacası tüm dünyaya yayılıp bu bölgelerdeki önemli medeniyetleri kurdukları savunulmuştur (Tarih I, 1931, s. 25-37). Şemsettin Günaltay tarafından yazılan 1941 tarihli, Tarih I’de ise yaşanan bu durum “Orta Asya’dan dünyaya yayılan Türk ırkı” olarak değil “Orta Asya’dan yayılan brekisefal ırk” olarak açıklanmıştır (Günaltay, 1941, s. 12).

Bahsi geçen iki kitapta bundan sonraki konuları yani gerek Hunlar gerek Sakalar ve Sümerler hakkında verilen kültür tarihi içerik olarak hemen hemen aynıdır. Farklılar genel olarak 1931–Tarih I’de Türk sayılıp 1941–Tarih I’de Türk sayılmayan devletlerde mevcuttur. Örneğin 1931-Tarih I ders kitabında Mısır medeniyetini oluşturan milletin Mısır’daki Nil nehrinin boş deltalarına yerleşen Türkler olduğu, bu durumun antropoloji tetkikleri sayesinde de kanıtlandığı savunulmaktadır (Tarih I, 1931, s. 30-31). 1941–Tarih I’de ise bu iddiadan vazgeçilerek “Dünyanın en eski kültür merkezlerinden biri olan Nil vadisinin insanlığın başlangıcından beri çölden ve şimal glasiyesinden kaçan insanlar için melce olduğunu göstermektedir.” cümlelerine yer verilmiştir (Günaltay, 1941, s. 106).

Tarih I (1931)’de “Etiler Anadolu’ya Hata adını vermişlerdir. Hata Çin şimalindeki ülkelere dahi ötedenberi Türkler tarafından verilmiş olan isimdir” (Tarih I, 1931, s. 127) denilerek Pencap havalisine yerleşen Türklerin de adının Hata olduğu söz edilmiştir. Daha sonra bir sonraki başlık olan “Ahali ve İnsan” da Hatalar için şu sözler sarf edilmiştir. “Küçük Asya ahalisi, Hitit ve emsali isimlerle tanıtılmış Hata Türkleridir. Bunlar tarihten evvel Orta Asya yaylasından garba vukubulan muhaceretlerde buraya gelmişlerdir” (Tarih I, 1931, s. 128). Tarih I (1941)’de Proto Hititlerin Orta Asya’dan göçmüş bir kavim olduğu belirtilmiş fakat Türk olduğu söylenmemiştir (Günaltay, 1941, s. 142).

1931-Tarih I ders kitabında “Lidya” konu başlığında da Lidyalıların Türk olduğuna yer verilmiştir. Nitekim “Menderes vadisi, Gediz vadisi, Lidyanın asıl merkez sahasıdır. Bu saha, Meonyalılar, Trako, Frikler, Sarthılar, Turşalar, Etiler ve Litler (Lidyalılar) gibi devirler imtidadınca üstüste gelip yerleşmiş birçok Türk kabilelerinin meskeni olmuştur” (Tarih I, 1931, s. 142) denilmiştir. Ayrıca aynı ders kitabında “Anadolu Garp Mıntıkası, Girit ve Adaları” yan başlığında “Bu mıntika halkının Etiler, Frikler ve Litler (Lidyalılar) namlarını taşımaz olan Türk ırkına mensup kavimler olduğunu biliyoruz” (Tarih I, 1931, s. 187) cümlelerine yer verilmiştir. Oysa 1941–Tarih I kitabında Lidyalıların eski Anadolularla Trakya’dan gelen muhtelif boylardan mürekkep oldukları açıklanmıştır (Günaltay, 1941, s. 169).

1931–Tarih I ders kitabında “Fenikeliler” başlığında Fenikelilerin M.Ö. 2.800 senesine doğru memlekete gelmiş Orta Asyalı oldukları, Fenikelilerin merkezlerinden biri olan Sayda’dan çıkarılan kazılarda bunların Türk ırkına mensup olduğunun teyit edildiğinden söz edilmiştir (Tarih I, 1931, s. 147). Fakat 1941-Tarih I’de Fenikelilerin sadece Orta Asya’dan göç etmiş bir kavim olduğu açıklanmıştır (Günaltay, 1941, s. 181).

1931-Tarih I’de “Ege Havzası” ana başlığının “M.E. 6000–3000 Arasındaki Devir” yan başlığında “Ege havzasının karaları, Orta Asya yaylasından, Anadolu yolu ile denizden; ve Karadeniz Şimal-Tuna vadisi, Makedonya yolu ile karadan muhtelif devirlerde ve birbirini müteakip gelen Türk ırkından kavimlerle iskan olunmuştur” (Tarih I, 1931, s. 190) denilerek Girit medeniyetinin de Türkler tarafından oluşturulduğu, M.Ö. 2.500’lerde bir göç dalgasının daha meydana gelip Türklerin Trakya’dan, Teselya’ya indiği, M.Ö. 2.000–1.750’lerde bir dalganın daha olup kuvvetli, zeki Türk ırkından kabilelerin tekrar Ege Havzası’na göç edip tahripten sonra bu bölgeleri imara başladığı, kısacası bu göç hareketlerinin binlerce yıl devam ettiği söz edilmiştir (Tarih I, 1931, s. 193-195). 1941–Tarih I ders kitabında Ege Havzası, Girit halkının atalarının Brekisefal ırkına mensup olduğu açıkça belirtilmiştir (Günaltay, 1941, s. 227).

1931 – Tarih I “B. Etrüksler” konu başlığı içerisinde Etrükslerin atalarının Lidya’dan, yani Küçük Asya’dan geldikleri, Lidyalıların Türk olması dolayısıyla da Etrüklerin de Türk olduğu kanaatine varılmış (Tarih I, 1931, s. 266) ve şu cümlelere yer verilmiştir. “Hulasa şudur: Etrüksler, Türsenler, Türkalar, Ege adaların da Anadolu’da kadimden beri oturmuş olan kavimlerdir. Bunlara Akalar, Ekeler, Etiler, denildiğini biliyoruz” (Tarih I, 1931, s. 267). 1941 – Tarih I kitabında ise Etrükslerin, İtalya’ya yine Anadolu’dan yani Lidya’dan

geldiği belirtilse de (Günaltay, 1941, s. 319) adı geçen kitapta Lidya kavminin eski Anadolularla Trakya'dan gelen muhtelif boylardan mürekkep oldukları görüşü savunulmuştur.

1931 ve 1941 tarihli “Tarih I” kitapları Asya Hun İmparatorluğu, İskit İmparatorluğu, Türklerin Hint memleketlerine olan akınları, Atilla Hun İmparatorluğu gibi başlıklarda hemen hemen aynı bilgilere yer verilmiştir. İki ders kitabındaki önemli farklılık 1931 tarihli ders kitapları Türk Tarih Tezi fikrini taşımaktayken 1941 tarihli Tarih I ders kitabında Türk Tarih Tezi’nden vazgeçilmeye başlanmıştır. Bunun en büyük kanıtı Dünya medeniyetlerinin açıkça Türk ırkından yayıldığını söyleyerek Dünya medeniyetini oluşturanların brekisefal Orta Asya kavimleri olduğunun açıklanmasıdır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı dönemindeki tarih ders kitaplarındaki Türk kültür tarihinin içeriği yukarıda bahsedilen konular haricinde hemen hemen aynıdır. Kısacası ders kitaplarında yer alan Türk devletleri hakkındaki kültür ve medeniyet tarihi konuları aynı çizgide yazılmıştır. Fakat aralarındaki dikkate değer farklılıklar sadece içeriğin azlığı ve çokluğudur. Ayrıca ders kitapları dikkatle incelendiğinde İsmet Paşa zamanında Türkçü ifadelerin azaltıldığı da görülmektedir.

Türk Kültür Tarihinin Türkçü Fikir Akımlarına Göre Değerlendirilmesi

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı dönemlerinde okutulan tarih ders kitaplarındaki Türk kültür tarihinin içeriği Türkçü fikir akımının etkileri bakımından değerlendirildiğinde iki dönemde dikkate değer farklılıklar göze çarpmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal dönemi ders kitapları kendi içerisinde iki farklı döneme ayrılarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü 1931 senesinden önceki ders kitaplarında İslamiyet öncesi Türk kültür tarihi yer almamaktadır. 1931 yılı öncesinde hazırlanan Ahmet Refik’in Umumi Tarih’i ile Hamit ve Muhsin’in Türkiye Tarihi ders kitaplarında durum böyledir. Fakat yine de Türk kültür tarihi konularında özellikle de Ahmet Refik’in Umumi Tarih’inde Türkçü fikirler ve üslubun varlığından söz edilebilmektedir.

Ahmet Refik’in Umumi Tarih’inde Türk kültür tarihi hakkında verilen bilgilerde genel olarak Türk milletinin teşkilatçılığına, ilime ve irfana verdiği öneme sık sık yer verilmiştir. Örneğin Selçuklu Devleti’nin “Kütüphaneler” konu başlığı altında Türklerin büyük medreseler tesis ettikleri, büyük kütüphaneler kurdukları, kütüphanelerde dünyanın hiçbir

yerinde olmayan kitapların bulunduğu, Merv'in adeta bir bilim şehri olduğuna dikkat çekilmiş hatta bu kütüphanelerden birini ziyaret eden İbni Sina'nın "Öyle eserlere tesadüf ettim ki, isimlerini bile kimse işitmemişti. Hatta ben de ilk defa görüyordum" (Refik, 1929, s. 98) dediğinden söz edilmiştir. Yine Selçuklular dönemindeki "Medreseler" başlığında İslam alemindeki en mükemmel medreselerini Türklerin inşa ettiği açıklanmıştır (Refik, 1929, s. 97-98).

Hamit ve Muhsin tarafından yazılan "Türkiye Tarihi" ders kitabının, Türk kültür tarihinin Türkçü fikir akımı açısından değerlendirilmesi yapıldığında elle tutulur gözle görülür bilgilere ulaşmanın pek de mümkün olmadığı bir ders kitabı olduğu ortaya çıksa da bazı dikkat çekici bilgilere rastlanılmaktadır. Örneğin Osmanlı mimarisi hakkında bilgiler verilirken Bizans sanatından alınan ilhamlar Osmanlı-Türk mimarisinde büyük gelişmelere neden olduğu, devletin büyüklüğü ve Türk'ün ruhi eğilimi ile oranlı muazzam inşaatların yapıldığından bahsedilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 592). "Tanzimat Devri" başlığında ise Osmanlılık fikrinden dolayı diğer milletlerde gelişen milliyet hissi Türkler için gelişmesine meydan bırakılmadığı, Türk kelimesinin hakaret manasını ifade ettiğinin düşünüldüğü belirtilmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 630).

1931 senesinde Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan Tarih I, II, III ve IV ders kitaplarının Türk kültür tarihi konuları, Türkçü fikir akımı açısından incelendiğinde oldukça zengin içeriklere sahip olduğu görülmektedir. Ders kitaplarında her fırsatta Türklerin kültür ve medeniyetlerinin yüksekliğinden ve Türk milletinin karakteristik özelliklerinden övgüyle bahsedilmiştir. Örneğin Tarih I ders kitabında "Maden Devri" başlığında Avrupa'daki insanların henüz göl kenarlarına kurdukları kasabalarda ve dolmenlerde yaşadıkları zamanlarda, Türkler önemli sanat dallarının ana unsuru olan saf altın ve bakır madenlerini keşfettiğinden, madenleri ateşte eriterek onlara istenilen şekli verebilmenin mümkün olduğunu anladığından ve demir sanatının Türkler tarafından Orta Asya'da keşfedildikten sonra tüm dünyaya yayıldığından bahsedilmiştir (Tarih I, 1931, s. 13-14). "Türk Dili ve Irkı" konu başlığında ise tarihin en büyük olaylarını yaratmış olan Türk ırkının, kimliğini en iyi koruyan ırk olduğu, Türk bilincinin en kıymetli mahsulü olan Türk dilinin, Türk ırkının büyük çoğunluğunda ana hatları ile muhafaza edilebildiği, bütün tarihte böyle büyük bir ırkı, bir millet halinde görmenin özellikle zamanımızdaki insan heyetleri için nasip olmayan büyük bir kuvvet ve büyük bir şeref olduğundan söz edilmiştir (Tarih I, 1931, s. 19-20).

Ayrıca ders kitabında Türklerin dünyanın köklü medeniyetlerinin kurulmasında doğrudan veya dolaylı yoldan etki ettiği, göç ettikleri her coğrafyaya medeniyetlerini götürüp, o bölgeyi medenileştirdiği (Tarih I, 1931, s. 26-31), yazının Sümer Türklerinin bir dehasının ürünü olup dünyaya yayıldığı (Tarih I, 1931, s. 41-46), Hun medeniyetinin dönemine göre çok yüksek bir medeniyet olduğu (Tarih I, 1931, s. 67), Türk Sümerlerin haysiyet ve ağır başlığını koruduğu, milli gurur sahibi olduğu, milliyetleriyle gurur duyduğu ve memleketleri istila edildiği sıralarda galiplerin hakimiyeti altında yaşamadığı övünçle anlatılmıştır (Tarih I, 1931, s. 97).

Tarih II, III ve IV ders kitaplarında ise genel manada Türk milletini, Türk büyüklerini ve Türk devletlerinin medeniyetlerini öven cümleler yer almaktadır. Örneğin, Tarih II ders kitabının “Tukyuların Umumi Tarihteki Rolü” başlığında Bizanslıların Tukyularla yaptığı anlaşmaların şartlarına uymaması sonrası Uç Beyi Turkantos (Tarhan)’un Bizans elçisine “Size karşı hislerimi gizlemeyeceğim. Çünkü yalan söylemek Türklerin adeti değildir. Hükümdarınızdan intikam alacağız. O, bize daima sulhtan, dostluktan bahsettiği halde, kölelerimiz olan ve bize isyan eden Avar Hunlarıyla bir ittifak yapmaktan geri durmadı. İyi bilmelisiniz ki, süvari birliklerimi üzerinize gönderirsem yalnız kamçılarımızın sesi sizi perişan edecektir. Eğer karşı koymak isterseniz karıncalar gibi süvarilerimin ayakları altında ezilecek, mahvolacaksınız. Türklerin mağlup olmaz ordularına hiçbir millet karşı duramaz” (Tarih II, 1931, s. 48-49) sözlerini söylediğinden bahsedilmiştir. Yine aynı kitapta “Abbasi Devrinde İslam Medeniyeti ve Bu Medeniyette Türklerin Tesirleri” başlığında yüksek bir seviye ve eski bir medeniyete sahip olan Türklerin, meşgul olmadığı ilim sahasının kalmadığı, İslamiyet’i kabul ettikten sonra İslam medeniyetini yükselttiği açıklanmıştır. Hatta “Kesin olarak denilebilir ki İslam’dan evvel bir Arap medeniyeti olmamıştır. İslam devrinde de medeniyet yaratan Araplar değil, onlardan başka ırktan olanlar ve bilhassa Türklerdir” bilgisine yer verilmiştir (Tarih II, 1931, s. 165).

Osmanlı tarihini kapsayan Tarih III ders kitabında ise Osmanlı Devleti’nin genişlemesi ve güçlenmesinin nedeni “Osman Bey’in kısa zamanda küçük memleketinin hududunu Bizans sınırına doğru genişletebilmesi, Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan geliyordu.” şeklinde açıklanarak Türklerin karakteristik özelliklerinden bahsedilmiştir (Tarih III, 1931, s. 3). Ders kitabında özellikle Fatih Sultan Mehmet ve onun dönemindeki Osmanlı medeniyetinden de övgüyle söz edilmiştir. Örneğin “Mehmet II. Roma İmparatoru” başlığında İstanbul’un fethi sonrası Türklerin şöhretinin arttığı, Türklerin yönettiği memleketlerde adaletin ve merhametin yüksekliği, fakir insanların zenginlerin haksızlığı ve

tazyikinden kurtarıldığının bilgisi kulaktan kulağa yayıldığı ve bazı Almanların Türklerin gelip kendisini kurtaracağı ümidine kapıldığı açıklanmıştır. Hatta Fatih’le aynı dönemlerde yaşamış olan Makıavelli’nin Türk idaresinin o zamanlarda mevcut idarelerin hepsinden daha iyi olduğunu söylediği öğrencilerle paylaşılmıştır (Tarih III, 1931, s. 32).

Milli Mücadele yıllarını ve Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk yıllarını kapsayan Tarih IV, Türk milleti ve önemli Türk liderleri hakkındaki övgü dolu sözlerin kullanıldığı bir ders kitabı olmuştur. Ders kitabının Türk kültür tarihine, Türkçü fikir akımının etkisi yönünden bakıldığında Cumhuriyet dönemi yapılan inkılaplarda önemli bilgilere rastlanılmaktadır. Örneğin “Cumhuriyetimizin Kanunlarında ve İçtimai Hayatında Türk Kadınının Mevki” başlığında 1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun ile Türk kadınlığı medeni haklarını tekrar kazandığı ve Türk ailesinin hakiki temeli yeniden atıldığı açıklanmıştır. Ders kitabına göre yüzlerce yıl kapalı tutulmuş Türk kadınlığının aniden serbest kalması birçok gericileri endişeye düşürmüş, gericiler tarafından ahlakın bozulacağı yönünde ortalığa korku salınmış fakat Türk kadınının yaradılışındaki milli ahlak sağlamlığı bu korkuların boşa olduğunu göstermiş, Türk kadını bu imtihandan başka memlekette görülemeyecek nispette şeref ve zaferle ayağa kalkmıştır (Tarih IV, 1931, s. 224-228). Son olarak “Tarih ve Yurt Bilgisinin Millileştirilmesi” başlığında ise Türk tarihinin Türk milletine kendi ırkının sadece askerlikte, idarede ve siyasette değil ilimde, fende, edebiyatta, resimde, musikide, mimarlıkta ve heykeltıraşlık gibi sanatlarda dahi ne kadar eşsiz bir istidat ile yoğrulmuş olduğu anlatılmış, Türk tarihinin Türk milletine dünyanın insan izi taşıyan her parçasında kendi ırkının zamanla silinmemiş ve silinmeyecek hakimiyet ve hars damgası basılı olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Türk milletinin başka milletlerin övündükleri devletlerin en büyüklerinden daha çok büyüklerini kurmuş, her mana ve mahiyette şan ve şeref kaynaklarından kana kana içmiş, görgülü bir soydan geldiği de anlatılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 258-259).

İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde okutulan ders kitaplarındaki Türk kültür tarihinin Türkçü fikir akımının etkisi yönünde yapılan araştırmalarda, Türklerin kültür ve medeniyetlerinin yüksekliğinden ve Türk milletinin karakteristik özelliklerinden övgüyle bahsedilmiş olsa da Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki kadar fazla olmadığı tespit edilmiştir. Bunda en büyük etki İsmet İnönü dönemi ders kitaplarında artık Türk Tarih Tezi anlayışından uzaklaşmaya başlanmasıdır. Örneğin Şemsettin Günaltay’ın 1941 senesinde basılan Tarih I ders kitabında artık dünyanın Türk milletinin yüksek medeniyetinden oluştuğu fikrinden vazgeçilmiş, Asya’dan tüm dünyaya medeniyet yayan ırkın Türk ırkı değil “Orta Asya’dan yayılan brekisefal ırk” olduğu açıklanmıştır (Günaltay, 1941, s. 12).

Yine aynı kitapta madenciliğin Türkler tarafından bulunup dünyaya yayıldığı (Günaltay, 1941, s. 35), yazının Türk Sümerler tarafından bulunup dünyaya yayıldığı (Günaltay, 1941, s. 49) belirtilse de bu bilgiler Atatürk dönemi ders kitaplarına nazaran daha tarafsız bir üslup ile yazılmıştır.

Ekmel İzdem tarafından yazılan, 1949 senesinde basılan Özlü Tarih ders kitabının Türk kültür tarihi ile alakalı kısımlarını, Türkçü fikir akımının etkisi bakımından incelediğimizde dikkate değer bilgiler göze çarpmaktadır. Ders kitabında eski Türk devletlerinden bahsedilirken “Atalarımız” gibi kelimeler sarf edilmiş (İzdem, 1949, s. 56), kültür ve medeniyet tarihimizdeki önemli unsurlar hakkında bilgiler verilirken hoş sözler kullanılmıştır. Örneğin “Türklerde Güzel San’atlar: Müzik?” başlığında edebiyatın ve müziğin Türkün ruh gıdası olduğundan söz edilmiş (İzdem, 1949, s. 65-66), asırlar boyunca rengi atmayan çinilerin Türk icadı olduğundan övgüyle bahsedilmiş (İzdem, 1949, s. 66-67), “Türklerde Ekonomi: Endüstri” başlığında da Türklerin doğuştan zanaatçı olduğu açıklanmıştır (İzdem, 1949, s. 71).

Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan Osmanlı-Inkılâp ve Avrupa Tarihi Özü ders kitabında adı geçen konu incelendiğinde İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı döneminin ders kitaplarında olduğu gibi Türk kültür tarihi hakkında ifade edilen bilgiler tarafsız bir dille anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin pusulanın ve matbaanın icadı hakkında bilgiler verilirken “Pusulayı Çin’de medeniyet kuran Türkler icat etmişlerdir. Bu aleti Müslümanlar Avrupa’ya tanıttılar” (Şapolyo, 1946, s. 38), “Dünya’da ilk matbaayı Türkler icat etmişti” şeklinde bir üslup benimsenmiştir (Şapolyo, 1946, s. 39).

Enver Ziya Karal tarafından yazılan ve 1945 yılında basılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1944) ders kitabında ise Türk kültür tarihi anlatılırken bahsedilen tarafsızlık ilkesinin benimsenmediği görülmektedir. Ders kitabı tıpkı Atatürk döneminde olduğu gibi içerisinde sık sık Türk milletini, Türk kültürünü öven sözleri içerisinde barındırmıştır. Örneğin “Türk Tarih İnkılabı” başlığı altında Osmanlı’yı kuran, yükselten ve genişletenlerin Türk milleti olduğu halde ümmet tarihinin benimsendiği, Türk milletinin geçmişindeki büyük işlerin ve yarattığı parlak medeniyetlerin gösterilmediği, bahsedilmediği, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasından ve halifeliğin kaldırılmasından sonra milliyetçilik esasları üzerinde yükselmeğe başlayan Türkiye Cumhuriyeti rejimi her alanda olduğu gibi tarih alanında da milli benliğe dayanmak ihtiyacını hissettiğini ve Türk milleti İstiklal Savaşı’nı açmakla dünyaya bir Türk mucizesi göstererek Türk milletinin dünya tarihinde emsalsiz bir yaşama

kudretine ve kabiliyetine sahip olduğu açıklanmıştır (Karal, 1945, s. 141-143). Son olarak neredeyse İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemindeki bütün tarih ders kitaplarının son sayfasında yer alan “Milli Savunma” başlığında Türk milletinin teşkilatçı oluşundan ve askerlik ruhunun yüksekliğinden bahsedilmiştir. Hatta Türk milletinin askerlik ruhu en gelişmiş millet olduğu savunulmuş ve Kumbaracı Ahmet Paşa'nın “Muktedir bir kumandan Türk ordusu ile dünyayı bir kutuptan diğer bir kutba muzaffer olarak aşabilir.” sözlerine yer verilmiştir. Bölümün son kısmında Atatürk'ün “Meydan muharebesi milletlerin bütün mevcudiyetleri, ilim ve fen sahasında seviyeleriyle, ahlaklarıyla, kültürleriyle, hülasa bütün maddi ve manevi kudret ve faziletleriyle çarpıştıkları bir imtihan sahasıdır. Milletlerin hakiki kuvvet ve kıymetleri bu çarpışma sahasında ölçülür” sözleri öğrencilerle paylaşılmıştır (Karal, 1945, s. 169-171).

Görüldüğü üzere Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı dönemindeki ders kitaplarının Türk kültür tarihi kısımları, Türkçü fikir akımının etkisi yönünden incelendiğinde Atatürk dönemi ders kitaplarının, Türk Tarih Tezi anlayışı ile oluşturulduğu ve Türkler dünya medeniyetinin kurucusu olduğu savunulmuştur. Fakat İsmet İnönü döneminde bu fikirden vazgeçilmiştir. Ayrıca iki dönem arasındaki üslup farklılıkları da dikkat çekici olurken Atatürk döneminde Türk milletini, Türk milletinin kültür ve medeniyetini öven bir üslup benimsenirken, İsmet İnönü döneminde kısmen de olsa konuların tarafsız şekilde anlatılmasına özen gösterilmiştir.

3.1. Türkçülük Fikir Akımının Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1923-1938) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Yer Bulma Durumu Nedir?

Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemi ders kitaplarında Türkçü fikir akımlarını incelenirken Türk ırkını öven, yüksek medeniyetini gösteren bilgilere değinilecektir. Bu doğrultu da ders kitaplarının kronolojik yapısı dikkate alınarak incelenme yapılacaktır.

1. Tarih I-1931

Mukaddime

Tarih araştırmalarında Türk tarihi bu zamana dek araştırmadan uzak mevzulardan birisi olmuştur. Tarih, bu zamana kadar ancak İslam ve Hristiyan dinlerinin mücadelesinden kaynaklanan kan ve ateş maceralarından ibaret olmuş ve ümmetçilik siyaseti güdülmüştür. Yakın zamanlarda ise Osmanlıcılık fikrinin oluşması nedeniyle Türk adının anılmasından kaçınılmış hatta yazılmış normal kitap ve ders kitaplarından dahi çıkartılmıştır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk tarihinin inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün gerçekçiliği ile bu kitap vasıtasıyla yazmıştır (Tarih I, 1931, s. Önsöz).

Cilalı Taş Devri

Avrupa'nın vahşi haline medeniyet getiren Türklerdir. Dünya'da Cilalı Taş Devri'ni ilk idrak eden Türkler tarım ve hayvancılığı Avrupalılara öğretmiştir. Tarım ve hayvancılık sayesinde sanat gelişmiş, bu nedenle ticaret doğmuştur (Tarih I, 1931, s. 12).

Maden Devri

Avrupa'da insanlar henüz göl kenarlarına kurdukları kasabalarda ve dolmenlerde yaşadıkları zamanlarda, Türkler önemli sanat dallarının ana unsuru olan saf olarak altın ve bakır madenlerini keşfederek, madenleri ateşte eriterek onlara istenilen şekli verebilmenin mümkün olduğunu anladılar. Demir sanatı Türkler tarafından Orta Asya'da keşfedilmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır (Tarih I, 1931, s. 13-14).

Türk Dili ve Irkı

Tarihin en büyük olaylarını yaratmış olan Türk ırkı, kimliğini en iyi koruyan ırktır. Türk ırkının bariz ve uzvi nitelikleri hakim kaldığından başka milletlerle olan karışmalar Türk ırkına kendi özelliklerini kaybettirmemiştir. Fakat uzun devirlerde, büyük çoğunluklar içinde karışmalara maruz kalanlar, benzeşme yaşayıp isimlerini ve dillerini muhafaza edememişlerdir. Bilincin en kıymetli mahsulü olan Türk dili özellikle Türk ırkının büyük çoğunluğunda ana hatlarıyla muhafaza edebilmiştir. Bütün tarihte böyle büyük bir ırkı bir millet halinde görmek özellikle zamanımızdaki insan heyetlerinin pek çoğuna nasip olmayan büyük bir kuvvet ve büyük bir şereftir (Tarih I, 1931, s. 19-20).

Garba Muhaceret Yolları

Türk'ün en az 7.000 yıldan beri gelip yerleşerek kendine kutsal yurt edindiği Anadolu'da yapılan araştırmalar, bugün M.Ö. 4.000 yıla kadar uzanan Anadolu-Eti medeniyetinin kıdemini, birkaç asır daha eskiye götürmektedir. Anadolu medeniyetinin, Mezopotamya ve Mısır medeniyeti kadar eski olmadığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır (Tarih I, 1931, s. 30).

Mısır

Mısır'a giden Türkler Nil'in deltasını yerleşmişlerdir. Mısır medeniyetini kuranların Asya'dan geldikleri, Mısır'ın eski tarihi ile uğraşan alimlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Nil vadisindeki medeniyetin Yontma Taş Devri'nden aniden Maden Devri'ne geçmiş olması, iki devrin arasında bulunması gereken sanatların Mısır'da görülmeşi, Suriye'deki bazı mağaralarda bulunmuş en eski eserler ve nihayet antropoloji tetkiklerinin ortaya koyduğu neticeler buna delil niteliğindedir. Alimlerin bu hakikatlere rağmen açıkça söylemediği, eksik bıraktıkları nokta Orta Asya'dan gelen kişilerin Altay bölgesinden gelen Türkler olduğudur. Bu eksik noktayı tamamlamak vazifesi şüphesiz, herkesten önce Türklere düşmektedir (Tarih I, 1931, s. 30-31).

Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar-Umumi Muhaceretler ve Medeniyetler

Dünyanın çeşitli yerlerinde insanlar kaya ve ağaç kovuklarında, vahşet içinde yaşarken Türkler, Anayurdunda maden devirlerine kadar ulaşmıştı (Tarih I, 1931, s. 26-27).

Ege Havzası

Kadim zamanlarda (M.Ö. 3.000–1.200) Akdeniz adalarına yerleştikleri kabul edilen brakisefal kavimler, Orta Asya’dan yani ana Türk yurdundan ayrılmak zorunda kalan Türklerdir. Girit’te ve Truva’da bulunan en eski eserlerle Hazar şarkındaki Türkellerinde bulunan eserler arasında tespit edilen benzerlik, Akdeniz medeniyetinin olduğu kadar onu yapan insanların kökenini de göstermeğe yeterli delillerdendir (Tarih I, 1931, s. 31).

Milattan Evvel XIII Üncü Asıandan Sonra Kurulan Türk devletleri

Türklerin şu zamana kadar kurduğu en teşkilatlı devlet, Türkiye Cumhuriyeti’dir. Türk vatanının yarısından fazlasını işgal eden kuvvetli ve galip düşmanları Gazi’nin önderliğinde vatan toprağından atmışlardır. Düşmanlarla birleşen Osmanlı hanedanının son padişahı düşman memleketine kaçmış, Osmanlı saltanatı ise Türk milleti tarafından kaldırılmıştır. Mustafa Kemal’in ve ona inanan Türk milletinin fedakarlık ve bahadırlığı önünde, cihan harbinden galip çıkan dünyanın en kuvvetli devletleri, Türk istiklalini Lozan sulhu (24 Temmuz 1923) ile kabul etmek zorunda kalmışlardır (Tarih I, 1931, s. 40-41).

Yazı

Yazı, tarihten önceki zamanlarda Türkler tarafından icat edilmiş ve dünyaya yayılmıştır. Dicle ve Fırat havzasına yazıyı getiren Sümerler olmuştur. Türk dehasının bir ürünü olan yazının tarihçe en yakın zamana ait şekli Orhon Yenisey yazılarıdır. Çeşitli Türk toplulukları arasında Uygur harflerinin kullanımı XIV. asrın sonlarına kadar devam etmiştir. 1928’e kadar bütün Türkler arasında kullanılan Arap harfleri ise Türk lisanına hiç uygun olmayan bir yazı sistemiydi. Kuvvetli seslerle dolu Türk dili, alametleri pek az olan Arap yazı sistemi içinde esir olmuştu. 1928’de Arap harfleri yerine Latin alfabesini Türk diline uygun bir şekilde getirerek yeni bir Türk alfabesi icat olunmuştur (Tarih I, 1931, s. 41-46).

Eski Türk Harfleri Şekli

𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰏𐰤 Sağdan sola
(Tanrı Türkü yaşatsın)

(Tarih I, 1931, s. 45).

Çin-Üç Sülale Devri-Çin Medeniyeti

Üç sülalenin kurucuları Türk'tü. İlk hükümdarlar kudretli, çalışkan, kendi kararlarıyla hareket edebilen kişilerdi. Emirlerine bütün imparatorluk baş eğer, himaye veya tabiiyet altına alınmış ülkeler imparatorluk merkezine karşı görevlerini yerine getirirlerdi. Böylece medeniyet en güzel çiçeklerini açar, kanun her köşede hükmünü yürütmeğe başladılar (Tarih I, 1931, s. 57). Çin yerlisini Taş Devri'nden çıkararak medeniyette gelişime sevk edenler Türklerdir (Tarih I, 1931, s. 59).

Hun Medeniyeti Teşkilatı

Hunların Asya'daki medeniyeti, o devir için yüksek bir medeniyet olarak kabul edilir. Hunlar, büyük ve düzenli bir devlet kurmuşlardır. Bütün ülkede asayiş ve sıkıdüzen hakim olmuştur. Hunların mükemmel kanunları, mahkeme ve hapishaneleri mevcut olmuştur. Her Türk bir askerdir. Hunlarda madencilik sanatı ve ticaret ileri seviyededir. Çin'deki ilk takvim, Türk takvimidir (Tarih I, 1931, s. 67).

Buda Dini

Buda "Hayatı bayağılaştıran, acıklı veya korkunç bir hale getiren değersiz ve şahsi gayelerdir, bunları atmalıdır." diyor. Kısacası kendimizi kendimizden daha yüksek bir şeyin içinde terk etmek, bugünün de en büyük ilkesidir. O büyük şey, Türk için Türk milletidir (Tarih I, 1931, s. 81).

Hint Sanatı

Hindistan'da mimari, resim ve edebiyat alanında şaheser olarak adlandırılacak eserleri Müslüman Türkler yapmıştır. Hindistan'da Türkler, beşer faaliyetinin her sahasına kaplayan kendine has bir medeniyet oluşturmuştur (Tarih I, 1931, s. 85).

Sümer Medeniyeti-Milletperverlik ve Kanun

Türk Sümerler haysiyet ve ağır başlığını çok korurlardı ve milli gurur sahibiydiler. Ayrıca milliyetleriyle övünç duyarlardı. Memleketleri istila edildiği sıralarda galiplerin hakimiyeti altında yaşamadılar (Tarih I, 1931, s. 97).

Talim ve Terbiye Teşkilatı

Sümerlerin talim ve terbiye teşkilatı mükemmeldi. Erkek ve kız çocukları beraber eğitim alırlardı. Mekteplerde okuma yazma, gramer, inşa, coğrafya, matematik, yüz ölçümü, ölçekler ve edebiyat öğretilirdi. Yüksek mekteplerde hekimler, mimarlar gibi meslek adamları yetiştirilirdi (Tarih I, 1931, s. 98).

Edebiyat ve Yazı

Zengin Sümer edebiyatı evvela dini efsane ve destanlarla başlamıştır. Yaratılışa ait efsaneler, dini ve milli kahraman destanları oluşturmaya neden olmuştur. Son devirlerde Sümer'in düşmanlar tarafından istilasına üzerine dokunaklı mersiyeler yazılmıştır. Bu eserler Sümerlerin edebi istidadına parlak deliller oluşturmaktadır (Tarih I, 1931, s. 99-100).

Mısır

Mısır'da ilk medeniyet ve tarihi devlet, Türkler tarafından kurulmuştur. Sami Mısırlılar, M.Ö. 1.400 senelerinde krallarına Asyalı ve Eti Türklerin galibi unvanını vererek krallarını yüceltmişlerdir. Mısır Samilerinin medeniyet ve saltanatlarına kondukları Türklerin, Mısır'daki varlıklarına dair kanıt olabilecek bütün vesikaları ortadan kaldırmak için ellerinden gelen her şeyi yaptıkları bir gerçektir (Tarih I, 1931, s. 109-110).

Anadolu-Etiler İmparatorluğu-Memleket, İsim ve Vasıtaları- Ahali ve Lisan

Asya kelimesi Etiler dilinde "Assuva" olarak söylenmiştir. Etiler Anadolu'ya Hata adını vermişlerdir. Hata, Çin şimalindeki ülkelere dahi öteden beri Türkler tarafından verilmiş olan isimdir. Zamanımızda da Anadolu'ya Küçük Asya derler (Tarih I, 1931, s. 127). Küçük Asya ahalisi, Hitit ve emsali isimlerle tanıtılmış Hata Türkleridir (Tarih I, 1931, s. 128).

Ege Havzası

Tuna taraflarından gelmiş Türklerin kurdukları medeniyete Miken medeniyeti denilmiştir. Çünkü merkez olarak yaptıkları şehrin adı Miken'di. Mikenlilerin asıl isimleri Akalar (Acheens)'dir. Bunlar Yunan kıtasına Trakya'dan ilk gelenlerdir (Tarih I, 1931, s. 193).

Ege Havzası

M.Ö. 2.000–1.750 dönemlerinde Doğu Trakya'dan gelenler, kuvvetli Türk ırkının zeki temsilcileriydiler. Bunlar bölgeyi tahrip ettikten sonra yeniden imara başladılar. Adalarla sıkı münasebet başladı. Girit medeniyeti adalar vasıtasıyla dahile girdi (Tarih I, 1931, s. 194).

2. Tarih II-1931

Avrupa Kavimlerinin Karşılaşması

Avrupa'da ömürleri at sırtında geçen cesur Hunlardan oluşan Türk süvari ordularına karşı gelebilecek hiçbir millet yoktu. Avrupa baştan başa korku ve dehşet içindeydi. Türklerin karşısında düşman olarak Garbi Roma İmparatorluğu ve Bizans vardı (Tarih II, 1931, s. 24).

Atilla'nın Vasıfları

Attila orta boylu, geniş göğüslü, esmer, heybetli ve cesur bir Türk'tü. Yabancılar karşı büyüklük taslayan Attila kendi milletine karşı alçak gönüllüydü. Debdebe ve servete karşı kayıtsızdı. Muhteşem saraylarda pek sade ve mütevazı bir yaşam sürdürürdü. Mağlup milletler kendisine “Allah'ın Kamçısı” demektedir. Attila, Almanların milli destanları olan Nibelungen'de “Etzel” ve İskandinav efsanelerinden manzum Atla-Mal ve Atla-Kida'da “Atlı” diye telaffuz edilen kahramandır (Tarih II, 1931, s. 27).

Medeniyet

Hunların şiddetli saldırılarının acı hatıralarını unutamayan Avrupa tarihçileri, onları yüzlerce yıl medeniyetsiz ve barbar olarak tanıtmışlardır. Halbuki Hunların kendilerine ait irfan, sanat ve medeniyetleri mevcut olmuştur. Attila'nın yaşadığı saray ahşaptan yapılmıştı ve muazzam görünmekteydi. Bu sarayın gösterişli sütunları Hun Devleti'ne gelen elçi heyetlerinin dikkatini çekmiştir. Hun kadınları örgü, işleme ve nakış da ustaydılar. Harp ve zafer şarkıları pek çok ve pek güzeldir. Tiyatro edebiyatı da oldukça ilerlemiştir (Tarih II, 1931, s. 27-28).

Askerlik Sanatı

Hun süvarileri, at üstünde hareket halindeyken arkalarına ok atmakla şöhret kazanmışlardır. Ayrıca harp sırasında ani hareketlerle düşmanı sersemleterek bozguna uğrattırlardı. Mükemmel kuşatma aletleri kullanmışlardır. Şehirleri fenni usullerle kuşatırlardı (Tarih II, 1931, s. 28).

Avarlar-Medeniyet

Avarlar, tıpkı Hunlar gibi savaşçı bir millet olmasının yanı sıra yüksek bir medeniyete sahiptirler. Avrupa'da ve bilhassa Bizans'ta Avar tarzında elbise giymek ve saç uzatmak moda haline gelmiştir. Ayrıca Avarlar sınırlarının önemli bölgelerinde Çin Seddi gibi kale duvarları ve hendekler yapmalarından dolayı ün salmışlardır (Tarih II, 1931, s. 39).

Şark Tukyuları Devletinin İhyası (Türk Kutluk Devleti)

Çin egemenliği altına düşen Doğu Tukyularına esaret çok ağır geldi. Çinlilerden rütbeler, unvanlar ve hediyeler alanlar bu vaziyete ses çıkartmıyorlardı. Fakat Çin'den gelen her şeyi tiksiniç gören, milli gelenek ve göreneklere sadık olan halk, kurtulmak için fırsat bekliyordu (Tarih II, 1931, s. 48).

Tukyuların Umumi Tarihteki Rolü

Tukyular, VI. asrın ikinci yarısında sadece Çin İmparatorluğu’nu değil, İran ve Bizans imparatorluklarını da titretecek bir kudrete sahiptiler. Bizanslıların Tukeyularla yaptığı anlaşmaların şartlarına uymaması sonrası Uç Beyi Turkantos (Tarhan) Bizans elçisine şu sözleri söylemiştir. “Size karşı hislerimi gizlemeyeceğim. Çünkü yalan söylemek Türklerin adeti değildir. Hükümdarınızdan intikam alacağız. O, bize daima sulhtan, dostluktan bahsettiği halde, kölelerimiz olan ve bize isyan eden Avar Hunlarıyla bir ittifak yapmaktan geri durmadı. İyi bilmelisiniz ki, süvari birliklerimi üzerinize gönderirsem yalnız kamçılarımızın sesi sizi perişan edecektir. Eğer karşı koymak isterseniz karıncalar gibi süvarilerimin ayakları altında ezilecek, mahvolacaksınız. Türklerin mağlup olmaz ordularına hiçbir millet karşı duramaz” (Tarih II, 1931, s. 48-49).

Orhon Kitabeleri

Orhun alfabesi Türk dili için Arap alfabesinden daha uygun olduğu muhakkaktır (Tarih II, 1931, s. 53).

Türk İspanya’da

Musa bin Nasir, Berber-Hazarların Tavarik kabilesinden Müslüman olmuş Ziyat namında bir adamın oğlu olan Tarık’ı İspanya fethi ile görevlendirmişti. Kahraman Türk bir müfreze olarak kayıklarla karşı yakaya geçmiş, vaziyeti tahkik etmiş ve ordunun çıkacağı sahayı keşfetmişti. Aynı zamanda Berber-Hazar kabilelerinin en cesur ve cengaver olanlarından bir ordu kurmuştu. 12.000 kişi kadar olan bu Berber-Hazar ordusu içinde Arap ırkından ancak ve yalnız 300 kişi bulunmaktaydı (Tarih II, 1931, s. 133-134).

Kadis Muharebesi

Muharebe sırasında Tarık’ın ordusunda bozgunluklar görülmeye başlandı. Bu manzara karşısında Tarık, atına atladı ve üzengileri üzerinde doğrularak yüksek sesle kaçanlara seslendi. “Ey Mağripli gaziler! Ey Müslüman kahramanlar! Nereye gidiyorsunuz, gafilce nereye kaçmak istiyorsunuz? Önünüz düşman, arkanız denizdir. Sizin için çıkar yol doğuştan gelen yiğitliğinize dayanarak ve güvenerek savaşmaktır. Ey süvariler! Bana bakın

ve benim gibi yapın.” dedi ve atını dörtnala kaldırarak düşman ordusu içine saldırdı. Süvarileri kendisini takip ettiler. Tarık başında tacı olduğu halde fil dışından yapılmış bir araba içinde Kral Rodrik’i görebildi. Derhal üzerine atılarak onu kılıcı ile kalbinden vurarak öldürdü. Kendini takip eden askerleri de düşman askerlerini parça parça doğradılar. İlerleyen zamanlarda Musa bin Nusayr, Tarık’ı başkumandanlıktan azletti. Bu hadise Şam’a kadar ulaşınca halife tarafından gelen bir takdirname üzerine, Musa bin Nusayr, Tarık’tan özür diledi ve barıştılar. Musa bin Nusayr’ın, Tarık’a bu yolda muamele etmesi, onun şan ve şerefini çekememiş olduğundan başka daha mühim bir sebep vardı. O da ırk davasıydı. Filhakika Musa bin Nusayr Arap, Tarık Türk’tü. (Tarih II, 1931, s. 134-135).

Abdürrahman Gafiki (729)

Bu bölümde Abdürrahman Gafiki’nin ordusunun başına gelen olaylar açıklanırken, aynı olayın (Ordunun ganimet peşine düşmesi ve savaşın kaybedilmesi) Büyük Türk Başbuğu Attila’nın ordusunun da başına geldiği belirtilmiştir (Tarih II, 1931, s. 139-140).

Abdülmelik Zamanında Başlayan Muharebe

Haccac en önemli kumandanlarını Türklerin üzerine gönderse de Türklerin cesaret ve kahramanlığı karşısında bu kumandanlar tek tek erimekteydi. Arap kumandanları sadece Türk beyleri arasındaki sorunlardan istifade ederek birtakım girişimlerde bulunabiliyorlardı. Bu nedenle Haccac, Kuteybe’yi Türkellerinin fethine memur etmiştir (705). Kuteybe, Türk şehri ve Asya’nın en büyük ve en zengin ticaret merkezi olan Baykent’i tam 2 ay kuşattıktan sonra teslim olmaya zorlamıştır. Araplar barış yaparak Baykent’e girdi ancak şehrin zenginliğini gördüklerinde, güzel ve mamur şehri birkaç gün yağma edip yakmıştılar. Şehirde eli silah tutabilecek ne kadar Türk varsa vahşiyane öldürmüşlerdir. Kadınları ve çocukları esir ederek Horasan’a göndermiştir. Katliamlar yapmak suretiyle tecavüze başlayan Kuteybe, hayatının son günlerine kadar bu vahşette devam etmiştir. Baykent’ten sonra Talkan’da da tüyler ürperten korkunç bir katliam yapılmış, Araplar teslim olan Türkleri kılıçla doğramaktan yorulunca zavallıları ağaçlara asmışlardır. Fakat bütün bu katliamlara rağmen Türkler Arapların emri altına girmemiştir. Kuteybe katledildikten sonra Maveräünnehir ve Toharistan’daki beyler birleşerek Arapları yurtlarından sürüp çıkartmıştır (Tarih II, 1931, s. 144-146).

Arapların Türkler Aleyhinde Tatbik Ettiği Siyaset

Arapçılık siyasetini takip eden Emeviler, İslam dinini kabul eden Türklerle hakaret gözüyle bakıyorlardı. Oysa Türkler kendilerini Araplardan çok daha üstün görürlerdi. Araplar, Türklerin canını ve malını helal sayıyor, Arap halifeleri ve temsilcileri Türkler için hiçbir hak tanımıyorlardı. Arap kumandanları, Türkellerini kana boğan tecavüzlerinde çöl Araplarının yağma hislerini tatmin etmekten başka bir şey olmamıştır. Bir asır devam eden bu tahripçi Arap istilasının yegane ve kötü neticesi sonrasında Türkellerindeki yüksek medeniyet bütün eserleriyle beraber mahvolmuştur. Fakat asırlardan beri hakim yaşayan Türkler, tabiatları gereği çapulcuların hükmü altına giremezlerdi. İslam dinini kabul ederek efendilikten mevaliliğe (köleliğe) inemezlerdi. Bu nedenle Emeviler yüzyıla yakın bir süre boyunca uğraştıkları halde Türkler arasında İslam dinini yayamamıştır. Türkler ancak kendilerini mevali yapmak isteyen Arapların efendisi olmaya karar verdikten sonradır ki topluluklar halinde İslam dinine girmişlerdir (Tarih II, 1931, s. 146-147).

Abbasi Devrinde Türkler ve Türklerin Müslüman Olmaları

Talas Suyu kenarında Çinliler ile Araplar arasında büyük meydan muharebesi meydana gelmişti. Çin ordusunda bulunan Karluk Türkleri, Arap ordusu içindeki ırkdaşlarına karşı savaşmak istemediği için geri çekilmişlerdi. Meydan muharebesi Çin ordusunun hezimetini son bulmuştu (751). Bu olay sonrasında Müslümanlarla yakın ilişkiler kuran Türkler yavaş yavaş Müslümanlığı kabul etmeye başlamıştı. Zira artık mevali sayılmıyor, bilakis İslam camiasının azası oluyorlardı. Bir Türk ananın terbiyesiyle yetişen ve çocukluğunu dayıları ile geçiren Mutasım, yönetimi ele alınca imparatorluğu idare edebilecek unsurları ancak milli seciye ve kabiliyetlerini yakından tanıdığı Türklerde bulabileceğini anlamıştı. Önce Türklerden bir hassa ordusu kurmuştu. Daha sonra türlü vaatler ve iltifatlarla Fergana mıntıkasından Türk gençlerini Bağdat'a toplamıştı. Abbasiler zamanında yaşayan Mesudi, Mutasım devrindeki Türk ordusundan şu şekilde bahsetmiştir. “Bu ordu genç, dinç, güzel ve levent efradından kurulmuştur. Ordu efradı ipekli elbiseleri, sırmalı kumaşları, sırmalı kılıç askılarıyla herkesin takdir ve hürmetini kazanıyorlardı. Bu Türkler sayesinde ki Abbasi Devleti'nin nüfuzu teessüs etti, İslam şevketi yükseldi.” Türkler, yalnız harp sahasındaki şanlı zaferleriyle değil medeni, ilmi sahadaki yüksek kabiliyetleri, mali ve idari hususlardaki parlak muvaffakiyetleriyle de Abbasi İmparatorluğu'na hakim olmuşlardı. Mutasım asrında Bağdat'ta yaşayan meşhur bir mütefekkir Türkler için şu cümleleri kuruyor. “Türkler her

işte basiretkar, zeka ve ferasetleri galip, inandıklarını müdafaa hususunda son derece fedakar insanlardır. Uysal ve sabırlıdırlar. Sözlerine sadık, vaatlerine vefakardırlar. Yalan söylemekten şiddetle kaçarlardı. Savaşta, hiddet ve gazap zamanlarında birer ateş pare kesilirler” (Tarih II, 1931, s. 154-160).

O asrın diğer bir Arap şairi de Türk askerini şu suretle tasvir ediyor.

“Türk süvarileri süratle düşman askerini çevirerek tarumar ve saç gibi perişan eder. Türk, muharebelerde atını yanından ayırmaz. Atına bizzat kendisi bakar, silahını kendisi yapar, hayvanını kendisi nallar, binicilikteki maharetiyle dünyayı hayretlere düşürür. Her Türk sanayide başkasına muhtaç olmayacak kadar maharetlidir. Türk askeri kaçanı, uçanı tutmak için sağa sola koşar. Dağların tepesine çıkar. Vadilerin diplerini altüst eder. Türk süvarisi kendisini aslan, atını ceylan, düşmanını da av telakki eder. Türk yılmaz, korkutur. Kendisine hücum edilmedikçe başkasına hücum etmez. Azmettiği şeyi elde etmedikçe rahat yüzü görmez. Son derece yorgun olmadıkça uykuya dalmaz. Uykusu ağır değildir. Daima kuşkulu bir halde uyur” (Tarih II, 1931, s. 160).

Bir başka şair Ebu İshak Türk askerine karşı olan duygularını “Naraları yıldırımın gürültüsünü bastıran kahraman Türkler, öyle bir kavimdir ki görüştükleri zaman melekler gibi güzel, savaştıkları zaman da ejderler kadar amansız olurlar” sözleriyle ifade etmektedir (Tarih II, 1931, s. 160).

Abbasi Devrinde İslam Medeniyeti ve Bu Medeniyette Türklerin Tesiri

İslam medeniyetinin her alanında Türklerin büyük hizmetleri olmuştur. Hadis mecmuası olan “Sahih Buhari” Mehmet İsmail isminde Buharalı bir Türk alimi tarafından telif edildi. O devrin hukuku olan fıkıha dair eserlerin birçoğu Türk alimleri tarafından vücuda getirilmişti. Türklerin meşgul olmadığı ilim sahası yoktur. Eski Yunan usulünde ilk coğrafya kitabı yazan “Belhli Ebu Zeyit”, Hint ulum ve felsefesini İslam dünyasına ve Avrupa’ya tanıtan Biruni, İslam dünyasının Aristo’su İbni Sina, İslam dünyasının en büyük filozofu Farabi, Halit İbni Abdülmelik, riya ziye uzmanı Harzemli Musa’nın oğlu Mehmet ve Cevheri Türk’tür. Abbasiler devrinde kurulan Müslüman Türk devletlerinin merkezleri aynı zamanda birer ilim ve medeniyet merkezi olmuşlardır. Tarih vesikalarından öğrenilen bilgilerden yola çıkarak söylenilebilir ki İslam’dan evvel bir Arap medeniyeti olmamıştır. İslam devrinde de medeniyet yaratan Araplar değil, onlardan başka ırktan olan Türklerdir (Tarih II, 1931, s. 163-165).

Tulunlular Devleti

Türkler, Abbasi Devleti'nde faaliyetleri ve zekaları sayesinde devletin en yüksek mevkilerine çıktılar. Ardından merkezden uzak ve idaresi zor bazı vilayetlerin idaresinde de muvaffakiyet gösterdiler. Bu valiler arasında bazıları da fili bir istiklal kazanarak müstakil devletler kurdular (Tarih II, 1931, s. 192).

Haçlı Seferlerinin Sebepleri-Türklerden Korku-Haçlı Seferlerinin Neticeleri

Avrupa'yı Selçukluların müthiş kuvvetlerine karşı muhafaza eden yegane siper, her gün daha kuvvetsiz hale gelen Bizans İmparatorluğu'ydu. Kostantaniye'nin imparatoru kendini tehdit eden Türklere karşı, Garbi Avrupa'nın yardımını rica ediyordu (Tarih II, 1931, s. 225). Avrupalılar, Avrupa'da bilinmeyen yel değirmenleri, Arbalet, tambur, trampet, güzel kokular ve pomatlar, şatolarındaki oda duvarları, işlenmiş bakır levhalar ve şark kumaş süslemelerini Türklerden görüp öğrendiler. Avrupalılar, büyük icatlardan olan pusulayı, kağıdı ve top barutunu da Türklerden öğrendiler (Tarih II, 1931, s. 229).

Memluk Devleti-Medeni İnkişaf; Memluk Devrinin Türk Abideleri

Mısır ve Suriye'de bugün hala mevcut olan muhteşem abidelerin çoğu Memluklere aittir. Kahire, Halep, Şam kaleleri, Türk askerinin mimarlığının birer şaheseridir. Ayrıca çok sayıda türbeler, çeşmeler, medreseler, hamamlar ve camiler bu devrin mirası olmuştur. Memluk sultanları ve emirleri tarafından Mısır ve Suriye'de yaptırılan camiler ve türbeler Mısır-Suriye Türk sanatının muhteşem şaheserleridir. Memlukler devrinde Mısır ve Suriye'de tunç, bakır ve cam işleri, oymacılık, dokumacılık fevkalade gelişmişti (Tarih II, 1931, s. 256-257).

Danişmentliler

Danişmentliler Devleti ilk zamanlarda Bizanslılara ve Haçlılara karşı mühim başarılar elde ederek Anadolu'daki Türklük hakimiyetine büyük hizmetlerde bulunmuştu. Fakat aile kavgaları ve bilhassa Anadolu Selçuklarına karşı Bizans'la birlikte hareket etmeleri, Selçukların Anadolu'da Türk vahdetini kurabilmelerini uzun bir süre geciktirmiştir. Danişmentliler hakim oldukları yerlerde birçok medeni tesisat vücud getirmişler, camiler, medreseler, köprüler yaptırmışlardır. Onlardan kalan bir hayli mimari eserleri, Anadolu Türk sanatının birer şaheseri olarak hala yaşamaktadır (Tarih II, 1931, s. 262).

Anadolu Türk Devletleri-Güzel Sanatlar

Anadolu Türkleri, hayatın en sıradan ihtiyaçlarını temin edecek basit eşyayı bile yüksek bir sanat eseri haline getirecek kadar yüksek bir medeniyete sahiptiler. Herhalde Orta Zaman Anadolu sanatı, Türk sanatı tarihinin çok parlak devirlerinden birini oluşturmaktadır (Tarih II, 1931, s. 286).

Timur

Timur, Avrupa sınırlarında göründüğü zaman Avrupa kralları, Türklerin Hakanı Büyük Timur'a mektuplar ve elçilerle hürmetlerini belirtiyorlardı (Tarih II, 1931, s. 299).

Timur'un Gençliği

Maveraünnehir'de Kazgan adında Barlaslara mensup bir Türk hüküm sürmekteydi. Moğollara hürmeti yoktu ve onların sadakatine güvenmiyordu. Yalnız Türk olan Timur'u kendine yardım edebilecek bir adam olarak görüyordu. Çünkü o, Timur'un bütün tanınmış kahramanlar arasından en gözdesi olduğunu fark etmişti. Timur, gayet zeki ve ağır başlıydı. Timur'un asıl dikkati celbeden hali ise tehlike zamanında sakin ve soğuk kanlı olmasıydı. Bu zellik ancak büyük iş yapabilmek kabiliyetinde olan adamlarda görülebilir. Timur'un, cismani enerjisi de çok fazlaydı. Bu sayede gecelerce uykusuzluğa ve at sırtında kalmaya dayanabiliyordu. İy i ata biner ve iyi silah kullanırdı. Timur bir şef vasıflarına sahipti. Ayrıca kumanda etmesini seviyor, kendine çok güveniyordu (Tarih II, 1931, s. 299-300).

Timur Yıldırımın Karşısında

Timur, Beyazıt'ı kendi çadırında kendi yanına oturtmuştur. Ona hükümdarlara yaraşır halde davranmıştır. Beyazıt birkaç ay sonra Akşehir'de üzüntüsünden intihar etmiştir (Tarih II, 1931, s. 325).

Büyük Bir Teşebbüsün Sonu

Timur, Osmanlı Türklerini ezdi ve parçaladı. Fakat Avrupalılar, Osmanlı Türklerinin boyunduruğundan çıkmaktan o kadar aciz idiler ki, Osmanlılar Anadolu ve Rumeli'deki durumlarını düzeltti ve İstanbul'u da alarak (1453) devletlerini yeniden kuvvetlendirdiler (Tarih II, 1931, s. 327).

3. Tarih III-1931

Osman Bey

Osman Bey'in kısa zamanda küçük memleketinin hududunu Bizans sınırına doğru genişletebilmesi, Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan geliyordu. Ayrıca Bizans Devleti'nin teşkilat yapısında yaşanan her türlü bozukluklar, halkın yaşadığı adaletsizlikler ve fakirlik Osmanlı idaresini kuvvetlendiriyordu. Zira Osmanlı idaresi, yollarda emniyetsizliği, kasaba ve pazarlarda kanuna aykırı keyfi vergileri kaldırıyor, herkese kanun dairesinde can, ırz ve mal emniyeti temin ediyordu (Tarih III, 1931, s. 3).

İmparatorluğun Dahili Teşkilatı: “Fatih Mehmet Kanunu”, Gayri Müslim Tebaaya Müsaadeler

Sultan Mehmet, İstanbul döneminde Balkanlardaki Hristiyan köylüler, Türk idaresi altında, Vaşileus ve krallar zamanından çok daha mesut ve gönençli bir hayata sahip olmuşlardır. Asla bağınaz olmayan ve çok iyi idare etmeyi bilen Türkler, köylülerin arazisine dokunmayarak Hristiyan tebaalarının köy teşkilatını bozmamışlardır (Tarih III, 1931, s. 28).

Mehmet II. Roma İmparatoru

İstanbul'un fethi sonrası Türklerin şöhreti Avrupa'nın her tarafına yayılmıştı. Türkler, yönettikleri memleketleri adalet ve merhametle idare ettikleri, fakir insanları zenginlerin haksızlığı ve tazyikinden kurtardıkları herkesin malumu olmuştur. Bazı Almanlar, Türklerin Almanya'ya gelip memleketlerindeki haksızlığı ve adaletsizliği sona erdireceklerini bile düşünmüşlerdi. Hatta Fatih'le aynı dönemlerde yaşamış olan hemen muasırı olan Makyavelli bile, Türk idaresinin o zamanlarda mevcut idarelerin hepsinden daha iyi olduğunu yazmıştır (Tarih III, 1931, s. 32).

Fatih Devrine Kadar ve Fatih Devrinde Osmanlı–Türk Harsı

Harp teçhizatlarının hemen hepsini -o zamanlar yeni icat edilmiş olan top dahi dahil olmak üzere- Osmanlı Türk sanatkarları yapıyorlardı. Tarihçe sabit olan bu vakıalar, Osmanlı Türklerinin sanayi, yani maddi kültür sahasında yüksek bir mevkiye bulunduklarını gösterir (Tarih III, 1931, s. 32-33).

Saray Hayatında İhtişam, İsraf ve Entrikalar, Osmanlı içtimai Tabakalarının Hayatı: İntihat ve İnkıraz Tohumları

Kanuni Süleyman'ın çağdaşı olan, Hristiyan aleminde Protestanlık mezhebini çıkaran Alman rahibi Luter gibi beşeriyetin salah ve necatı için fedakarca çalışmış pek büyük bir adam bile “Türkler gelip de Almanya'da adilane idarelerini acaba tesis etmezler mi?” ümidini taşımıştır. O dönemlerin Almanları, İstanbul'un fethinin hemen sonrasında Rumlar gibi, “Alman imparatorunun ve Alman feodal beylerinin zalimane idareleri altında yaşamaktansa, Türklerin hükmü altına geçmek evladır.” demişlerdir (Tarih III, 1931, s. 52).

Türk Milliyet Fikri ve İttihat Terakki

II. Abdülhamit'in saltanatının son dönemlerine doğru, yaşanan sorunları görüp anlatan ve Osmanlı'nın esas unsuru olan Türklüğe ehemmiyet verilmesi gerektiğini söyleyen kişiler yaşamaktaydı. Fakat II. Abdülhamit, İslamları birleştirmek hayaline dalmış olduğundan sadece siyasi değil edebi ve ilmi sahalarda bile Türklükten ve Türkçülükten bahsedenlere kinle bakmış, düşmanlık etmiştir. Türk tarihine, Türk diline ait iddiaların yazılıp basılmasına

yasaklamıştır. Arnavut, Arap ve Kürt gibi Müslüman kavimlerin bile milli davalar peşine düşmelerinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türkçülük fikrine artık kulak asmaya başlamıştı. Fakat Türkçülük idealini ciddi ve aleni bir surette benimsemekten ürkmüşlerdi. Hala Türk olmayan Müslümanlarla uyuşmak ümit ve hayalindeydiler (Tarih III, 1931, s. 146-147).

4. Tarih IV-1931

Yeni Bir Türk Devleti

İnsanlık tarihinde Türkler kadar çok ve büyük devletler kuran başka bir ırk görülmemiştir. Tarihte bilinen ilk medeni devletten beri (Sümer Devleti, M.Ö. 4.000) Asya’da ve Avrupa’da kurulan beyliklerin, hanlıkların, hakanlıkların çoğunu Türkler kurmuştur. Bir Türk devleti tarihe karıştı mı, derhal başka bir veya birkaç Türk devleti kurulmuştur. Cihan Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp parçalanırken, Türk kudreti yeni bir devlet daha meydana getirmiştir. Bu yeni devlet, çağdaş olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’dir (Tarih IV, 1931, s. 1).

Türk Milletinin Vaziyete Bakışı

Memleketin gerçek sahibi ve hakimi olan Türk milleti, anayurdunu kurtarmak için hemen harekete geçmişti. Mondros Mütarekesi’yle Osmanlı’ya öldürücü darbe vuran düşmanlar, aynı darbe ile Türkü de öldürdük sanmışsalar da yanılmışlardı. Çok kudretli ve yaratıcı Türk milleti, yaralı, yorgun fakat canlı ve ümitle ayakta dikilmekteydi. Anadolu’da Selçuklar yıkılınca, ondan daha güçlü Osmanlı Devleti’ni kuran Türk milleti Osmanlılar yıkılınca da ondan daha kuvvetli başka bir devlet, yani kendi adını taşıyan milli ve çağdaş bir devlet kurma gereksinimi duymuştu. Zorluklar arttıkça başını yükselten bu mağrur ve fedakar millet, düşmanlarının önüne geçti ve onları anayurdundan kovdu. Türk milletinin kökeninde saklı muhteşem kudret, pek eski geçmişten beri tarihin seyrini değiştiren dinleri, medeniyetleri ellerinde oynatan kahramanlar halinde tecelli etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yok olacağı sıralarda Türk kudreti, yine böyle bir mümessilini yaratmıştı. Bu kişi Mustafa Kemal olmuştur (Tarih IV, 1931, s. 14).

Mustafa Kemal'in Vaziyete Bakışı

Kurtuluş mücadelesindeki esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Ne kadar zengin ve bolluk içinde yaşarsa yaşasın istiklalden mahrum kalan bir millet, medenileşmiş bütün insanlara uşak olmaktan başka bir şey yapamaz. Ecnebi bir devletin himaye ve sahiplenmesini kabul etmek, insanlık için acizlikten başka bir şey değildir. Oysa Türk'ün haysiyet, özsaygısı ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti esir yaşamaktansa mahvolsun, evladır! Kısacası ya istiklal ya ölüm (Tarih IV, 1931, s. 15-16).

Cihan Harbinde Mustafa Kemal

Türk ordusunun Gelibolu'da düşmanlara karşı kahramanca savunma yapması büyük bir zafer kazanmasına neden olmuş, dünyanın en güçlü ordularıyla en mükemmel donanmalarını geri çekilmeye zorlamıştır. Bu zafer Türk neferinin ve Türk milletinin doğuştan gelen fedakarlığını, yüksek huylarını en iyi anlayan ve ondan istifade etmesini en iyi bilen Mustafa Kemal'in yüce dehası sayesinde olmuştur. Düşmanlarda bu dahi kumandan idaresi altında bulunan Türk askerine hürmet ve takdirlerini ifade etmekten çekinmemişlerdir. Mustafa Kemal grubunun taarruzlarını hayran hayran bakan İngiliz Ordusu Başkumandanı General Hamilton, resmi raporunda "Türkler, arka arkaya mükemmel taarruzlarda bulundular." demiştir. İngiltere Bahriye Nazırı Winston Churchill'de hatıratında Mustafa Kemal'in eşsiz bir kumandan ve Türklüğün yazgısına hakim bir deha olduğu Çanakkale Savaşı'nda dahi anlaşıldığını söylemektedir (Tarih IV, 1931, s. 23).

Mustafa Kemal'in Türk Milletini ve Ordusunu Toplamaya Başlaması

Türk milletinin ruhundan gelen milli müdafaa isteği, Mustafa Kemal gibi bir dehanın sevk ve idaresi altında birlik ve düzenlilik ile gerçekleşiyordu. Mustafa Kemal, Türk milletinin şefkat ve civan mertliğine güvenmekte asla hata etmemişti. Bütün o geçici rütbe ve unvanları terk ettikten sonra Türk milleti, Mustafa Kemal'e itimat ve emniyetini, hürmet ve muhabbetini daha ziyade arttırmıştı (Tarih IV, 1931, s. 34-36).

Milli Hareketlere Karşı İstanbul Hükümetinin Aldığı Vaziyet ve Bunun Neticeleri

Ferit Paşa ve emrindekiler, Sultan Vahdettin ile beraber Mustafa Kemal'in milli hareketine karşı birtakım girişimlerde bulundular. Fakat Türk milleti ve onun öz evladı olan askeri ve mülki amir ve memurları kimin milli menfaate hizmet edip kimin ihanet içinde olduğunu anlayabildiği için aralarında İstanbul'un emirlerine, talimatlarına kulak asan hemen hemen hiç kimse çıkmamıştı (Tarih IV, 1931, s. 40).

Sevr Muahedesi

Türklerin idam kararı olan bu anlaşmayı, Sultan Vahdettin ile veziriazam Damat Ferit Paşa kabul etmişlerdi. Onların destekçileri de Türk milletine esaret ve utanma zincirini takmak için yeni Türk Devleti'ne karşı, düşmanlarla birlikte silah kullandılar, yalan dolan şeyler yaptılar, fetvalar yazdılar, isyanlar çıkarttılar. Bütün bu hareketleriyle Padişah ve hükümeti, Türk milletine düşman ve hain olduklarını açıkça göstermiştiler. Bütün bu haince teşebbüslerinin en utanç verici şey anavatana saldıran, Anadolu'yu tahrip ve Türk milletini bunca zayıyata uğratan Yunanlıların hareketlerine katılmalarıdır (Tarih IV, 1931, s. 65).

İki Zihniyet ve İki Seciye

Osmanlı destekçileri ortaya yeni çıkan Türk Devleti'ni, artık hayalden ibaret olan Osmanlı padişahlığına tabi kılmayı, vatana ve millete faydalı bir siyaset olarak görmüşlerdir. Bu köhne ve gerçeklikten uzak zihniyet Türklerin genç ruhlu aydınlarında bilhassa zabitlerinde bir işe yaramamıştır. Zira aydın kesim memleketin ve milletin kurtarılması ancak Mustafa Kemal'in gösterdiği yolda fedakarca yürüyüp düşmanlarla çarpışarak, onları vatanın mübarek topraklarından atmakla mümkün olduğunu idrak etmiştir. İstanbul'da kalan genç zabitlerle küçük memurlar ve İstanbul'un esnaf, işçi, hamal gibi demokrasisini teşkil eden öz Türklerde yine asılıp kesilmeyi göze aldırarak Milli Türk Ordusu'nun teçhizat noksanını tamamlamaya çalışıyorlardı ve halk arasında teşkilatlanarak, propagandalarda bulunuyorlardı. Böylece Türk maneviyatının muhafazası ve hatta yükseltilmesi için çaba gösteriyorlardı. Bu fedakarca hareketler arasında çok fazla zabıt yakalanıp itilafçıların hapisanelerine sokulmuş, hatta bazıları asılmıştı. Fakat bütün bu tehlikelere rağmen asla geri durmamışlardır (Tarih IV, 1931, s. 90-91).

Kütahya Eskişehir Muharebeleri

Yunanlıların yaptıkları her iki taarruz da Milli Türk Ordusu'nun fedakarlığı, bilhassa kumandanlarının sevk ve idaredeki yetenekleri sayesinde tamamen mağlubiyetle neticelendi (Tarih IV, 1931, s. 93).

Sakarya Meydan Muharebesi

Maddi imkan olarak değerlendirildiğinde Sakarya Meydan Muharebesi'nin Türkler lehine sonuçlanmasının ihtimali yok denilecek kadar az olmuştur. Fakat Yunanlılarda Mustafa Kemal gibi bir askerlik dehası ve çelik bir irade, Fevzi ve İsmet Paşalar gibi muharebe meydanlarında büyük askeri birliklerin sevk ve idaresinde yetişmiş büyük kumandanlar ile Kazım, Şükrü Naili, Kemaleddin Sami, Fahreddin, İzzeddin, Derviş ve emsali gibi kumandanlar, ölümü hiçe sayan fedakar zabitler ve nihayet ordunun esaslı kütlesini teşkil eden Türk milleti gibi bir cevher yoktu. Türk milleti genciyle, yaşlısıyla, kadınıyla, çocuğuyla, nesi var nesi yok hepsini feda ederek vatanın müdafaasına girişmişti. İşte Türk ordusunun her ferdi, Büyük Kumandan'ının kurduğu bu sistem ile her adımda azami fedakarlık göstermek suretiyle düşmanın üstün kuvvetlerini imha ederek, yıpratarak, nihayet onu, taarruza devam kabiliyetinden ve kudretinden mahrum bir hale getirmiştir (Tarih IV, 1931, s. 95-101).

Büyük Taarruz ve Başkumandan Muharebesi

Baştan sona kadar en ince ayrıntısına varıncaya değin düşünülerek hazırlanmış ve eşi benzeri olmayan bir yetenekle idare edilerek parlak ve kati bir zaferle neticelenmiş olan bu hareket Türk ordusunun, Türk zabitlerinin ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir (Tarih IV, 1931, s. 118-121).

Lozan Konferansı

Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Gazi'nin talimatıyla, Mudanya Konferansı'nı büyük bir yetenekle idare etmiş ve sulh konferansından önce Büyük Türk Zaferi'nden gerek Yunanlılara ve gerekse Müttefiklere karşı derhal ve azami nispette istifade etmiştir (Tarih IV, 1931, s. 125).

Türk Mucizesi

İstiklal Harbi'ne bazı Avrupa tarihçileri "Türk Mucizesi" adını vermişlerdir. Cihan Harbi'nden yenik ayrılan ve 1918'den 1922'ye kadar, Anadolu'daki yaşananlar (Fakirlik, hastalıklar, açlık vb.) göz önünde bulundurulursa Milli Mücadele'ye "Mucize" den daha uygun bir tabir bulunamaz. Bütün kötü olayların tesiri altında bulunan bir memlekette Mustafa Kemal, parasız pulsuz, tek başına, yalnız kendisinin dehasına, irade ve kudretine ve Umumi Harp'teki zaferleriyle Türk milleti içinde kazandığı muhabbet, hürmet ve nüfuza güvenerek, yeni bir devlet kurmaya, yeni bir ordu teşkil etmeye karar vermiştir. Türk milletini bu maksat etrafında toplamış ve para, asker, teçhizat, levazım kısacası ne lazım geliyorsa bulmuştur. İşte "Türk Mucizesi" budur. Fakat bu muhteşem olayın şimdiye kadar izah edilemeyen iki önemli etkeni vardır. Bunlar Türk milleti ve Mustafa Kemal'dir. Türk'ün ruhi kuvveti, sınırsız irade ve sağlamlığı, insanlık tarihinin her safhasında görünmüştür. Bu ruhi kuvvet sayesinde, Türkler birkaç defa bilinen dünyanın tek sahibi ve hakimi olmuştur. Bu ruhi kuvvet sayesinde Türk, mağlup olduğu düşünüldüğü zamanlarda, kaç defa başını kaldırıp o galipleri mağlup etmiştir. Bu ruhi kuvvet sayesinde Türk, 200 yıldır mahvına çalışan ve her 5, 10 senede bir defa artık ölüyor denilen Osmanlı-Türk Devleti'ni yaşatmıştır. Ruhi kuvveti sayesinde Türk, Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken başını kaldırdı, düşmanlarını vatanından atarak kazandığı zaferlerle kendine sağlam, yeni bir devlet kurmuştur. Her millet, büyük adamlar yetiştirmiştir. Fakat Türk milleti kadar büyük devlet adamları, büyük kumadanlar yetiştiren başka millet yoktur. Nereden bakılırsa bakılsın Türk milletinin yetiştirdiği en büyük adam Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal, ruhu, ruhunun emsalsiz yetenekleri, dehası, iradesi, dayanıklılığı, hasılı bütün manevi şahsiyetiyle, büyük Türk milletini sahasında tecessüm ettirmiştir (Tarih IV, 1931, s. 131-133).

Büyük Nutuk

Gazi Reis'in Nutuk'u yalnız Halk Fırkası, hatta Cumhuriyet'in değil umumi Türk tarihinin önemli hadiselerinden birisidir. Büyük Gazi, Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonraki memleketin vaziyetini anlatarak söze başlamıştır. Türk milletinin ve ondan doğacak irade kudretinin başarabileceği ağır şartlar altında geçen Milli Mücadele safhalarını, bunların iç yüzündeki hakikatleri, 1927 yılına kadar olan inkılap hareketlerini bütün vesikalarıyla birlikte anlatmıştır. "Ben Türküm, Türk vatandaşım!" diyen her kişi "Büyük Nutku" bir değil, birçok defalar dikkatle, hassasiyetle hürmet ve tazim ile okumak mecburiyetindedir.

Nutuk Türk'ün tükenmez kudret ve kuvvetini, Türk milletinin ezelden gelen istiklal ve şeref aşkını anlattığı kadar, Türk milletinin yetiştirebileceği reislerdeki büyüklüğün, başka milletlerin yetiştirebileceklerine nispetle ne ölçü tanımaz bir yükseklikte olduğunu göstermesi itibarıyla Türkler için bir iftihar destanı ve her satırın yararlanılan muazzam bir derstir (Tarih IV, 1931, s. 175).

“Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen Türk İstiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istiklalinin yegane temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden mahrum etmek isteyen dahili ve harici beddahlar olacaktır. Bir gün, istiklal ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkan ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkan ve şerait, çok namüsaıt bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalalet ve hatta hiyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet yoksulluk içinde, zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir. Ey Türk istikbalinin evladı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklalini ve Türk Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur” (Tarih IV, 1931, s. 176).

Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongresindeki Program-Bu Günkü ve Yarınki Cumhuriyet Nesilleri İçin İman Şartları Teşkil Eden Altı Mühim Vasfı Öğretir-Cumhuriyetçilik

Cumhuriyet, saltanatın kökünden söküldüğü zamana kadar Türk milleti için bir ülkü, Türk milletinin şeref ve haysiyetinin kurtarılması için bir yol ve vasıta olmuştur. Cumhuriyet bizim için korunacak bir namus, şeref ve haysiyet simgesidir. Ona dokunanlar Türk'ün namus ve haysiyetine dokunmuş gibi yıldırımla çarpılırlar. Büyük Gazi, cumhuriyeti memleket çocuklarına emanet ettiğini her zaman tekrar etmiştir. Kendisi Dumlupınar'da meçhul askerin kutsal mezarı başında şöyle seslenmiştir. “Gençler! Cesaretimizi takviye ve idame eden sizsiniz. Siz almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan muhabbetinin, fikir hürriyetinin en kıymetli temsilcisi olacaksınız. Ey yüksek yeni nesil, istikbal sizsiniz! Cumhuriyeti biz tesis ettik onu devam ettirecek sizlersiniz!” Bu sözleri, ruhuna ve mevcudiyetine kazımış olan Türk milleti, Cumhuriyeti'ni dünya döndükçe korumağa yemin etmiştir. Cumhuriyet millet hakimiyetini, millet saltanatını en iyi temsil edebilen, en yüksek, dolayısıyla Türk milletine en layık ve onun asil ruhuna en uygun devlet şeklidir (Tarih IV, 1931, s. 180).

Milliyetçilik

XIX. asrın ikinci yarısı birçok Arap, Acem kelime ve kurallarıyla milli vasfını kaybetmek üzere olan dilimizin sadeleştirilmesi, büyük Türk ırkı camiasını oluşturan kardeş ve akraba kavimlerin araştırılması şeklinde Türkçülük fikri ortaya çıkmıştı. Balkan Harbi'nde alınan yenilgi Türkler için milli siyaset güdülmesini teşvik edecek bir fikir uyandırdı ve Osmanlı basınında bazı neşriyatlar yapılarak Türkçülük gençlik arasında kabul görmeye başlanmıştı. İttihat ve Terakki hükümeti Türkçülüğü benimsemekten korkmuş, Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük siyasetleri arasında bocalayıp durmuştu. Türkçülük, bütün Türk kavimleri birleştirmeyi amaçlayarak Turancılığa kadar ilerliyor ve bazen de İslam birliği fikirleriyle karıştırılıyordu. Türk milliyetçiliği ancak milli idareden sonra her sahada bütün açıklığı ve kapsamı ile gerçek mana ve delaletini bulmuş, siyasi, iktisadi, medeni bir devlet sistemi şeklini almıştır. Türk milliyetçiliğine göre, Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek, şerefli bir parçasıdır. Bütün insanlığı sever, milli haysiyet ve menfaatlerine dokunulmadıkça başka milletlere karşı düşmanlık beslemez ve telkin etmez. Türk milliyetçiliği, bütün muasır milletlerle uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumsal heyetinin hususi karakteriyle ve başlı başına müstakil hüviyetini korumayı esas sayar. Bu itibarla milli olmayan cereyanların memlekete girmesini ve yayılmasını istemez. Bizim milliyetçiliğimiz bütün Türkleri hangi dinden olurlarsa olsunlar derin bir kardeşlik duygusuyla candan sevmek, onların refah ve inkişafını candan dilemekle beraber kendisine siyasi iştiğal hududu olarak Türkiye Cumhuriyeti hudutlarını kabul etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her fert, hangi dinden olursa olsun Türk'tür. Büyük Türk tarihinin daha evvelki devirlerinde ara sıra bir hanedanın koskoca bir vatana veya millete isim verdiği görülür. Bu yanlış usul, Türklük vasfının unutulmasıyla milli tarihin en parlak kadim safhalarından ve Türklerin ilme, fenne, medeniyete hizmetlerinden birçoğunun inkarına ve başka milletlere mal edilmesine neden olmuştur. Milliyetçi idaremiz, yüzyıllarca süren yanlışlığı kökünden sökmüş, Türk milletini ve Türk vatanını kendi adına kavuşturmuştur. Artık bu vatanın adı Türkiye ve devletin adı Türkiye Cumhuriyeti'dir. Ordumuz artık "Osmanlı ordusu" değil, kudretini ve kahramanlığını anlatmak için yalnız adını söylemek kafi olan "Türk ordusu" dur (Tarih IV, 1931, s. 180-183).

İrtica Hareketleri

En saf Türklük kökünden geldikleri halde yüzyıllardan beri dışarıdan gelen siyasi tahrikler ve saltanat idaresinin fena siyasetleri yüzünden bir kısmı kendilerini Türklükten ayrı saymış olan doğu vilayetleri her türlü olumsuz politikaları destekliyorlardı. Bütün bu telkinlerde en birinci tahrik vasıtası “dinin elden gittiği” yolundaki sahte feryatlardı (Tarih IV, 1931, s. 189-190).

Büyük Soysuzluk-Gaziye Kıymak Niyet ve Teşebbüsü

Bu sefillerin ve suç ortaklarının kanında Türklük cevherinden bir damla dahi olmadığına dair şüphe duyulmamıştır. Asil, vefalı ve kadirşinas Türk milletinden bu kadar alçak duygulu, nankör ruhlar doğmamıştır. Bunlar hiçbir milletin varlığında barındırmağa razı olamayacağı soysuzlardır. Türkler için soysuzluktan daha ağır, daha aşağı vasıf olmamıştır (Tarih IV, 1931, s. 193).

Kadın Hukuku-Osmanlı Saltanatı Kanunlarında ve İçtimai Hayatında Türk Kadınının Mevkii

Türk milleti, manevi kültürü en yüksek bir millet olması nedeniyle kadın erkeğe eşitliğini binlerce yıldan beri ve her milletten evvel kabul etmiştir. Osmanlı saltanatı zamanındaki bütün baskılara, kafırlık tehditlerine rağmen kadınlık aleyhindeki kötü düşünceler devlet kuvvetiyle birleşerek fazla hakim olabildikleri kasabalardan daha ileri geçmemiş, köyler, kırlar, dağlar bu tesirlere sonuna kadar karşı çıkmışlardır. Anadolu ve Rumeli köylerine çarşaf ve peçe ile kadının kapatılması zulmü girememiştir. Anadolu ve Rumeli Türkleri milli kültüre sadık kalmakta ısrarcı olmuşlardır. Yaklaşık 600 yıl önce Anadolu’yu gezmiş olan Arap seyyahı İbni Batuta kitabında Anadolu Türk kadınlığını şöyle anlatır. “Allah, diğer ülkelere ayrı ayrı verdiği güzellikleri bu ülkede toplamıştır. Ahalisinin yüzü güzel, elbiseleri temiz, yemekleri nefistir. Bu beldelerde zaviyeye veya eve insek komşular halimizi, hatırımızı soruştururlardı. Buralarda kadınlar örtünmezler, ayrılırken hısım akrabaymış gibi bize veda ederler.” Kıpçak Türklerinin şehirlerinden bahsederken de “Burada bir hal gördüm ki, o da Türklerin kadınlara çok hürmet etmesidir. Bunların mevkii erkekten yüksektir. Türk kadınları örtünmezler ve her yerde ekseriya kocalarıyla beraber bulunurlar” der (Tarih IV, 1931, s. 223-224).

Tarih ve Yurt Bilgisi Tedrisatının Millileşmesi

Türk tarihi, Türk milletine dünya üzerinde insanlığın doğuşundan itibaren en asil ve yüksek insan tipinin kendi ırkı olduğunu, insanlığın karanlık göklerindeki medeniyet ufuklarının kendi ırkının zeka ve kabiliyetiyle açıldığını söylemektedir. Türk tarihi, Türk milletine kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar ilim de, fen de, edebiyat da, resim, musiki, mimarlık, heykeltıraşlık gibi sanatlarda dahi ne kadar eşsiz bir yeteneğe sahip olduğunu anlatır. Türk tarihi, Türk milletine dünyanın insan izi taşıyan her parçasında kendi ırkının zamanla silinmemiş ve silinmeyecek hakimiyet ve kültür damgasının basılı olduğunu, başka devletlerin en büyüklerinden çok daha büyüklerini kurmuş, her mana ve mahiyette şan ve şeref kaynaklarından kana kana içmiş, görgülü bir soydan geldiğini anlatır. Fakat yine Türk tarihi, Türk milletine aynı zamanda kendi ırkının binlerce yıllık tecrübelerle vardığı manevi olgunlaşma esaslarından ayrıldığı, özellikle irfan ve medeniyetin yüksek ve temiz havalı yaylasından bağnazlık ve cehaletin sıtmal bataklığına düştüğü zamanlarda uğradığı belaların sertliğini, varlığına sarılan karanlıkların kolay yırtılmaz olduğunu da hatırlatır. Halbuki, Osmanlı saltanatı milli tarihin yalnız ihmal etmiyor, inkar ediyor ve aslını değiştiriyordu. İslamıktan evvel Türklüğün mevcudiyeti kitaplarda neredeyse hiç yoktu. Osmanlılık ve Hilafet maarifi Türklüğün medeniyet, kudret ve asalete ancak İslamlığa girerek ve Osmanlıların himayesiyle ulaşabilmiş olduğunu anlatıyordu. Böyle telkinlerle Türklüğün bu nimetlerin kaynağı gösterilen sülaleye sarılacağı ve sona kadar bağlı kalacağı umuluyordu. Nihayet Büyük Rehber'in ilham ve hami reisliği ile kurulan "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" milli tarihimizi tüm gerçekliği ile aydınlığına çıkarmak için çalışmaktadır. Tedrisatın millileşmesi çıkırında birer inkılap teşkil eden bu iki kültür hareketi, milli ruh ve şuurun uyanış ve canlanışında tesir ve ehemmiyeti büyük merhalelerdir (Tarih IV, 1931, s. 258-260).

Mekteplerde Spor ve Spor Hayatında Umumi İnkişaf

Türk milleti sporcu bir millettir. Tarihinin ve geleneklerinin her safhasında spora verdiği önem görülmektedir. Türk kuvveti ve çevikliği kutsal kabul eder. Fakat onun sevdiği yalnız adale şişirmekten ibaret olan spor değil beynini, sinirleri ve adaleleri hep birden işleten sporculuktur. Binicilik, atıcılık, pehlivanlık, avcılık ve cirit milli sporun en başta gelenlerindendi (Tarih IV, 1931, s. 266).

Arap muharrirlerinden Cahız şu sözleri söyler

“Türkler usta binicilerdir. Hücum ve çevirme hareketlerinde bir katip defter yaprağını nasıl çevirirse, o kadar kolaylıkla düşmanı çevirip bozarlar. İran, Irak ve diğer kuvvetler bir adamda toplansa yine bir Türk’e bedel olamaz. Türk atlısı başka milletten atlılarla yola çıkarsa, berikiler 10 mil yapıncaya kadar Türk 20 mil gider. Türkler pek namuslu insanlardır. Düşmanları bunlardan hile ummaz. Bir gün Bağdat’tan çıkarken gördüm ki, bir süvari kıtasından bir at kaçtı. Süvarilerin atları güzel olduğu ve hepsi peşine düştüğü halde yakalayamadılar. Bu sırada oradan zayıf atlı bir Türk geçiyordu. Kaçak atı görüp tutmak istedi. Öteki süvariler onunla dalga geçtiler. Fakat Türk kaçan hayvanı tek başına tutup süvarilere teslim etti. Onların hediye ve dualarına aldırmaz etmeden, böbürlenmeden hiçbir şey yapmamış gibi geçip gitti” (Tarih IV, 1931, s. 266).

Yezit İbni Mezit ve Semane İbni Eşres isminde iki Arap müellifin sözleri de dikkate şayandır.

“Türk’ün vücudu at ve arz üstünde hiç ağırlığı yokmuş gibi durur. Bizim süvariler önlerindeki göremedikleri halde Türk süvarileri arkadan gelebilecek şeyleri de görürler. Türk süvarisi kendini aslan, bizi av, atını ceylan sayar. Ellerini bağlayarak kuyuya atsalar bunlar yine kendi kendilerine hem de hile etmeden çıkıp kurtulurlar. Türk korkmaz korkutur. Almak istediğini almadıkça elini çekmez. Bir işin üstüne düşerse muvaffak oluncaya kadar çalışır. Olmayacak işlere de hiç girişmez.” (Tarih IV, 1931, s. 267).

Son olarak Babürname 386’ıncı sayfasında bir beyitte “Türk’ün çevikliği ve mertliği meydandadır. Ey Beyane Emiri sen onunla kavgaya girmel!” sözleri yazmaktadır. Türk’ün, kuvvetini misal göstermek milletler arasında adet haline gelmiştir. Bazı yabancı dillerde “Fart comme le Turc!” yani “Türk gibi kuvvetli” tarzında sözler bugün dahi görülmektedir (Tarih IV, 1931, s. 267).

Türkiye Cumhuriyeti Devrinde Dahili ve Harici Ticaretin Canlanması

Osmanlı’nın son 40, 50 yılı içinde Türk’ün iş ve ticaret adamı olmadığı yolunda birçok kin dolu sözler yazılıp çizilmiştir. Bilhassa milli istiklalin tam olarak kazanılmasından, kapitülasyonların kaldırılmasından sonra yabancı imtiyaz avcıları başta olmak üzere Türk düşmanları “Türkler ticaret adamı değildir, Türkiye’nin ticareti batacak!” diyerek 1, 2 yıl süren yaygaralar koparmışlardır. Türk’ün kabiliyet ve yetenek pınarlarının tükenmez zenginliğini bilemeyenler bu söylentilere inanmışlardır. Cumhuriyetin birkaç yılı içinde Türk zekası dahili ve harici ticaret cihazlarını hiçbir milletin tarihinde görülmediği abartısız söylenebilecek bir süratle kavrayıp işletmeğe başlamıştır. 4 yıl içinde Türk gayret ve teşebbüsünün 31’i milli banka, 50’si sanayi, 19’u ticaret, 19’u maden işlerine ait olmak üzere 100 milyon lira sermayeli 100 ticaret şirketi teşkil ettiği görülmüştür (Tarih IV, 1931, s. 293).

Maden İşletme

İlk defa maden çıkarıp işleyerek yararlı aletler üreten topluluk Türklerdir. Taş Devri ile Maden Devri arasındaki olgunlaşma kapısı Türklerin eliyle açılmıştır. Orta Asya dağlarında, zengin maden damarları boyunca sıralanmış izabe ocakları, sıra tepeler teşkil eden maden cürufu, binlerce yıllık Türk madenciliğinin şahitleridir. Türkler nereye yerleşirlerse maden aramışlar, bulduklarını işlemişler ve madenciliği yörenin halkına da öğretmişlerdir (Tarih IV, 1931, s. 301-302).

Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti

Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti adını taşıyan cemiyet Lozan'dan sonra "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti" adını almıştır. Cihan Harbi'nden Türk şefkat ve vatanseverliğinin bir simgesi olarak hızla gelişmiştir. Yaralı ile hasta askerlere bakmak, uzayan, çok kötü idare edilen seferin doğurduğu açlığa ve sefaletle çare olmak gibi soylu hizmetlerde bulunmuştur. Milli Mücadele devri zamanlarda Hilaliahmer, İstanbul'daki Umumi Merkezi yine milli şefkat ruhuna uygun harekette devam etmiştir. Anadolu Hilaliahmer teşkilatı ise İstanbul'la ilişkisini keserek Ankara'da teşekkül eden Hilaliahmer delegeliğine bağlanmıştır. Hilaliahmer'in Milli Mücadele döneminde açtığı hastanelerde hasta ve yaralı istiklal mücahitlerine, sıhhi imdat heyetleriyle istiladan kaçan ailelere bakım ve yardım için verdiği gayret hafızalara kazınmıştır. Kaynağı Türk hayır ve yardım duygusu olan bu cemiyet, Cumhuriyet idaresinde en yüksek dayanağını bulmuş, merkez ve şubelerinin sayısı 1931 yılında Türkiye hayır cemiyetleri teşkilat rekoru olarak 718'e çıkmıştır (Tarih IV, 1931, s. 328).

Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti

Balkan Harbi'nin, Cihan Harbi'nin, Milli İstiklal Harbi'nin şehitlerinden millete emanet kalan yetimlere yardım edilmesi gerekiyordu. Milli İstiklal cephelerinde çarpışan Türk kahramanlarıyla, onlara cephane ve erzak taşıyan fedakar Türk kadınlarının yavrularını bakımsız bırakmamak millete düşen vazifelerden birisiydi. Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti bu yüksek vazife duygusundan meydana gelmiştir. Gazi'nin yüksek hamî reisliği, Başvekil İsmet Paşa'nın sürekli yardımlarıyla ve kararlılığıyla cemiyet toplumsal bünyemizin esas uzviyetlerinden biri haline gelmiş ve Türk milletinin takdirini ve dikkatini çekmiştir (Tarih IV, 1931, s. 328-329).

Türklük ve Askerlik

Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı ve yurt sevgisi olan askerlik, maddi kuvvetlerden önce zeka, azim, irade, kahramanlık ve fedakarlık gibi manevi kültür unsurlarına dayanmaktadır. İyi asker, bu erdemlere en fazla sahip olan ve milli üstünlüğüne kesinlikle emin olan iyi insandır. Bu yüzdendir ki Türk, en iyi askerdir. Yakın ve uzak tarihte, Türk ordusu nerede iyi yönetilmişse orada en kuvvetli düşmanlarına boyun eğdirmiştir. Askerliği seven, yılmaz, kazanacağına emin ve çelik gibi sağlam Türk nesli gelecekte de sayıca üstün olsalar dahi yurduna göz dikenlere daima ve mutlaka yenecektir. Askerlik eğitimi birkaç yılda verilebilir. Fakat askerlik ruhu, insanlık, meziyet ve kabiliyetlerinin uzun yüzyıllar tecrübe örsleri üstünde dövülmesinden dolayı azgın fırtınalarla körüklenen hayat ateşinde çelikleşmesinden doğan cevherdir. İşte bu yüzden Türk milleti, askerlik ruhu en gelişmiş millettir (Tarih IV, 1931, s. 331-332).

Türkiye Cumhuriyeti Ordusu

Türkiye Cumhuriyeti ordusu, Türk askerliğinin muhteşem tarihindeki şeref ve şanını temsil eden asil ve yenilmez kudrettir. İdare, teşkilat ve teçhizatı mükemmeldir. Kumandan ve nefer kıymeti olarak dünyada rakipsizdir. Gazi, 1925 yılı Ağustos’unda Kastamonu’da asker koğuşlarını teftiştten çıkarken “Bir Türk, on düşmana bedeldir.” yazılı levha gördü. Zabite levhayı göstererek “Öyle midir?” diye sordu. Asker “Evet Paşam!” diyerek cevap verince Gazi alnını yükselterek “Hayır çocuğum, bence öyle değildir. Bir Türk dünyaya bedeldir.” demiştir (Tarih IV, 1931, s. 333-334).

Ayrıca kendisi bu kıymetli orduya başkumandanlık etmiş olmaktan gurur duyduğunu 30 Ağustos Meydan Muharebesi’nden söz ederken şöyle anlatmıştır.

“Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intaç edilmiş olan bu hareket Türk ordusunun, Türk zabitan ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığın tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk Milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin layemut abidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evladı, bir ordunun başkumandanı olduğumdan ilelebet mesut ve bahtıyırım” (Tarih IV, 1931, s. 334).

5. Umumi Tarih

Araplar ve Türkler

Halife Osman, İran fethini tamamlamak istemiştir. Arap orduları Aras ve Seyhun havalisine kadar ilerlemiş ve Merv şehri Arapların idaresine girmiştir. Daha sonra Arap orduları Belh ve Harezmi'e girdiler ve burada yaşayan Türklerin birçoğu Arapların zorlamasıyla Müslümanlığı kabul etmişlerdir (Refik, 1929, s. 25).

Türkler ve Müslümanlık

Türkler, Arapların zalimane idarelerine daima karşı geldiler. Hatta Araplardan, Haşim İbni Hakim'in peygamberlik iddiasıyla çıkardığı isyanda Abbasilere karşı onunla beraber oldular. Araplara karşı isyandan hiçbir zaman geri durmadılar (Refik, 1929, s. 74-75).

Maveraünnehir Selçukilerinin Medeniyeti-Kütüphaneler

Türkler en büyük kütüphaneleri kurmuşlardır. Merv'de 10 kadar kütüphane vardı ve dünyanın hiçbir yerinde kitapları bu kadar seçme bir kütüphane mevcut olmamıştır. Sadece bir tanesinde 12.000 kitap olduğu bilinmektedir. Büyük alimler bu kütüphanelerde araştırma yaparlardı. Maveraünnehir kütüphaneleri pek meşhurdur. Bu kütüphanelerden birini ziyaret eden İbni Sina şöyle demektedir. "Öyle eserlere tesadüf ettim ki, isimlerini bile kimse işitmemişti. Hatta ben de ilk defa görüyordum" (Refik, 1929, s. 98).

Servet ve Ziraat

Melikşah'ın oğlu Sencer, servet itibarıyla bütün hükümdarlardan üstün olmuştur. Babası Melikşah, vurulan her av için bir dinar verirken, bir defasında 10.000 dinar verdiği bilinmektedir. Oğlu av köpeklerine sırmalı atlastan çul giydire, ayaklarına altın bilezikler takardı. Selçukilerde ziraatta ilerlemişti. Horasan ile Maveraünnehir havalisi gayet mahsuldardı. Selçuki Türkler, arazinin bereketinden istifade ederlerdi. Bir Arap seyyahi "İslam memleketlerinde hiçbir şehrin etrafını Buhara kadar mamur ve güzel görmedim. Buhara'nın ortasındaki kaleden şehre bakıldığı zaman, her tarafta semanın mavi rengiyle birleşen ekili tarlalardan ve bahçelerden başka bir şey görülmez" demektedir. Ayrıca Horasan'ın altın, gümüş ve civa madenleri de meşhurdur (Refik, 1929, s. 99).

Anadolu Selçuki İmparatorluğu-Selçuklu Hanedanının İnkırazı

Bu devirlerde Anadolu doğrudan doğruya Moğol idaresine bağlanmıştı. Selçuk hanedanı, kendi saltanatları uğuruna Türkleri Moğollara ezdirmiştir (Refik, 1929, s. 136-137).

Nefis Sanatlar

Anadolu Selçukilerinde mimari diğer sanat alanlarına göre daha bir üstünlükle ilerlemiştir. Konya’da Alaeddin Cami, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi, Konya ile Aksaray arasında Sultan Hanı, Selçuki Türklerin en muhteşem mimari eserleridir. Türkler bu devirde insan ve hayvan resimleri de yapmışlardır. II. Keyhusrev’in parasında aslan ve güneş resmi temsil edilmiştir. Bazı paralarda ise Ayayorgi’nin elinde mızrak ile ejderi parçaladığını gösteren resmin taklidi yapılmıştır. Binalarda çifte kartal resmi de bulunmuştur. Konya binalarında en ziyade milli olanı mozaik çiniler olmuştur. Medreseler, kubbeler, çini mozaikler ve zarif oymalarla tezyin edilmiştir. Türk sanatkarlar muhtelif renkte taşları birbirine bitiştirerek rengarenk hendesi şekiller vücuda getirmekte büyük bir maharet gösterirlerdi. Çini mozaik Türklerin icadıdır (Refik, 1929, s. 145-146).

Kosova Muharebesi

Türklerin sayısı 70.000 düşman müttefiklerin kuvveti 100.000 kadardı. İki taraf Kosova sahrasında karşılaştılar. Muharebe müthiş bir surette başlamıştır. Düşman sol cenaha yüklendiği sırada oklar yağmur gibi yağıyordu. Beyazıt Bey bu cenahın zor duruma düştüğünü görünce yıldırım gibi süratle yetişince düşmanın üstünlüğünü mağlubiyetle sonuçlandırmıştı. Bu galibiyet Türklerin gayretini bir kat daha arttırarak şiddetli bir hücum düşmanı firara mecbur ettirmiştir. Murat Bey zaferinin neşesini duyamamıştır. Zira hain bir Sırp tarafından şehit edilmiştir (Refik, 1929, s. 157-158).

Ankara Muharebesi Sonrası

Timur, Ankara muharebesinden sonra, Bursa’ya girerek şehri yağma etmiştir. Moğollar bütün camileri ve mektepleri atlarına ahır yapmışlardır (Refik, 1929, s. 167).

Macaristan Seferi (1470-1480)

40.000 kişilik Türk ordusu Erdel'e girdi. Kumandanlar arasındaki itaatsizlik mağlubiyete sebep oldu. Erdel prensi Stefan Batori ile Matiaş Korvinus kuvvetlerini toplayarak Türk ordusunu bozdular. Fakat zaferlerini en kötü zulümlerle lekelediler. Muharebe meydanında Türk şehitlerinin ortasına bir sofra kurdular, Türklerin kanını şaraplarla karıştırarak içtiler. Bütün davetliler, Türklerin cesetleri üzerinde dans ettiler (Refik, 1929, s. 228).

Lepant Muharebesi (1571)

Lepant yenilgisinden sonra Sokullu bu elim zayıyatı telafi etmek için gece gündüz çalıştı. Tersaneyi büyüttü. Olanca faaliyetiyle 200 gemi inşasına başladı. Sokullu'nun bu gayretine Kılıç Ali Paşa'da hayret etti. Hatta bu kadar gemiyi bütün teçhizatla meydana çıkarmanın imkansız olduğunu söyledi. Sokullu, Kaptan Paşa'ya şu cevabı verdi. "Paşa, sen henüz bu devleti anlamamışsın. Bu devlet öyle bir devlettir ki, isterse bütün donanmanın demirlerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini atlastan yapmakta güçlük çekmez." Sokullu, sözünü yerine getirdi. Bu faaliyete Fransız elçisi bile şaşıtı. O sırada Venedik balyosu Antonio Barbaro, İstanbul'daydı. Venedik cumhuriyetine karşı Sokullu'nun fikrini anlamak için huzuruna çıkmak istedi. Sokulu kabul etti ve kendisine şu sözleri söyledi. "Sen uğradığımız felaketten dolayı azmimiz kırıldı mı sanıyorsun? Bilmiş ol ki, siz donanmamızı mağlup etmekle, bizim ancak sakalımızı kesmiş oldunuz. Biz ise sizden bir krallık yer (Kıbrıs) fetih etmekle sizin bir kolunuzu kırdık. Kırılan kol bir daha yerine gelmez. Fakat kesilen sakal daha gür çıkar." Sokullu bir sene içinde denize 250 gemi indirdi. Türk donanması Çerigo ve Mataban önlerinde görüldü. Müttefikler hücumla cesaret edemediler. Barış görüşmesine mecbur oldular. Türklere 3 senede harp tazminatı olarak 300.000 duka vermeyi ve Kıbrıs'tan vazgeçmeyi kabul ettiler. Lepant mağlubiyeti Türk azminin siyasi zaferiyle neticelendi (Refik, 1929, s. 267-268).

On Altıncı Asırda Türkler

Türk kuvveti Avrupa siyasetine tamamıyla hakim olmuştur. Akdeniz’de Türk donanmasına karşı duracak hiçbir kuvvet kalmamıştır. Avrupa’da servet ve arazi itibarıyla Türkiye ile boy ölçüşecek hiçbir devlet olmamıştır. Bütün garp memleketleri Türk hakimiyetinin geçerli olduğu yerlerden kıyas kabul etmeyecek derecede küçüktü. Türkler bu devirde, eski zamanlar medeniyetinin bütün şaşıyla parladığı ülkelere hakim olmuşlardır. Bu devirde Türkler edebiyatta sanatta büyük bir dirayet göstermişlerdir. Mimar Sinan, İstanbul’da Şehzade, Süleymaniye, Rüstem Paşa camileriyle Edirne’de Sultan Selim Camii gibi Türk mimarisinin en güzel eserlerini inşa etmiştir. Türk donanması Gazi Hayreddin’in, Kılıç Ali Paşa’nın, Piyale Paşa’nın ve Torgut Paşa’nın idaresinde bütün Akdeniz’i titretmiştir. Türk siyaseti, tembel padişahlar zamanında bile Sokullu’nun elinde Şarlken’in, II. Filip’in en kuvvetli tecavüzlerini kırmıştır. XVI. asrın en büyük hükümdarları Türk satveti karşısında boyun eğmeğe mecbur olmuşlardır. Fakat Osmanlı hanedanının maddi ve manevi sukutu bu satvet ve ihtişamın devamına mani olmuştur. O tarihten itibaren Türkiye zalim ve mecnun padişahlar elinde düşmanların en müthiş tecavüzlerine uğramıştır (Refik, 1929, s. 272-273).

6. Hamit ve Muhsin–Türkiye Tarihi

Safevilerin Siyaseti

Safevilerin Türk olduğunu belirten müverrihler olduğu gibi Arap olduklarından bahseden müverrihlerde vardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 53).

Çaldıran Harbi

Savaş sonunda esasen Türk olan, Türkçe konuşan Azerbaycanlılara Osmanlı ordusu da iyi muamele etmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 64).

Şarlken ve Müttefikleriyle Deniz Harpleri, Barbaros Hayrettin

Hayrettin Paşa muhteşem bir donanma vücuda getirebilecek zengin bir devletin hizmetine girmekle Türklüğe hizmet etmeyi, şeref ve şöhrat kazanmak imkanını elde etmiştir. Barbaros Hayrettin ömrünün sonuna kadar 1546 düşman ve rakiplerine aman vermemiş, Türk’ün hakimiyetini Akdeniz’de temine muvaffak olmuştur (Hamit & Muhsin, 1930, s. 104).

Sokullu'nun Asya Siyaseti

Açe hükümeti Portekizlilerin tecavüzlerine karşı İstanbul'dan gemi, asker, top, cephane ve bilhassa kale ve kadirga inşasına gücü yeten usta istemişti. Sokullu 22 gemi ile istenilen asker, levazımın ve bilhassa topçularla ustaların Süveyş'ten hemen gönderilmesini temine çalışmıştı. Açe'ye gidenler, halka gemi yapmayı, top dökmeyi, kale inşasını, diğer harp levazımı imalini öğretmişler ve kuvvetli bir ihtimale göre bir daha avdet eylemeyerek Açe'de kalmışlardır. İleri gelenlerine büyük memuriyetler verilmiş diğerleri bir Türk köyü inşa ederek oraya yerleşmişlerdir. Açe'de ahalisinin Türk neslinden olduğu iddia edilen ve çehrelerinde Türk ırkına benzeşlik bulunan böyle bir köy mevcuttur. Bu da Türk'ün teşebbüs ve dağılma kudretinin derecesini göstermektedir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 121).

Sokullu'nun Asya Siyaseti-Avusturya Seferi

Gerek Don-Volga gerek Süveyş kanallarını açmağı akıl etmek, Sokullu'nun siyasi görüşlerinin genişliğini, aynı zamanda bu devirde Türklerin pek muazzam projelerin tatbiki hususunda kendilerine ne derece güvendiklerini göstermesi itibarıyla oldukça önemlidir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 123). Uyvar kalesi 1 ay kadar kuşatıldıktan sonra ele geçirilmiştir. Bu zafer Avrupa'da Türk namının yeniden dehşet ve kuvvet kazanmasını mucip olmuştur. Zira Uyvar o zamanlar Avusturyalıların en yeni tahkim ettikleri ve zaptı mümkün olmaz dedikleri kalelerinden birisiydi. Bu sebeple ilerleyen zamanlarda uzun müddet Avrupa'da "Nöhözel karşısında bir Türk kadar kuvvetli" sözü söylenmiştir (Hamit & Muhsin, 1930, s. 197).

Tanzimat Devri

Tanzimat Devri'nde çeşitli cemaat ve unsurların Osmanlı namı altında birleştirilmeye çalışılmıştı. Fakat milliyet hislerinin gelişim gösterdiği bu dönemlerde, yapılmak istenilene ulaşamadı. Diğer milletlerde gelişen milliyet hissi Türkler için gelişmesine meydan bırakılmamıştı. O kadar ki Türk kelimesinin hakaret manasını ifade ettiği düşüncesi kabul görmüştü. Halbuki gayri Müslimler yalnız Türklere Osmanlı demek ve kendilerine Osmanlı dememektedirler (Hamit & Muhsin, 1930, s. 630).

Türkiye'nin Harbe İştiraki

Çanakkale muharebesi Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini oluşturur. Burada medeniyetin en kahhar tahrip vasıtaları ile Türk'ün azmi, cesareti ve fedakarlığı çarpışmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 721).

İstiklal Harbi

İnönü galibiyeti üzerine devletler gerek İstanbul hükümetini gerek Büyük Millet Meclisi hükümetini Londra'da bir konferansa davet etmişlerdir. Tevfik Paşa, Millet Meclisi delegelerinin salâhiyetini tasdik ederek sözü onlara bırakmıştır. Lakin müzakere neticelenmemiştir. Çünkü devletler Türk milletinin azmini henüz kafi derecede anlamamışlardı (Hamit & Muhsin, 1930, s. 736).

3.2. Türkçülük Fikir Akımının İsmet İnönü Döneminde (1938-1950) Ortaöğretimde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Yer Bulma Durumu Nedir?

1. Tarih I-1941

Anayurtta Büyük Hun İmparatorluğu

Mete devri imparatorluğun en kudretli zamanıdır. Büyük bir kumandan, kudretli bir teşkilatçı olan Mete, şarkta Siyenpileri Türk yurdundan Kingan şarkına çekilmeğe mecbur etmiştir (Günaltay, 1941, s. 20-22).

İlk Devirler Medeniyeti A. Kadim Türk Medeniyeti-Ziraat

Ziraat, Orta Asya'da başlamıştır. Çiftçiliğin başlıca malzemesi olan hububatın kökeni Orta Asya'da bulunması bahsedilen durumu desteklemektedir. Türkler evvelce doğadan topladıkları hububatı, kuraklık başladıktan sonra bizzat ekip biçmek mecburiyetinde kalmış, bu suretle ziraatçiliğe başlamışlardır. Orta Asya'da artan kuraklık karşısında ziraatı sürdürebilme mecburiyeti, Türkleri ekip biçmeyi kolaylaştıracak çeşitli aletler icat etmeğe, kanallar açarak ırmak ve göllerden yararlanarak sulama yapmaya yönlendirmiştir. Öküz ve beygir gibi hayvanların çiftçilikte kullanımı da ilk defa Orta Asya'da başlamıştır (Günaltay, 1941, s. 34).

Sanat

Gerek Anadolu'da gerek Orta Asya'nın çeşitli bölgelerdeki kurganlarda ele geçen eşya ve kap kaçaklar, Türklerin çeşitli sanatlarda önemli gelişme derecelerini aşmış olduklarını göstermektedir. Türkler pek çok ilerlettikleri seramik sanatından başka dokumacılık, kuyumculuk, dericilik, keçecilik, sanatlarının da mucidi olmuşlardır. Dericilikteki gelişimleri sayesinde kürkçülüğü, saraçlığı da pek ileri götürmüşlerdi (Günaltay, 1941, s. 34).

Madencilik

Türkler sanattaki en büyük yeteneklerini madencilikte göstermişlerdir. Bakır, kalay, tunç gibi demirde ilk defa Orta Asya'da Türkler tarafından keşfedilmiş, ardından bütün dünyaya yayılmıştır (Günaltay, 1941, s. 35).

Hukuk

Orta Asya Türkleri tarihi devir başlarında sağlam temellere dayanan hukuka sahip camialar teşkil etmiş bulunuyorlardı. Bunların başında herkesin ekeceği toprağı, hayvanlarını otlatacağı otlakları vardı. Hatta hayvanlarını tamgalanması mülkiyet hakkının bir göstergesidir (Günaltay, 1941, s. 36).

İlim ve Yazı

Orta Asya ticareti her yerden önce gelişim gösterdiğine göre yazınında dünya yüzünde ilk önce burada icat edilmiş olması gerekmektedir. Herhalde yazı Fırat ve Dicle havzasına Sümerlerle gelmiştir. Türkler daha sonra Orta Asya’da çeşitli dönemlerde çeşitli yazı usulleri icat edip kullanmışlardır. Türk dehasının mahsulü olan yazının tarihçe en yakın zaman ait bir şekli Orhun-Yenisey yazıları adıyla tanınmıştır (Günaltay, 1941, s. 39).

2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)

Türklük İçin Zararlı Cemiyetler

Kürdistan Teali Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti, İngiliz Muhibleri Cemiyeti ve zararlı sıfatı altında sıraladığımız cemiyetler bir noktada birleştikleri görülüyor. Bu cemiyetler Osmanlı Devleti’nin artık egemen bir devlet halinde yaşayamayacağını, varlığını koruması ancak himaye altına girmesiyle mümkün olduğunu savunmuşlardır (Kara1, 1945, s. 4).

Türk Milletinin İçinde Bulunduğı Genel Şartlar ve Savaşma Kararı, Milli Cemiyetlerin Kurulması

Mondros Ateşkesi’nin ardından millet sürekli bir endişe içinde kıvranıyor, daha önce başına gelen felaketlerden daha büyüğünün yaşanmak üzere olduğunu biliyordu. Mondros hükümlerinin uygulanmaya başlanması sonrasında memleketin yer yer işgal edilmesi ve bu olaylar karşısında padişah hükümetinin düşkünlüğü, hamiyetli ve fedakar Türk evlatlarında büyük bir tepki uyandırmıştı. Vatan müdafaası için memleketin çeşitli yerlerinde teşkilatlar ve cemiyetler oluşturulmuştur. İzmir’de Türk vatanperverleri “Reddi İlhak” adıyla bir cemiyet kurmuşlardır (Kara1, 1945, s. 5-6).

Milli Cemiyetlerin Müsterek ve Genel Karakterleri

Bu cemiyetleri kuranlar fedakar Türk çocuklarıdır. Cemiyetlerin kuruluşunda hakim olan duygu Türklük duygusudur. Fakat cemiyetlerin programları Türk vatanının bütünlüğü ve Türk milletinin birliğinin sağlanması maksadıyla düşünülmüş ve hazırlanmamıştır. Her cemiyet taşıdığı isimden de anlaşılacağı üzere belirli ve sınırlı Türk topraklarının kurtarılması için kurulmuştur. Örneğin “Trakya Paşaeli Cemiyeti” için genel dava Trakya toprakları ve orada yaşayan Türklerdir. Fakat hür, müstakil ve büyük Türkiye, başka tabirle Türk mucizesi bu cemiyetlerin dağınık çalışmalarından doğamazdı. Böyle bir doğuş her şeyden önce bir şefin etrafında toplanmak ve onunla beraber çalışmakla mümkün olabilirdi. Türk milleti içinde bu şefliği layıkıyla, iradesiyle yapacak adam Mustafa Kemal’den başkası olmamıştır (Karal, 1945, s. 6-7).

Yeni Türk Devletinin Kurulmasında Tutulan Yol

Milli hakimiyete dayanan kayıtsız ve şartsız bağımsız bir Türk Devleti’nin kurulması için tek bir yol kalmıştı. Osmanlı hükümetine ve padişaha karşı isyan etmek, Türk anayurduna ve Türk’ün istiklaline tecavüz edenler kim veya kimler olursa olsun onlara milletçe silahla karşı koymak, harp etmek gerekirse vatanın son kayasına kadar çekilerek o kaya üzerinden de savaşmaktı. Türk haysiyet ve onur sahibidir. Kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti, karanlık anlarda büyük fedakarlıklara, büyük acı ve ıstıraplara katlanmasını bilmiş millettir. Tarihi büyük davalar için yapılmış büyük mücadelelerin tarihidir. Hülâsa Türk milletinin kurtuluş cevheri kendi ruhunda saklıdır. Mustafa Kemal, istiklal savaşının başında bu manevi kaynağın varlığını şöyle dile getirir. “Ben 1919 yılının Mayıs ayında Samsun’a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete bu Türk milletine güvenerek işe başladım” (Karal, 1945, s. 18-19).

Milli Kongreler

Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal'i hedeflediği yoldan döndürmek için çok çaba sarf etmiştir. Başarılı olamayınca resmi görevine son vermeye karar vermiştir. Fakat milli kahraman, bu hareketi önlemek ve icraatlarını daha kolay yapabilmek için memuriyetten ve askerlik mesleğinden istifa etmiştir. Bu kararını milletin civanmertliğine güvenerek, onun bitmez tükenmez verimliliği ve kudret kaynağından ilham ve kuvvet alarak vicdani görevine devam edeceğini bildirmiştir (Kara, 1945, s. 28).

Okuma III-Heyeti Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya Gelmesi Münasebetiyle Ankara Gazetesinde Çıkan Bir Yazı

Durmadan hak uğruna mücadele eden, hak için varını yoğunu güle güle feda eden Türklük, bu bilgeliğinin parlak örneklerini defalarca göstermiştir. Hain eller ne zaman zulümle bu milleti yönetmek isterlerse toplarıyla, gülleleriyle, alemleri ateşe, kana gark etmiş olsunlar, karşılarında daima hak için ayağa kalkan Türkü görmüşler, kahrolup gitmişlerdir. Türklük kuvvetini hak olan dininden, damarlarında dolaşan temiz ve asil kanından alır. Dini alemde ilelebet ölümsüz olduğu gibi o azim ve kuvveti de istikrarlıdır. Cihanda milliyet varlığını mahvetmek imkanı olmadığı için soyluluk ve asaleti de sonsuzdur. Bu hakikati görmemek halkın durgun fakat derin sular gibi uyuyan huyları kurumuş, ölmüş zannetmek zavallılığındaki birkaç vicdansız hırs ve emellerini düşman paralarıyla tatmin etmek sevdasıyla iş başında zulme, ihanetlere başlayınca Türk'ün o tarihi varlığı kaynamaya başladı. Hak, yine tüm şaşasıyla göz kamaştırdı. Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa, sönmez ebedi her gecenin gündüzü vardır. Bu gündüzü yaratan güneşin fecri Erzurum'da doğdu, Sivas'ta parladı bütün düşmanı korkuttu. Türklük alemi baştan başa bütün oldu, bir ışık oldu. Biz Türk ve İslam'ın heyet-i umumiyesi bu vahdeti malımızla, canımızla, din ve namusumuzla takviyeye azmettik. Azmimiz asla sarsılmayacaktır. Hakkımız teslim edilmedikçe durmayacağız, harp ve darp, zulüm ve kahr, hepsini iman dolu göğsümüzle karşılayacağız. Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol. Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa var ol (Kara, 1945, s. 37).

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Ankara

Türk milleti en güç şartlar içinde, en büyük acı ve mahrumiyetlere katlanmasını bildiği için hayretler içinde kalan bir dünyaya inkılabımızla yeni bir Türk mucizesi gösterecekti (Kara, 1945, s. 46).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Vatan İçin Savaşıyor

Erkekleri savaşta olan Türk kadınları, bebekleri sırtlarında cephaneye ve yiyecek yüklü arabalarını tarihte eşi görülmemiş bir sabır ve imanla cephenin ön saflarında savaşan erlere kadar götürüyorlardı. Türk ordusu başkumandanından erine, erinden cephaneye taşıyan Türk kadınına kadar herkeste vatan toprağının kurtulacağına olan iman bir okyanus kadar engindi (Kara, 1945, s. 73-74).

Türk Tarih İnkılabı

Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran, yükselten ve genişleten Türk milleti olduğu halde adamları ümmet tarihini benimsemişlerdi. Türk'ün geçmişte yaptığı büyük işlerin ve yarattığı parlak medeniyetlerin hiçbirisi öğretilmiyordu. II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük alanında bir hareketlenme başlamışsa da devlet dışında kalan bu hareket mevcut tarih anlayışını değiştirmemişti. Milliyetçilik esasları üzerinde yükselmeğe başlayan Türkiye Cumhuriyeti rejimi her alanda olduğu gibi, tarih alanında da milli benliğe dayanmak ihtiyacını hissetmişti. Türk milleti İstiklal Savaşı'nı açmakla dünyaya bir Türk mucizesi göstermiş ve Türk milletinin dünya tarihinde emsalsiz bir yaşama kudret ve kabiliyet sahibi olduğunu kanıtlamıştır (Kara, 1945, s. 141-143).

Milli Savunma

Türk ordusu, tarihin her devrinde yüksek bir yeteneğe sahip olmuştur. Büyük düşmanlarla çarpışmış, birçok zaferleri tarihine yazmıştır. Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı, yurt sevgisi olan askerliği, Türk milleti daima sevmiş ve asker olmayı şeref saymıştır. Savaşlarda kahramanlık ve harikalar yaratmak dünya da Türk askerine nasip olmuştur. Bu Osmanlı'nın ilk devirlerinde de geçerlidir. Cumhuriyet devrinde de Türk ordusunun talim ve terbiyesi kuvvetlendirmiştir. Bugün cumhuriyet ordusu bir mekteptir. Kışlada talim görür, ders okur, ruhunu terbiye eder. Donanması, tayyareleri, topçuluğu ve tankçılığı da kuvvetlidir. Atatürk'ün dediği gibi “Bir Türk cihana bedeldir” (Kara, 1945, s. 169-171).

3. Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü

Barut ve Top

Bir zamanlar Bizanslılar kireçle kükürdü ve reçineyi birbirine katarak bir madde yapıp, gemileri yakmaktaydılar. XIII. asırda Türkler bu maddenin içine reçine yerine kömür karıştırarak barutu meydana getirmiştir. Barut bulunduktan sonra top icat edilirken, ilk top taş mermi atarken, ağaçtan yapılmıştır. Bu taş mermiler XV. asra kadar bir ok menzili kadar mesafeye gidebiliyordu. XVI. asırda topçuluk büyük bir gelişim göstermiş, daha sonra Avrupalılar topu öğrenmiş, topun icadı Avrupa'da Feodalizme son vermiştir. Türkler topta ustalaşmışlardır (Şapolyo, 1946, s. 38).

Pusula-Kağıt ve Matbaacılık

Orta Çağ'da gemiciler pusulayı bilmediklerinden sahillerden giderler, derinlere açılamazlardı. Pusulayı Çin'de medeniyet kuran Türkler icat etmişlerdir. Bu aleti Müslümanlar Avrupa'ya tanıtmışlardır (Şapolyo, 1946, s. 38). Dünya'da ilk matbaayı Türkler icat etmiştir (Şapolyo, 1946, s. 39).

İkinci Meşrutiyet

Meşrutiyet Devri'nde Ziya Gökalp adında bir alim İslamlaşmak, Türkleşmek, Garblaşmak adında üç umdeyi müdafaa etmiştir. Milliyetçilik cereyanı oluşmuş, her tarafta Türk ocakları açılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 99).

Zararlı Cemiyetler

İngiliz Muhipler Cemiyeti, İstanbul'da kurulmuştur. İngilizlerin gizlice yönettikleri bu cemiyete padişah Vahdettin, Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Ali Kemal ve Sait Molla'da katılmışlardır. Bu cemiyetin amacı İngilizleri sevdirmek ve Türkiye'yi İngiliz mandası altına sokmak, memlekette isyanlar çıkartmak, milli gayeleri ortadan kaldırmaktır. Ayrıca bazı kesimlerde Amerika mandasını istemekteydiler. Bütün bu cemiyetleri kuranlar aciz ve üstünkörü görüşlü insanlardan oluşmaktaydı. Türk milletinin kurtarıcı varlığına inanmıyorlardı. Halbuki milli şuur bu zamanlar kaynamaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu yıkılsa da Türk milleti taze bir kuvvet olarak yaşamaktaydı. O zaman iktidar mevkiini idare edenler hem korkak hem de aciz oldukları için Milli Mücadele yoluna girmekten korkuyorlardı. Yalvarmakla, dost olmakla hürriyet ve istiklale kavuşmanın imkanı yoktu. Mondros Ateşkesi'ni okuyan Vahdettin "Şartların çok ağır olmasına rağmen kabul edelim. Biz sonra İngilizlerin müsamahasına nail olacağız." demişti. İngilizlerin hoşgörüsüne güveniyordu. Halbuki Türk milleti silahlanarak, dağlara çıkıp, Kuvayı Milliye çeteleri kurarak Milli Mücadele'ye çoktan karar vermişti (Şapolyo, 1946, s. 113-114).

Milli Cemiyetlerin Kuruluşu

Memleketin hakiki sahipleri ve hakimi olan Türk milleti, Milli Mücadele için gizli gizli hazırlanmaya başlamıştı. Milli Mücadele'nin çekirdeğini Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri meydana getirmişti. Türk milletinden her kesim elindekini avucundaki, hatta kese kese altınlarını bu cemiyetlere vermişti. Cemiyetlerin amacı Türk milletinin istiklal ve hürriyetlerini kazanmak olmuştu. Bu cemiyetleri vatansever Türk evlatları kurmuşlardı (Şapolyo, 1946, s. 114-115).

Mustafa Kemal Paşa

Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak bastığında Anadolu'nun üstüne Samsun'dan bir güneş doğmuştu. Bütün Anadolu kaynamaktaydı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştu ve gizli faaliyetlerle gençleri silahlandırıyorlardı. Bu sayede bölge bölge Kuvayı Milliye çeteleri oluşturulmuştu. Düşmanların işgali karşısında milletin hakimiyetine dayanan kayıtsız ve şartsız bağımsız bir Türk devleti kurmak gerekiyordu. Bu padişaha isyan ederek ve silahı alıp dağa çıkıp, hürriyet ve istiklal için Milli Mücadele'ye girişmekle mümkündü. Mustafa Kemal Paşa diyor ki "Ben 1919 yılının 19 Mayıs'ında Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevi kuvvet vardı. İşte ben bu milli kuvvete, bu Türk milletine güvenerek göreve başladım" (Şapolyo, 1946, s. 120).

Kuvvayı Milliye

İtilaf devletlerinin Anadolu'yu taksimi ve Yunanlıların İzmir'e ayak basması Türk milletinin vicdanında milli bir şuur uyandırmıştır. Bunun üzerine Anadolu'da birçok vatanseverler silahlarını alarak dağa çıktı, hürriyet ve istiklal için Milli Mücadele'ye giriştiler. Bu kuvvetlerin hepsine Kuvvayı Milliye denmiştir. Fransızlar Adana, Maraş, Antep ve Urfa'yı işgal etmeleri üzerine bu cephelerde şehir müdafaaları olmuştur. Türk milleti yaşadığı imkansızlıklara rağmen işgalcilere karşı koymak için Milli Mücadele'ye girişmiştir. Silah ve cephane ihtiyacı çok olmasından dolayı İstanbul'da gizli bir teşkilat kurularak Anadolu'ya silah kaçırılmaya başlanmıştır. Anadolu kadınları kağnılarla cephane taşıyorlardı. Bütün millet varını yoğunu mücahitlere vermiştir. Bu içten gelen ateşli çalışmalar ilk cepheleri oluşturmuştur (Şapolyo, 1946, s. 121-122).

Milli Birliğin KuruluŖu

Anadolu'daki milli heyecanı bir kumanda altına toplamak ve milli cemiyetleri de bir teŖkilat haline getirmek, milli birliği oluŖturacaktı. Vatanın içinde olduğu kötü durumu halk anlamıŖ, kurtuluŖu bir heyecan haline getirmiŖti. Mustafa Kemal PaŖa bu kaynayan ruhu anlayarak Türk milletinin istiklal ve hürriyeti ii alıŖmaya karar vermiŖtir (Ŗapolyo, 1946, s. 122).

Türkiye Büyük Millet Meclisinin AılıŖı 23 Nisan 1920

İstanbul'un iŖgali, Türk milleti iŖgalcilere karŖı koyma isteğini iyice krklemiŖ, millet arasındaki bağ daha da kuvvetlendirmiŖtir (Ŗapolyo, 1946, s. 127).

Birinci İnönü SavaŖı 10 Ocak 1921

Bu yokluk içinde aslanca vatanını koruma azmini taŖıyan kahraman Türk askerleri, Yunanlılara karŖı hücuma kalkmıŖtır. İnönü tepelerinde pek kanlı bir savaŖ olmuŖ, Türk'un bu kahramanca saldırıŖlarına dayanamayan Yunanlılar 10 Ocak 1921 gecesini Bursa'ya doğru kamıŖlardır (Ŗapolyo, 1946, s. 135).

Sakarya SavaŖı

DŖmanın sayısı bizden fazlaydı. Yunan ordusu İngilizlerin silahlarıyla donatılmıŖtı. Nakliyemiz kağnı, katır ve deve kollarından oluŖmaktaydı. Türk milleti ihtiyarıyla, genciyle kadınıyla nesi var nesi yoksa hepsini feda ederek vatan müdafaasına kalkıŖmıŖtı. Sakarya zaferi, İstiklal Harbi'nin Ŗanlı zaferidir. Sakarya Zaferi, Türk milletinin esir edilemeyeceğini dünyaya tanıtılmıŖtır (Ŗapolyo, 1946, s. 138).

Afyon Karahisar SavaŖı 26 Ağustos 1922

Gün aydınlanırken, saat beŖ buçukta gittikçe Ŗiddetlenen keŖif topçu ateŖiyle büyük taarruz baŖlamıŖtı. Mehmetikler süngü takip "Allah Allah" sesleriyle aslanca hücuma kalktıklarında yer ve gök inlemiŖti. AkŖama kadar devam eden Ŗiddetli ve aman vermeyen taarruzlarımız ile Yunanlıların bir seneden beri güçlendirdiği kuvvetli siperlerini 1 günde zapt etmeyi baŖardık (Ŗapolyo, 1946, s. 143).

Milli Savunma

Türk ordusu, tarihin her devrinde yüksek bir yeteneğe sahip olmuştur. Büyük düşmanlarla çarpışmış, birçok zaferleri tarihine yazmıştır. Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı, yurt sevgisi olan askerliği, Türk milleti daima sevmiş ve asker olmayı şeref saymıştır. Savaşlarda kahramanlık ve harikalar yaratmak dünya da Türk askerine nasip olmuştur. Bu Osmanlı'nın ilk devirlerinde de geçerlidir. Cumhuriyet devrinde de Türk ordusunun talim ve terbiyesi kuvvetlendirmiştir. Bugün cumhuriyet ordusu bir mekteptir. Kışlada talim görür, ders okur, ruhunu terbiye eder. Donanması, tayyareleri, topçuluğu ve tankçılığı da kuvvetlidir. Atatürk'ün dediği gibi “Bir Türk cihana bedeldir” (Şapolyo, 1946, s. 164-165).

4. Özlü Tarih

Ders kitabı şu cümlelerle başlar: “Malazgirt Savaşı, Anadolu'muzun alinyazısı ve kaderi oldu. Kitabımıza bu kutsal kapıdan girelim” (İzdem, 1949, s. 5).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun fethi nasıl tamamlandı?

Kösedağ Savaşı'ndan yenik çıkan Selçuklular, 50 yıl kadar vasal bir devlet olarak varlığını sürdürmüş, haliyle Selçuk ailesi hakimiyeti elinden kaçırmıştır. Uç beylikleri bağımsızlığına kavuşmuşlardır. Karaman Beyliği Ermenileri, Osmanlı hükümeti Rumları sıkıştırıyorlardı. Aydınoğulları'yla ve Menteşeoğulları'da Ege kıyılarını ele geçirmişlerdi. Anadolu'muz artık hızla Türkleşiyordu. İran Yaylası üzerinden gelen bazı Türk boyları da kuvvetimizi arttırıyor yarımadaya kendi kültürümüzü aşılyorduk. Nihayetinde Osmanlılar, Marmara bölgesinin tamamını ele geçirmiş, 1453'de İstanbul'u alarak Anadolu'nun fethi tamamlanmıştır (İzdem, 1949, s. 6).

Anadolu'nun Türkmenler tarafından kısa zamanda ve kolayca zaptını mümkün kılan sebepler nelerdir?

Türkler yiğit ve teşkilatçıydılar. Müslümanlığın taze heyecanını taşıyorlardı. Komutanları ve şefleri adil insanlardı (İzdem, 1949, s. 7).

Türk Anadolu'nun Yeniden Türkleşmesi İçin Harcanan Gayretleri Anlatın

Milli Mücadele döneminde Anadolu Türklüğünü ve onun yüksek şeref ve bağımsızlığını korumak için nasıl savaştığımızı bütün dünya gördü. Artık bu kutsal vatan şüphe götürmez bir vasıfta Türkleşmiştir (İzdem, 1949, s. 8).

Muhaç Savaşı, Sebep ve Sonuç

Türk ırkından olan Macarlarla birleştik. 1541'den Orta Macaristan bir vilayetimiz haline geldi (İzdem, 1949, s. 15).

Osmanlı Devleti'nin Büyük Bir İmparatorluk Haline Gelmesini; Devlet Teşkilatında, Kültürde, Ekonomide Gelişmesini Sağlayarak Bir Yükseliş Çağına Erişmesini Hazırlayan İç ve Dış Sebepler Nelerdir?

Anadolu'nun devamlı olarak taze Türk boyları ile beslenmesi, din heyecanı, Türk adaletinin yarattığı saygı, Türk kültürünün ve devlet yaratma gücünün üstünlüğüdür (İzdem, 1949, s. 18-19).

Meşrutiyetin İkinci Defa Kuruluşunun Tarihçesini Anlatın

31 Mart 1909'da bir isyan gerçekleşmişti. Bunun üzerine kurmay başkanı Mustafa Kemal'in planlarını hazırladığı Hareket Ordusu, Selanik'ten İstanbul'a gelmişti. Yobazları sindirerek 32 yıl vehmi ve keyfi yüzünden en seçkin Türk idealistlerini yok eden, Türk milletinin enerji hamlelerini kötürümleştiren zorbayı (II. Abdülhamid) öldürmeyerek önce Selanik'e sürdüler sonra da İstanbul'da Beylerbeyi sarayında göz hapsine aldirdılar (İzdem, 1949, s. 41-42).

Yunan Ordusunun İlerlemesi, İnönü Savaşları, Bu Savaşların Sonuçları?

Dünya, Türk milletinin içten bir inançla savaştığını, bağımsızlığını kazanmak için sarsılmaz bir azim sahibi olduğunu ve dağınık kuvvetlerden yenilmez bir ordu yarattığını görmüştür (İzdem, 1949, s. 52).

Mudanya Mütarekesi ile Lozan Sulh Müzakereleri Hakkında Bilgi Verin!

Lozan, Türk milletinin şerefle dolu tarihinde mutlu bir dönem; kendisinin modern bir cemiyet haline getirecek büyük devrimlere imkan veren bir başlangıç olmuştur (İzdem, 1949, s. 55).

Türk Ordu ve Donanması Hakkında Bilgi Verin!

Bizde savaşçılık, babadan evlada geçen bir mirastır. Diğer atalarımız gibi Osmanlı Türkleri de hükümet kurar kurmaz yeniçeri ocağıyla sürekli ve düzenli bir ordu kurmuşlardır. Kendine özgü disiplini, gelenekleri, türbeleri, sınıfları ve göz alıcı kıyafetleri olan bu birlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasında baş rolü oynamıştır. Cumhuriyet ordularının ise tek bir vazifesi mevcuttur. Milli varlığını korumak ve çevresindeki ülkelerinde güvenliğini sağlamak, insanlık için barış bekçiliği yapmaktır. Birleşmiş Milletler'in korkudan uzak özgür bir dünya yaratmak hedefine Türk milleti ordusu ile hizmet etmeyi şeref saymaktadır (İzdem, 1949, s. 58-60).

Türklerde Güzel Sanatlar: Mimarlık?

Milletimiz çeşitli nedenlerle memleketlerini değiştirmek, yeni yeni ülkelere yerleşmek zorunda kalsa da usta yapıcı olduğunu eserleriyle kanıtlamıştır. Güzellik duygusu Türk'ün gönlüne iyice yerleşmiştir. Bir taraftan savaşır devlet kurmuş, öte yandan evinden tapınağına ve hastanesine kadar güzel binalar yapmıştır (İzdem, 1949, s. 64).

Türklerde Güzel Sanatlar: Müzik?

Edebiyat ve müzik Türk ruhunun gıdasıdır. Onlarsız yaşayamaz. En eski devirlerde şölenlerde, ozanların besteleyip kopuzlarıyla çaldıkları güfteler bu iddiamızı ispat etmektedir. İlk sazı icat edip çalanlar Sümer Türkleridir (İzdem, 1949, s. 65).

Yazıda ve Dilde Olan Devrimlerimizi Anlatın!

Dünya’da yazıyı icat edenler Türklerdir. Sümer Türkleri hece yazısını bulmuşlardır. Etiler, Mısır hiyeroglifinden ayrı bir hiyeroglif kullandılar. Etrüsklerin kendilerine göre yazıları vardı ki Latin alfabesinden önce hemen bütün İtalya ülkesinin tek yazışma aleti olmuştur. Türkler arasında VIII. asırda Orhun yazıtlarıyla kusursuz bir alfabeye Gök Türklerde rastlıyoruz. İslamlıktan sonra Selçuklu ve Osmanlı Türkleri, Arap alfabesini kullanmışlardır. Bu alfabe ile güzel dilimizi yazıp okumakta çok güçlük çekmiştik. 1928’de Latin alfabesi esas tutularak fonetiğimize uygun bir Türk alfabesi geliştirdik ve Arap alfabesini kaldırdık. Herkeste okur yazar olmak hevesi oluştu (İzdem, 1949, s. 69).

Türklerde Ekonomi: Endüstri

Türkler doğuştan zanaatçıdır. Seferden ve akınlardan arta kalan zamanlarda dövenini, sapanını, arabasını, çadır bezini, çeşitli maden eşyalarını, silahlarını, kuyumculuğa ait süs eşyasını, çeşitli ev araçlarını kendileri yapmıştır. Osmanlı Türkleri buharlı makinalar icat olununcaya ve fabrikalar kuruluncaya kadar toplarımızı, ateşli ve ateşsiz silahlarımızı, gemilerimizi, giyim eşyalarımızı vb. bütün endüstri ihtiyaçlarını kendileri karşılamıştır (İzdem, 1949, s. 71).

Osmanlı Türkleri Büyük Bir İmparatorluk Kurmuşlardı. Onlar da Faydalı Bir Sömürgecilik Politikası Güdebildiler Mi?

Türkler hiçbir zaman sömürgeciliği benimsememiştir. Ele geçirdikleri ülkelerin insanlarına eşit davranmış, sömürmeyi düşünmemiştir. Asil ruhlu ve tok gözlü insanlar gibi hareket etmişlerdir. Türk ve Müslüman olmayanlara cömertçe ayrıcalıklar vermişlerdir. Onları düşmanlara karşı, temiz kanlarını akıtarak korumuştur. Demiryolu, liman, okul gibi tesisler yabancı memleketlerde kurmuşlardır. Denilebilir ki farkına varmadan kendi vatanları Anadolu’yu İmparatorluk ülkeleri için sömürmüşlerdir (İzdem, 1949, s. 81).

3.3. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü Dönemleri Arasında Türkçülük Fikir Akımının Ortaöğretim Ders Kitaplarına Etkisi Konusunda Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?

Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ders kitaplarındaki Türkçülük fikir akımının etkileri üzerinden farklılıklara bakıldığında tıpkı Türk siyasi ve kültür tarihinde olduğu gibi anlamlı farklılıklar mevcuttur. Bu durumu açıklamak için önce ders kitaplarındaki farklılıkların belirli başlıklar altında detaylı incelemeleri yapılacak ardından genel bir değerlendirilmesi yapılarak bir çerçeve oluşturulacaktır.

Anadolu ve Türklük

I. Cihan Harbi'nden sonra Türk milletini, binlerce yıllık Türk yurdu olan Anadolu'dan atmayı planlayan İtilaf Devletleri planları gereği vakit kaybetmeden Anadolu'yu işgal etmeye başlamıştı. İşte Türk milletinin bu duruma karşı bir duruş sergilemesine ve vatanını savunarak yeni bir devlet kurmasına “Türk Mucizesi” denilmiştir. Fakat cumhuriyet ilan edildikten ve hatta Lozan Antlaşması yapıldıktan sonra dahi İtilaf devletlerinin Türkiye üzerindeki planları son bulmuş değildir. Bunun en iyi örneği Musul Meselesi olarak gösterilebilir. Bu nedenlerden dolayı askeri ve siyasi alanda her ne kadar Anadolu'nun Türklere ait olduğu kanıtlanmış olsa da sözü edilen durumu bilimsel olarak da tüm dünyaya kabul ettirmek gerekiyordu.

1931 – Tarih I ders kitabında bu duruma örnek olan çok net bilgiler bulunmaktadır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere Türk Tarih Tezi anlayışına göre çok eski zamanlarda anayurtta yaşanan kuraklık sebebiyle Türklerin bir kısmı yaşadıkları bölgeyi terk ederek dünyanın dört bir yanına yayılmış ve yerleştikleri bölgelere de yüksek medeniyetlerini götürmüşlerdir. Türklerin anayurttan göç ettikleri bölgelerden bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu Anadolu topraklarıdır. Adı geçen teze göre Türkler Anadolu'ya geldikten sonra bölgede yüksek medeniyetlerinin kurulmasına neden olmuşlardır. Tarih I ders kitabında Türklerin en az 4.000 yıl evvel Anadolu'ya yerleştiği, bu yurdu kutsal yurt edindiği ve bu durumu kurduğu Eti medeniyeti ile mümkün kıldığı açıklanmıştır (Tarih I, 1931, s. 30). Kitaba göre Etiler, Hitit ve emsali isimlerle tanıtılmış Hata Türkleridir. Hata Türkleri, tarihten evvel Orta Asya yaylasından batıya doğru yapılan göçler sonrasında Anadolu'ya yerleşmiş ve Anadolu'ya Hata adını vermişlerdir. Hata, Çin şimalindeki ülkelere dahi öteden beri Türkler tarafından verilmiş olan isimdir. Esas dilleri

de Elamlıca, Sümerce gibi Türkçedir ve brakisefal kafatasına sahiptirler (Tarih I, 1931, s. 127-129). Tarih I (1941)'de ise Proto Hititlerin Orta Asya'dan göçmüş bir kavim olduğu belirtilmiş fakat Türk olduğu söylenmemiştir (Günaltay, 1941, s. 142).

Ders kitapları incelendiğinde Anadolu'nun Türkleşmesi ile alakalı bilgilere daha sonra XI. asırdan itibaren rastlanılmaktadır. Bu konu özellikle Selçuklular döneminde yaşanan büyük Oğuz göçleri üzerinden anlatılmaktadır. Nitekim XI. asırdan itibaren Moğollar nedeniyle yurtlarını terk eden Türkler, Anadolu'ya akın akın göç etmişlerdir (Tarih II, 1931, s. 280-282). Türkler böylece Anadolu'yu Türkleştirdiler ve Anadolu'da ortaya çıkan Selçuki Devleti'nin esasını oluşturmuşlardır (Refik, 1929, s. 99-100). Zaten Bizans'ın, Emeviler ve Abbasilerle, sonrasında Selçuklularla yaptıkları savaşlar Anadolu'yu harap etmişti. Anadolu'da Selçuk Devleti kurulduğu vakit, şehirler harap, ahaliden mahrum, tarlalar bakımsız ve metruk haldeydi. Anadolu'ya akın akın gelen Türk kütleleri Anadolu'daki nüfusu yeniden arttırmıştı (Tarih II, 1931, s. 280-282). Hatta Osmanlı medeniyetinin ilk yıllarında Anadolu artık Türk ve Türkleşmiş halktan oluşmaktaydı (Hamit & Muhsin, 1930, s. 469). Osmanlı Devleti'ni her ne kadar Kayılar kurmuş olsa da devleti asıl yaşatan ve geliştiren Anadolu Oğuz Türkleri olmuştur. Oğuz Türkleri, Anadolu'ya akın akın göç ederken, Osmanlı'ya biat ederek güç katmış, Anadolu sınırları dışında fütuhata başladıktan sonra Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut gibi bölgelere yerleşerek buralara da Türk medeniyetini aşılamışlardır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 477-479).

Bahsi geçen konu İsmet İnönü ders kitaplarında da hemen hemen benzer şekilde ele alınmıştır. Nitekim Ekmel İzdem'in ders kitabında Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun Türkleşmeye başladığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca kitaptaki bilgilere göre Köseadağ Savaşı'ndan yenik çıkan Selçuklular 50 yıl kadar vasal bir devlet olarak varlığını sürdürünce, hanedan hakimiyeti elinden kaçırmış, haliyle Anadolu beylikleri bağımsızlığına kavuşmuşlardır. Karaman Beyliği Ermenileri, Osmanlı Hükümeti de Rumları sıkıştırmıştır. Aydınogulları'yla Menteşeoğulları'da Ege kıyılarını ele geçirmişti. Anadolu'muz artık hızla Türkleşiyordu. İran Yaylası üzerinden gelen bazı Türk boyları da kuvvetimizi arttırıyor, yarımada ya kendi kültürümüzü aşılyorduk. Nihayet Osmanlılar, Marmara Bölgesi'nin tamamını ele geçirerek 1453'de İstanbul'u almış, Anadolu fethi tamamlanmıştır (İzdem, 1949, s. 6).

Enver Behnan Şapolyo'nun ders kitabında ise Osmanlıların XIV. asırdan itibaren Anadolu ve Rumeli'ni kültür ve medeniyet bakımından İslamlaştırmaya ve Türkleştirmeye çalıştığına, Rumeli fethedilince Anadolu'daki Türklerin bir kısmı, Rumeli'ye yerleştirildiğine, adı geçen Türklerin dilleri, dinleri ve gelenekleriyle beraber ele geçirilen şehirlere camiler, medreseler, imaretler yapılarak Rumeli'yi Türkleştirdiklerine yer verilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 19).

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti konulu ders kitaplarında ise Anadolu'nun en belirgin özelliği Türklerin vatanının son kalesi olması ve Anadolu'dan bahsedilirken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmadan evvelki ismiymiş gibi davranılmasıdır. Bu durumlara örnek verecek olursak; 1931-Tarih IV'de Türk yurdu işgal altında olduğu sırada Anadolu'nun her köşesinden istiklal çarelerinin düşünölmeye başlandığı, müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin kurulduğu, bunların yanında birliğe ve müdafaaya zararlı cemiyetlerin de kurulduğundan söz edilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 9-13). Göröldüğü üzere ders kitabında Anadolu'dan "Türk Yurdu" olarak bahsedilmiştir. Yine aynı kitabın ilerleyen sayfalarındaki "Milli Müdafaa" başlığında İtilaf devletlerinin Anadolu'nun asıl sahibi olan Türklerin kuvvetini hesaba katmadığını ve bu kuvvetin zamanla gün yüzüne çıktığına yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 27-33).

İsmet İnönü dönemi ders kitabı olan "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" kitabında ise Milli Mücadele karşısı olan Damat Ferit Paşa'nın sadrazam olduktan sonra Anadolu halkına, Kuvayı Milliyecileri ve Mustafa Kemal Paşa'yı fena göstermek için harekete geçtiğinden bahsedilmektedir (Şapolyo, 1946, s. 130-131). Burada "Anadolu halkı" denilirken Türk milletinden bahsedildiği apaçık ortadadır. Şapolyo'nun kitabında ayrıca Sevr hakkında bilgiler verilirken Türklerin idamı olan bu anlaşmayı Anadolu'nun kabul etmediği belirtilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 131-132).

Özlü Tarih'de ise Milli Mücadele sayesinde Türk Anadolu'nun yeniden Türkleştiğı şu cümlelerle paylaşılmıştır. "Milli Mücadele döneminde Anadolu Türklüğünü ve onun yüksek şeref ve bağımsızlığını korumak için nasıl savaştığımızı bütün dünya gördü. Artık bu kutsal vatan şüphe götürmez bir vasıfta Türkleşmiştir" (İzdem, 1949, s. 8).

Göröldüğü üzere iki dönemin Anadolu düşüncesine bakıldığında Eski Çağ tarihi hariç genel fikir, Anadolu'nun Türkleşmesinin XI. asırda Oğuz göçleri ile başladığı, Milli Mücadele döneminde ise Türkleşmenin artık tam manasıyla kesinleştiğı yönündedir.

Önemli Tarihi Şahsiyetler

Bu başlık ile Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ders kitaplarında yer edinen önemli Türk şahsiyetleri hakkındaki genel düşüncelere yer verilecek, anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılacaktır.

a. Timur

Geçmişten günümüze kadar Timur Devleti'nin kurucusu Timur hakkında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar genel olarak kendisinin etnik kökeni ve Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı padişahı Yıldırım Beyazıt'a karşı olan tutumu hakkındadır. Öncelikle iki dönemdeki ders kitaplarında Timur'un kökenine dair bilgilere bakacak olursak: Ahmet Refik'in ders kitabında “Temirlenk, İmparatorluğu ve İstilas” başlığında Timur'un Cengiz sülalesinden olduğu belirtilmiştir (Refik, 1929, s. 163). Ayrıca “Temirlenk, Ankara muharebesinden sonra Bursa'ya girdi, şehri yağma etti. Moğollar bütün camileri ve mektepleri atlarına ahır yaptılar” (Refik, 1929, s. 167) cümlelerine yer verilmiştir.

1931 – Tarih II’de ise Timur’un annesinin Tekin Hatun olduğu, babasının ise Türk reisi olan Barlas olduğu ve 11 Mart 1336’da Semerkant cenubunda Yeşilşehir’de dünyaya geldiği açıklanmıştır. Bununla beraber “Timur” bölümün giriş cümlesinin sonlarında kendisi için “Türklerin Hakan’ı Büyük Timur” denilmiştir (Tarih II, 1931, s. 299). İsmet İnönü ders kitaplarından birisi olan Özlü Tarih’te ise Türk hakanı Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında yapılan Ankara Savaşı sonrası boşu boşuna kardeş kanı döküldüğü, iki hakanın birbirleriyle yaptığı mektuplaşmalar nedeniyle de savaşın kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir (İzdem, 1949, s. 9). Bu bilgilerden yola çıkarsak Timur’un 1931 Tarihli ders kitaplarından önce Türk değil Moğol hükümdarı olarak kabul edildiği fakat 1931 tarihinden sonra yayınlanan ders kitaplarıyla birlikte Timur’un ve devletinin Türk devleti olduğu kabul görmüştür, diyebiliriz.

Timur hakkındaki bir diğer tartışma konusu ise Osmanlı Devleti ile Ankara’da yaptığı savaş sonrası yaşananlardır. Bahsi geçen iki dönemin ders kitaplarında da Timur’un Beyazıt’a hürmet gösterdiği yazmaktadır (Refik, 1929, s. 137). 1931 – Tarih II’de Timur’un Beyazıt’a nazikane davrandığının üstü çizilmiştir (Tarih II, 1931, s. 324).

İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde ise “Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü” ders kitabında da Timur’un Beyazıt’a hürmet gösterdiği (Şapolyo, 1946, s. 15) öğrencilerle paylaşılmış, “Özlü Tarih” ders kitabında ise Ankara Savaşı hakkında sadece Timur’un savaşı kazandığı belirtilerek boş yere kardeş kanının döküldüğünden dem vurulmuştur (İzdem, 1949, s. 9).

Bu iki tartışmalar dışında ders kitaplarında Timur'un kişiliği hakkındaki bilgiler genel olarak aynıdır. Kendisinin dindar olduğu, bilime ve bilim insanlarına değer verdiği, Türkistan şehirlerini imar edilmesini desteklediği, Türk edebiyatını Farsçanın etkisinden kurtarmak için sanatkarları desteklediği açıklanmıştır (Refik, 1929, s. 173-175), (Tarih II, 1931, s. 328-329).

b. Fatih Sultan Mehmet

İki dönemin ders kitaplarında Fatih Sultan Mehmet hakkında verilen bilgiler birbirleriyle oldukça tutarlıdır. Bahsi geçen ders kitaplarında Fatih dönemine genişçe yer verilmiş ve övgü dolu sözlerle bahsedilmiştir. Ahmet Refik'in Umumi Tarih ders kitabındaki Fatih hakkındaki bilgilere değinilmeden evvel belirtmek gerekir ki Fatih döneminden söz edilirken Osmanlılar yerine genel olarak Türkler kelimesi kullanılmıştır. Bu duruma örnek olarak “Bizans'ta Türkler” başlığı (Refik, 1929, s. 223) veya alt başlıkların içerisinde sık sık geçen “Türkler”, “Türk ordusu” sözleri (Refik, 1929, s. 226) verilebilir. Fatih'in özelliklerine değinecek olursak, kendisinin ilime ve sanata düşkün olduğu, alimlere ve şairlere hürmet ettiği, toplam 5 dil bildiği, kanun koyucu olduğu hakkında övgü dolu bilgiler verilmiştir (Refik, 1929, s. 232-233).

1931 – Tarih III'de de Fatih'in İstanbul fethinden sonra Hristiyan halka iyi davrandığı, din ve mezhep özgürlüğü tanıdığı, mal ve mülklerini korunacağına garanti verdiği, hatta zamanla Balkanlardaki Hristiyanlar, Türk idaresi altında daha önce olmadığı kadar mesut ve gönenç yaşadığı söz konusu edilmiştir. Ayrıca Türkler hakkında “Asla bağınaz olmayan ve idare etmesini iyi bilen Türkler, Hristiyan köylülerin arazisine dokunmadığı gibi teşkilatını da bozmamışlardır” sözlerine de yer verilmiştir (Tarih III, 1931, s. 28).

Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü kitabında ise yukardaki bilgilere ek Fatih'in artık Roma imparatoru olduğu, Rumların bir kısmının şehirde Papa'nın başlığı hakim olacağına Türk sarığı hakim olsun dediği öğrencilerle paylaşılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 25). Ekmel İzdem'in Özlü Tarih'in de de tıpkı içeriğindeki diğer konular gibi Fatih dönemi kısa ve öz bilgilerle anlatılmıştır. Bu nedenle Fatih'in kişiliği hakkında herhangi bir bilgi verilmese de yazılan bu dönemden Fatih'in önemli bir kumandan olduğu anlaşılmaktadır (İzdem, 1949, s. 10-12).

c. Şah İsmail

Türk tarihinde büyük tartışmalara neden olan bir diğer hükümdar Şah İsmail'dir. Zira kendisinin Türk kökenli mi yoksa Fars kökenli mi olduğu konusunda bitmek bilmeyen tartışmalar yaşanmıştır.

Umumi Tarih'te Şah İsmail'in annesinin Uzun Hasan'ın Rum zevcesinden olan kızı olduğu, babasının da Şeyh Haydar olduğu belirtilmiş, Şah İsmail'in kimliği hakkında açıkça Türk veya Fars denilmemiştir (Refik, 1929, s. 238-239). Ayrıca Çaldıran Savaşı hakkında Osmanlı tarafına Türk ordusu, Şah İsmail tarafından da İran ordusu olarak bahsedilmektedir (Refik, 1929, s. 244). Hamit ve Muhsin tarafından yazılan Türkiye Tarihi'nde ise Safevilerin Türk olduğunu söyleyen tarihçilerinde olduğu gibi Arap olduklarını söyleyenlerin de olduğu açıklanmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 53). 1931 – Tarih III'de Şah İsmail'den doğrudan Türk şeyhinin oğlu olarak bahsedilirken (Tarih III, 1931, s. 36), Osmanlı İnkılap ve Avrupa Tarihinin Özü'nde de aynı cümlelere yer verilmiş (Şapolyo, 1946, s. 28) Özlü Tarih'de ise sadece Türk fakat Şii mezhebinde olduğu açıklanmıştır (İzdem, 1949, s. 12).

d. II. Abdülhamid

Türk tarihinde, hakkında farklı görüşler olan bir diğer önemli kişi Sultan II. Abdülhamid'dir. Kimi kaynaklarda kendisi için “Ulu Hakan” denirken kimi kaynaklarda da “Kızıl Sultan” olarak anılmıştır. Peki Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemlerindeki tarih ders kitaplarında Sultan II. Abdülhamid hakkında ne tür bilgiler bulunmaktadır?

Hamit ve Muhsin'in Türkiye Tarihi ders kitabında kısaca belirtirsek II. Abdülhamid dönemine istibdat dönemi gözüyle bakılmıştır (Hamit & Muhsin, 1930, s. 687). 1931 – Tarih III ders kitabında da II. Abdülhamid'in İslamları birleştirmek hayaline dalmış olduğundan sadece siyasi değil edebi ve ilmi sahalarda bile Türklükten ve Türkçülükten bahsedenele kinle bakıp ve düşmanlık ettiğinden de söz edilmiştir (Tarih III, 1931, s. 146-147).

İsmet İnönü dönemi ders kitabı olan Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü'nde ise Abdülhamid'in idaresinin istibdat şeklinde olduğu, israfın arttığı, sanayinin ise çöktüğünden bahsedilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 98). Ayrıca Sultan II. Abdülhamid'in yıldırma idaresinin büsbütün zehirlediği, ülkümen vatanseverlerin Mısır'a, Fransa'ya ve İngiltere'ye kaçarak, fikirlerini hürlük ve eşitlikten yana yaymağa çalıştığından da bahsedilmiştir (İzdem, 1949,

s. 40-42). Hatta II. Abdülhamid için zorba kelimesi dahi kullanılmıştır. “32 yıl vehmi ve keyfi yüzünden en seçkin Türk idealistlerini yok eden, Türk milletinin enerjik hamlelerini kötürümleştiren bu zorbayı öldürmedi, önce Selanik’e sürdü sonra da İstanbul Beylerbeyi sarayında göz hapsine aldırıldı” (İzdem, 1949, s. 40-42). Son olarak Abdülaziz zamanında dünyanın en iyi 3. donanmasına sahip olmamıza rağmen II. Abdülhamit’in vehminin donanmamızı perişan ettiği yazılmıştır (İzdem, 1949, s. 58-60).

e. Mustafa Kemal Atatürk

Bahsi geçen ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk’e genel manada “Anadolu’ya doğan güneş” gözüyle bakılmıştır. Nitekim 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a ayak bastığında Anadolu’nun üstüne Samsun’dan bir güneş doğmuştu (Şapolyo, 1946, s. 120). Kendisi hakkında bilgi verilirken ve kişisel özelliklerine değinilirken, kendisinin Türk milletine olan güvenine, kararlılığına, zor durumlardaki üstün başarılarına, yenilikçi oluşuna ve daha nice iyi özelliklerine uzun uzadıya değinilmiştir. Örneğin Enver Ziya Karal’ın ders kitabında Mustafa Kemal’in “Ben 1919 yılının Mayıs ayında Samsun’a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete bu Türk milletine güvenerek işe başladım” sözlerine yer verilmiştir (Karal, 1945, s. 18-19).

Tarih IV’de ise Nutuk’un 8 ve 9. sayfalarından alıntı yapılarak Mustafa Kemal’in Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet oluşu, istiklalden uzak yaşayamadığını söylediği övgü dolu sözlerinden alıntılar yapılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 14-16). Ayrıca Tarih IV’de Gazi’nin bir anısına da yer verilmiştir. 1925 yılı Ağustos’unda Kastamonu’da asker koğuşlarını teftişten çıkarken “Bir Türk, on düşmana bedeldir.” yazılı levha görür. Zabite levhayı göstererek sorar. “Öyle midir?”, “Evet Paşam!” Gazi alnını yükseltir. “Hayır çocuğum, bence öyle değildir. Bir Türk dünyaya bedeldir” (Tarih IV, 1931, s. 333-335). Yine aynı kitapta yaşanan bütün zorluklara rağmen Sakarya savaşında alınan zafer sonrası Meclisin taarruz için sabırsızlandığına vurgu yapılmıştır. Fakat Mustafa Kemal “Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha fenadır.” sözleri ile taarruz için acele etmediği bildirilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 110-123).

Enver Behnan Şapolyo’nun ders kitabında ise Atatürk’ün reis-i cumhur olduktan sonra Türk milletini muasır milletler seviyesine çıkartmak için imkanlar bulduğuna, kendisinin radikal bir inkılapçı olduğuna yer vermiştir (Şapolyo, 1946, s. 156). Enver Ziya Karal’ın ders

kitabında ise “İkinci Cihan Harbi’nde Türkiye” başlığı altında harbin arifesinde, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün vefat etmesi, tarihimizde eşine rastlanmayan bir matem ortamı yarattığı, kadın, erkek, çoluk çocuk, genç ve ihtiyar insanların ağlayıp, Ankara’da Ata’nın tabutu önünden geçtiği, Ankara’da olmayanlar ise heykeli veya büstü önünden geçtiği ve matem tutulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türk milletinin acısına bütün dünyanın ortak olduğu, cenazeye birçok devletler değerli adamlar ve askeri birlikler gönderdikleri açıklanmıştır. Son olarak Türk milletinin Atatürk’ü kaybetmekten doğan acılarının tek tesellisi İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı seçilmesi olduğu açıklanmıştır (Kartal, 1945, s. 179).

Görüldüğü üzere ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk hakkında görüş farklılığı olmadığı gibi kendisinin adeta bir deha olduğu konusunda fikir birliği mevcuttur.

Türk İmajı ve Özellikleri

İki dönemin ders kitaplarındaki Türk imajı ve Türklerin karakteristik özellikleri arasında pek fark olmasa da Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemi ders kitaplarında Türk milliyetçiliğine dayalı söylemlerin daha fazla yer aldığı söylenebilir.

Atatürk dönemi ders kitaplarında Türklerin yüksek karakteri ve üstün özellikleri Eski Çağ tarihinden itibaren öğrencilere aktarılmaktadır. Örneğin 1931-Tarih I'de Türklerin dünya genelinde dilini muhafaza etmelerinden dolayı kimliğini en iyi koruyan ırk olduğunu haliyle eski çağlardan beridir Türklük ve millet olma bilincine sahip oldukları belirtilmiştir (Tarih I, 1931, s. 19-20). Ayrıca aynı kitapta Türkler dünya medeniyetinin kurucusu olarak atfedilerek tarım, hayvancılık, maden gibi dünya tarihini şekillendiren unsurlarında mucidi olarak gösterilmiş ve başka medeniyetlere de bu icatları öğrettiklerinden bahsedilmiştir (Tarih I, 1931, s. 12-14). Yazının da Türk'ün yüksek zekası sayesinde icat olunduğuna dikkat çekilmiştir (Tarih I, 1931, s. 41-46). Son olarak daha önce de bahsettiğimiz gibi Çin, Hint, Mezopotamya, Mısır, Ege ve Avrupa gibi medeniyetleri kuranların da Türkler olduğu açıkça savunulmuştur.

İsmet İnönü döneminde ziraat gibi önemli unsurların Orta Asya'da ortaya çıktığı söylene de tam manasıyla Türkler tarafından icat edildiği yazılmamıştır. Ama yine de Orta Asya'daki kuraklık nedeniyle Türklerin ziraatçiliğe başladığı, haliyle ekip biçmeyi kolaylaştıracak aletler icat ettiği, kanallar açarak ırmak ve göllerden yararlanarak sulama yapma yöntemini Türklerin bulduğu savunulmuştur (Günaltay, 1941, s. 34). Ayrıca ders kitabında Türklerin en maharetli oldukları alanın madencilik olduğu, bakır, kalay, tunç ve demiri keşfeden ilk topluluk olduğu da yazmaktadır (Günaltay, 1941, s. 35). Son olarak yazıyı da Sümer Türklerinin icat ettiğinden söz edilmiştir (Günaltay, 1941, s. 39).

Atatürk dönemi Orta Çağ Türk İslam Medeniyeti konularında da Türk ırkını yücelten sözlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Örneğin geçmişten günümüze tartışma konusu olan Türklerin Müslüman olması meselesinde Türklerin, Arapların zalimane idarelerine daima karşı geldikleri, Araplara karşı isyandan hiçbir zaman geri durmadıkları açıklanmıştır (Refik, 1929, s. 75). “Türkler ancak kendilerini mevali yapmak isteyen Arapların efendisi olmaya karar verdikten sonradır ki kütle halinde İslam dinine girmişlerdir” (Tarih II, 1931, s. 146-147).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki ders kitaplarında Orta Çağ Türklerinin ilime verdiği değere de dikkat çekilmektedir. Nitekim Türkler, Selçuklular zamanında büyük medreseler tesis etmiş ve en büyük kütüphaneleri kurmuştur. Sadece Merv’de 10 kadar kütüphane olduğuna dair kanıtlar bulunurken adı geçen kütüphanelerin sadece bir tanesinde 12.000 kitap vardır (Refik, 1929, s. 98).

İsmet İnönü döneminde yazılan Özlü Tarih’de ise Anadolu’nun Türkmenler tarafından kolayca zapt edilmesinin nedeni “Türkler yiğit ve teşkilatçıydılar. Müslümanlığın taze heyecanını taşıyorlardı. Komutanları ve şefleri adil insanlardı” (İzdem, 1949, s. 7) olarak açıklanmıştır.

İki dönemin ders kitaplarını Osmanlı tarihi açısından incelediğimizde Atatürk dönemi ders kitaplarında Osmanlı tarihi ile alakalı övgü dolu sözlere aşağıdaki birkaç örneği vermek mümkündür. 1931–Tarih III’de Osman Bey’in beyliğini kısa sürede genişletmesindeki ana nedenin Türklere has cengaverlik ve kahramanlık özelliğinden geldiği belirtilmiştir (Tarih III, 1931, s. 3). Aynı kitapta Fatih döneminde Türklerin bağınaz olmadığı ve idare etmeyi çok iyi bildiğine de değinilerek Hristiyanların, Türk idaresi altında daha mesut ve gönenç yaşadığından söz edilmektedir (Tarih III, 1931, s. 28).

Ahmet Refik’in Umumi Tarihi’nde Kosova Muharebesi hakkında bilgi verilirken düşmanın sol cenaha yüklendiğini, bu cenahın düşmek üzere olduğu sırada Beyazıt Bey’in Yıldırım gibi bu cenaha gittiği ve düşmanı bozguna uğrattığı fakat hain bir Sırp tarafından şehit edildiği öğrencilerle paylaşılmıştır (Refik, 1929, s. 157-158).

Atatürk dönemi ders kitaplarında Osmanlı tarihinin ilk 3 asrı hakkında övgü dolu sözler sarf edilirken, duraklama ve çöküş evresi hakkında pek iyi sözler söylenmemiştir. Yükseliş devirlerinde devletin Türklerin has cengaverlik ve kahramanlık özelliğinden faydalandığı belirtilmiştir. Duraklama ve gerileme devirlerinde alınan mağlubiyetler için “Türklük ve Askerlik” başlığı altında “Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı ve yurt sevgisi olan askerlik, maddi kuvvetlerden önce zeka, azim, irade, kahramanlık ve fedakarlık gibi manevi kültür unsurlarına dayanır. İyi asker, bu erdemlere en fazla sahip olan ve milli üstünlüğüne kesinlikle emin olan iyi insandır. Bu yüzdendir ki Türk, en iyi askerdir. Yakın ve uzak tarihte, Türk ordusu nerede iyi yönetilmişse orada en kuvvetli düşmanlarına boyun eğdirmiştir” (Tarih IV, 1931, s. 331-332) cümlelerine yer verilerek eğer Türk askeri yeniliyorsa iyi yönetilmediğinden kaynaklandığı açıklanarak suçun Türk askerinde değil kötü yöneticilerde olduğu söylenmiştir (Refik, 1929, s. 272-273).

İsmet İnönü dönemi ders kitaplarında Osmanlı tarihinde genel olarak Atatürk dönemindeki gibi uzun uzadıya yazılan övgü dolu sözler bulunmasa da hatırı sayılır miktarda yer almaktadır. Örneğin Osmanlıların büyük bir imparatorluk haline gelmesinin nedeni “Anadolu’nun devamlı olarak taze Türk boyları ile beslenmesi, din heyecanı, Türk adaletinin yarattığı saygı, Türk kültürünün ve devlet yaratma gücünün üstünlüğü” (İzdem, 1949, s. 18-19) olarak gösterilmiştir.

Şapolyo’nun kitabında ise XIII. asırda Bizanslıların kireç, kükürt ve reçineyi karıştırarak gemi yakıcı bir madde yaptığını gören Türklerin bu karışıma reçine yerine kömür karıştırarak barutu oluşturduğu, haliyle topu icat etikleri ve böylece Avrupa feodalizmine son verdikleri yazılmıştır. Ayrıca pusulayı Çin’de medeniyet kuran Türklerin icat ettiğini, ilk matbaayı da yine Türklerin bulduğu aktarılmıştır (Şapolyo, 1946, s. 38-39). Görüldüğü üzere Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerini kıyasladığımızda Osmanlı tarihinde Türkü öven ve yüksek karakterini anlatan cümlelerin kullanımı Atatürk döneminde daha fazladır.

Son olarak Cumhuriyet tarihine değinecek olursak, bu dönemde bahsi geçen kelime ve sözcüklerin kullanımı konusundaki miktar diğerlerinden farklı olarak hemen hemen aynıdır. Zira iki dönemde de Türk milletinin, Milli Mücadele’deki emeklerine, çektiği çilelere, gösterdiği yüksek şeref ve haysiyete sık sık dikkat çekilmiştir. Bu duruma birkaç örnek verecek olursak: 1931 – Tarih IV’de İnsanlık tarihinde Türkler kadar çok devlet kuran bir milletin görülmediğine değinilerek nasıl ki Selçukluların yıkılmasıyla Osmanlılar kurulduysa, Osmanlı’nın yıkılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu belirtilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 1). Anadolu’nun işgalinden sonrasındaki Türk milletinin gösterdiği tepki “Kurtuluş mücadelesindeki esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması” şeklinde açıklanmıştır (Tarih IV, 1931, s. 15-16).

Bunlarla beraber Mustafa Kemal’in Türk milletinin şefkat ve civan mertliğine güvenmekte asla hata etmediği, bütün o geçici rütbe ve unvanları terk ettikten sonra Türk milletinin, Mustafa Kemal’e olan itimat ve emniyetinin, hürmet ve muhabbetinin daha ziyade arttığına yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 34-36). Ayrıca Ferit Paşa ve emrindekiler, Sultan Vahdettin ile beraber Mustafa Kemal’in milli hareketine karşı birtakım girişimlerde bulunsalar da Türk milleti ve onun öz evladı olan askeri ve mülki amir ve memurları kimin milli menfaate hizmet edip kimin ihanet içinde olduğunu anlayabildiği için aralarında İstanbul’un emirlerine, talimatlarına kulak asan hemen hemen hiç kimsenin çıkmadığı da anlatılmıştır (Tarih IV, 1931, s. 40).

Aynı kitapta “Türklük ve Askerlik” başlığı altında şu cümlelere yer verilmiştir.

“Temeli haysiyet duygusu, vazife saygısı ve yurt sevgisi olan askerlik, maddi kuvvetlerden önce zeka, azim, irade, kahramanlık ve fedakarlık gibi manevi kültür unsurlarına dayanır. İyi asker, bu erdemlere en fazla sahip olan ve milli üstünlüğüne kesinlikle emin olan iyi insandır. Bu yüzdendir ki Türk, en iyi askerdir...” (Tarih IV, 1931, s. 331-332).

Ayrıca kitapta Atatürk’ün “Bir Türk dünyaya bedeldir” sözlerine de yer verilmiştir (Tarih IV, 1931, s. 333-334).

İsmet İnönü dönemi Cumhuriyet tarihi ders kitaplarında ise Atatürk dönemindeki anlayış devam ettirilmiştir. Örneğin Milli Mücadele döneminde kurulan zararlı cemiyetler hakkında “Türklük için zararlı cemiyetler” başlığı atılmıştır (Karal, 1945, s. 4). Aynı kitapta bu zararlı cemiyetlere karşı Türkler tarafından kurulan cemiyetler hakkında bilgiler verilirken cemiyetleri Türk vatanperverlerinin kurduğu belirtilmiştir (Karal, 1945, s. 5-6).

Yine milli cemiyetlerden bahsedilirken şu cümleler sarf edilmiştir.

“Bu cemiyetleri kuranlar fedakar Türk çocuklarıdır. Cemiyetlerin kuruluşunda hakim olan duygu Türklük duygusudur. Fakat cemiyetlerin programları Türk vatanının bütünlüğü ve Türk milletinin birliğinin sağlanması maksadıyla düşünülerek hazırlanmamıştı. Bu yüzden birliğin sağlanması gerekiyordu. Türk milleti içinde bu şefliği layıkıyla, iradesiyle yapacak adam Mustafa Kemal’di” (Karal, 1945, s. 6-7).

İsmet İnönü döneminde tıpkı Atatürk döneminde olduğu gibi sık sık Türk milletinin bağımsız yaşayamadığı, haysiyeti ve şerefi için yaşadığı belirtilmiştir. Örneğin “Yeni Türk Devleti’nin Kurulmasında Tutulan Yol” başlığında Türk milleti hakkında sık sık “Türk haysiyet ve onur sahibidir. Kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti, karanlık anlarda büyük fedakarlıklara, büyük acı ve ıstıraplara katlanmasını bilmiş millettir.” gibi cümleler sarf edilmiştir (Karal, 1945, s. 18-19).

Enver Behnan Şapolyo’nun ders kitabında da dikkat çeken bazı cümleler mevcuttur. Örneğin zararlı cemiyetleri kuranların Türk milletinin kurtarıcı ruhuna inanmadığı, oysa Türk milletinin çoktan silahlanarak Milli Mücadele’ye karar verdiğinden söz edilmektedir (Şapolyo, 1946, s. 113-114). Yine Milli Mücadele döneminde Türk milletinin tek gayesi milletinin istiklal ve bağımsızlığını kazanması olduğu, bu uğurda elinde avucunda ne varsa Milli Mücadele için uğraşanlara verdiğinden bahsedilmiştir (Şapolyo, 1946, s. 114-115).

Son olarak İsmet İnönü dönemi ders kitaplarından bir diğeri olan Özlü Tarih’de ise Lozan’ın Türk milletinin şerefle dolu tarihinde mutlu bir dönem; kendisinin modern bir cemiyet haline getirecek büyük devrimlere imkan veren bir başlangıç olduğu anlatılmıştır (İzdem, 1949, s.

55). Aynı kitapta Türk ordusu ve donanması hakkında bilgi verilirken de “Tarihin her döneminde etrafı düşmanlarla sarıp sarmalanan bölgelerde yaşamış olan Türkler bağımsızlıklarını korumak için savaşmışlar ve bu nedenle ordu teşkilatı kurmak zorunda kalmışlardır. Cumhuriyet ordularının ise tek bir vazifesi vardır. Milli varlığını koruma ve çevresindeki ülkelerinde güvenliğini sağlamak, insanlık için barış bekçiliği yapmaktır. Birleşmiş Milletler’in korkudan uzak özgür bir dünya yaratmak hedefine Türk milleti ordusu ile hizmet etmeyi şeref sayar.” sözlerine yer verilmiştir (İzdem, 1949, s. 58-60).

Genel Bir Değerlendirmesi

İki dönem arasında genel bir değerlendirme yapılırken ilk olarak Eski Çağ Tarihi konusunu kapsayan 1931 tarihli “Tarih I” ve Şemsettin Günaltay tarafından yazılan 1941 tarihli “Tarih I” ders kitapları incelenecektir.

İki kitap arasındaki ilk fark giriş kısmında görülmektedir. 1931-Tarih I ders kitabının giriş kısmının önsözündeki bilgiler şunlardır. Bugüne kadar yapılan tarihi araştırmalarda İslamiyet öncesi Türk tarihinin pek araştırılmamıştır. Türk tarihi, İslam devletleriyle Hristiyan devletlerin arasındaki kan ve ateş maceralarından ibaret gösterilmiştir. Ümmetçilik siyaseti güdülerek Türk adı kitaplardan çıkartılmıştır. İşte bu nedenle Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Türk tarihinin inkar ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini tüm gerçekçilik ile ortaya çıkartmak için bu ders kitaplarını yazmıştır (Tarih I, 1931, s. Önsöz). Görüldüğü üzere 1931-Tarih I ders kitabının, unutturulmaya çalışılan Türk tarihi anlayışına tepki olarak yazıldığı ve unutturulan Türklük şuurunu tüm gerçekçiliği ile ortaya koyulacağı yazılmıştır. Şemsettin Günaltay tarafından yazılan “1941-Tarih I” de ise önsöz kısmı tamamen çıkartılmıştır.

1931 – Tarih I ders kitabında yer alan tarih öncesi devirler Türkler ve Türklerin gelişmiş yetenekleri üzerinden anlatılmıştır. Nitekim Avrupa’ya medeniyeti getiren, tarımı, hayvancılığı ve ticareti öğreten (Tarih I, 1931, s. 12) madeni ilk defa çıkartıp işlemeyi keşfeden (Tarih I, 1931, s. 13-14) ırkın Türk ırkı olduğu söylenmiştir. Şemsettin Günaltay’ın kitabında ise bahsedilen konu insanlık tarihi üzerinden anlatılmış, Türk ismi adı geçen konuların içerisinde yer almamıştır. Fakat yine de Cilalı Taş Devri ve Bakır Çağ’ın ilk defa Orta Asya’da ortaya çıktığı belirtilmiştir (Günaltay, 1941, s. 3-11).

Daha önce Kültür tarihi konusunda da belirtildiği üzere 1931 – Tarih I ders kitabı Türk Tarih Tezi anlayışı ile yazılmış bir kitaptır ve ders kitabında Türk Tarih Tezi hakkında şu bilgilere ulaşılmaktadır. Dünya’nın çeşitli yerlerinde insanların kaya ve ağaç kovuklarında vahşet içinde yaşadığı dönemlerde Türkler maden devirlerine kadar ulaşmıştı. Daha sonra Türklerin bir kısmı yaşanan iklim değişikliği nedeniyle ana yurtlarından, Dünya’nın çeşitli yerlerine göç etmişler ve yerleştikleri yerlere medeniyet götürmüşlerdir. Bu doğrultuda Türklerin farklı coğrafyalara gidip kurdukları veya kurulmasına vesile oldukları medeniyetler; Çin, Hint, Sümer-Elam, Eti, Mısır, Akdeniz ve Avrupa medeniyetleridir (Tarih I, 1931, s. 26-33). Bu duruma bir örnek verecek olursak sayfa 59’da “Çin yerlisini Taş Devri’nden çıkararak medeniyette gelişime sevk edenler Türklerdir” denilmiştir (Tarih I, 1931, s. 59).

1941 – Tarih I ders kitabında ise Türk Tarih Tezi büyük ölçüde terk edilmeye başlanmıştır. Adı geçen kitapta Çin, Hint, Mısır, Akdeniz ve Avrupa medeniyetlerini kuranların Türk olmadığı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca Türk Tarih Tezi'ne uygun olarak Orta Asya'dan Dünya geneline bir göç olayının yaşandığından ve göç edenlerin yeni medeniyetler kurduğundan söz edilse de göç edenlerin Türk olduğunun bahsi geçmemiştir. Göç edenlerin kim olduğu hakkında “Orta Asya Brekisefalleri” denilmiştir (Günaltay, 1941, s. 12). Görüldüğü üzere İsmet İnönü dönemi ders kitabında “Medeniyeti Türkler başlatmıştır.” tezinden yavaş yavaş vazgeçilmiştir.

Adı geçen ders kitaplarında dikkat çeken farklılıklardan bir tanesi de Türk yazısıyla ilgilidir. İki kitabın Türklerde “Yazı” başlığı altında hemen hemen aynı bilgilere yer verilse de 1931–Tarih I'de eski Türk alfabelerinden birisi olan “Orhun Alfabetesi” hakkındaki bilgiler de tüm harflerin yazılışı, okunuşu ve günümüz harflerine karşılığı tek tek verilmiştir. Ayrıca Orhun Alfabetesi ile “Tanrı Türkü Yaşatsın” yazılmıştır (Tarih I, 1931, s. 45). Şemsettin Günaltay'ın ders kitabında ise Orhun Alfabetesi hakkında genel geçer bilgiler verilmiş, ayrıntıya girilmemiştir.

Bahsi geçen bu iki ders kitaplarında gerek Türk kültür tarihinin (Hukuk, askerlik, tarım, madencilik, din vb.) gerek Türk siyasi tarihin (Hun, İskit, Sümer) içeriği ve Türkler için kullanılan övgü sözler hemen hemen aynıdır. Haliyle adı geçen iki kitapta Türkçülük fikir akımı bakımından yukarıda verilen bilgilerden başka dikkate değer farklılık bulunmamaktadır.

İki dönem arasındaki farklılıkları incelerken sıradaki tarihsel konu “Osmanlı Devleti” olacaktır. Osmanlı tarihini kapsayan Atatürk dönemi ders kitapları Ahmet Refik'in Umumi Tarih'i, Hamit ve Muhsin'in Türkiye Tarihi ve 1931-Tarih III'dür. İsmet İnönü dönemi Osmanlı tarihi ders kitapları ise Enver Behnan Şapolyo'nun Osmanlı–İnkılap ve Avrupa Tarihi'nin Özü ile Ekmal İzdem tarafından yazılan Özlü Tarih'dir.

İki dönemde Osmanlı tarih anlayışı hakkında büyük bir farklılık yoktur. Zira iki dönemin ders kitaplarında genel kanı Osmanlı'yı kuran ve gelişmesini sağlayan etkenler Türkler ve Türklerin sahip olduğu harika yeteneklerdi. Örneğin Atatürk dönemi ders kitabı olan Tarih III'de Osmanlı'nın kuruluşu hakkında şu bilgilere yer verilmiştir. “Osman Bey'in kısa zamanda küçük memleketinin hududunu Bizans sınırına doğru genişletebilmesi, Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan geliyordu” (Tarih III, 1931, s. 3). Aynı durum İsmet İnönü dönemi ders kitabı olan Ekmal İzdem'in Özlü Tarih'inde ise şöyle anlatılmıştır.

“Anadolu’nun devamlı olarak taze Türk boyları ile beslenmesi, din heyecanı, Türk adaletinin yarattığı saygı, Türk kültürünün ve devlet yaratma gücünün üstünlüğüdür” (İzdem, 1949, s. 18-19). Yine Anadolu’nun kolayca zapt edilmesinin bir diğer nedeni de “Türkler yiğit ve teşkilatçıydılar. Müslümanlığın taze heyecanını taşıyorlardı. Komutanları ve şefleri adil insanlardı” (İzdem, 1949, s. 7) şeklinde açıklanmıştır.

İki dönem de Osmanlı’nın gerilemesinin nedenleri de aynı fikir doğrultusunda sunulmuştur. Bu fikir genel olarak “Eğer Türkler savaş kaybediyor, ilim ve irfanca diğer devletlerden geri kalıyorsa bunun nedeni hep kötü idare edilmesinden kaynaklanmaktadır” şeklindedir. Bu durum hakkında en iyi örneğe Ahmet Refik’in Umumi Tarih’in de rastlanılmaktadır. “O tarihten itibaren (XVI. asır) Türkiye zalim ve mecnun padişahlar elinde düşmanların en müthiş tecavüzlerine uğradı” (Refik, 1929, s. 272-273). Yine Osmanlı’nın son dönemlerini de kapsayan “1931 – Tarih IV” de şu cümleler kullanılmıştır. “Yakın ve uzak tarihte, Türk ordusu nerede iyi yönetilmişse orada en kuvvetli düşmanlarına boyun eğdirmiştir” (Tarih IV, 1931, s. 331-332). İki dönem arasındaki Osmanlı tarihini kapsayan ders kitaplarında dikkat çeken bir diğer bilgi ise Atatürk dönemi ders kitaplarında “Osmanlı” ve “Anadolu” kelimeleri yerine sık sık kullanılan “Türk”, “Türkiye” ve “Türk Devleti” gibi kelimelerdir. Ahmet Refik’in Umumi Tarih’inde “On Altıncı Asırda Türkler” başlığı altında Osmanlı Devleti’nden bahsedilirken “Avrupa’da servet ve arazi itibarıyla Türkiye ile boy ölçüşecek hiçbir devlet yoktu. Bütün garp memleketleri Türk hakimiyetinin geçerli olduğu yerlerden kıyas kabul etmeyecek derecede küçüktü” (Refik, 1929, s. 272-273) sözleri kullanılmıştır. Bir başka bilgi de ise Osmanlı’dan bahsedilirken “XIX. asır ortalarında İngilizler, Osmanlı sultanının bu sıfatını bir Türk Devleti’nin büsbütün mahvını ve Hint Müslümanlarını mahkumiyette devamını temin yolunda kullandılar...” (Tarih III, 1931, s. 124) diyerek Osmanlı Devleti yerine Türk Devleti cümlesi kullanılmıştır.

İsmet İnönü dönemi ders kitaplarında ise bu duruma biraz farklı yaklaşılmıştır. Dönemin ders kitaplarının genel yapısında Osmanlı Devleti kendi ismiyle anılırken Osmanlı ve Anadolu halkı için “Anadolu Türklüğü” ve “Türk Anadolu” gibi cümlelere yer verilmiştir. Ekmal İzdem’in Özlü Tarih’inde “Türk Anadolu’nun Yeniden Türkleşmesi İçin Harcanan Gayreti Anlatın” başlığı atılmış, başlığın içerisinde de “Milli Mücadele döneminde Anadolu Türklüğünü ve onun yüksek şeref ve bağımsızlığını korumak için nasıl savaştığımızı bütün dünya gördü. Artık bu kutsal vatan şüphe götürmez bir vasıfta Türkleşmiştir” sözlerine yer verilmiştir (İzdem, 1949, s. 8).

Cumhuriyet Tarihi'ni kapsayan ders kitapları Atatürk döneminde “Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi” ile “1931–Tarih IV” dır. İsmet İnönü dönemindeki Cumhuriyet Tarihi'ni kapsayan ders kitapları “Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1944”, “Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı-İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü” ve “Ekmal İzdem, Özlü Tarih” dir.

Bahsi geçen ders kitaplarının Türk düşünce sistemindeki hedefleri hemen hemen aynıdır. Bu kitaplarda gerek Milli Mücadele dönemi gerekse Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki yapılan icraatlar övgü dolu sözlerle anlatılmıştır. Ayrıca Milli Mücadele “Türk Mucizesi” olarak adlandırılmış, Türk milletinin fedakarlıkları, kahramanlıkları, bağımsız yaşama isteği öve öve bitirilememiştir. Örneğin Hamit ve Muhsin tarafından yazılan “Türkiye Tarihi” ders kitabında İstiklal Harbi konusunda İnönü Savaşı'ndan bahsedilirken savaş sonunda alınan zafer sonrasında İtilaf devletleri ile yapılan görüşmelerin sonuçlanmamasının nedeni “Devletler Türk milletinin azmini henüz kafi derecede anlamamışlardı” (Hamit & Muhsin, 1930, s. 736) şeklinde açıklanmıştır. 1931–Tarih IV'de ise Türk milletinin Cumhuriyeti kurarken çektiği türlü zorluklara değinilmek adına çok sayıda bilgiler verilmiştir. Buna en iyi örnek ders kitabının “Türk Mucizesi” başlığındadır. “Anadolu'daki fakirlik, hastalıklar ve açlık gibi nice vahim meseleler göz önünde bulundurulursa Milli Mücadele'ye “Mucize” den daha uygun bir tabir bulunamaz. Mustafa Kemal parasız pulsuz, tek başına, yalnız kendisinin dehasına, irade ve kudretine ve Umumi Harp'teki zaferleriyle Türk Milleti içinde kazandığı muhabbet, hürmet ve nüfuza güvenerek, bir yeni devlet kurmaya, bir yeni ordu teşkil etmeye karar verdi. Türk Milletini bu maksat etrafında topladı ve para, asker, teçhizat, levazım kısacası ne lazım geliyorsa buldu. İşte Türk Mucizesi budur. Fakat bu muhteşem olayın şimdiye kadar izah edilemeyen iki önemli etkeni vardır. Bunlar Türk Milleti ve Mustafa Kemal'dir. Türk'ün ruhi kuvveti, sınırsız irade ve sağlamlığı, insanlık tarihinin her safhasında göründü” (Tarih IV, 1931, s. 131-133).

İsmet İnönü dönemi ders kitaplarından birisi olan Enver Ziya Karal tarafından yazılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitabında da aynı anlayış devam ettirilmiştir. “Yeni Türk Devleti'nin Kurulmasında Tutulan Yol” başlığı altında Milli Mücadele'nin parolasının “Osmanlı hükümetine ve padişaha karşı isyan etmek, Türk anayurduna ve Türk'ün istiklaline tecavüz edenler kim veya kimler olursa olsun onlara milletçe, silahla karşı koymak; harp etmek gerekirse vatanın son kayasına kadar çekilerek o kaya üzerinden de savaşmaktır. Türk haysiyet ve onur sahibidir. Kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Türk milleti, karanlık anlarda büyük fedakarlıklara, büyük acı ve ıstıraplara katlanmasını bilmiş

millettir. Tarihi büyük davalar için yapılmış büyük mücadelelerin tarihidir. Hülâsa Türk milletinin kurtuluş cevheri kendi ruhunda saklı” (Karal, 1945, s. 18-19) olduğu açıklanmıştır. Son olarak Ekmel İzdem’in Özlü Tarihi’nde ise Milli Mücadele’nin sonucu hakkında şu sözler sarf edilmiştir: “Dünya, Türk milletinin içten bir inançla savaştığını, bağımsızlığını kazanmak için sarsılmaz bir azim sahibi olduğunu ve dağınık kuvvetlerden yenilmez bir ordu yarattığını gördü. İtibarımız arttı” (İzdem, 1949, s. 52).

BÖLÜM V

SONUÇ

Milliyetçilik şekil olarak iki biçimde sınıflandırılmıştır. Bunlar Alman üslubu ve Fransız üslubudur. Alman üslubu milliyetçiliğin temeli etnik ve kültürel değerlere bağlanmasıdır. Fransız üslubu ise devlet temelli bir milliyetçiliktir (Kılıç, 2007, s. 117-118). Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan milliyetçilik fikri kısa sürede Avrupa’da yayılmaya başlayınca içerisinde farklı etnik kökenden insanlar barındıran imparatorluklar için tehlike oluşturmaya başlamıştı. Bünyesinde farklı etnik kökenden insanları barındıran Osmanlı Devleti’de bu tehlikeden nasibini almıştı. İmparatorluğun içerisinde Sırlar, Rumlar gibi birçok farklı etnik kökenli milletler milliyetçilik akımına kapılmıştır. Türkler yıllar sonra milliyetçilik akımından etkilenmeye başlasa da dönemin siyasi şartları Türklerin rahat bir şekilde düşüncelerini yaymasına engel olmuştur. Zira Sultan II. Abdülhamid’in Tanzimat Devri’nde uygulanan Osmanlıcılık fikrinden İslamcılık fikrine ağırlık vermesi ve halifelik makamının ön plana çıkartıldığı bir siyasetin benimsenmesiyle gerek devlet içerisinde gerek Osmanlı toprakları dışarısında yaşayan Müslümanların Osmanlı’ya bağlı şekilde yaşamaları hedeflenmiştir. Gerek Osmanlıcılık gerekse İslamcılık fikrinin oluşması nedeniyle Türk adının anılmasından kaçınılmış, hatta Türk kelimesi yazılmış normal kitap ve ders kitaplarından dahi çıkartılmıştır.

Fakat Balkan Harbi’nde alınan yenilgi Türkler için milli siyaset güdülmesini teşvik edecek bir fikir uyandırmış ve Osmanlı basınında bazı neşriyatlar yapılarak Türkçülük gençlik arasında kabul görmeye başlanmıştır. Türk milliyetçiliği ancak milli idareden sonra her sahada bütün açıklığı ve kapsamı ile gerçek mana ve delaletini bulmuş, siyasi, iktisadi, medeni bir devlet sistemi şeklini almıştır.

1931 Tarih IV ders kitabındaki Türk milliyetçiliğine göre, Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek, şerefli bir parçasıdır. Bütün insanlığı sever, milli haysiyet ve menfaatlerine dokunulmadıkça başka milletlere karşı düşmanlık beslemez ve telkin etmez. Türk

milliyetçiliği, bütün muasır milletlerle uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumsal heyetinin hususi karakteriyle ve başlı başına müstakil hüviyetini korumayı esas sayar. Bu itibarla milli olmayan cereyanların memlekete girmesini ve yayılmasını istemez. Bizim milliyetçiliğimiz bütün Türkleri hangi dinden olurlarsa olsunlar derin bir kardeşlik duygusuyla candan sevmek, onların refah ve inkişafını candan dilemekle beraber kendisine siyasi iştigal hududu olarak Türkiye Cumhuriyeti hudutlarını kabul etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her fert, hangi dinden olursa olsun Türk'tür. Büyük Türk tarihinin daha evvelki devirlerinde ara sıra bir hanedanın koskoca bir vatana veya millete isim verdiği görülür. Bu yanlış usul, Türklük vasfının unutulmasıyla milli tarihin en parlak kadim safhalarından ve Türklerin ilme, fenne, medeniyete hizmetlerinden birçoğunun inkarına ve başka milletlere mal edilmesine neden olmuştur. Milliyetçi idaremiz, yüzyıllarca süren yanlışlığı kökünden sökmüş, Türk milletini ve Türk vatanını kendi adına kavuşturmuştur. Artık bu vatanın adı Türkiye ve devletin adı Türkiye Cumhuriyeti'dir. Ordumuz artık "Osmanlı ordusu" değil, kudretini ve kahramanlığını anlatmak için yalnız adını söylemek kafi olan "Türk ordusu" dur.

Türklerde milliyetçi düşünce bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin 1917'de ortaya çıkan "Büyük Türkçülüğe" karşı "Küçük Türkçülük" olarak nitelendirilen Türkiyecilik fikri olan "Anadoluculuk" bunlardan birisidir. Daha sonra Cumhuriyet döneminde İslam motifi ile kurulan bir Türk milliyetçiliği vardır ki bunlara "Muhafazakar Milliyetçilik" denmiştir. Öte yandan maziyle, tarihle, geleneklerle pek alakadar olmadığı yönünde eleştiriler alan yüzü, aklı, gönlü geleceğe dönük olan siyasi bağımsızlık, siyasi birlik, siyasi toprak(vatan), siyasi varlık(devlet) kavramları üzerinde duran Liberal Milliyetçilik görüşü de Türk milleti arasında rağbet görmüştür. Son olarak milliyetçiliği ortak kan ve soy ile açıklayan Irki Milliyetçilik vardır. Fakat şunu da söyleyebiliriz ki Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görülen milliyetçilik anlayışı Fransız üslubuna tam anlamıyla olmasa da benzemektedir (Kılıç, 2007, s. 118).

Atatürk'ün milliyetçilik düşüncesine göre: "Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluktur" (Atatürk, 2010, s. 40). Milletlerin oluşumundaki en önemli faktörler ise "ortak milli düşüncenin, ahlakın, duygunun, heyecanın hatıra ve geleneklerinin millet bireylerinde meydana gelmesini ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dildir" (Atatürk, 2010, s. 47). Atatürk, Türk milletinin

kökleşmesindeki en etkili gerçekleri açıklarken de; siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk köken birliği, tarihi ve ahlaki yakınlıktan bahsetmiştir (Atatürk, 2010, s. 44-45).

Atatürk milli duyguyu açıklarken ise ilk başta milli ahlaktan bahsetmiştir. Ona göre milli ahlak; “Milletin sosyal düzen ve huzuru, şimdi ve gelecekteki refahı, mutluluğu, güvende olması ve korunur durumda olması, uygarlıkta ilerlemesi ve yükselmesi için insanlardan, her konuda ilgi, gayret, candan vazgeçmeyi, gerektiği zaman seve seve canın fedasını talep eden milli ahlaktır.” Tüm bu açıklamalarla birlikte Atatürk Türk milliyetçiliğinin öneminden bahsederek “Bilmeli ki, milli benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin avıdır” diyerek milliyetçiliğin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir (Atatürk, 2010, s. 48).

CHP 1927’de yayınladığı bir nizamnamede milliyetçi olduğunu açıklamış ve 1931 CHP programı milleti “dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet” şeklinde tanımlamıştır (Kılıç, 2007, s. 121).

Atatürk’ün vefatından sonraki zamanlarda CHP Genel Sekreteri Recep Peker, “Hukuki ve siyasi haklar tüm ulus fertleri için geçerlidir. Ancak etnik kökene sahip olanlar ya da olduklarını düşünenler ulusal topluluğa katılamazlar. Çünkü ulusal topluluğun tek bir etnik kökeni vardır; o da Türklüktür” açıklamasını yapmıştır. Ayrıca Recep Peker’in yazdığı İnkılap Tarihi Ders Notları adlı kitapta “Türk kanının saflığından, bozulmadığından ve yüceliğinden” bahsedilmektedir (Kılıç, 2007, s. 121).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı dönemine genel olarak bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti dış politikası aracılığı ile kendi varlığını ve bu varlığın dayanağı olan Türk kimliğini meşrulaştırma gayreti içerisinde olmuştur. İsmet İnönü döneminde ise II. Dünya Savaşı sırasında Türk dış politikasının hedefi, savaşa katılmadan Türkiye’nin toprak bütünlüğünü korumak ve tarafsızlık siyasetini benimsemek olmuştur (Kekevi, Tekinsoy, & Türkmen, 2017, s. 470-472). İsmet İnönü dönemi ülke içerisinde fikir ayrılıkları nedeniyle adeta bir kaos dönemi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin II. Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında Almanlarla yakınlaşması, Turancılığı destekleyen kesimin fikirlerini kamuoyunda rahat bir şekilde yaymaya başlamasına neden olmuştur. Ayrıca ülke içerisinde sol akımları savunan, Turancı anlayışa açıkça karşı çıkan bir kesimde vardır. Bu kesim özellikle II. Dünya Savaşı’nda Alman üstünlüğünün sona ermesiyle güçlenmeye başlamıştır (Vural, 2009, s. 40-41). Türkçülüğü savunan Nihal Atsız, Orhun dergisinin 1 Mart 1944 tarihli XV. sayısında yayımlanan “Başvekil Saraçoğlu Şükrü’ye Açık Mektup” başlıklı yazısında lise ve üniversitelerde devletin parasıyla solcu ve komünist gençlerin yetiştiği, bu gençlerin

Türkiye'nin geleceği için tehlike oluşturduğu ve Türkçülüğün sözde kalıp, uygulamaya geçilmediğinden yakınmıştır. Ayrıca Atsız, ikinci bir mektup ile ülkedeki sinsi komünistlerin maarif sahasına girdiği ve bu sayede zehirlerini saçmaya başladıklarını isimler vererek belirtmiş, bahsettiği kişilerin görevlerinden alınmasını istemiştir. Bu mektuplardan sonra Nihal Atsız, Maarif Vekaleti tarafından öğretmenlik görevinden alınmış, Bakanlar Kurulu kararı ile Orhun dergisi kapatılmıştır. Ayrıca Nihal Atsız'ın yazdığı ikinci mektupta adı geçen Sabahattin Ali, kendisine 'vatan haini' denilmesi sebebiyle Atsız'a dava açmıştır. Nihal Atsız ve Sabahattin Ali'nin davası hakaret davası olmaktan çıkmış, "ırkçılık-komünistlik" davasına dönüşmüştür (Öztekin, 2018, s. 215-216). Davanın ikinci duruşmasının başladığı 3 Mayıs 1944'de halk arasında çıkan olaylar sebep gösterilerek Nihal Atsız, 9 Mayıs'ta tevkif edilmiştir. Irkçılık-Turancılık Davası adı ile anılan bu dava Atsız ile yirmi iki sanığın 31 Mart 1947'de beraat etmesi ile sonuçlanmıştır (Akün, 1991, s. 87).

Dönemin en önemli isimlerinden biri olan Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözünü "Ne mutlu Türk'üm diyebilene" olarak çevirmiştir. Hatta lâiklik ve Türk milliyetçiliğinin birbirleri içinde incelenmesi gerekliliğinden bahsederek, İslâm dininin Türk milletinin geri kalmasındaki sebeplerden bir tanesi olarak açıklamıştır (Bolay, 2002, s. 742).

Gelişen bu durum karşısında ortaya çıkan ilk tepki yine CHP içerisinde olmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1946 yılı sonralarına doğru milliyetçiliğin bu şeklini eleştirmiş; kendisi milli gücün kaynaklarının tarihte, özellikle Osmanlı tarihi içerisinde olduğunu iddia etmiş, Müslümanlık, Türk toplumlarının ruhunda yaşadığı için, milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılmasının önemini vurgulamıştır. Ayrıca ona göre tarih ile din arasındaki ilişkide ikisinden birisinin olmaması düşünülemez. Tanrıöver dogmatizmin, ırkçılığın, materyalizmin, Turancılığın, Anadoluculuğun, yabancı ve azınlık düşmanlığının etkisinden kurtarılıp gelenekçi, tarihi ve dini-hissi nitelikler kazanmasını talep etmektedir (Karpas, 2010, s. 334). Türk toplumu arasında yaşanan bu meselelerin etkisi elbette ders kitaplarına da yansımıştır. Atatürk döneminde ele alınan ve çözüme kavuşturulmaya çalışılan birçok meseleden bir tanesi de ders kitapları meselesiydi. 1931 tarihine kadar Osmanlı'dan kalma tarih ders kitapları müfredata uygun hale getirilerek öğrencilere sunulmaya çalışılsa da bu ders kitaplarının istenilen düzeyde olmadığı biliniyordu. Nitekim 1931 tarihinde Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından basılan Tarih I, II, III ve IV ders kitaplarının ön sözünde bu durumdan açık bir şekilde bahsedilmiştir. Önsözde yeni ders kitaplarına şu nedenlerle ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır:

- 1931 yılına kadar “Türk Tarihi” memleketimizde en az tetkik edilmiş konulardan bir tanesi olması,
- 1000 yıldan uzun süren İslamlık-Hristiyanlık davaların oluşturduğu husumet duygusu ile tarihçilerin ders kitaplarında İslamcılığın piştarlığını yapması ve Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye çalışılması,
- Tarihçilerin ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti olarak Türklerin İslam dinini kabulünden evvel, binlerce yıllık tarihi unutturmak istemesi,
- Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu’na ait bütün unsurların tek bir milliyet yaratma hayalinin güdülmesi sonucunda “Osmanlıcılık” fikri sonunda Türk isminin anılmamaya başlanması ve hatta tarih kitaplarından silinmesi.

1930 tarihli Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının etkisiyle hazırlanan 1931-Tarih I,II,III ve IV kitaplarında Türk ırkının dünyanın şekillenmesine, medenileşmesine neden olan icatların mucidi olduğu savunulmuştur. Ayrıca Asya, Mezopotamya, Anadolu, Avrupa ve Kuzey Afrika medeniyetlerinin kurucusunun da Türkler olduğu anlatılmıştır. Ders kitaplarında ayrıca Türk milletinin teşkilatçı oluşuna, askeri gücüne, güzel ahlakına, ilim ve bilime verdiği öneme, bağımsızlık sevdasına sık sık yer verilmiş ve övgüyle bahsedilmiştir. Özellikle Milli Mücadele döneminde Türk halkının çektiği zorluklar, bağımsızlık için verdiği mücadeleler her fırsatta dile getirilmiştir.

Dönemin ders kitaplarında Türk’e ve Türk milletinin benliğine karşı olan her olumsuz davranış hakkında negatif bir şekilde bahsedilmiştir. Örneğin Türk Tarih Tezi’ndeki medeniyetlerin Türkler ile kurulduğu anlayışında Mısır medeniyetinin Türkler sayesinde kurulduğu anlayışına karşı çıkan Avrupalılar için “Fakat alimlerin hakikatte eksik konuştukları kısım, Orta Asya’dan gelenlerin Altay bölgesindeki Türkler olduğudur. Bu eksik parçayı tamamlamak görevi şüphesiz ki Türklere kalmıştır” sözleri söylenmiştir. Yine Türkçülük fikrine karşı olduğu öne sürülen II. Abdülhamit içinde kendisinin İslamları birleştirmek istediğinden sadece siyasi değil edebi ve ilmi sahalarda bile Türklükten ve Türkçülükten bahsedenlere kinle baktığı, düşmanlık ettiği, Türk tarihine, Türk diline ait iddiaların yazılıp basılmasını yasakladığı açıklamıştır.

Bunlarla beraber her fırsatta Cumhuriyet'in millet hakimiyetini, millet saltanatını en iyi temsil edebilen, en yüksek, dolayısıyla Türk milletine en layık ve onun asil ruhuna en uygun devlet şekli olduğu tekrarlanmıştır. Bunlarla beraber ders kitaplarında Anadolu topraklarının binlerce yıllık Türk toprağı olduğu sık sık tekrar edilmiştir. Ders kitaplarına göre Anadolu'ya gelen ilk Türkler Etiler, Hitit veya emsali isimlerle tanıtılmış Hata Türkleridir. Hata Türkleri tarihten evvel Orta Asya yaylasından batıya doğru yapılan göçler sonrasında Anadolu'ya yerleşmiş ve Anadolu'ya Hata adını vermişlerdir. Osmanlı'dan ve Anadolu'dan bahsedilirken ise “Türkiye, Türk yurdu, ana yurt, vatan toprağı” şeklinde bahsedilmiş, Anadolu halkından söz edilirken de açıkça “Türk milleti”, “Türkler” kelimeleri sarf edilmiştir.

İsmet İnönü döneminde ise Türk milletini öven, Milli Mücadele'yi övgü dolu sözlerle anlatma düşüncesi devam etmiştir. Ayrıca ders kitaplarında sadeleştirilmeye gidilmiş, Türk Tarih Tezi anlayışından yavaş yavaş vazgeçilmeye başlanmıştır. Nitekim Atatürk döneminde Mısır, Lidya gibi uygarlıkların Türk kökenli olduğunu söylenirken ve bilinen büyük medeniyetlerin büyük bir kısmının Türk ırkının gelişmişliği sayesinde kurulduğu açıklanırken (Tarih I, 1931) İsmet İnönü döneminde bu iddiadan vazgeçilmeye başlanılmıştır. Bunun en büyük delili Mısır, Lidya gibi devletlerin Türk kökenli olduğu bilgilerinin İsmet İnönü dönemi 1941 tarihli Tarih I ders kitabından çıkartılmış olmasıdır.

İsmet İnönü döneminin tarih ders kitaplarında Yunan ve Roma Tarih ve Medeniyeti konularının müfredatta çok fazla yer kapladığı, özellikle 1947-Tarih 1 kitabında Yunan Tarihi %40, Roma Tarihi %40, eski Anadolu Tarihi % 8, diğer konular %8 olurken, Türk tarihi sadece %4'lerde kaldığı ve bir bakıma dünya tarihi okutularak hümanist bir dünya vatandaşı yetiştirilmesi planlandığı söylenebilir (Şeker, 2006, s. 78) Bahsedilen durum 1941–Tarih ders kitabında da neredeyse aynıdır.

Ayrıca ders kitaplarının içeriği yani sayfa sayıları çok fazladır. Özellikle 1931 yılından önceki bazı kitaplarında (Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi) içeriği oldukça karışıktır. Bu karışıklık 1931 tarihinde yayınlanan tarih ders kitapları ile giderilmiş olsa da içeriğin sadeleştirilmemesi nedeniyle ders kitaplarındaki sorun devam etmiştir. Ders kitaplarındaki sadeleştirme ancak İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde başlatılabiliştir.

Bu bilgilerin haricinde iki dönem arasındaki ders kitaplarının konu başlıkları içerisinde ufak tefek farklılıklar olsa da kitapların ilerlediği çizgi genel hatlarıyla aynı kalmıştır. Son olarak söylemek gerekir ki Atatürk dönemi ders kitaplarında Türk ırkını öven, yücelten Türkçü ifade ve kelimelerin kullanımı fazladır. İsmet İnönü dönemi ders kitaplarında ise gerek ülke içerisindeki yaşanan fikir tartışmaları gerekse dünyada yaşanan siyasi problemler nedeniyle Türkçü ifadeler ve Türk Tarih Tezi anlayışından uzaklaşmaya başlanmıştır. Ancak dönemin ders kitaplarında Türk milletini öven, yücelten ifadeler özellikle de Türkiye Cumhuriyeti tarihi konularında kullanılmaya devam edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akçura, Y. (2017). *Milli tarihin inşası*. (A. Satan, & A. Şimşek, Dü) İstanbul: YazıGen.
- Akün, Ö.F. (1991). Hüseyin Nihal Atsız. *İslam Ansiklopedisi*, 4, 87-91
- Alaca, E. (2017). Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. *IOJES*, 988-1007.
- Alaca, E. (2017). Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar*, 6(4), 49-65.
- Arık, R. O. (1992). *Türk milliyetçiliği*. İstanbul: Dergah.
- Arslan, M. (2009). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Gündüz.
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyet'inin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı". *Elementary Education Online*, 717-734.
- Aslan, E. (2012). Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi- I: "Türk tarih tezi" Öncesi Dönem (1923-1931). *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 331-346.
- Aslan, E. (2012). İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöretim Tarih Programlarında Değişim I: Ortamektep. *Turkish Studies*, 99-128.
- Ata, B. (2014). 1924'te ilkokullarda tarih öğretimi: D'alambert etkisi altında Türk deneyimi. *Türk Tarih Eğitimi*, 43-61.
- Ata, B. (2017). Türkiye'de bir psikolog tarih ders kitabı yazarı oldu: Psikolog Ali Haydar Taner ve ortaokul için tarih II. *TUHED*, 215-242.
- Atatürk, M. K. (2010). *Medeni bilgiler* (2 b.). (P. D. İnan, Dü., & G. T. Aydın, Çev.) İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.

- Atsız, N. (2017). *Milli tarihin inşası*. (A. Satan, & A. Şimşek, Dü) İstanbul: YazıGen.
- Aydoğdu, Ü., Karamustafaoğlu, O., & Bülbül, M. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı döküman analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi*(30), 556-565.
- Behar, B. E. (1996). *İktidar ve tarih* (3 b.). Afa.
- Bolay, S. H. (2002). *Cumhuriyet döneminde düşünce*. H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Dü) içinde, *Türkler* (Cilt XVII, s. 739-785). Ankara: Yeni Türkiye.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (25 b.). Ankara: Pegem.
- Cebesoy, A. F. (1967). *Sınıf arkadaşım Atatürk*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Çapa, M. (2002). Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu*, 39-55.
- Demirtaş, B. (2014). 1923-1960 döneminde Türk eğitimi. *Türk Eğitim Tarihi* (s. 221-300). Ankara: Otorite.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoglu, Çev.) Ankara: Anı.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları* (1 b.). (M. Kaplan, Dü.) İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Günaltay, Ş. (1941). *Tarih I*. Ankara: Maarif.
- Hamit, & Muhsin. (1930). *Türkiye Tarihi*. İstanbul: Devlet.
- Haydaroglu, İ. P. (1993). *Osmanlı İmparatorluğunda yabancı okullar*. Ankara: Ocak.
- İnan, A. (2009). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler* (8 b.). (E. Yalçın, Dü.) Ankara: Türkiye İş Bankası.
- İzdem, E. (1949). *Özlü Tarih* (2 b.). İstanbul: Yeniçağ.
- Karal, E. Z. (1945). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Karpat, K. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Kekevi, S; Tekinsoy, Y.E.; Türkmen, İ. (2017). *Türk Dış Politikası (1830-1989)*. Ankara: Berikan

- Kılıç, M. (2007). Erken cumhuriyet dönemi Türk milliyetçiliğin tipolojisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler*(16), 113-140.
- Kodaman, B. (2001). *Cumhuriyetin tarihi - fıkri temelleri ve Atatürk*. Isparta: SDÜ.
- Meşeci Giorgetti, F., & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 27-56.
- Özdoğan, G. G. (2001). *Turan'dan bozkurta*. İstanbul: İletişim.
- Öztekin, H. (2018), 1944 Irkçılık-Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar, *Selçuk İletişim*, 212-236
- Öztaş, S. (2009). Atatürk dönemi tarih anlayışı ve tarih öğretimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2(2), 94-107.
- Refik, A. (1929). *Umumi Tarih*. İstanbul: Hilmi.
- Safran, M. (2010). Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları ve tarih öğretimi. M. A. Parlak (Dü.) içinde, *Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (s. 395-406). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Saklı, A. R. (2011). Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 1-22.
- Şapolyo, E. B. (1946). *Osmanlı - İnkılap ve Avrupa Tarihi Özü*. Ankara: Berkalp.
- Şeker, K. (2006). İnönü dönemi kültür hayatı (1938-1950). Isparta: *T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*.
- Tarih I.* (1931). İstanbul: Devlet.
- Tarih II.* (1931). İstanbul: Devlet.
- Tarih III.* (1931). İstanbul: Devlet.
- Tarih IV.* (1931). İstanbul: Devlet.
- Türk Tarihinin Ana Hatları.* (1930). İstanbul: Devlet.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2017). *Milli tarihin inşası*. (A. Satan, & A. Şimşek, Dü) İstanbul: YazıGen.
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (3 b.). İstanbul: Ülken.

- Ünal, U., & Hayta, N. (2014). *Osmanlı devletinde yenileşme hareketleri* (7 b.). Ankara: Gazi.
- Vahapoğlu, M. (1992). *Osmanlıdan günümüze azınlık ve yabancı okulları*. İstanbul: Boğaziçi.
- Vural, M. K. (2009). "En Büyük Tehlike" Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması. *ÇTTAD*, 39-53.
- Yamaç, M. (2014). İlk anayasa (1876 Kanun-i Esasisi). *Balkan Sosyal Bilimler*, 3(5), 54-68.

EKLER

MUKADDİME

Son yıllara gelinceye kadar “*Türk Tarihi*”, memleketimizde en az tetkik edilmiş mevzulardan biri halinde idi.

1000 yıldan fazla süren *İslâmlık-Hristiyanlık* davalarının doğurduğu husumet duygusile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca islamlığın piştarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeğe savaştılar. Türk ve İslam müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslamlığa tekaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmayı *Ümmetçilik* siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden *Osmanlılık* cereyanı da, Türk adının anılmaması, Milli Tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amel halinde diğerlerine eklendi.

Bütün bu menfi cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün, çadır, aşiret, at, silâh ve muharebe mefhumlarile müradif tutulması an’anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi.

Türk Tarihinin, inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatlerle meydana çıkarabilmek için çalışmakta olan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* bir kısım azasını tarih tedrisatındaki bu boşluğu doldurabilecek bir kitap hazırlamağa memur etti

En yeni eserlere ve Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Ortaasya, Şimali Hint, Şimali Çin ve Cenubi Sibirde her gün daha ileri götürülmekte olan arkeolojik tetkiklere istinat etmekle beraber mevzuun genişliği, zamanın darlığı yanında, önmüzdeki ders yılına yetiştirilmesi zaruretinin de hâkim bulunması ilcasile, bu küçük eserin ihtiyaca tam ve mükemmel şekilde tekabül edeceği iddia olunamaz. Noksanlar, ileride, yeni basılışlarda tamamlanacaktır. Kitabın ihtiva ettiği mevzular etrafında daha fazla malûmat edinmek isteyenler aynı heyetin pek yakında bastırılmak üzere hazırladığı *Umumî Türk Tarihinin Ana Hatları* hakkındaki esere müracaat edebilirler.

Cemiyet, dört kitap halinde hazırlamış olduğu bu küçük eseri, mekteplerde okutulmasını kabul eden Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletine hediye etmiştir.

Cemiyet, Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürü Faik Reşit ve Devlet Matbaası Müdürü Hamdi Emin Beylere kitapların basılışındaki kıymetli yardımları için teşekkürü vecibe bilir.

Tarih I. (1931). İstanbul: Devlet.

ESKİ TÜRK ORHON HARFLERİNİN
ŞEKİLLERİ

SADALI :

√ = a ve e

↑ = ı ve i

> = o ve u

N = ö ve ü

SADASIZ :

∩ = k (ك)

◊ = k (ك) ı dan evel ve sora

↓ = k (ك) o u dan evel ve sora

∩ = k (ك)

∩ = k ö ve ü den evel ve sora

∩ = g (غ)

∩ = g (غ)

Tarih I. (1931). İstanbul: Devlet.

TÜRK TARİH VE MEDENİYETİNE UMUMÎ BİR NAZAR 43

**ESKİ TÜRK HARFLERİNİN
ŞEKİLLERİ**

⋈ = t (t)

h = t (t)

» = d (Kalın)

× = d (İnce)

1 = p

∫ = b (Kalın)

⋈ = b ⋈ = b (İnce)

D = y (Kalın seslerden evvel)

9 = y (İnce seslerden evvel)

ESKİ TÜRK HARFLERİNİN
ŞEKİLLERİ

} = i (Saitlerden sora)

ʏ = ng

) = n (Kalın saitlerden evel ve sora)

ɳ = n (İnce saitlerden evel ve sora)

» = m

ʁ = r (Kalın saitlerden evel ve sora)

ɽ = r (İnce saitlerden evel ve sora)

ʒ = L (Kalın saitlerle)

ʔ = L (İnce saitlerle)

ʃ = ç

Tarih I. (1931). İstanbul: Devlet.

TÜRK TARİH VE MEDENİYETİNE UMUMİ BİR NAZAR 45

ESKİ TÜRK HARFLERİNİN
ŞEKİLLERİ

Y = iç

Y = S (Kalın saitlerle)

I = S (İnce saitlerle)

Y = ş

H = z

◡ = nd

3 = nç

M = L d (L t)

: {Bu iki nokta bir ses ifade etmeyip, ancak kelimeleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

YAZI ŞEKLİ :

)NKhJYJD : NHTNH : NY)Jh Sağdan sola

(Tanrı Türkü yaşatsın).

OKUMA : III

HEYETİ TEMSİLİYENİN SIVASTAN ANKARAYA GELMESİ MÜNASEBETİYLE “ANKARA, GAZETESİNDE ÇIKAN BİR YAZI

Zulmün topu var güllesi var kal’ası varsa
Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.

Evet.. daima hak uğruna çalışan, hak için varını yoğunu güle güle fe-
da eden Türklük bu hikmetin parlak numunelerini defalarca göstermiştir.
Ne zaman hain ve lâin eller zulümle bu milleti idare etmek isterlerse, ve-
levki toplarıyla, gülleleriyle âlemi ateşe, kana gark etmiş olsunlar, karşıla-
rında daima hak için kıyam etmiş Türkü görmüşler, kahrolup gitmiş’erdir.

Türklük kuvvetini -esasî hak olan- dininden, damarlarında dolaşan te-
miz ve asil kanından alır. Dini, âlemde ilelebet paydar olduğu gibi o azim
ve kuvveti de müstakardır. Cihanda milliyet varlığını mahvetmek imkânı ol-
madığı için necabet ve asaleti de lâyezaldır. Bu hakikatî görmemek, halkın
durgun, fakat derin sular gibi uyuyan hasaîlini kurumuş, ölmüş zannetmek
zavallılığındaki birkaç viedansız hırs ve emellerini düşman paralarıyla tat-
min etmek sevdasıyla iş başında zulme, hiyanete başlayınca Türkün o tari-
hî varlığı galeyân etti, «Hak» yine olanca şâsaasıyla parladı.

Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa
Sönmez ebedî her gecenin gündüzü vardır.

Bu gündüzü yaratan güneşin fecrî Erzurum’da, tulûu Sivas’ta, incilâ
ederek bütün milleti tenvir etti. Her yer, her nokta o hakikat güneşine
kalbini, ruhunu açtı. Türklük âlemi baştan başa yekpare bir, nur keşildi.

Bu nuru çekemiyenler de yok değil lâkin:

Rencide olur dide-i huffaş ziyadan.

Kabilinden o kimselerin körlüğü tedavi kabul etmez bir ruhî marazdır.
Güneş, hastalık mikroplarını mahvü ifna ettiği gibi bu hilkatleri mütereddi
mahlûkatı bugün, nihayet yarın elbette mahvedecektir.

Zaten milletin vahdetinde kendi için bir mevki görmiyen yabancıların,
o muazzam ve mehip kütleye incizabedemiyen zerrelerin bu mülkte, bu
varlıkta alâkaları yoktur, zira:

O iblisler bu cennetten müebbeden kovulmuşlardır.

Biz Türk ve islâmın heyet-i umumiyesi bu vahdeti malımızla, canımız-
la, din ve namusumuzla takviyeye azmettik. Azmimiz asla sarsılmıyacaktır.
Hakkımız teslim edilmedikçe durmıyacağız, harb ve darp, zulüm ve kahr,
hepsini iman dolu göğsümüzle karşılayacağız.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa, var ol.

İşte o imanı halis, o azmi kavi ile (Ankara) selâmet ve rehamızın muh-
tercin mümessilleri, harekâtımızın muktedir nâzımları olan Müdafaa-i Hukuku
Milliye Cemiyeti Merkezi Umumisi Heyet-i Temsiliyesi âzayı kiramınca arza
hoş âmedi ile, en samimî, en necip hissiyat ve tazimatını takdim eder. [1]

Ankara gazetesi, 27 kânunuevvel 1335, (1919) cuma tesî.

OKUMA : IX

ANKARA

İstanbul’un Temiz Evlâtlarına

Dök kalbinin nurunu bu yurdun yollarına;
Gel, fazla durma, atıl, gel atıl kollarına;
Burda seni özliyen, seni bekliyenler var,
« Niye böyle gecikti, gelmiyor? » diyenler var.
Gel, ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik;
Gel ki Anadolu’da senin bükülmez, çelik
İmanına, azmine ümit bağlıyanlar var.

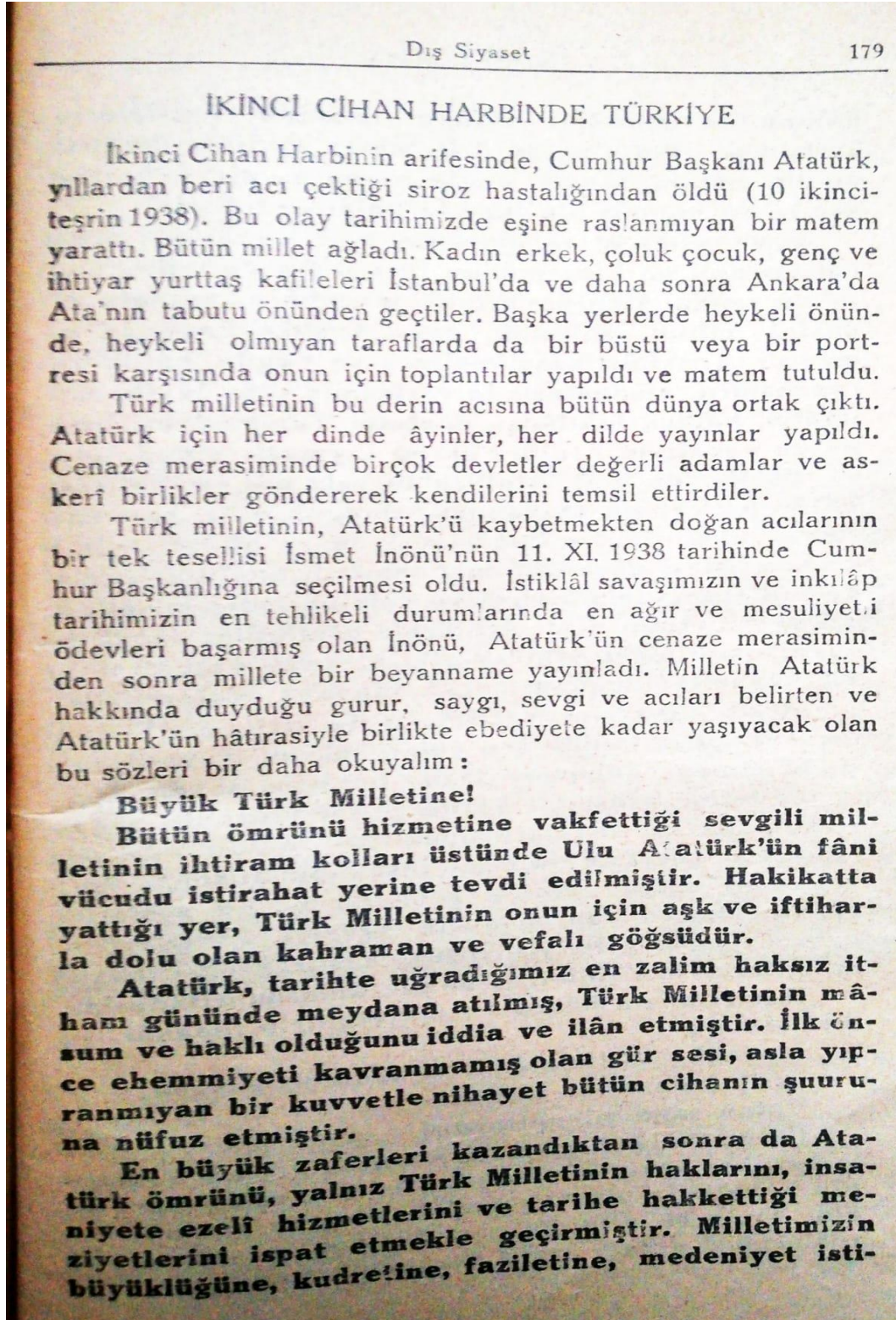
*
* *

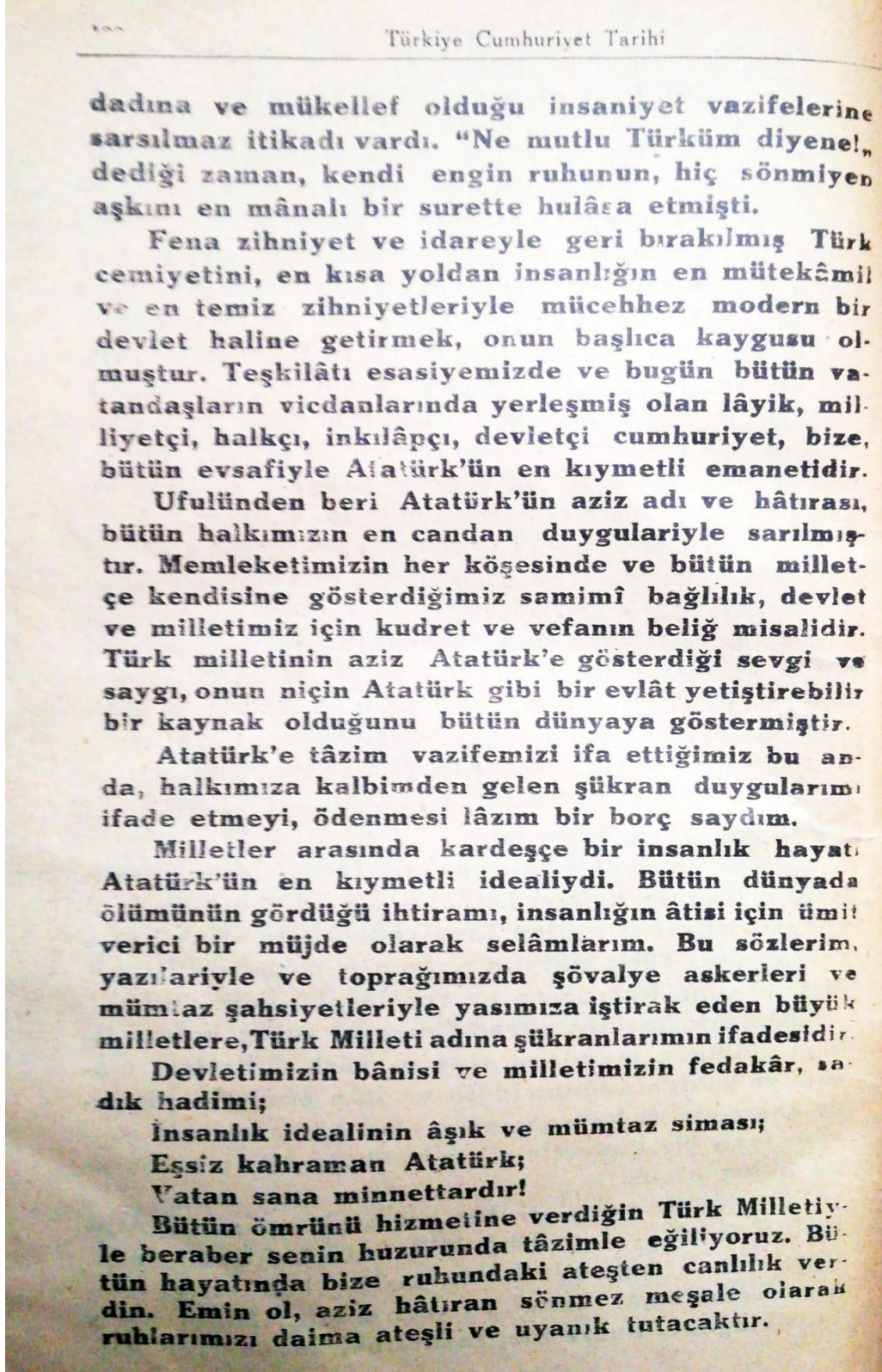
Burada hak güneşini bekliyor yüce dağlar;
Türk ruhu kadar temiz burda pınar başları;
Dinmiş akıyor artık köylünün göz yaşları.
Burda herkes bahtiyar, bahtı uyandı Türkün...
Burda kâşaneler yok? eski, viran hanlar var;
Burda Türk destanını anlatan insanlar var.

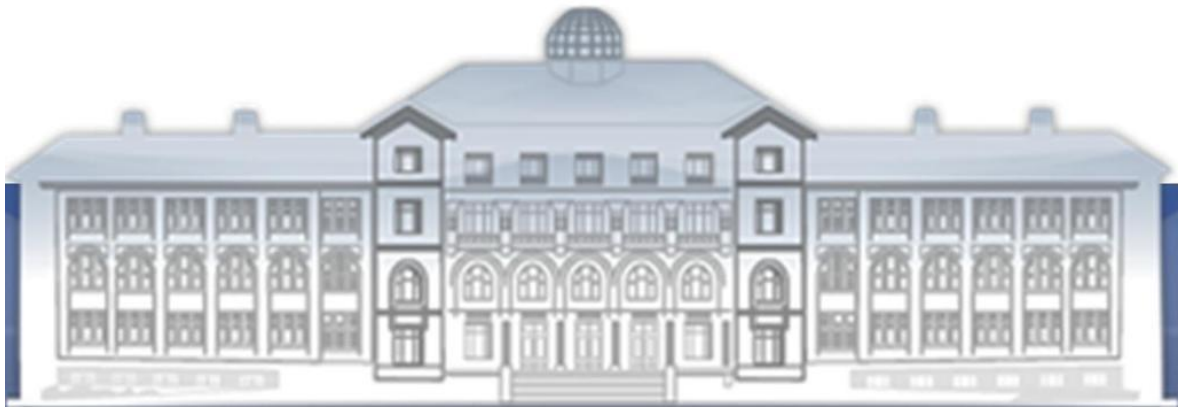
*
* *

Gelin; burda Türk oğlu hazırlıyor yarını;
Bir büyük yol üstünde nura doğru koşuyor;
Burda garbi yakacak bir alev tutuşuyor...
Bu büyük yol üstünde sizden bir iz olmazsa,
Bu kurulan temelde bir çiviniz olmazsa
Söyleyin, kanamaz mı? kalbinizde bir yara

Ankara : 1337

Gazili Olmak Ayıcalıktır.